

REVITALIZACIJA

POVIJESNIH NASELJA OTOKA KORČULE I MLJETA

ELABORAT INTEGRALNE ZAŠTITE I REVITALIZACIJE POVIJESNIH NASELJA U
KRAJOLICIMA OTOKA KORČULE I MLJETA NA PROJEKTU "WINTER MED"

1.

STRUČNA STUDIJA INTEGRALNE ZAŠTITE I
REVITALIZACIJE POVIJESNIH NASELJA U KRAJOLICIMA
OTOKA KORČULE I MLJETA S KATALOGOM NASELJA

Zagreb, 2022.

Elaborat integralne zaštite i revitalizacije povijesnih naselja u krajolicima otoka Korčule i
Mljeta na projektu "WINTER MED"

01

STRUČNA STUDIJA INTEGRALNE ZAŠTITE I REVITALIZACIJE POVIJESNIH
NASELJA U KRAJOLICIMA OTOKA KORČULE I MLJETA S KATALOGOM
NASELJA

Prilozi:

- 01.A. KATALOG NASELJA OTOKA KORČULE
- 01.B. KATALOG NASELJA OTOKA MLJETA
- 01.C. KONZERVATORSKO – URBANISTIČKI PLAN PILOT PODRUČJA POSTRANA
- 01.D. KONZERVATORSKO – URBANISTIČKI PLAN PILOT PODRUČJA KORITA

02

SMJERNICE ZA IZRADU REGIONALNOG AKCIJSKOG PLANA RAZVOJA
CJELOGODIŠNJEG ODRŽIVOG I ODGOVORNOG TURIZMA NA
OTOCIMA KORČULI I MLJETU U DUBROVAČKO – NERETVANSKOJ
ŽUPANIJI

03

PRAVILA ZA PLANIRANJE I PROJEKTIRANJE U TRADICIJSKIM
NASELJIMA OTOKA KORČULE I MLJETA

prilog: BROŠURE / REVITALIZACIJA POVIJESNIH NASELJA OTOKA KORČULE I
MLJETA

Project co-financed by the European
Regional Development Fund

Naručitelj:

REGIONALNA RAZVOJNA AGENCIJA DUBROVAČKO – NERETVANSKE ŽUPANIJE
(DUNEIA)

Branitelja Dubrovnika 41, 20 000 Dubrovnik

Izvršitelj:

ASK ATELIER d.o.o.

Trg N. Š. Zrinskog 17, 10 000 Zagreb

Projektни tim izvršitelja:

Azra Suljić, dipl.ing.arch.

dr. sc. Marija Premužić Ančić, dipl.ing.arch.

Dunja Naerlović, mag.ing.arch.

Paula Zrnić, mag.ing.arch.

Petra Špilj, mag. ing. arch.

Hana Fort Mlakar, bacc. ing. arch.

Institut za povijest umjetnosti – Centar Cvito Fisković, Split
dr. sc. Josip Belamarić, povj. umj.

Sani Sardelić, dipl. komp. knjiž. i prof. filozofije

Zelena infrastruktura d.o.o., Zagreb

Lara Bogovac, mag. ing. prosp. arch.

Višnja Šteko, mag. ing. prosp. arch., CE

Direktorica:

Azra Suljić, dipl. ing. arh.

Stručna suradnja i stručna koordinacija za naručitelja:

Zavod za prostorno uređenje

Dubrovačko-neretvanske županije

Elaborat integralne zaštite i revitalizacije povijesnih naselja u krajolicima otoka Korčule i Mljeta izrađen je u okviru projekta "Mreža zimskih otoka za cjelogodišnja turistička iskustva na Mediteranu" (akronim projekta: "WINTER MED") koji je sufinancirala Europska unija sredstvima Europskog fonda za regionalni razvoj u sklopu programa transnacionalne suradnje INTERREG MEDITERRANEAN 2014. – 2020.

Sadržaj ovog elaborata isključiva je odgovornost Regionalne razvojne agencije Dubrovačko – neretvanske županije – DUNEIA.

SADRŽAJ

1. UVOD	6
2. POLAZIŠTA.....	8
3. CILJEVI	10
4. METODOLOGIJA.....	12
4.1. Metodologija izrade studije.....	12
4.2. Metodologija izrade konzervatorsko – urbanističkih planova	16
4.3. Metodologije analize krajobraznih područja.....	19
5. TEORETSKA POLAZIŠTA.....	20
5.1. Dokumenti ICOMOS-a	22
5.2. Dokumenti Vijeća Europe	24
5.3. Leeuwardenska deklaracija o prilagodljivoj prenamjeni.....	26
5.4. Prostorno i urbanističko planiranje u Hrvatskoj	27
5.5. Znanstveni projekt Urbanizam naslijeđa / Heritage Urbanism – HERU	29
5.6. Europski projekt „Baština pokretač razvoja“	32
5.7. Europski projekt „ CO- EVOLVE“	33
6. AKTIVNI PRISTUP OBNOVI POVIJESNIH PODRUČJA U KONTEKSTU KULTURNOG TURIZMA	34
6.1. Strategija za ruralnu Europu Europskog vijeća za sela i male gradove	35
6.2. Deklaracija Cork 2.0. „Bolji život u ruralnim područjima“	36
6.3. Deklaracija Hrvatskog ruralnog parlamenta o održivom razvoju ruralnih područja 37	
7. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA, PROSTORNO PLANIRANJE I OČUVANJE KRAJOLIKA OTOKA KORČULE I MLJETA I NJIHOVIH POVIJESNIH NASELJA.....	40
7.1. Krajobrazna studija Dubrovačko – neretvanske županije: tipološka klasifikacija krajobraza	45
7.2. Studija prepoznavanje i vrednovanje kulturnih krajolika Dubrovačko – neretvanske županije.....	47

7.3. Povijesni prikaz - povijesni pregled razvoja područja Dubrovačko-neretvanske županije.....	49
7.4. Registar kulturnih dobara	50
7.5. Prostorni plan Dubrovačko-neretvanske županije.....	50
7.6. Prostorni planovi uređenja.....	55
7.7. Osvrt na dosadašnja istraživanja kulturnih krajolika i tradicijskih naselja otoka Korčule i Mljeta.....	68
7.8. Osvrt na strateške dokumente razvoja turizma i njihovo prepoznavanje tradicijskih naselja kao turističkog resursa.....	69
Strategija razvoja turizma Dubrovačko – neretvanske županije 2012. - 2022.....	69
Županijska razvojna Strategija Dubrovačko – neretvanske županije 2016.–2020.....	71
Ostali strateški dokumenti na području otoka Korčule i Mljeta	72
8. OTOK KORČULA.....	74
8.1. Općenito	74
8.2. Povijesni i prostorni kontekst.....	78
8.3. Osnovni demografski pokazatelji.....	81
8.4. Prostorna organizacija, prepoznavanje kulturno-povijesnih vrijednosti i kontekst tradicijskih naselja	88
8.5. Karakterizacija krajolika otoka Korčule – prepoznavanje kulturno povijesnih vrijednosti	106
8.6. Kulturna baština povijesnih naselja otoka Korčule	122
8.7. Tradicijska naselja otoka Korčule u odnosu na krajobrazne tipove i krajobrazna područja DNŽ	134
8.8. Tradicijska naselja otoka Korčule u odnosu na kulturne krajolike DNŽ.....	138
8.9. Sastavnice krajolika otoka Korčule.....	142
8.9.1. Prirodne sastavnice krajolika povijesnih naselja otoka Korčule.....	143

8.9.2.	Kulturne (antropogene) sastavnice povijesnih naselja otoka Korčule	144
8.9.3.	Oblikovne (fizionomsko-morfološke) sastavnice povijesnih naselja otoka Korčule	146
8.9.4.	Nematerijalne i asocijativne sastavnice povijesnih naselja otoka Korčule	150
9.	OTOK MLJET	156
9.1.	Općenito	156
9.2.	Povijesni i prostorni kontekst.....	159
9.3.	Osnovni demografski pokazatelji.....	162
9.4.	Prostorna organizacija, prepoznavanje kulturno-povijesnih vrijednosti i kontekst tradicijskih naselja	167
9.5.	Karakterizacija krajolika otoka Mljeta – prepoznavanje kulturno povijesnih vrijednosti	181
9.6.	Kulturna baština povijesnih naselja otoka Mljeta	188
9.7.	Tradicijska naselja otoka Mljeta u odnosu na krajobrazne tipove i krajobrazna područja DNŽ	192
9.8.	Tradicijska naselja otoka Mljeta u odnosu na kulturne krajolike DNŽ	194
9.9.	Sastavnice krajolika otoka Mljeta.....	197
9.9.1.	Prirodne sastavnice krajolika povijesnih naselja otoka Mljeta.....	197
9.9.2.	Kulturne (antropogene) sastavnice povijesnih naselja otoka Mljeta.....	198
9.9.3.	Oblikovne (fizionomsko-morfološke) sastavnice povijesnih naselja otoka Mljeta	200
9.9.4.	Nematerijalne i asocijativne sastavnice povijesnih naselja otoka Mljeta ..	204
10.	ANKETA	207
10.1.	Primjer ankete.....	207
10.2.	Rezultati ankete	210
	IZVORI	220

1. UVOD

Stručna studija integralne zaštite i revitalizacije povijesnih naselja u krajolicima otoka Korčule i Mljeta izrađena je u sklopu provedbe EU projekta „Mreža zimskih otoka za cjelogodišnja turistička iskustva na Mediteranu“ - akronim projekta: 'WINTER MED'.

Osnovni cilj projekta 'WINTER MED' je kapitalizacija projekata koji su usredotočeni na planiranje i diverzifikaciju održivog turizma na mediteranskim otocima i poboljšanje strategija i planiranja politika usmjerenih na prijelaz sa sezonalne prekomjerne iskorištenosti turističke destinacije na odgovornu i održivu cjelogodišnju ponudu temeljenu na razvoju visokokvalitetnih tematskih turističkih proizvoda.

Pristup WINTER MED projekta uključuje prijenos znanja kroz korištenje stečenih iskustava i rezultata projekta u svrhu razvoja zajedničke integrirane transnacionalne Strategije za razvoj cjelogodišnjeg održivog i odgovornog turizma na mediteranskim otočnim destinacijama, odnosno povećati će se koordinacija među regijama u procesu razvoja tematskog turizma (kulturnog i dr.) kao glavnom sredstvu za smanjenje sezonalnosti i promociji održivog i odgovornog obalnog turizma.

WINTER MED se provodi u sklopu INTERREG Programa MEDITERAN 2014 – 2020, kao projekt kapitalizacije prethodno provedenih projekata iz prijašnjih poziva za dostavu bespovratnih sredstava iz INTERREG Programa, a sufinancira se sredstvima Europskog fonda za regionalni razvoj. Projekt provodi Naručitelj zajedno s partnerima iz Italije, Francuske, Španjolske, Cipra, Hrvatske i Grčke, dok je vodeći odgovorni partner na projektu Udruženje Općina Regije Toscana.

Masovni turizam i porast broja turista na otocima uzrokuje prekomjerno iskorištavanje destinacije, čime se narušava njihova prirodna i kulturna baština.

Turistički sektor glavni je gospodarski pokretač koji donosi prosperitet i gospodarski i društveni razvoj mediteranskih otočnih destinacija koje se inače bore za pronalaženje stalnih izvora prihoda, uglavnom zbog geografskih ograničenja i nedostatka alternativnih gospodarskih aktivnosti. To istovremeno donosi i veliki pritisak na kulturnu i prirodnu baštinu teritorija. Gubitak biološke raznolikosti, obalna erozija, pritisak na lokalne

resurse, komercijalizacija lokalne kulture i tradicije, neki su od faktora koji kočé održivi razvoj sektora. Ti se negativni učinci povećavaju, posebno tijekom ljetne sezone kad se lokalne zajednice moraju nositi s prekomjernim turizmom, a ostaju u socijalno-ekonomskom zastoju tijekom ostatka godine.

Nedostatak suradnje, i integriranog planiranja otežava kreatorima politika, gospodarskim subjektima i lokalnim zajednicama smanjenje sezonalnosti u turizmu i iskorištavanje potencijala kulturnih i prirodnih dobara odredišta u te svrhe. Potrebne su inovativne i integrirane strategije na transnacionalnoj razini kako bi se spriječile negativne posljedice prekomjernog turizma tijekom visoke sezone te posljedično ostvario produžetak sezone.

Pilot područje projekta WINTER MED za Dubrovačko-neretvansku županiju geografski obuhvaća povijesne krajolike mora otoka Korčule i otoka Mljeta. Naselja koji su predmet analize na otoku Mljetu su Govedari, Blato, Ropa, Babino Polje, Prožura, Maranovići, Korita, Polače, a na otoku Korčuli Grad Korčula, Lumbarda, Vela Luka, Račišće, Žrnovo, Pupnat, Čara, Smokvica i Blato. Na otoku Korčuli su istražene, identificirane, analizirane i valoriziran povijesne cjeline unutar postojećih naselja, dok su na otoku Mljetu analizirane povijesne cjeline u cijelosti.

Naselja otoka Mljeta i Korčule su se razvila u unutrašnjosti otoka poštujući lokalne prirodne uvjete. Izuzetak na otoku Mljetu čini naselje Polače nastalo uz antičku palaču, te utvrđeni grad Korčula na otoku Korčuli, koji predstavlja izuzetnu srednjovjekovnu graditeljsku cjelinu. Oba spomenuta kulturna dobra su zakonom zaštićena i od nacionalnog su interesa. Međutim, ostale povijesno – ambijentalne cjeline naselja ili dijelovi naselja na otocima Mljetu i Korčuli nisu zaštićeni kao kulturno dobro.

2. POLAZIŠTA

Republika Hrvatska je otočna država sa 78 otoka, 524 otočića, 642 hridi i grebena. Stalno je naseljeno 49 otoka i poluotok Pelješac, a prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine zabilježen je rast broja stanovnika na hrvatskim otocima (132.756 stanovnika, što je za 7.886 više u odnosu na 2001. godinu) koji žive u 344 naselja. Međutim, na otocima Korčuli i Mljetu bilježi se sustavni pad broja stanovnika. Prema popisu stanovnika iz 2021. na Korčuli živi 660 ljudi manje u odnosu na 2011. godinu i 1555 manje ljudi u odnosu na 2001. Što predstavlja gubitak od gotovo 10% stanovnika u posljednjih 20 godina. Na Mljetu je situacija ipak malo povoljnija. 2021. godine popisano je 1077 stanovnika, u 2011. je na Mljetu živjelo 11 ljudi više, a 2001. 34 ljudi više, što je pad od 3% u posljednjih 20. godina.

Donesen je i cijeli dijapazon strategija i regionalnih akcijskih planova za razvoj turizma na otocima na državnom, županijskom i lokalnom nivou. Pojedine otočke općine i gradovi imaju važeće strategije i akcijske planove razvoja turizma koji su poslužili pri definiranju ovog projektnog zadatka, međutim nisu dovoljno detaljno razrađeni.

Kulturno - povijesna tradicijska urbana i ruralna naselja Dubrovačko-neretvanske županije predstavljaju najvrjednije karakteristične elemente krajolika te ih je potrebno očuvati s njihovim povijesnim krajolikom u kojem su smješteni.

Danas se može govoriti o krajnjoj ugroženosti mnogih kulturno - povijesnih naselja i pojedinačnih spomenika kulture općenito u županiji. Nažalost, svjedoci smo zanemarivanja kulturno povijesnih cjelina, naročito tradicijskih ruralnih i manjih urbanih naselja koji se u prostornom planiranju tretiraju jednakim odredbama kao i novi dijelovi naselja, što za rezultat ima uništavanje/narušavanje tradicionalnog tipa organizacije naselja, ulica i kuća, stvarajući uniformna naselja bez karaktera. Degradacija kulturno povijesne baštine, događa se iz neznanja i nedovoljne svijesti lokalnog stanovništva o vrijednosti prostora u kojem žive ili neosjetljivosti pojedinih investitora s gradnjom građevina neprimjerene veličine u svrhu brzog povrata investicije.

Međutim, u velikoj mjeri odgovornost za takve situacije leži u neučinkovitom sustavu zaštite i očuvanja kulturnih dobara koja nisu nacionalnog ili svjetskog značaja, zbog čega su posljedično manjkavi prostorni planovi jer za njih nije obvezno raditi konzervatorske

podloge koje bi identificirale, valorizirale i primjereno zaštitile takve cjeline i objekte. Možemo dodati i problematične imovinsko-pravne odnose, nejedinstvene kriterije, nedovoljne povezanosti institucija koje skrbe o zaštiti, neodgovarajuće gospodarstveno vrednovanje, kao i nedovoljnu osposobljenost nadležnih službi za većinu opsežnijih intervencija zaštite.

Prepoznavanjem vrijednosti kulturnih krajolika i povijesnih naselja te njihovim uključivanjem u politike i strategije razvoja kao i u prostorno - planske dokumente i projekte doprinosi se zaustavljanju stihijskog odnosa prema ambijentu kao i "trošenje" vrijednog ugroženog resursa koji čini prostornu prepoznatljivost i čijim bi se gubitkom degradirao prostorni i društveni identitet.

Dodatno, razvoj kulturnog turizma prepoznat je kao vodeći segment koji u Dubrovačko-neretvanskoj županiji pridonosi ostvarenju cjelogodišnjeg i održivog turizma pa će se kroz izradu studije ovaj segment posebno detaljno razraditi specifičnim aktivnostima usmjerenim na najvrjedniji kulturni resurs, a to je bogatstvo kompaktnih kulturno – povijesnih urbanih i ruralnih naselja razasutih po otočkim krajolicima te na mjere i aktivnosti koje je potrebno poduzeti za uključivanje tih resursa u kulturnu turističku ponudu.

3. CILJEVI

Osnovni cilj *Stručne integralne studije zaštite i revitalizacije povijesnih naselja otoka Korčule i Mljeta*, očit u samom naslovu, je istražiti i izraditi cjelovitu bazu podataka od povijesnim naseljima otoka Korčule i Mljeta što uključuje:

- implementiranje dosadašnjih istraživanja, teoretska polazišta i strateških dokumenata u studiju,
- detaljnu analizu i izradu kataloga 17 povijesnih naselja u krajoliku otoka Korčule i Mljeta;
- valorizaciju povijesnih cjelina;
- izradu planskih i arhitektonskih smjernica za izradu Regionalnog akcijskog plana razvoja cjelogodišnjeg održivog i odgovornog turizma na otocima Korčuli i Mljetu,
- smjernica za prostorno planiranje i projektiranje u tradicijskim naseljima otoka Korčule i Mljeta,
- izrada konzervatorsko-urbanističkih planova za zaseok Postrana u selo Žrnovo na otoku Korčuli i naselja Korita na otoku Mljetu.

Prostor otoka Korčule i Mljeta je protkan s jako puno slojeva; povijesnih, krajobraznih, baštinskih, ambijentalnih, arhitektonskih, kulturoloških, prirodnih i socioloških. Cilj studije je njihovo cjelokupno sagledavanje i integriranje u elaborat kojim će se razviti svijest o vrijednostima tradicijske arhitekture i potrebi kvalitetne obnove u duhu tradicije te izazovima vezanim uz revitalizaciju i poticanje održivog razvoja otoka.

Cilj izrada smjernica za izradu Regionalnog akcijskog plana razvoja cjelogodišnjeg održivog i odgovornog turizma na otocima Korčuli i Mljetu je stvaranje preduvjeta u akcijskom planu za kreiranje okružja i infrastrukture koja dugoročno usmjerava razvoj kulturnih turističkih inicijativa za cjelovite turističke valorizacije povijesnih naselja na hrvatskim otocima (Korčula, Mljet i dr.) koja uključuje detaljnu inventarizaciju i valorizaciju turističke resursno-atraksijske osnove krajolika te razraditi aktivnosti koje su usmjerene na podizanje kvalitete gradnje, obnova i rekonstrukcija u povijesnim dijelovima naselja na otocima, kao i ostalih postojećih kulturnih resursa te njihove prezentacije i interpretacije radi razvoja otočnih destinacije kulturnog turizma kao cjelogodišnje atrakcije.

Cilj izrade pravila za planiranje i projektiranje u tradicijskim naseljima otoka Korčule i Mljeta jest Izrada pravila za planiranje i projektiranje dijelova naselja, arhitektonsko oblikovanje/projektiranje, uklapanje u skladnu sliku cjelovitog naselja i otočkog krajolika, uređivanje javnoga prostora te uređivanje i obnova tradicijskih agrikulturnih krajobraznih uzoraka u okruženju; (za ugradnju u PPUG/O) te Izrada smjernica za povezivanje kulturno-povijesnih područja na otoku i njihovo umrežavanje te povezivanje s rekreacijskim, prirodnim i kulturnim (arheološkim) sadržajima šireg područja koji imaju zajedničke ciljeve.

4. METODOLOGIJA

Studija se sastoji od tri osnovne cjeline:

1. Analiza i valorizacija prostora Korčule i Mljeta i njihovih povijesnih naselja u krajoliku, koja rezultira katalogom 17 naselja otoka Mljeta i Korčule,
2. Dva konzervatorsko-urbanističkih planova pilot područja Postrana u naselju Žrnovo na otoku Korčuli i naselja Korita na otoku Mljetu i
3. Smjernice za izradu Regionalnog akcijskog plana razvoja cjelogodišnjeg održivog i odgovornog turizma na otocima Korčuli i Mljetu i pravila za planiranje i projektiranje u tradicijskim naseljima otoka Korčule i Mljeta

Regionalna razvojna agencija Dubrovačko-neretvanske županije DUNEA, kao partner na projektu, provodi projektne aktivnosti za područje Dubrovačko-neretvanske županije.

U okviru provedbe projekta WINTERMED izrađuju se Smjernice za izradu Regionalnog akcijskog plana razvoja cjelogodišnjeg održivog i odgovornog turizma na otocima Korčuli i Mljetu koje kao stručni izrađivač izrađuje tvrtka ASK Atelier d.o.o. iz Zagreba.

Stručnu potporu u studiji osigurao je Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije (ZZPUDNŽ).

4.1. Metodologija izrade studije

Metodologija izrade Stručne studije integralne zaštite i revitalizacije povijesnih naselja u krajolicima otoka Korčule i Mljeta temelji se na polazištu kako prostor dalmatinskih otoka povijesno predstavlja temelj života koji se bazira na održivom razvoju. Do prekida kontinuiteta održivog razvoja otoka dolazi u drugoj polovici 20. st. kada nastaje veliki disbalans na račun turističkog razvoja u kojemu se ne samo devastira i prekomjerno iskorištava obalni prostor i prirodni resursi već se napušta stoljetni način života do tada najvećih seoskih mjesta u unutrašnjost otoka.

Metodološki pristup u izradi studije prilagođen je obilježjima prostora, okolnostima izrade te sistematizaciji brojnih studija i podataka koji su do sada istraženi za prostor Dubrovačko-neretvanske županije, a podrazumijeva povezivanje nekoliko pristupa:

- koncepta povijesnog urbanog i ruralnog krajolika otoka Mljeta i Korčule,
- procjene utjecaja na baštinu i krajolik te
- integralnog planiranja.

Pristup području kao povijesnom dominantno ruralnom krajoliku uzima u obzir slojevitost kontinuiranog povijesnog razvoja, zatečena obilježja krajolika Korčule i Mljeta te očuvanje naslijeđenih vrijednosti, uvažavajući potrebe razvoja.

Ukupni prostor otoka Korčule i Mljeta, s naglaskom na povijesna naselja sagledava se u ukupnom današnjem stupnju razvoja, kao dinamični i propulzivni sustav koje se kontinuirano mijenja pod utjecajem gospodarskih, socijalnih i političkih djelovanja. Pojedina područja nose snažna obilježja povijesnog razdoblja u kojem su doživjela svoj procvat, no većinu obilježava kontinuitet seoskog života te obilježava paradigma racionalnosti i mudrosti otočkog života. Analiza ukupnog prostora na temelju brojnih parametara rezultirala je prepoznavanjem karakterističnih tipologija, matrica naselja i razdvajanjem različitih slojeva povijesnog razvoja. Pritisci i prijetnje autentičnosti i integritetu povijesnih seoskih cjelina ocjenjuju se s obzirom na potencijalnu novu gradnju, promjene na postojećim povijesnim dijelovima naselja i njihovim kontaktnim zonama i kultiviranom krajoliku koji ih okružuje, izgradnju infrastrukture te korištenje i namjenu prostora.

Studija se temelji na sustavnom terenskom istraživanju koje je obilježilo kontinuirano i višestruko posjećivanje prostora (za vrijeme turističke sezone i izvan sezone), intervjui sa stanovnicima i istraživanje svakodnevnih aktivnosti stanovnika kako bi se ostvario što bolji dojam o današnjem životu i potrebama stanovnika. Ujedno je bilo važno istraživanje arhivskih izvora kojim se mogla provesti valorizacija kulturno-povijesnog dijela naselja i kultiviranih krajolika koji ih okružuju.

Projektom WINTERMED zamišljeno je da se razvoj plana treba odvijati na participativan način. Proces sudjelovanja započinje od samog početka procesa, počevši od razvoja koncepta preko implementacije, pa sve do praćenja i ocjene rezultata.

Kako bi bio učinkovit, uključeni dionici trebaju uključiti ne samo aktere koji će vjerojatno utjecati na projekt, već i ljude na koje će projekt utjecati. Kategorije dionika koje se u turističkom kontekstu obično smatraju relevantnim uključuju vladu, stanovnike, lokalna poduzeća, posjetitelje, turističke zaposlenike, znanstvenike i civilno društvo.

U sklopu projekta su održane dvije radionice:

1. Radionica sa stručnjacima i institucijama, koja se temeljila na analizi, valorizaciji i prijedlozima uređenja građevinskih područja dijelova naselja izvan ambijentalnih kulturno-povijesnih cjelina radi stvaranja skladne cjelovite slike naselja u krajoliku (katnost, vizure, prijedlog vizualne sanacije postojećeg građevnog fonda, te preporuke za gradnju novih objekata) te - identifikacije i valorizacije kulturnog krajolika i preporuke za gradnju izvan utvrđenih građevinskih područja, prijedlog sanacije nakupina nelegalnih objekata u kulturnom i prirodnom krajoliku

2. Radionica s lokalnim stanovništvom kojoj je cilj bio podizanje svijesti o vrijednosti očuvanih kulturno-povijesnih cjelina i očuvane povijesne i tradicijske arhitekture kao i naslijeđenih kulturnih krajolika te potrebi kvalitetne obnove i gradnje u duhu tradicije te povratno, njihovom značaju za gospodarstvo i održivi turizam. U sklopu radionice je provedena anketa čiji rezultati su prikazani u poglavlju 10.

Katalog je sastavni dio prve faze projektnog zadatka izrade Stručne studije integralne zaštite i revitalizacije povijesnih naselja u krajolicima otoka Korčule i Mljeta.

Katalog naselja izrađen je na temelju podataka iz:

- javno objavljenih podataka na Internet stranicama Ministarstva prostornog uređenje, graditeljstva i državne imovine (<https://ispu.mgipu.hr/#/>)
- javno objavljenih podataka na Internet stranicama Ministarstva kulture i medija (<https://geoportal.kulturnadobra.hr/geoportal.html#/>)
- javno objavljenih podataka na Internet stranicama Ministarstva zaštite okoliša i energetike (<https://www.bioportal.hr/gis/> , <https://envi.azo.hr/>)

- javno objavljenih podataka na Internet stranicama Državne geodetske uprave (<https://geoportal.dgu.hr/>) – zračni snimak iz 1968.g.
- postojećih stručnih studija područja Dubrovačko – neretvanske županije
- važeće prostorno – planske dokumentacije (<http://www.zzpudnz.hr/prostorniplanovi.aspx>)
- arhivske građe Državnog arhiva u Splitu - katastarska karta iz 1836.g.
- fototeke Konzervatorskog odjela u Splitu i Konzervatorskog odjela u Dubrovniku
- ostale stručne literature
- interneta (vojna izmjera Habsburške monarhije - <https://maps.arcanum.com/en/>)

Katalog naselja otoka Korčule obuhvaća 9 kataloških jedinica pri čemu jedna kataloška jedinica obuhvaća tabličnu i grafičku analizu pojedinačnog naselja u 4 dijela :

1. opis geneze naselja
2. opći podaci o naselju i valorizacija
3. analiza graditeljske i krajobrazne strukture naselja
4. analiza i prepoznavanje tipskih tradicionalnih i suvremenih građevina i sklopova

Naselja na otoku Korčuli obuhvaćena ovim katalogom su:

Općina	Redni broj	Broj kataloške jedinice	Naziv naselja
VELA LUKA	1.	01.A.-1	VELA LUKA
BLATO	2.	01.A.-2	BLATO
SMOKVICA	3.	01.A.-3	SMOKVICA
KORČULA	4.	01.A.-4	ČARA
	5.	01.A.-5	PUPNAT
	6.	01.A.-6	ŽRNOVO
	7.	01.A.-7	RAČIŠĆE
	8.	01.A.-8	KORČULA
LUMBARDA	9.	01.A.-9	LUMBARDA

Katalog naselja otoka Mljeta obuhvaća 8 kataloških jedinica pri čemu jedna kataloška jedinica obuhvaća tabličnu i grafičku analizu pojedinačnog naselja u 4 dijela :

1. kratki opis geneze naselja
2. opći podaci o naselju i valorizacija
3. analiza graditeljske i krajobrazne strukture naselja
4. analiza i prepoznavanje tipskih tradicionalnih i suvremenih građevina i sklopova

Naselja na otoku Mljetu obuhvaćena ovim katalogom su:

Općina	Redni broj	Broj kataloške jedinice	Naziv naselja
MLJET	1.	01.B.-1	KORITA
	2.	01.B.-2	MARANOVIĆI
	3.	01.B.-3	PROŽURA
	4.	01.B.-4	BABINO POLJE
	5.	01.B.-5	BLATO
	6.	01.B.-6	ROPA
	7.	01.B.-7	POLAČE
	8.	01.B.-8	GOVEDARI

4.2. Metodologija izrade konzervatorsko – urbanističkih planova

U Republici Hrvatskoj još uvijek ne postoji stručna praksa za izradu konzervatorsko-urbanističkih planova, tako da je u sklopu izrade ovog dijela elaborata bilo važno osmisliti primjerenu metodologiju.

Kako bismo osmislili primjerenu metodologiju, napravljen je korak unatrag u promišljanju što metodologija jest u znanstvenom i stručnom smislu. Metodologija dolazi od grčkih riječi: *meta* = po, kroz; *hodos* = put; *logos* = riječ, misao, znanost. To je disciplina koja proučava puteve spoznaje, a moglo bi se reći i da je to put kojim znanost treba kročiti.¹ Prema definiciji koju je dao Zelenika, metodologija je „znanstvena disciplina u kojoj se kritički ispituju i eksplicitno izlažu različite opće i posebne znanstvene metode“.²

Nakon toga smo istražili povijesni odnos prema razvijanju svijesti o vrijednosti graditeljske kulturne baštine, jer razvoj planerskih ideja primijenjenih na povijesna urbana područja seže u devetnaesto stoljeće. Ipak, unatoč dugom i bogatom razvoju, mnogi od najpromišljenijih koncepata koji se tiču planiranja u povijesnim gradovima tek

¹ Žugaj, M., Dumičić, K., Dušak, V. (2006) *Temelji znanstvenoistraživačkog rada: metodologija i metodika. 2. dopunjeno i izmijenjeno izdanje*, Varaždin: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike.

² Zelenika, R. (2000), *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Ekonomski fakultet, str. 309

danas zaživljavaju. Pregled gotovo stoljeće i pol ideja izvanredne skupine planera i mislilaca pokazuje da planiranje očuvanja povijesnih urbanih i ruralnih naselja ima važnost izvan svoje primjene na povijesne kontekste te da može dati bitan doprinos općem planiranju gradova i sela za dobrobit onih koji te gradove nazivaju domom.

Očuvanje graditeljske i kulturne baštine je prvi prepoznao Victor Hugo (1802.–1885.) koji u tekstu iz 1825. godine *Guerre aux démolisseurs* (Rat protiv štetočina), strastveno zagovarao borbu protiv rušenja francuskih srednjovjekovnih spomenika. Stav Victora Huga naišao je na odjek u Engleskoj, gdje je John Ruskin (1819. – 1900.) govorio o značajnim promjenama koje se događaju u gradovima diljem Europe i predviđao posljedice: „Zlo koje je učinjeno u ovo doba je u potpunosti nepopravljivo.“³ Na njihova razmišljanja su se potom nadovezali Camillo Sitte, Patrick Geddes i Gustavo Giovannoni. Veliki preokret je nastao nakon devastacija gradova po završetku Drugog svjetskog rata, s jedne strane je dolazilo do obnove povijesnih gradova u izvorno stanje (Krakow, Bath ili Asissi) ili je pod utjecajem modernističkog pokreta „pregažen povijesni sloj“ suvremenim rješenjima.

Istražene su suvremene stručne planerske prakse od Velike Britanije, Francuske, Njemačke i Slovenije. Sve navedene zemlje u svojim praksama imaju urbanističke planove za povijesne jezgre urbanih i ruralnih sredina. Posebno je prepoznat slovenski pristup izradi konzervatorskih planova (*Konzervatorski načrt*) te je uz pomoć Pravilnika o izradi konzervatorskih planova (*Pravilnik o konzervatorskem načrtu za prenovo*, Uradni list RS, št. 76/10), utvrđena struktura konzervatorsko-urbanističkog plana.

Konzervatorsko-urbanistički plan sastoji se od dvije glavne cjeline: analitičke i planske.

A) Analitički dio sadrži tekstualni i grafički dio koji se sastoji od:

- uvoda (ciljeve konzervatorskog plana obnove, lokalitet ili mjesta baštine koji se nalaze u području detaljnog plana, opće informacije o mjestu ili mjestima baštine i konzervatorsku razinu zaštite),
- opće karakteristike baštine u širem kontekstu (položaj baštine u prostoru u odnosu na prirodne resurse, infrastrukturu i povezanost sa susjednim područjima,

³ Riječi su iz Ruskinovog uvodnog govora u Crystal Palace-u, 1851. godine.

prikaz razvoja područja baštine (povijesni kartografski i grafički izvori, podaci o rezultatima dosadašnjih arheoloških istraživanja), važnost baštine na širem području, te funkcionalni, tehnički, prostorni, gospodarski, stambeni, društveni, kulturni i ekološki uvjeti na području baštine, uključujući analizu kretanja stanovništva) i

- prostornih karakteristika baštine u odnosu na okolinu.
- 1. B) Planerski dio koji se sastoji od tekstualnog i grafičkog dijela plana: površina plana obnove,
- 2. arhitektonska, krajobrazna i planska rješenja prostornog uređenja, a posebno:
 - uklanjanje ili premještanje neprimjerenih sadržaja,
 - dopuštene dodatne i nove sadržaje ili građevine,
 - uređenje rubnih površina područja plana,
 - uređenje javnih površina,
 - krajobrazno i parkovno uređenje,
- 3. vrstu i svrhu obnove naselja, kada je u pitanju obnova naselja,
- 4. način obnove naselja ili kulturnog krajolika iz gospodarskog, društvenog, ekološkog, energetskog, urbanističkog, arhitektonskog i kultiviranog krajobraza (uključujući sadržajne dogradnje i revitalizacije naselja), kada je u pitanju obnova naselja,
- 5. područja za koja se rješenja pribavljaju putem javnog natječaja, kada je to potrebno sa stanovišta zaštite kulturne baštine i realizacije kvalitete izgrađenog prostora,
- 6. plan parcelacije, kada je to potrebno radi zaštite kulturne baštine,
- 7. faze provedbe prostornog planiranja, ako je to potrebno radi zaštite kulturne baštine,
- 8. rješenja i mjere za cjelovito očuvanje kulturne baštine,
- 9. rješenja i mjere zaštite okoliša i prirodnih dobara i očuvanja prirode sa stajališta zaštite kulturne baštine,
- 10. rješenja i mjere obrane i zaštite od prirodnih i drugih nesreća sa stajališta zaštite kulturne baštine,

11. uvjeti vezanosti objekata na gospodarsku javnu infrastrukturu i izgrađenu javnu imovinu u odnosu na baštinu, uključujući planiranje potrebnih parkirališnih površina, javne rasvjete, komunalne opreme, uređenja zemljišnih površina,
12. utjecaje i veze sa susjednim jedinicama prostornog uređenja.
13. Konačno, jedan od ključnih elemenata izrade konzervatorsko-urbanističkog plana je bila suradnja u sklopu radionica organiziranih sa stanovnicima naselja Korčule i Mljeta te s javno-pravnim tijelima koja su doprinijeli svojim komentarima, savjetima i prijedlozima.

4.3. Metodologije analize krajobraznih područja

U sklopu ove Studije napravljen je opis krajobraznih područja otoka Korčule i Mljeta čija je identifikacija temeljena na klasifikaciji krajobraznih područja u napravljenoj „Krajobraznoj studiji Dubrovačko-neretvanske županije – Tipološka klasifikacija krajobraza“ te detaljnoj analizi šireg prostora obuhvata, njegovih prirodnih, antropogenih, kulturno-povijesnih i vizualno-doživljajnih obilježja. Pri tome su utvrđene neke nelogičnosti u granicama i klasifikaciji krajobraznih područja u napravljenoj „Krajobraznoj studiji Dubrovačko-neretvanske županije – Tipološka klasifikacija krajobraza“ koja su u ovoj studiji korigirana.

Krajobrazna područja su jedinstvena geografska područja koja predstavljaju karakteristične kompozicije više podtipova i/ili prirodnih i antropogenih (kulturnih) krajobraznih uzoraka i elemenata.

Karakteristike krajobraznih područja dane su pregledom prirodnih i antropogenih te vizualno-doživljajnih obilježja šireg prostornog obuhvata. Identificirana su obilježja svakog zasebnog krajobraznog područja te je izvršena procjena njihova sadašnjeg stanja te jačina krajobraznog karaktera.

5. TEORETSKA POLAZIŠTA

Čuvanje i zaštita kulturne i prirodne baštine je u velikom fokusu brojnih stručnih i znanstvenih institucija. Graditeljsko i pejzažno kulturno naslijeđe u Hrvatskoj je vrlo raznoliko, vrijedno i brojno. Pogotovo kada se razmotri kako baštinimo kulturu stariju od 25 tisuća godina. Ona je sastavni dio našeg identiteta. Unatoč tome, kako će se i u sklopu ove studije pokazati postoji još jako puno prostora za zaštitu i revitalizaciju povijesnih naselja.

U posljednjih trideset godina usvojene su brojne deklaracije i povelje, održane brojne konferencije o vrijednosti i važnosti ruralnih područja, o zaštiti povijesnih seoskih naselja i krajolika. Dokumenti koji su polazište za sva istraživanja usvojeni su na razini UNESCO-a, ICOMOS-a, Vijeća Europe, kao i u Hrvatskoj.

Postoji više od 50 povelja, rezolucija i deklaracija kojima se štiti arheološka, graditeljska, urbanistička i prirodna baština.

TEMELJNI DOKUMENTI		
NAZIV DOKUMENTA	GODINA I MJESTO	KLJUČNE TEME ZAKLJUČCI
Atenska povelja o restauraciji povijesnih spomenika s Prvog međunarodnog kongresa arhitekata	1931. Atena	- Zaštita spomenika i arheoloških nalazišta - ističe se važnost zaštite područja koje okružuje povijesni spomenik te očuvanje slikovitih vizura koje formiraju i određuju prostorni smještaj spomenika - utvrđuju se vlasnici spomenika i prava zajednice nad spomenikom
Preporuka o zaštiti ljepote i karaktera pejzaža i predjela <i>(Recommendation on International Principles Applicable to Archaeological Excavations)</i>	1962. Pariz	Preporukom se prvi puta ističe potreba za uključivanjem postavki zaštite krajolika u urbanističke i prostorne planove kao jedne od metoda provođenja njihove zaštite. Ukazuje se na potrebu proglašenja pravne zaštite područja oko spomenika (izolirani predjeli) čime se bez dopuštenja nadležnih institucija sprječava uništavanje predjela ili mijenjanja stanja mjesta i izgleda.
Preporuka o zaštiti spomenika kulture ugroženim izvodenjem javnih i privatnih radova <i>(Recommendation</i>	1968. Pariz	Uočena je potreba usklađivanja zaštite kulturno-povijesnog naslijeđa s promjenama koje uvjetuje društveni i gospodarski razvoj. Prema toj preporuci zaštita spomenika bi morala postati obveza svakog urbanističkog plana, posebice u povijesnim

concerning the Safeguarding of Beauty and Character of Landscapes and Sites)		gradovima. Njihova pristupačnost javnosti se prepoznaje kao mogući doprinos gospodarskom i društvenom razvoju kroz razvoj turizma. Preporuka se zauzima za očuvanje spomenika in situ i za zaštitu značajnih arheoloških nalazišta. Arheološka nalazišta (rezervati) trebaju biti pravno zaštićeni i otkupljeni kao nekretnine. Preporuka ističe i mogućnost izvlaštenja ako se za to ukaže potreba.
Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine (<i>Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage</i>)	1972. Pariz	Konferencija predstavlja temelj za zaštitu kulturnog i prirodnog naslijeđa izuzetne univerzalne vrijednosti koje treba zaštititi kao dio naslijeđa čovječanstva. U definiciji kulturnog naslijeđa obuhvaćeni su elementi i strukture arheološkog karaktera.
Preporuka o zaštiti povijesnih cjelina i njihovoj ulozi u suvremenom životu (<i>Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas</i>)	1976. Nairobi	Preporuka ističe integraciju povijesnih cjelina u suvremeni život kao temeljni zadatak urbanističkog i prostornog planiranja na svim razinama. Povijesne cjeline, uključujući i arheološke lokalitete, treba promatrati integralno s njihovom okolinom. Potrebno je voditi računa o vizuri na izdvojeni spomenik ili cjelinu, ali i obrnuto. Preporuka ukazuje na važnost izrade multidisciplinarnih znanstvenih studija prije razrade planova o zaštiti (conservation plan), koje osim konzervatora uključuju i arhitekta, urbaniste, planere, sociologe i pejzažne arhitekta. Navedene su brojne prostorne mjere zaštite, a potiču se i daljnja istraživanja veza između zaštite i prostornog planiranja i uređenja.
Preporuka o povijesnim gradskim krajolicima (<i>Recommendation on the Historic Urban Landscape, including a glossary of definitions</i>)	2011. Pariz	Preporuka donosi suvremena načela zaštite koja se temelje na održivom razvoju i primjeni pejzažnog pristupa (historic urban landscape approach). Osnovna je postavka tog pristupa potreba za integracijom zaštite urbanih područja, upravljanja te planskih strategija s procesima lokalnog razvoja i urbanističkim planiranjem. Urbano naslijeđe, sa svojim materijalnim i nematerijalnim sastavnicama, tom je preporukom postavljeno kao ključni resurs unaprjeđenja urbanih područja, koji potiče gospodarski razvoj i društvenu povezanost. Zaštita je prepoznata kao dio strategije za postizanje ravnoteže između urbanog rasta i kvalitete života temeljenog na održivosti.

5.1. Dokumenti ICOMOS-a

Svjetska međunarodna stručna organizacija ICOMOS (posvećena isključivo problematici zaštite kulturno-povijesnog/graditeljskog naslijeđa) donijela je brojne dokumente o zaštiti od 1960-ih godina do danas. ICOMOS-ovi dokumenti nisu pravno obvezujući, temelje se na radu ICOMOS-ovih znanstvenih odbora, a predstavljaju stručnu i teorijsku osnovu zaštite kulturno-povijesnog naslijeđa na svjetskoj razini, obuhvaćajući sva gledišta zaštite i različite vrste kulturno- povijesnog naslijeđa.

DOKUMENTNI ICOMOS-a		
NAZIV DOKUMENTA	GODINA I MJESTO	KLJUČNE TEME ZAKLJUČCI
Međunarodna povelja o zaštiti i restauraciji spomenika i mjesta – Venecijanska povelja	1964. Venecija	Povelja proširuje načela zaštite, određena 1931. godine Atenskom poveljom, te predstavlja sve do danas temeljni dokument za provođenje zaštite i restauracije graditeljskoga naslijeđa. Poveljom je proširena definicija povijesnih spomenika pa ona uključuje i spomenike skromnije vrijednosti. Ističe se da zaštita spomenika podrazumijeva i očuvanje njegova smještaja.
Povelja o zaštiti povijesnih gradova i urbanih područja - Washingtonska povelja	1987. Washington	Povelja ističe važnost harmonične prilagodbe povijesnih područja suvremenom životu. Zaštita povijesnih gradova i urbanih područja trebala bi biti dio politike prostornog i urbanističkog planiranja. Poveljom se obvezuje i primjerena zaštita arheoloških nalaza te arheološka istraživanja. Plan zaštite (conservation plan) povijesnih gradova i urbanih područja morao bi obuhvatiti sve relevantne čimbenike zaštite, uključujući nepokretno arheološko naslijeđe.
Povelja o zaštiti i upravljanju arheološkim naslijeđem - ICAHM	1990. Lausanne	Povelja postavlja načela koja se odnose na različite aspekte zaštite i upravljanja arheološkim naslijeđem. Povelja ističe arheološko naslijeđe kao neobnovljiv resurs i naglašava potrebu uključivanja zaštite arheološkog naslijeđa, kao sastavnog dijela, u politiku urbanističkog i prostornog planiranja. Ističe se važnost očuvanja arheoloških rezervi i primjena metode zaštite arheološkog naslijeđa in situ. Preporuča se korištenje nedestruktivnih metoda arheoloških istraživanja, a arheološka iskopavanja dopuštena su samo iznimno u svrhu istraživanja ili prezentacije nalazišta, uz ostavljanje dijela za buduća istraživanja.

Dokument o autentičnosti iz Nare	1994. Nara	Dokument donosi nova polazišta u vrjednovanju kulturnog naslijeđa kojima se prosudba njegove vrijednosti i autentičnost ne ocjenjuje prema nepromjenjivim kriterijima, već je moguća samo u odnosu na kulturni kontekst kojem ono pripada. Među čimbenicima koji određuju autentičnost navode se i prostorni elementi lokacije i smještaja. Kriteriji vrjednovanja autentičnosti postavljeni za kulturno naslijeđe u cjelini primjenjuju se i na arheološko naslijeđe koje se posebno ne izdvaja.
Povelja iz Burre	1979.- 1999. nacionalni odbor ICOMOS-a, Australija	Povelja određuje načela i proces zaštite mjesta kulturnog značenja koja obuhvaćaju i arheološka nalazišta. Povelja ističe da zaštita podrazumijeva i zadržavanje odgovarajućega vizualnog smještaja te nije dopuštena nova izgradnja ili rušenje, koji negativno utječu na njegovu vrijednost.
Deklaracija o zaštiti smještaja povijesnih građevina, mjesta i područja	2005. Xi'an	Deklaracija uvodi pojam i daje definiciju smještaja (<i>setting</i>) kao neposrednog i proširenog okoliša koji je dio spomenika, mjesta i područja ili pridonosi njihovu značenju i prepoznatljivu karakteru, a obuhvaća njihov materijalni i nematerijalni kontekst. Razumijevanje smještaja zahtijeva multidisciplinarnan pristup. Deklaracija ističe potrebu razvijanja metode planiranja zaštite i upravljanja smještajem, uspostavljanja dodirnih predjela (<i>buffer zone</i>) te kontrole njegovih brzih promjena. Upravljanje smještajem ne isključuje mogućnost promjene, ali u slučaju nove izgradnje potrebna je procjena njena utjecaja (<i>heritage impact assessment method</i>). Deklaracija naglašava potrebu poticanja interdisciplinarnosti kao redovitog načina rada u zaštiti i upravljanju smještajem, gdje se među relevantnim područjima navode i urbanističko, prostorno i pejzažno planiranje.
Deklaracija o zaštiti duha mjesta	2008. Qubec	Deklaracija prepoznaje važnost duha mjesta (<i>spirit of place, genius loci</i>) koji je određen svojim materijalnim i nematerijalnim elementima. Deklaracija ističe da zbog svoje složenosti razumijevanje, očuvanje i prenošenje duha mjesta zahtijeva multidisciplinarni pristup.
ICOMOS-ova povelja o interpretaciji i prezentaciji mjesta kulturnog naslijeđa	2008. Qubec	Povelja prepoznaje interpretaciju i prezentaciju kao dio ukupnog procesa zaštite i upravljanja naslijeđem te postavlja sedam načela interpretacije i prezentacije. S prostornog motrišta povelja ističe potrebu fizičkog pristupa naslijeđu i izvedbu interpretativne infrastrukture (kiosci, staze i obavijesne ploče) koja mora biti usklađena s karakterom prostora i smještajem, te lako prepoznatljiva.

Načela čuvanja i upravljanja povijesnim gradovima i urbanim područjima	2011. Valletta	Riječ je međunarodnom dokumentu koji redefinira ciljeve, stajališta i potrebne alate zaštite i upravljanja povijesnim gradovima i urbanim područjima te njihovim smještajem. Načela obuhvaćaju mnoge prostorne aspekte zaštite, a arheološko naslijeđe uključeno je u definiciju povijesnih gradova i urbanih područja. Dokument prepoznaje zaštitu i integraciju povijesnih i tradicijskih područja u suvremeni život zajednice kao temelj za urbanističko planiranje i prostorni razvoj.
Deklaracija o naslijeđu kao pokretaču razvoja	2011. Pariz	Deklaracija ističe dvojak odnos naslijeđa i razvoja, gdje s jedne strane brojni aspekti razvoja ugrožavaju naslijeđe, dok se s druge strane ono postavlja kao važan čimbenik razvoja. Deklaracija vidi rješenje tih odnosa u uključivanju naslijeđa u zamisao održivog razvoja te donosi načela i preporuke o korištenju, promoviranju i unaprjeđenju naslijeđa u kontekstu regionalnog razvoja, razvoja turizma i gospodarstva.

5.2. Dokumenti Vijeća Europe

Vijeće Europe⁴ kao europska međuvladina organizacija donijelo je brojne dokumente o zaštiti kulturno-povijesnog/graditeljskog naslijeđa u razdoblju od 1954. godine do danas.

Za europske zemlje potpisnice pravno su obvezujući: (Konvencija o zaštiti arhitektonskog naslijeđa Europe, Europska konvencija o zaštiti arheološkog naslijeđa, Europska konvencija o krajoliku te Okvirna konvencija Vijeća Europe o vrijednostima kulturnog naslijeđa za društvo).

DOKUMENTNI VIJEĆA EUROPE		
NAZIV DOKUMENTA	GODINA I MJESTO	KLJUČNE TEME I ZAKLJUČCI
Europska kulturna konvencija	1954. Pariz	Konvencija uspostavlja koncept zajedničkoga kulturnog naslijeđa Europe koje je potrebno sačuvati i osigurati mu pristupačnost.
Rezolucija (68) o aktivnom održavanju spomenika, skupina i područja građevina povijesnog i umjetničkog značaja u kontekstu regionalnog	1968.	Rezolucija ističe prostorno planiranje kao najprimjereniji oblik rješavanja problematike izgrađenog okoliša na harmoničan način te potrebu zaštite područja koja okružuju spomenike i potrebu uključivanja spomenika u analizu čimbenika na kojima se temelje prostorni planovi. Također se naglašava

⁴ (Council of Europe - COE)

planiranja		potreba poticanja istraživanja temeljne metode planiranja kako bi se olakšalo uključivanje spomenika u urbani i ruralni život te donijeli propisi koji osiguravaju koordinaciju zaštite i prostornog planiranja.
Europska konvencija o zaštiti arheološkog naslijeđa	1969. London	Prva je europska povelja koja se izdvojeno bavi zaštitom arheološkog naslijeđa. Konvencija je usmjerena sprječavanju ilegalnih iskopavanja i trgovine arheološkim predmetima te obvezuje na primjenu znanstvenih metoda istraživanja. Ističe se potreba određivanja prostornih granica unutar kojih se provodi zaštita nalazišta od arheološkog interesa, kao i potrebu izrade državnih registara.
Amsterdamska deklaracija	1975.	Dokument se temelji na načelima integralne zaštite (<i>integrated conservation</i>) koja zaštitu arhitektonskoga naslijeđa prepoznaje kao jedan od ciljeva prostornog planiranja. Ističe se potreba za stalnim dijalogom između urbanista i konzervatora, za izradom popisa zaštićenih područja te za uključivanjem zaštite u prostorno planiranje.
Europska povelja o arhitektonskom naslijeđu	1975. Strasbourg	Povelja ističe da budućnost arhitektonskog naslijeđa ovisi o značenju koje se arhitektonskom naslijeđu pridaje u prostornim i urbanističkim planovima te planovima razvoja. Ističe se važnost poštivanja smještaja spomenika i načelo integralne zaštite, čime se zaštita postavlja kao jedan od glavnih elemenata promišljanja u urbanističkom i prostornom planiranju. Integralna zaštita uključuje i određivanje primjerenih novih namjena te mogućnost suvremenih arhitektonskih zahvata u povijesnim cjelinama, ali uz poštivanje postojećeg konteksta.
Konvencija o zaštiti arhitektonskog naslijeđa Europe	1985. Granada	Zaštita arhitektonskoga naslijeđa treba postati jedan od osnovnih ciljeva urbanističkog i prostornog planiranja. Konvencija dopušta izvlaštenje zaštićenih nekretnina i propisuje dostupnost arhitektonskom naslijeđu, kojim se ne smije narušiti njegov arhitektonski i povijesni karakter, kao ni njegova okolina.
Europska konvencija o krajoliku	2000. Firenza	Konvencija je posvećena zaštiti, upravljanju i planiranju krajolika. Povelja prepoznaje krajolik kao temeljnu sastavnicu prirodnog i kulturnog naslijeđa Europe. Potiče se multidisciplinarni pristup identifikaciji, istraživanju i vrjednovanju krajolika s ciljem održivog razvoja što se temelji na uravnoteženom odnosu između društvenih potreba, gospodarskih aktivnosti i vrijednosti okoliša.

5.3. Leeuwardenska deklaracija o prilagodljivoj prenamjeni

Zaključak Europske godine kulturne baštine jest Leeuwardenska deklaracija koja je usvojena i donesena 2018. godine. Kako bi naslijeđe pronašlo svoje nove, miješane ili proširene namjene, ova deklaracija ističe važnost kulturnih, društvenih, okolišnih i gospodarskih gledišta. Za pitanje prilagodljive prenamjene usredotočuje se na izazove koji nastaju prilikom prenamjene specifične građevine, a za standardna rješenja preporučuje velik kritički odmak. Za pametne procese prenamjene koji se temelje na kvaliteti potrebno je sagledati mnoge čimbenike, od kojih se ističu: fleksibilnost usklađena s postojećim regulativama i standardima, sudjelovanje građana (stanovništva), privremene namjene kojima se testiraju mogućnosti, aktivna odgovornost i stručnost javnih ustanova, provedba temeljena na kvaliteti, multidisciplinarni timovi i suradnje, financijska održivost i narativna vrijednost. Jedna od temeljnih postavki jest dijalog između naslijeđa i suvremene arhitekture.

Ova Deklaracija uzima u obzir lekcije svladane tijekom Europske godine kulturnoga naslijeđa i promišlja dobru praksu kao temelj kvalitetnim zahvatima.

Kulturno gledište: Kulturna su dobra često prostorne i društvene znamenitosti koje čine odliku svojega krajolika i dodjeljuju snažan identitet svojoj okolini. Stvaraju osjećaj mjesta i glavna su odrednica lokalnoga ili regionalnoga identiteta. Pri čuvanju vlastita naslijeđa prilagodljiva prenamjena može kod ljudi pomoći održati i ojačati opazajnu moć vezanu za vlastitu tradiciju i povijest te ponuditi buduće vidike, dok istovremeno odgovara na potrebe multietničkih i multikulturnih društava.

Društveno gledište: Ponovnim otvaranjem nekorištenih prostora javnosti, prilagodljiva prenamjena našega graditeljskog naslijeđa može stvoriti novu društvenu dinamiku svoga neposrednog okruženja i pridonijeti urbanoj obnovi. Takvi projekti nude mogućnost da se građani uključe u oblikovanje svoga životnoga okoliša. Prenamijenjeno naslijeđe može postati temeljem školskih i obrazovnih programa. Prilagodljiva je prenamjena stoga ključna poluga za mjesta većeg osjećaja zajedništva urbanih i ruralnih područja.

Okolišno gledište: Ponovno korištenje našega naslijeđa smanjuje uporabu građevnih materijala, čuva tzv. sivu energiju (korištenu u građenju) i ograničava prekomjerno širenje grada. Njome je često omogućeno da se dubinski promisli korištenje energije, čemu je pak posljedica učinkovita, zaštićena i zdravija zgrada. Štoviše, visokokvalitetni projekti prirodno osiguravaju dugotrajno korištenje, prilagodbu i prenamjenu za buduće potrebe.

Ekonomsko gledište: Ponovno korištenje našega naslijeđa može pridonijeti povećanju privlačnosti i ljepoti prostora. S jedne strane, glavni je čimbenik prostornoga brendiranja, stvaranja poslova i rasta, poglavito u turističkom sektoru. S druge strane, nove funkcije stvaraju nove korisnike i područje postaje dio novih ekonomskih mreža. Ponovno iskorištena kulturna dobra prestaju biti izoliranim mjestima i ona mogu djelovati kao katalizatori širega konteksta.

5.4. Prostorno i urbanističko planiranje u Hrvatskoj

Analizom nacionalnih stručnih dokumenata (donesenih od 1960-ih godina do sredine 1980-ih), koji reguliraju pristup zaštiti kulturno-povijesnoga i arheološkoga naslijeđa, razvidno je da u Hrvatskoj postoji promišljanje zaštite u skladu s načelima integralne zaštite. Svi prikazani dokumenti nastali su u doba bivše države (SFRJ).

DOKUMETNI NA NACIONALNOJ RAZINI		
NAZIV DOKUMENTA	GODINA I MJESTO	KLJUČNE TEME I ZAKLJUČCI
Savjetovanje „Urbanizam i zaštita spomenika kulture“	1962. Split	Ističe se potreba za uključivanjem povijesnih jezgri gradova u suvremeni život jer je to najučinkovitiji način njihove zaštite. Urbanističkim planovima potrebno je rješavati odnos povijesnih jezgara s naseljem/gradom. Spomenički je potencijal potrebno sagledati i vrjednovati i sa stajališta prostornih regionalnih cjelina u prostornim planovima, a spomenici kulture prepoznati su kao važan čimbenik razvoja turizma.
Stalna konferencija gradova Jugoslavije: Konstatacije i prijedlozi za zaštitu spomenika kulture u gradovima	1967. Ohrid	Na konferenciji se ističe važnost povezivanja službi zaštite s urbanističkim službama u svim etapama rada. Naglašava se da suvremeni razvoj gradova zahtijeva službu zaštite koja će zajedno s planerima i lokalnom vlasti skrbiti o usklađivanju zaštite spomenika i

		ambijenta sa suvremenim životom gradova. Radi što potpunijeg vrjednovanja, a time i zaštite ukupnih spomeničkih vrijednosti, potrebno je kulturno naslijeđe u urbanističkim planovima sagledati i vrjednovati sa stajališta zaokruženih prostornih cjelina na načelima aktivne zaštite koja osim konzervacije podrazumijeva i određivanje odgovarajuće namjene.
Splitska deklaracija	1971. Split	Deklaracija ističe zaštitu spomenika, cjelina i mjesta kao važni zadatak uravnoteženog razvoja. Naglašava se važnost revitalizacije kulturnoga naslijeđa osiguravanjem funkcije u suvremenom gradu te uključivanja naslijeđa u planove lokalnog i regionalnog uređenja od početka njihove izrade.
Osnove dugoročne projekcije zaštite i uređenje prirodne i graditeljske baštine Jugoslavije	1984.	Dokument koji je izrađen na temelju inicijative za posebnu akciju zaštite i uređenja prirodnog i graditeljskog naslijeđa koju je pokrenuo Savjet za čovjekovu sredinu i prostorno uređenje 1975. godine. Cilj je bio stvoriti uvjete za uključivanje zaštićenoga prirodnog i graditeljskog naslijeđa u društvene, urbanističke i prostorne planove te uključivanje naslijeđa u Dugoročni plan Jugoslavije do 2000. godine. Analiza postojećih prostornih i urbanističkih planova pokazala je da zaštita i uređenje prirodnog i graditeljskog naslijeđa nisu još uvijek dovoljno uključeni u planski postupak u cjelini te da su vrlo rijetko istaknuti kao čimbenik pri utvrđivanju ciljeva razvoja. U smjernicama se naglašava važnost suradnje svih dionika u zaštiti, uključivanje naslijeđa u planiranje i uređenje prostora te potreba za izradom opće planerske metode za prirodno i graditeljsko naslijeđe. Ističe se i potreba za izvršavanjem obveza koje proizlaze iz potpisanih međunarodnih konvencija iz tog područja.

U suvremenom razdoblju (od 1991. godine) pojam i problematika integralne zaštite nije se dodatno obrađivala u stručnim dokumentima o zaštiti na nacionalnoj razini. Međutim, osnovna načela integralne zaštite (integralna aktivna zaštita) ugrađena su u dva strateška prostorno-planska dokumenta: Strategiju prostornog uređenja Republike Hrvatske (1997.) i Program prostornog uređenja Republike Hrvatske (1999.). Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015., ponajprije usmjerena na održivo gospodarsko korištenje kulturnog naslijeđa, navodi integralni pristup i suradnju stručnjaka, između ostalih i prostornih planera, kao jednu od niza potreba radi unaprjeđenja održivog korištenja

graditeljskog naslijeđa, ali ga posebno ne obrađuje. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i Zakon o prostornom uređenju i Zakon o gradnji - kao važeća zakonska regulativa na ovome području - ne određuju, odnosno ne reguliraju niti rabe pojam integralne zaštite kao multidisciplinarnih metode rada na unaprjeđenju stanja i korištenja kulturno-povijesnog naslijeđa. Zakoni samo propisuju obvezu uključivanja konzervatorskih mjera i uvjeta zaštite kulturno-povijesnog naslijeđa (uključujući arheološko) u sadržaj svih prostornih i urbanističkih planova. Zakon o zaštiti okoliša (2013.) ističe načelo cjelovitog pristupa koje podrazumijeva da se prilikom izrade planova prostornog uređenja posebno uzima u obzir primjerenost zahvata, među ostalim i s obzirom na kulturnu baštinu, te načelo suradnje svih dionika u cilju zaštite okoliša, koji u svojoj definiciji obuhvaća i kulturnu baštinu, ali ih detaljnije ne regulira niti određuje.

5.5. Znanstveni projekt Urbanizam naslijeđa / Heritage Urbanism – HERU

Istraživačkom projekt *Urban and Spatial Models for Revival and Enhancement of Cultural Heritage* / Urbanistički i prostorni modeli za oživljavanje i unaprjeđenje kulturnog naslijeđa trajao je pune četiri godine te je svojim promišljenijima stvorio prekretnicu u razmišljanjima o kulturnoj i urbanističkoj baštini u Republici Hrvatskoj. Projekt i istraživači suočili su se s problemom očuvanja i prezentacije kulturnog naslijeđa te s izazovima uslijed suvremenih potreba i novih zahvata na građevinama i u prostorima kulturnog naslijeđa. Istraživano je naslijeđe u širokom vremenskom i tipološkom rasponu – od kulturnog krajolika do pojedinačnih građevina, od antičkih arheoloških nalazišta do modernističke arhitekture, od materijalnog do nematerijalnog naslijeđa – a pritom s različitim motrišta – interdisciplinarnog, multidisciplinarnog i trans-disciplinarnog. Da bi se to ostvarilo projekt je bio otvoren svima koji su mogli pridonijeti njegovu razvoju. Zato su u istraživanja uključeni istraživači i stručnjaci različitih profila i interesa. Svi su bili usmjereni na traženje odgovora koje proizlazi iz pitanja naslova istraživačkog projekta – koji su mogući modeli za oživljavanje i unaprjeđenje kulturnog naslijeđa

Istraživački projekt *Urban and Spatial Models for Revival and Enhancement of Cultural Heritage* / Urbanistički i prostorni modeli za oživljavanje i unaprjeđenje kulturnog naslijeđa usredotočen je na urbanističke, prostorne i druge modele za unaprjeđenje i revitalizaciju kulturnoga naslijeđa. Glavna istraživačka aktivnost jest prepoznati povijesne i sadašnje modele oživljavanja i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa, kao polazišta za utvrđivanje budućih modela koji će uvažavati naslijeđeno, osigurati suvremenost i održivi budući razvoj. Osjeća se nedostatak istraživačkih studija i literature koji pokušavaju doći do odgovora na sljedeća pitanja: kako pasivno naslijeđe učiniti aktivnim, kako ga unaprijediti i poboljšati, kako osigurati njegov dugoročni opstanak te kako doći do kriterija i modela za revitalizaciju i unaprjeđenje naslijeđa. Upravo su ta pitanja pokrenula ovo istraživanje tijekom kojega se razvio pristup i metoda pod nazivom Heritage Urbanism (HERU).

Istraživanja su razvrstana u četiri modula: naslijeđe u krajoliku / kulturni krajolik kao naslijeđe, naslijeđe u gradu / grad kao kulturno naslijeđe, doživljaj grada / grad kao doživljaj te normativno-pravni aspekti kulturnog naslijeđa. Istraživano je 17 tema (neke s podtemama): kulturni krajolik, arheološko naslijeđe, fortifikacijsko graditeljstvo, kultura ladanja (dvorci i vile), ruralno naslijeđe, kulturno naslijeđe otoka i obale kao nositelj turističkog razvoja, povijesno tkivo grada (naslijeđe kontinuiteta i preobrazbe), naslijeđe malih gradova, naslijeđe modernizma 20. stoljeća, naslijeđe stambene izgradnje 20. stoljeća, perivojno naslijeđe, kulturno naslijeđe kao polazište za brendiranje mjesta, javni prostori povezivanja grada, zvučni okoliš kao kulturno naslijeđe, svjetlost prostora kao naslijeđe, zakonodavni i pojmovni aspekti naslijeđa te kulturno naslijeđe u urbanističkoj dokumentaciji.

Za istraživanje su korišteni brojni uzorci – odabrani primjeri (case studies) pomoću kojih su prepoznavana povijesna i suvremena načela za unaprjeđenje kulturnog naslijeđa. Analizom tih načela utvrđeni su kriteriji i modeli koje je moguće primjenjivati u budućim projektima za obnovu i revitalizaciju. Analiza brojnih primjera, kao i osobno stručno i istraživačko iskustvo istraživača, omogućili su formuliranje metodološkog okvira kojega smo nazvali Heritage Urbanism - HERU, što će biti kasnije pojašnjeno. S obzirom na

stanje očuvanosti istraživano je: a) naslijeđe koje se ne koristi pa mu je potrebna revitalizacija i b) naslijeđe koje se koristi pa mu je potrebno poboljšanje/oporavak.

Jedno od ključnih rezultata projekta je utvrđivanje Metode *Heritage urbanism*. Metoda *Heritage Urbanism* nadopuna je metoda primjenjivanih u prostornom i urbanističkom planiranju te u konzervatorskoj zaštiti. Naslijeđe se promatra zajedno s pripadajućim okruženjem te sa svim utjecajima tog okruženja na naslijeđe, ali i obrnuto, istražuje se kako može revitalizirano naslijeđe utjecati na okruženje. Metoda *Heritage Urbanism* primjenjuje se prilikom promišljanja o revitalizaciji kulturnog naslijeđa. Sadrži tri glavne komponente – čimbenike, kriterije i modele za oporavak naslijeđa. Čimbenike razvrstavamo na čimbenike identiteta, čimbenike utjecaja i čimbenike vrijednosti, a kriterije i modele postavljamo za unaprjeđenje i za revitalizaciju naslijeđa. Osim istraživanja konkretnog naslijeđa ispituju se odabrani usporedbeni primjeri (*case studies*) u kojima prepoznamo kriterije i modele koji su primijenjeni u njihovu slučaju. Takva usporedba pomaže prilikom utvrđivanja novih kriterija i odabira modela za konkretni slučaj unaprjeđenja i/ili revitalizacije naslijeđa.

Čimbenici identiteta podrazumijevaju utvrđivanje temeljnih svojstava naslijeđa, njegova identitetska obilježja, koja mu daju prepoznatljivost, izvornost i posebnost. Primarno se istražuju prostorna, urbanistička, arhitektonska, pejzažna i kulturno-povijesna obilježja, nadopunjeno s drugim obilježjima – ovisno o vrsti i karakteru naslijeđa. Važno je prepoznati postojeći i povijesni kontekst.

Čimbenici utjecaja trebaju se izdvojiti iz istraženog konteksta. Ispituje se kako je i koliko kontekst utjecao na stanje i karakter naslijeđa, koje su se promjene u prošlosti dogodile u pogledu prenamjena i prilagodbi, kako danas prostorni i društveni kontekst utječe na stanje i mogućnosti unaprjeđenja naslijeđa, mogu li se predvidjeti pozitivni ili negativni utjecaji u budućnosti.

Čimbenici vrijednosti utvrđuju se za svako kulturno naslijeđe posebno, ovisno o njegovu identitetu i utjecajima konteksta. Vrijednovanje naslijeđa omogućuje znanstveno utemeljeno i stručno korektno utvrđivanje kriterija za nove zahvate na naslijeđu, neovisno radi li se o unaprjeđenju naslijeđa u dobrom stanju ili revitalizaciji napuštenog i uništenog naslijeđa. Vrijednovanje se provodi s konzervatorskog, kulturno-povijesnog, arhitektonskog, prostorno-ambijentalnog, estetskog i funkcionalnog aspekta.

Kriteriji za nove zahvate na naslijeđu – jednako oni za unaprjeđenje kao i za revitalizaciju – polaze od karakterizacije naslijeđa (od identitetskih obilježja) i njegovih vrijednosti, obogaćujući naslijeđe novim suvremenim doprinosom. Valja razlikovati opće kriterije, koji vrijede u brojnim slučajevima od posebnih kriterija koji proizlaze iz čimbenika identiteta, čimbenika utjecaja i čimbenika vrijednosti. Primjenom kriterija povećava se

objektivnost, a bitno se smanjuje subjektivnost kod donošenja odluka o novim zahvatima u prostorima naslijeđa.

Kriteriji za unaprjeđenje naslijeđa utvrđuju se za naslijeđe u dobrom stanju, koje živi i koristi se, a potrebna su poboljšanja. Ti kriteriji moraju osigurati očuvanje najvrjednijih identitetskih svojstava naslijeđa i moraju spriječiti bilo kakvo obezvrjeđivanje ili narušavanje kulturnih dobara. Unaprjeđenje podrazumijeva konzervatorsko i arhitektonsko unaprjeđenje, ali isto tako i tehnološko unaprjeđenje građevina te prilagodbu suvremenim standardima i potrebama. Pri tome uobičajeni tehnički standardi moraju se prilagođavati svojstvima i vrijednostima kulturnog naslijeđa iz čega proizlazi uravnoteženi odnos zahtjeva i mogućnosti.

Kriteriji za revitalizaciju utvrđuju se za naslijeđe u lošem stanju, koje je najčešće bez namjene i ne koristi se pa je naslijeđu potrebno osigurati prenamjenu i novi život. Poželjno je obnovom osigurati što veću razinu autentičnosti očuvanjem povijesnih struktura i drugih ostataka, čuvanjem bitnih identitetskih obilježja, te suvremenim zahvatima koji će osigurati oživljavanje i reinterpretaciju nekadašnjeg ugođaja. Modele obnove i oporavka naslijeđa – bilo da je riječ o unaprjeđenju ili o revitalizaciji naslijeđa – utvrđujemo na temelju čimbenika identiteta, utjecaja i vrijednosti te u skladu s kriterijima za nove zahvate. Da bismo utvrdili moguće primjenjive modele poželjno je usporedbenim analizama odabranih relevantnih primjera (case study) utvrditi povijesne i suvremene modele u sličnim situacijama, što će osigurati odabir najkvalitetnijeg modela u konkretnom slučaju. Ponuđeni modeli će sadržavati kreativni pristup rješavanju problema revitalizacije jer ni jedan slučaj naslijeđa nije isti uslijed čimbenika identiteta, utjecaja i vrijednosti koji svakom konkretnom slučaju pridaju unikatna svojstva. Kada god je moguće, poželjno je primijeniti modele integralnog planiranja, koji bi omogućio dugoročno održiv razvoj. U središtu interesa jest interakcija između očuvanja i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa i razvojne strategije prostora.

5.6. Europski projekt „Baština pokretač razvoja“

Projekt „Baština – Pokretač razvoja“ provodi se u okviru programa prekogranične suradnje između Hrvatske i Crne Gore, u sklopu komponente II Instrumenta za pretprijetnu pomoć EU (IPA). Cilj projekta je doprinos uspostavljanju suradnje između institucija nadležnih za zaštitu prirodne i kulturne baštine u Hrvatskoj i Crnoj Gori kroz implementaciju zajedničkih programa, edukaciju, prenošenje znanja i aktivnosti na podizanju nivoa svijesti.

Opći cilj projekta „Baština - Pokretač razvoja“ je doprinos uspostavljanju suradnje između institucija nadležnih za zaštitu prirodne i kulturne baštine u Hrvatskoj i Crnoj Gori kroz implementaciju zajedničkih programa, edukaciju, prenošenje znanja i aktivnosti na

podizanju nivoa svijesti. Specifični ciljevi projekta su unapređenje suradnje i umrežavanje različitih zainteresiranih strana na polju zaštite, planiranja i upravljanja prirodne i kulturne baštine, kroz zajedničke aktivnosti na primjeni novih metodologija, na prekograničnom području Dubrovnika i Boke Kotorske.

5.7. Europski projekt „ CO- EVOLVE”

CO-EVOLVE je trogodišnji projekt koji ima za cilj analizirati i promicati koevoluciju ljudskih aktivnosti i prirodnih sustava u turističkim obalnim područjima, omogućujući održivi razvoj turističkih aktivnosti temeljenih na načelima integriranog upravljanja obalnim područjem (ICZM) / pomorski Prostorno planiranje (MSP). On spaja trenutno nedostupnu analizu prijetnji na MED ljestvici i čimbenicima koji omogućavaju održivi turizam s lokalnim studijama o sedam reprezentativnih pilot područja, kako bi se kroz pilot akcije demonstrirala izvedivost i učinkovitost procesa planiranja temeljenog na ICZM/MSP.⁵

Očekivani rezultati CO-EVOLVE-a:

1. Aktivnosti projekta će proizvesti potpunu i integriranu analizu, na razini Mediterana i pilot područja, glavnih prijetnji i čimbenika koji omogućuju održiv razvoj obalnog turizma utemeljenog na ekosustavu, omogućujući pozitivnu koevoluciju ljudskih aktivnosti i prirodnih sustava.
2. Definiranje i kvantificiranje održivosti turizma u projektnim aktivnostima Mediterana će razviti analizu održivosti kako bi se kvalificirala održivost turizma na pilot područjima i bavila njihovim strateškim planiranjem. Aktivnost će se nadovezati na dosadašnje napore kako bi se stvorio konceptualni model za procjenu razine održivog razvoja turizma na Mediteranu i izradio operativni alat za održivost turizma koji će se primjenjivati na mediteranskoj razini.
3. Izrada akcijskih planova utemeljenih na ICZM/MSP-u za održivi razvoj turizma u pilot područjima i prijenos na razmjeru Mediterana CO-EVOLVE ima za cilj izraditi turističke ili turistički orijentirane strateške akcijske planove na temelju prethodnih rezultata i razraditi prijedloge strateškog planiranja za svako pilot područje, uključujući operativne smjernice. Također će se izraditi plan prenosivosti na mediteranskoj razini.

⁵ <https://co-evolve.interreg-med.eu/>

6. AKTIVNI PRISTUP OBNOVI POVIJESNIH PODRUČJA U KONTEKSTU KULTURNOG TURIZMA

Kulturni turizam je specifični oblik turizma koji obuhvaća posjete turista izvan njihovog stalnog mjesta boravka motivirane interesom za kulturom, što obuhvaća povijest, umjetnost, naslijeđe ili stil života ljudi na nekom lokalitetu ili nekoj regiji.

Prema odrednicama Strategije razvoja turizma RH do 2020., kulturni turizam, prema kriteriju atraktivnosti, uvršten je u potencijalno vodeće proizvodne grupe hrvatske turističke ponude. Za Hrvatsku relevantni proizvodi kulturnog turizma definirani Strategijom uključuju: gradski turizam, turizam baštine, turizam događanja, kreativni turizam i vjerski turizam. Strategija za ruralnu Europu Europskog vijeća za sela i male gradove.

Na razvoju kulturnog turizma u Hrvatskoj radi se već niz godina o čemu svjedoči i Strategija kulturnog turizma koja je bila donesena 2003. godine. U to vrijeme kulturni turizam nije bio prepoznat kao samostalan turistički proizvod te su se napori ulagali u njegovu afirmaciju i stvaranje preduvjeta za njegov razvoj.⁶

Podizanjem kvalitete gradnje, obnove i rekonstrukcije povijesnih područja naselja te njihove prezentacije i interpretacije stvaraju se preduvjeti za razvoj područja kao destinacije kulturnog turizma kao cjelogodišnje atrakcije. Razvoj kulturnog turizma prepoznat je kao vodeći segment koji u DNŽ pridonosi ostvarenju cjelogodišnjeg i održivog turizma. Kroz ovu stručnu studiju u okviru projekta WINTERMED segment kulturnog turizma posebno se detaljno razrađuje specifičnim aktivnostima usmjerenim na očuvanje najvrjednijeg kulturnog resursa, kulturno – povijesnih urbanih i ruralnih naselja. Prepoznavanjem kulturnih krajolika i povijesnih naselja te njegovim uključivanjem u politike i strategije razvoja kao i u prostorno-planske dokumente i projekte pokušava se zaustaviti stihijski odnos prema ambijentu i „trošenje“ vrijednog ugroženog resursa koji čini prostornu prepoznatljivost i identitet ovih područja.

⁶ Tomljenović, R., Boranić Živoder, S. (2015.), str. 4
https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/001_160128-AP_kulturni.pdf

6.1. Strategija za ruralnu Europu Europskog vijeća za sela i male gradove

Strategiju je izradio ECOVAST i temelji se na idejama nastalima 1987. i 1988., tijekom europske Kampanje za ruralni krajobraz pod vodstvom Vijeća Europe. Strategija je namijenjena svima koji se na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj ili međunarodnoj razini aktivno bave politikom sela ili o njoj odlučuju.

1. Europski ruralni krajobraz i ljudi koji u njemu žive pod utjecajem su snažnih promjena. ECOVAST poziva na akciju očuvanja blagostanja u interesu svih Europljana.
2. Težimo ravnoteži i uzajamnoj potpori čovjeka i okoliša. Tražimo široku akciju između različitih vladinih tijela te između vlade i lokalnog pučanstva. Očekujemo da lokalno stanovništvo bude pitano za mišljenje i uključeno u akciju.
3. Neophodna je akcija kako bi se oživjelo i ojačalo gospodarstvo seoskih područja.
4. Želimo da se poljoprivreda održi diljem ruralne Europe. U poljoprivrednoj politici naglasak bi morao prijeći s količine hrane na njenu kakvoću. Poljoprivrednicima bi se moralo omogućiti da stječu dohodak povećavanjem vrijednosti poljoprivrednih proizvoda i od drugih gospodarskih aktivnosti. Oni bi morali biti plaćeni kako bi djelovali kao čuvari naše baštine.
5. Politika šumarstva morala bi se promijeniti tako da važnost dobiju višestruki ciljevi kojima šumarstvo može služiti u korist ruralnom krajobrazu i seoskom stanovništvu.
6. Trebalo bi ohrabrivati proizvodnju i uslužne djelatnosti na osnovi regionalnih prirodnih izvora i lokalnog poduzetništva. Tom procesu mogu uvelike pomoći telekomunikacije.
7. Seoski turizam treba promicati na način da se poštuju osobitosti i kapacitet prostora.
8. Seoskom bi stanovništvu trebalo omogućiti dobre uvjete stanovanja, uz poštivanje lokalne graditeljske tradicije. Vlade bi morale podupirati seoske uslužne djelatnosti i poticati društvenu i kulturnu vitalnost seoskih zajednica.
9. Vlade i narodi moraju prihvatiti činjenicu da je potrebna dugoročna briga o europskoj baštini, prirodnoj, krajobraznoj i kulturnoj. Sve zemlje moraju uvesti i provoditi djelotvorne sustave za procjenu, zaštitu i očuvanje svega onoga što predstavlja baštinu, te s time upoznati javnost.
10. Odgovornost za djelovanje podjednako leži na seoskom stanovništvu, lokalnoj upravi i raznovrsnim nevladinim organizacijama.
11. Regionalne i nacionalne vlade moraju spoznati osobitosti seoskih područja i potrebe seoskih zajednica, te ih obuhvatiti cjelovitom Strategijom sela.
12. Vijeće Europe treba podupirati i širiti svoje zanimanje za ruralni krajobraz, graditeljsko nasljeđe, zaštitu kontinentalnih i priobalnih krajobrazova i za razvitak sela.
13. Europska unija treba širiti svoju podršku seoskom razvoju i zaštititi okoliša.

14. Vlade i narodi srednje i istočne Europe morali bi iskoristiti nove mogućnosti kako bi ojačali seosko gospodarstvo i oživjeli seosku kulturu.

15. ECOVAST se obvezao raditi na ostvarivanju zacrtanih ciljeva i aktivno ostvarivati opće partnerstvo potrebno da bude na usluzi ruralnoj Europi i da ju unapređuje.⁷

6.2. Deklaracija Cork 2.0. „Bolji život u ruralnim područjima“

Deklaracija Cork 2.0. „Bolji život u ruralnim područjima“ sastavljena je nakon sastanka održanog u Corku, Irska u rujnu 2016. godine, nadovezujući se na Deklaraciju iz Corka iz 1996. „Živo selo“, koju su razvili sudionici Europske konferencije o ruralnom razvoju.

Deklaracijom je utvrđeno kako se inovativna, integrirana i uključiva ruralna i poljoprivredna politika u Europskoj uniji treba temeljiti na sljedećih deset smjernica politike:

1. Promicanje ruralnog blagostanja – Potrebno je bolje prepoznati potencijal ruralnih područja u pogledu pružanja inovativnih, uključivih i održivih rješenja za sadašnje i buduće društvene izazove, kao što su gospodarsko blagostanje, sigurnost hrane, klimatske promjene, upravljanje resursima, društvena uključenost i integracija migranata.

2. Jačanje ruralnih lanaca vrijednosti - Politike Unije trebale bi se usmjeriti na integrirane pristupe razvoju i jačanju ruralnih lanaca vrijednosti i lokalnih proizvodnih mreža. Njima bi se trebale odražavati poslovne mogućnosti u nastajanju za poduzeća koja se bave poljoprivredom i šumarstvom te ruralna poduzeća povezana s kružnim i zelenim gospodarstvima i gospodarstvima bez fosilnih goriva

3. Ulaganje u ruralnu vidljivost i vitalnost - Potpora Unije za ulaganja u ruralnim područjima trebala bi se usmjeriti na stvaranje dodane vrijednosti za društvo. Zajednički ciljevi EU-a, osobito oni u vezi s radnim mjestima te zelenim i uključivim rastom, trebali bi se ostvariti ulaganjima u poslovni razvoj, javne i privatne usluge, ključnu infrastrukturu i izgradnju kapaciteta.

4. Očuvanje ruralnog okoliša - Upravljanje zemljištem ima ključnu ulogu u odnosu između građana i okoliša. Politikama se mora poticati pružanje okolišnih javnih dobara, uključujući očuvanje europske prirodne i kulturne baštine.

5. Upravljanje prirodnim resursima - Povećan pritisak na prirodne resurse uzrokovan sve većom potražnjom za hranom, hranom za životinje, vlaknima i biomaterijalom potrebno je zadovoljiti koordiniranim međusektorskim političkim odgovorima. Njima bi trebalo osigurati održivo upravljanje prirodnim resursima, kao što su voda, tlo i bioraznolikost, koji predstavljaju temeljna sredstva za poljoprivrednu i šumarsku proizvodnju.

⁷ ECOVAST – Strategija za ruralnu Europu <http://www.ecovast.hr/publikacije/IzjavaStrategija.pdf>

6. Poticanje klimatske politike - S obzirom na to da zaista postoji potreba za rješavanjem klimatskih izazova u ruralnim i urbanim područjima, potporu je potrebno usmjeriti na provedbu učinkovitih strategija ublažavanja i prilagodbe.

7. Poticanje znanja i inovacija - Ruralne zajednice moraju sudjelovati u gospodarstvu utemeljenom na znanju kako bi u cijelosti iskoristile napredak u području istraživanja i razvoja. Ruralna poduzeća, uključujući poljoprivrednike i šumare, svih vrsta i veličina moraju imati pristup prikladnoj tehnologiji, suvremenoj povezanosti i novim upravljačkim alatima za ostvarivanje gospodarskih, društvenih i okolišnih koristi.

8. Unaprjeđenje ruralnog upravljanja - Potrebno je, prema potrebi, unaprijediti administrativni kapacitet i učinkovitost regionalnih i lokalnih vlasti te skupina usmjerenih na lokalnu zajednicu pružanjem tehničke potpore, osposobljavanjem, suradnjom i umrežavanjem

9. Poticanje i pojednostavnjenje provedbe politike - Pri oblikovanju i provođenju politike potrebne su fleksibilnost i bolja usmjerenost, koje ne smiju dovesti do nepotrebne složenosti. Prioritet su inicijative za obnovu i izgradnju povjerenja dionika.

10. Odgovorno donošenje i poboljšanje uspješnosti politika - Politike moraju služiti svrsi i njihovo donošenje mora biti odgovorno. Javna potpora poljoprivredi i ruralnim područjima mora biti podložna vjerodostojnom sustavu nadzora i vrednovanja.⁸

6.3. Deklaracija Hrvatskog ruralnog parlamenta o održivom razvoju ruralnih područja

Deklaracija „Održivi razvoj ruralnih područja Hrvatske“ sastavljena je nakon sastanka sudionika četvrtog Hrvatskog ruralnog parlamenta, na kojemu su sudjelovali – LAG-ovi i FLAG-ovi, udruge koje se bave ruralnim razvojem, stručne i znanstvene organizacije, predstavnici ministarstava i državnih upravnih tijela, jedinice lokalne i regionalne samouprave, poduzetnici, poljoprivredni proizvođači, obrtnici i drugi dionici ruralnog razvoja, zastupnici Hrvatskog sabora te predstavnici Europske komisije i Europskog parlamenta, imajući u vidu probleme s kojima su suočena ruralna područja Hrvatske, identificirali su sljedeće ključne teme s kojima se svi zajedno moramo uloviti u koštac: demografska neravnoteža, gubitak vitalnog dijela stanovništva, a posebno odljev mladih iz ruralnih područja, neravnomjerna razvijenost i razvojno zaostajanje ruralnih područja, neiskorišteni potencijal ruralnih prostora, uključujući neobrađeno poljoprivredno zemljište i nekorištene nekretnine, prometna izolacija i nedostatak društvenih i drugih

⁸ https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/cork-declaration_hr.pdf

usluga i servisa, sve izraženije siromaštvo, gubljenje identiteta u različitosti ruralnih područja i pandemija virusa Covid -19.

Ovom Deklaracijom upućuju poruke široj javnosti te donositeljima odluka na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini izdvajajući sljedeće teme važne za razvoj ruralnih područja:

1. Uloga regionalnih koordinatora i lokalnih akcijskih grupa u integriranom teritorijalnom razvoju RH (2021-2027)

Uspostaviti upravljanje sredstvima ESIF-a od strane lokalnih zajednica udruženih u lokalne akcijske grupe (LAG/FLAG-ove), što je od izuzetne važnosti posebno za provedbu budućeg uspješnog integriranog razvoja ruralnih i ribarstvenih/akvakulturnih područja te jačati suradnju LAG/FLAG-ova s Regionalnim koordinatorima.

2. Pametna sela - alat inovativnog pristupa jačanju otpornosti ruralnih zajednica

Omogućiti razvoj implementacijskog koncepta Pametnih sela u Hrvatskoj putem LEADER/CLLD pristupa i lokalnih akcijskih grupa, omogućiti razvoj implementacijskog koncepta Pametnih sela u Hrvatskoj kroz razvoj potpomognutih područja i područja s razvojnim posebnostima, višedisciplinarni i višesektorski pristup ujednačenom regionalnom razvoju i infrastrukturne promjene, preduvjet su za implementaciju koncepta Pametnih sela.

3. Zelena i digitalna tranzicija Hrvatske poljoprivrede 2030.

Preporuke donositeljima odluka na lokalnoj razini su animiranje poljoprivrednika za korištenje digitalnih usluga. Dio usluga je i namijenjen jedinicama lokalne samouprave, jačanje institucionalnih i obrazovnih kapaciteta kako bi se temeljito provelo informiranje ključnih dionika o zahtjevima koje pred njih stavlja Europski zeleni plan te sama Strategija „od polja do stola“, odnosno kako joj pridonijeti, aktivno isticanje dobiti i pozivanje na udruživanje proizvođača, razvijanje odnosa s potrošačima te stvaranje kratkih lanaca opskrbe na lokalnim tržištima hrane. Dok su preporuke donositeljima odluka na nacionalnoj razini uspostaviti zakonodavne i nezakonodavne instrumente za prijelaz u nove i održive prakse koje pridonose provedbi Europskog zelenog plana i lakšoj provedbi Strategije s posebnom prilagodbom za mikro, mala i srednja poduzeća, provoditi promocije i komunikacijske aktivnosti vezane uz kratke lance opskrbe, prilagoditi se klimatskim i ekološkim ambicijama, donositi zakonske regulative koja podržavaju digitalni način komunikacije između korisnika i državne uprave te drugih dionika u potpori razvoju. Isto tako i poboljšati animiranje poljoprivrednika za korištenje digitalnih usluga kao i omogućiti zakonske regulative za digitalni način komunikacije između korisnika i državne uprave.

4. Strategija od polja do stola i kratki lanci opskrbe hranom

Strategija donosi konkretne ciljeve a oni su smanjenje gubitaka hranjivih tvari za barem 50% do 2030., uz smanjenje korištenja gnojiva za 20%, smanjenje korištenja i rizika povezanih s pesticidima za barem 50% do 2030., smanjenje korištenja antibiotika za barem 50% do 2030. te povećanje ekološke poljoprivrede do 2030. na barem 25% poljoprivredne površine.

5. CLLD u integriranom teritorijalnom razvoju RH

CLLD (Eng. Community Led Local Development - lokalni razvoj pod vodstvom zajednice) je mehanizam za uključivanje partnera na lokalnoj razini, uključujući i predstavnike civilnog društva i lokalne gospodarske dionike, u izradu i provedbu integrirane lokalne razvojne strategije koja pomaže njihovom području u prijelazu k održivoj budućnosti.

6. Društveno poduzetništvo u ruralnim područjima

Društveno poduzetništvo kao novi način poslovanja temelji se na načelima društvene, okolišne i ekonomske održivosti a stvorena dobit/višak prihoda, ili većim dijelom, se ulaže za dobrobit zajednice. Društvenim poduzetničkim pothvatima glavna je svrha stvoriti pozitivan društveni učinak, obilježava ih ekonomska aktivnost i participativna vladavina.

7. Inovacije i inovativni pristupi u razvoju poljoprivrede

Važno je utjecati na motiviranost ulaganja u inovacije i inovativni pristup kroz intervencije Programa ruralnog razvoja/Strateškog plana Zajedničke poljoprivredne politike (PRR/SP ZPP). Zbog nedovoljne informiranosti potrebno je provoditi edukacije posebno mladih poljoprivrednika kroz prezentiranje primjenjivih rješenja za koje ima interesa najviše od strane mladih.

8. Klimatske promjene – lokalne zajednice kao instrument tranzicije

Nužno je poboljšati protok informacija između donositelja odluka i lokalnog stanovništva, povećati sufinanciranje aktivnosti zelene tranzicije i klimatskih promjena, poticati izgradnju i razvoj „pametnih“ sustava za navodnjavanje, provoditi kontinuirane edukacije o važnosti očuvanja okoliša, od najranije dobi kao i integrirati nacionalni plan zaštite okoliša kroz lokalne inicijative.

9. „Naše domaće“ i oznake kvalitete „ Golden panonian quality“ i "Dokazana kvaliteta"

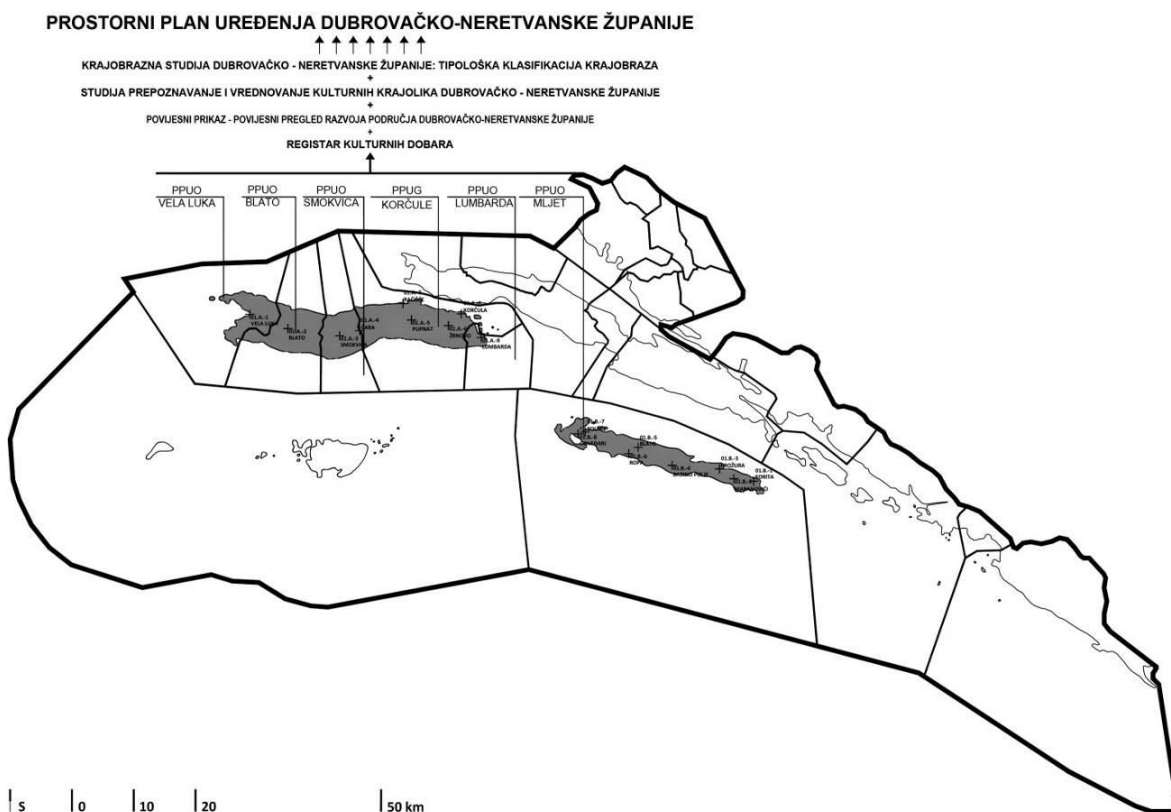
U svrhu postizanja oznaka kvalitete važno je poticati udruživanja poljoprivrednih proizvođača, također potrebno je osigurati prepoznatljivost i vidljivost posebnosti pojedinog područja RH, kao i poboljšati sustav informiranja poljoprivrednih proizvođača o sustavu kvalitete.

10. Dugoročna vizija za ruralna područja Europske Unije i Republike Hrvatske, ruralni pakt i europski akcijski plan za ruralna područja

Predstavljena vizija temelji se na predviđanjima i opsežnim savjetovanjima s građanima i drugim dionicima iz ruralnih područja, a u okviru nje predložen je Ruralni pakt i Akcijski plan za ruralna područja, s ciljem da naša ruralna područja učinimo snažnijima, povezanim, otpornima i prosperitetnima.⁹

⁹ Deklaracija 4. hrvatskog ruralnog parlamenta - Održivi razvoj ruralnih područja Hrvatske
<https://hmrr.hr/wp-content/uploads/2022/01/Deklaracija-4.-HRP.pdf>

7. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA, PROSTORNO PLANIRANJE I OČUVANJE KRAJOLIKA OTOKA KORČULE I MLJETA I NJIHOVIH POVIJESNIH NASELJA

Prikaz županije sa prostornim planovima i implementiranim studijama koje su interes izrade stručne studije integralne zaštite i revitalizacije povijesnih naselja u krajolicima otoka Korčule i Mljeta

Očuvanje kulturnog krajolika sa njegovim tradicijskim naseljima i svim ostalim sastavnicama krajolika moguće je jedino kao dio regionalnog planiranja, prostorno-planskom dokumentacijom, jer nema zakonske zaštite za evidentiranu baštinu koja nije od nacionalnog značaja, a i preporuča se u brojnim svjetskim i europskim deklaracijama, konvencijama i poveljama.

ICOMOS-ova *Povelja o vernakularnom graditeljskom nasljeđu* iz 1999. godine govori o zaštiti tradicijskog graditeljstva kao neodvojivog dijela kulturnog krajolika. Vijeće Europe donosi *Rezoluciju o aktivnom održavanju spomenika, skupina i područja građevina*

povijesnog i umjetničkog značaja u kontekstu regionalnog planiranja iz 1968. koja ističe prostorno planiranje kao najprimjereniji oblik rješavanja problematike izgrađenog okoliša na harmoničan način. Amsterdamska deklaracija iz 1975. i Europska povelja o arhitektonskom naslijeđu iz Strasbourga 1975. temelje se na načelima integralne zaštite koja zaštitu arhitektonskoga naslijeđa prepoznaje kao jedan od važnih ciljeva urbanističkog i prostornog planiranja. Europska konvencija o krajoliku iz Firenze, 2000. posvećena je zaštiti, upravljanju i planiranju krajolika. Operativno, konvencija pretpostavlja obvezu ugrađivanja krajolika u politike regionalnog i urbanističkog planiranja. Načela iz Vallette za zaštitu i upravljanje povijesnim gradovima, gradovima i urbanim područjima iz 2011. naglašavaju potrebu zaštite i integracije povijesnih i tradicijskih područja u suvremeni život zajednice te upravo to prepoznaje kao temelj za urbanističko planiranje i prostorni razvoj. Pariška deklaracija o baštini kao pokretaču razvoja iz 2011. preporuča uključivanje naslijeđa u zamisao održivoga regionalnog razvoja, posebice turizma i gospodarstva. I napokon Deklaracija iz Davosa iz 2018. kojom je uveden koncept BAUKULTUR koji obuhvaća svaku ljudsku djelatnost koja mijenja izgrađeni okoliš. Kulturna baština ključna je komponenta visokokvalitetnoga koncepta Baukultur. Način na koji koristimo, održavamo i štitimo našu kulturnu baštinu danas bit će ključan za budući razvoj visokokvalitetnoga izgrađenog okoliša. Kultura omogućava i potiče ekonomsku, društvenu i ekološku održivost. Ona oblikuje naš identitet i definira naše naslijeđe. Prema tome, kultura se mora postaviti u središte razvoja politika i mora se naglasiti njezin doprinos težnji za općim dobrom. (Deklaracija iz Davosa iz 2018.)

Dosadašnja istraživanja ruralnih krajolika Dubrovačko-neretvanske županije u skladu s navedenim načelima Zavod za prostorno uređenje DNŽ je sproveo za potrebe evidencije i izrade mjera zaštite koje se propisuju Prostornim planom Dubrovačko-neretvanske županije, ali i drugih planova općina i gradova.

Prema obvezama koje je RH preuzela potpisivanjem međunarodnih i europskih dokumenata vezanih uz zaštitu krajobraza potrebno je osigurati njihovu primjenu i provođenje, uz osiguravanje integralnog i multidisciplinarnog pristupa u sustavu prostornog planiranja te međusektorske suradnje. Na razini RH planirana je izrada

Krajobraznog atlasa RH pri čemu postupak prepoznavanja krajobraza mora biti integralnog karaktera tako da se istraže i razmotre antropogeni i prirodni aspekti tvorbe krajobraza. Takav atlas još nije izrađen na nacionalnoj razini.

Na nivou DNŽ Zavod u ovom smislu djeluje još od 2008. kada je za potrebe IDPPUO DP dao izraditi podlogu za **revitalizaciju malih naselja Dubrovačkog primorja**, zatim 2015. preko EU projekta **Baština pokretač razvoja** kojim se utvrdila metodologija zaštite povijesnog urbanog krajolika svjetske baštine grada Dubrovnika te promovirao integralni način planiranja. Kao konačni rezultat ovog projekta izrađena je studija „**Identifikacija i valorizacija prirodnog i kulturnog krajobraza na pilot području Dubrovnika**“ kao „Krajobrazna osnova pilot područja Dubrovnika“. Ova studija uključuje identifikaciju i valorizaciju krajobraza užeg područja Grada Dubrovnika u svjetlu njegove iznimne univerzalne vrijednosti (na listi UNESCO-ve svjetske baštine) uvažavajući njegovo okruženje (slike grada) i kulturne krajolike, važne elemente krajobraza koji utječu na vizualni identitet Grada s analizom mogućih posljedica na svjetsku baštinu s obzirom na urbanu preobrazbu grada. Kroz izradu ove studije ustanovili smo novu metodologiju valorizacije krajobraza u svjetlu gore navedenih odrednica, a u kontekstu EU konvencije o krajobrazima, Operativnih smjernica za dobra Svjetske kulturne baštine i Smjernica za procjenu utjecaja na baštinu za dobra Svjetske kulturne baštine. Ova studija sadržava i prijedlog/smjernice za planiranje i upravljanje razvojem Grada koji je u skladu s održivim razvojem, temeljenim na autentičnosti prostora i djelatnosti tj. očuvanim krajobraznim karakteristikama prostora kao osnovnim pokretačima razvoja. Također uključuje i izradu GIS baze podataka kulturnog i prirodnog krajobraza. Ovaj konačni rezultat Projekta, postaje podloga za prostorni plan Županije, PPUG i GUP do izrade Strategijom propisane izrade Krajobrazne osnove Republike Hrvatske i daljnjih detaljnijih studija. Studija daje smjernice za održivo planiranje s mjerama zaštite i preporukama za zakonsku zaštitu, a predstavlja i vrijednu osnovu za daljnje proučavanje i valorizaciju ovog područja.

Za potrebe izrade Izmjena i dopuna Prostornog plana Dubrovačko-neretvanske županije (PPDNŽ) izrađena je **Krajobrazna Studija Dubrovačko-neretvanske županije** koja izrađuje

tipološku klasifikaciju krajobraza na I. i II. razini. Studija je poslužila za utvrđivanje osobito vrijednih predjela – prirodnih krajolika, koji se štite na regionalnoj/lokalnoj razini.

Studija **Prepoznavanje i vrednovanje kulturnih krajolika Dubrovačko-neretvanske županije** – podloga za zaštitu, također izrađena za potrebe ID PPDNŽ utvrđuje osobito vrijedne predjele – kulturne krajolike. Ova studija je također i podloga za prijedlog kulturnih krajolika za upis u Registar kulturnih dobara RH temeljem Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Studija **Povijesni prikaz - povijesni pregled razvoja područja Dubrovačko-neretvanske županije** obrađuje povijesni razvoj i kulturno naslijeđe županije. Studija je također izrađena za potrebe ID PPDNŽ .

Konačno, za potrebe ID PPDNŽ izrađen je i **Registar kulturnih dobara** na području DNŽ koji sadrži ne samo kulturna dobra upisana u Registar kulturnih dobara već i evidentirana kulturna dobra koja se štite županijskim prostornim planom. Također su obrađeni prirodni i kulturni krajolici koji se predlažu za zaštitu.

Svi navedeni dokumenti su vrlo vrijedan izvor informacija o valorizaciji, kategorizaciji i raznolikosti prostora, ne samo na razini graditeljske i kulturne baštine, nego je prepoznata vrijednost povijesnih krajolika i ruralnih naselja koja čine sastavni dio prostora. Svi dokumenti koji su izrađeni su implementirani u Prostorni plan uređenja Dubrovačko-neretvanske županije te su ovaj dokument učinili ključnim dokumentom za vrednovanje i očuvanje krajolika županije. Implementacijom studija kojima se vrednuje prostor županije iz svih aspekata kulturne i prirodne baštine stvara se okvir za izradu prostorne strategije zaštite prostora i stvaranje prostornog plana koji se uistinu bazira na dugoročnom održivom razvoju.

Bazirajući se na preporukama o potrebi izrade krajobrazno-konzervatorskih podloga iz PPDNŽ, u suradnji s DUNEA-om započet je ciklus izrade studija. Kroz EU projekt CO - EVOLVE izrađen je elaborat **Smjernice za integralnu zaštitu ruralnih krajolika i održivi razvoj turizma delte rijeke Neretve**, a kroz EU projekt WINTER MED sada se izrađuje se **Elaborat integralne zaštite i revitalizacije povijesnih naselja u krajolicima otoka Korčule i Mljeta**.

Zavod je na zahtjev Hrvatskog zavoda za prostorni razvoj 2015. godine izradio i niz analiza u prostoru NP Mljet i PP Lastovsko otočje kroz izradu **Stručno analitičkih poslova u sklopu pripremnih radova za izradu prostornog plana Nacionalnog parka Mljet** i **Stručno analitičkih poslova u sklopu pripremnih radova za izradu prostornog plana Parka prirode Lastovsko otočje**. Zadatak je bio analizirati važeću prostorno-plansku dokumentaciju, provedbu planova, građevinska područja, zgrade i građevine izvan građevinskih područja, infrastrukturu, postojeće zoniranje, zahtjeve za legalizaciju, druge dokumente izrađene za ova područja te izraditi problemske karte u svrhu izrade prostornih planova područja posebnih obilježja. Zadatak je bio izazovan jer je tražio istraživanje niza tema, sastavnica krajolika na velikom prostoru, a posebno inventarizaciju svih fizičkih struktura. Dodatni izazov predstavljalo je upotrebiti suvremenu tehnologiju i GIS. Prepoznati doprinos u izradi je bio u odabiru metode prikupljanja i organizacije podataka putem izrade Kataloga u kojem su obrađeni svi otoci, sva infrastruktura, sva polja, sve prirodne uvale, sva zaštićena područja, sva građevinska područja i napokon sve građevine izvan građevinskih područja. Za potrebne analize korištene su različite kartografske podloge od arhiva mapa iz Trsta za područje Lastova i Državnog arhiva u Splitu za područje Mljeta, koje su bile izvor podataka za povijesne građevine; za tradicijske građevine, izvor je bio HOK5 i aerofotogrametrijski snimci iz 1952.-68. godine, DOF 2011 za nove građevine. Pripremljene su podloge s obilježenim građevinama za terenski obilazak uz mobitele i tablete na kojima je instaliran program za prikupljanje podataka (GIS Cloud).

Prostorni planovi se moraju se bazirati na stručnim studijama i podlogama koje u konačnici trebaju doprinijeti njihovoj kvaliteti. Izrada sličnih studija za ostale regije Županije slijedi kroz neke buduće EU projekte te njihova ugradnja u prostorne planove doprinjeti će očuvanju regionalnih karakteristika krajolika i senzibilizirati javnost za pojmove kao što su kultura i vrsnoća građenja. Konačni rezultat izrade svih ovih studija je da se na razini Županije, a potom i lokalnih uprava temeljem svih ovih analiza donese politički akt regionalne i lokalne Apolitike za ovo specifično područje..

Svi navedeni dokumenti su vrlo vrijedan izvor informacija o valorizaciji, kategorizaciji i raznolikosti prostora, ne samo na razini graditeljske i kulturne baštine, nego je

prepoznata vrijednost povijesnih krajolika i ruralnih naselja koja čine sastavni dio prostora. Svi dokumenti koji su izrađeni su implementirani u Prostorni plan uređenja Dubrovačko-neretvanske županije te su ovaj dokument učinili ključnim dokumentom za vrednovanje i očuvanje krajolika županije. Implementacijom studija kojima se vrednuje prostor županije iz svih aspekata kulturne i prirodne baštine stvara se okvir za izradu prostorne strategije zaštite prostora i stvaranje prostornog plana koji se uistinu bazira na dugoročnom održivom razvoju.

7.1. Krajobrazna studija Dubrovačko – neretvanske županije: tipološka klasifikacija krajobraza

Odlukom o izradi Izmjena i dopuna Prostornog plana DNŽ (Službeni glasnik DNŽ, broj 4/14.) je utvrđena obveza izrade Krajobrazne studije Dubrovačko-neretvanske županije za potrebe Izmjena i dopuna Prostornog plana Dubrovačko-neretvanske županije. Studija je izrađena 2016. godine, a izradio ju je Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu u suradnji s uredom Prostorsko načrtovanje Aleš Mlakar s.p.

Izvršena je inventarizacija i tipološka klasifikacija krajobraza, odnosno, njihova podjela na opće i krajobrazne tipove/područja sa izraženim zajedničkim karakteristikama.

Pripremljeno je vrednovanje krajobraznih područja i ocijenjena ugroženost krajobraza s obzirom na evidentirane razvojne pritiske. Predložena su vrjednija područja u kojima se mogu očekivati konflikti s razvojem za koje bi se trebalo izvršiti detaljniju analizu i vrednovanje u skladu s aktualnim krajobraznim metodologijama.

Na kraju su propisane smjernice zaštite, planiranja i upravljanja krajobrazom, koje se mogu ugraditi u odredbe županijskog prostornog plana.

Fokus smjernica usmjeren je na:

- pripremu dodatnih studija,
- usmjeravanje razvoja pojedinačnih djelatnostima uz zaštitu krajobraznih vrijednosti i
- uređivanje područja značajnih krajobraznih tipova/uzorka.¹⁰

¹⁰ Koščak Miočić-Stošić, V., Oblijan, D., Mlakar, A. (2016.), str. 3

Metodom tipološke klasifikacije krajobraza obuhvaćeno je cjelokupno područje Županije i odnosi se na sve krajobraze, bez obzira na vrstu, tip i vrijednosna obilježja, a određuje područja zajedničkih obilježja u okviru izgrađenih, poljoprivrednih i prirodnih područja. Na temelju prepoznavanja i vrednovanja krajobraznih tipova/područja, njihovih karakterističnih obilježja, stanja i ranjivosti na pritiske/ugroženosti određuju se smjernice za zaštitu i razvitak. Posebno se izdvajaju vrijedna i osjetljiva krajobrazna područja, naročito ona ugrožena, za koje treba izraditi odgovarajuće smjernice za poboljšanje stanje u budućem razvoju i korištenju prostora.¹¹

Tipološka klasifikacija krajobraza bazirana je na podjeli područja županije u krajobrazne regije prema Krajobraznoj regionalizaciji Hrvatske s obzirom na prirodna obilježja (Bralić, 1995) te tipove/područja sa izraženim zajedničkim karakteristikama na dvije razine:

- I. razina - opći krajobrazni tip/područje i
- II. razina - krajobrazni tip/područje.

Za potrebe ove Studije je izrađena generalna tipološka klasifikacija na opće i krajobrazne tipove. Svako krajobrazno područje ima raznolike krajobrazne uzorke koji se dijele na prirodne (npr. šuma, makija, more, obala) i kulturne (npr. naselja, poljodjeljski uzorci). Krajobrazni uzorci djeluju na kompleksnost i doprinose prostornoj dinamici područja. Tako čak i najmanja i najjednostavnija područja imaju više krajobraznih uzoraka, pa je stoga izvršena identifikacija krajobraznih uzoraka, nositelja detaljnijih informacija o krajobraznim tipovima/područjima. Kao glavni kriterij njihove identifikacije korišten je površinski pokrov i njegova kombinacija s mikoreljefom.

Ova studija predstavlja prvu fazu u izradi krajobrazne studije za Županiju, a uključuje tipološku klasifikaciju krajobraza na I. i II. razini, dok bi u sljedećoj fazi trebalo izraditi detaljniju tipološku klasifikaciju – III. razinu, odnosno, set detaljnih studija za pojedinačna krajobrazna područja.

¹¹ Koščak Miočić-Stošić, V., Oblijan, D., Mlakar, A. (2016.), 11-12

Za otoke Korčulu i Mljet (područje otoka i poluotoka Južne Dalmacije) definirani su sljedeći opći krajobrazni tipovi, opća krajobrazna područja i krajobrazni tipovi:

Kr. re- gije (KR)	KOD_T	OPĆI KRAJOBRAZNI TIP (OKT)	Opće kraj. područje (OKP)	KOD_T	KRAJOBRAZNI TIP (KT)
KRAJOBRAZNA REGIJA OBALNOG PODRUČJA SREDNJE I JUŽNE DALMACIJE	OTOCI I POLUOTOCI JUŽNE DALMACIJE	3.1. krajobraz brda i zaravni otoka i poluotoka	Južne Dal- macije	3.1.1.	prirodni krajobraz gora
				3.1.2.	prirodni krajobraz brda
				3.1.3.	prirodni krajobraz zaravni
				3.1.4.	prirodni brdsko-brežuljkasti krajobraz
				3.1.5.	kulturni brdsko-brežuljkasti krajobraz
				3.1.6.	mješoviti brdsko-brežuljkasti krajobraz
		3.2. krajobraz polja i udolina otoka i poluotoka	Južne Dal- macije	3.2.1.	prirodni krajobraz udolina
				3.2.2.	prirodni krajobraz jezera u udolinama
				3.2.3.	prirodni krajobraz ponikvi
				3.2.4.	kulturni krajobraz krških polja
				3.2.5.	kulturni krajobraz niza manjih polja
				3.2.6.	kulturni krajobraz udolina
3.3. krajobraz padina otoka i poluotoka	Južne Dal- macije	3.2.7.	kulturni krajobraz solana		
		3.2.8.	mješoviti krajobraz udolina		
		3.3.1.	prirodni krajobraz padina		
		3.3.2.	prirodni krajobraz klifova		
		3.3.3.	kulturni krajobraz terasa na padini		
		3.3.4.	mješoviti krajobraz zaravni		
3.4. krajobraz manjih otoka i otočja	Južne Dal- macije	3.3.5.	mješoviti krajobraz padina		
		3.3.6.	mješoviti krajobraz zaljeva		
		3.3.7.	urbani krajobraz		
		3.3.8.	povijesni urbani krajobraz		
		3.4.1.	prirodni krajobraz manjih otoka		
		3.4.2.	prirodni krajobraz klifova		
	3.4.3.	mješoviti krajobraz većih otoka			
	3.4.4.	mješoviti krajobraz manjih otoka			
	3.4.5.	povijesni urbani krajobraz			

7.2. Studija prepoznavanje i vrednovanje kulturnih krajolika Dubrovačko – neretvanske županije

Studija je izrađena za potrebe identifikacije i valorizacije kulturnih krajolika DNŽ te njihovu zaštitu kroz ugradnju u Izmjene i dopune PPDNŽ te za daljnje detaljnije analize kulturnog krajolika, kao ulazni podatak za izradu detaljnijih studija koje će se koristiti kao podloge za izradu planova užeg obuhvata na području DNŽ. Studiju je izradila 2016. godine dr.sc. Biserka Dumbović Bilušić, dip. ing. arh.

Ciljevi studije su bili: ujednačiti metodološki okvir za prepoznavanje krajolika kao kulturnog dobra; utvrditi kriterije za vrednovanje i određivanje kulturnog značaja (međunarodna, nacionalna, regionalna / lokalna razina) te predložiti smjernice za očuvanje i zaštitu obilježja svake od prepoznatih vrsta kulturnih krajolika u okviru

prostorno planske dokumentacije. Okviri za određivanje vrsta krajolika i provođenje vrednovanja sukladno je aktualnim standardima međunarodnih organizacija: UNESCO, ICOMOS, IFLA i Vijeće Europe.¹²

Povijesna naselja su ovom studijom identificirani kao dijelovi većih područja organskih, oblikovanih ili asocijativnih krajolika koji su navedeni u tablici.

Na temelju provedene analize i vrednovanja s obzirom na dosadašnje spoznaje iz literature, znanstvene i stručne dokumentacije na području Dubrovačko neretvanske županije u okviru ove studije prepoznato je 86 kulturnih krajolika, od kojih je 41 krajolik predložen za upis u Registar kulturnih dobara. Krajolici su podijeljeni u tri kategorije:

1. oblikovani/dizajnirani i planirani krajolik,
1. organski razvijeni krajolik i
2. asocijativni krajolik.

Na prostoru otoka Korčule i Mljeta utvrđeno je 25 kulturnih krajolika od kojih se 13 predlaže za upis u Registar kulturnih dobara RH, Krajolik mora pelješki kanal, Urbani krajolik Korčule, Krajolik malih otoka Korčula, Badija, Vrnik, Gospodarski krajolik Korčule (brodogradilište, kamenolom), Agrarni terasirani krajolik Orlanduša, Berkovica, Agrarni terasirani krajolik Orlanduša, Berkovica, Ruralni krajolik Smokvice i Čare, Arheološki krajolik tumula, Kopila, Agrarni krajolik krških polja Blato, Vela luka, Terasirani krajolik Požar, Bradat, Prigradica, Arheološki krajolik Vela spilja, Povijesni, ruralni krajolik otoka Mljeta, Krajolik Mljetskih jezera i Ruralni krajolik Maranovići.

GRAD/ OPĆINA	NAZIV KRAJOLIKA	VRSTA	TIP	VRSTA ZAŠTITE/ ZNAČAJ
Grad Korčula, Općina Lumbarda, Smokvica, Blato, Vela luka	Krajolik Korčule	asocijativni	Fortifikacijski	zaštita planom
Grad Korčula, Općina Orebić	Krajolik mora Pelješki kanal	asocijativni	krajolik mora, plovidbe	prijedlog za registar
Grad Korčula	Urbani krajolik Korčule	oblikovani	urbani, planirani	prijedlog za registar
	Krajolik malih otoka Korčula, Badija, Vrnik	asocijativni	mali otoci	prijedlog za registar
	Gospodarski krajolik Korčule (brodogradilište, kamenolom)	oblikovani	gospodarski	prijedlog za registar
	Agrarni terasirani krajolik	organski	terasirani,	prijedlog za registar

¹² Dumbović Bilušić, B. (2016.), str.7.

	Orlanduša, Berkovica		vinogradarski	
	Ruralni krajolik Žrnova	organski	agrarni krških polja	zaštita planom
	Agrarni terasirani krajolik Račišća, Kneže	organski	terasirani, vinogradarski	zaštita planom
	Ruralni krajolik Smokvice i Čare	organski	agrarni krških polja	prijedlog za registar
	Ruralni krajolik Pupnata	organski	agrarni krških polja	zaštita planom
Općina Lumbarda	Povijesni agrarni i ladanjski krajolik Lumbarde	organski	suhozidni, polje, nizinski	zaštita planom
Općina Blato	Agrarni krajolik Potirna, Sitnica	organski	agrarni krških polja	zaštita planom
	Terasirani krajolik Prigradica, Prihodišća	organski	agrarni, vinogradarsko maslinarski	zaštita planom
	Arheološki krajolik tumula, Kopila	organski	terasirani, vinogradarski reliktni	prijedlog za registar
Općina Vela Luka, Blato	Agrarni krajolik krških polja Blato, Vela luka	organski	agrarni, maslinarski	prijedlog za registar
	Terasirani krajolik Požar, Bradat, Prigradica	organski	agrarni, vinogradarsko maslinarski	prijedlog za registar
Općina Vela luka	Urbani krajolik Vela luke	organski	urbani	zaštita planom
	Arheološki krajolik Vela spilja	organski	suhozidni, polje, nizinski	prijedlog za registar
Općina Mljet	Povijesni, ruralni krajolik otoka Mljeta	organski	agrarni, ruralni	prijedlog za registar
	Krajolik Mljetskih jezera	organski	mješoviti krajobraz jezera	prijedlog za registar
	Obalni arheološki krajolik Polače	organski	mješoviti krajobraz zaljeva	zaštita planom
	Ruralni krajolik Babino polje	organski	agrarni ruralni	zaštita planom
	Ruralni krajolik Blato	organski	agrarni ruralni	zaštita planom
	Ruralni krajolik Goveđari	organski	agrarni ruralni	zaštita planom
	Ruralni krajolik Maranovići	organski	agrarni ruralni	prijedlog za registar

U sklopu studije pojedinačni krajolici svakog naselja su detaljno prikazani u katalogu.

7.3. Povijesni prikaz - povijesni pregled razvoja područja Dubrovačko-neretvanske županije

Mr.sc. Maja Nodori 2016. godine, za potrebe izrade Izmjena i dopuna Prostornog-plana Dubrovačko-neretvanske županije, izradila je elaborat *Povijesni-prikaz – povijesni pregled razvoja područja Dubrovačko-neretvanske županije*. Elaborat nudi prikaz povijesnog razvoja prostora županije kroz analizu povijesnog razvoja prostorna Dubrovnika i Dubrovačke republike, zatim područja Korčule (Grad i otok) te povijesno – kulturni prikaz Doline Neretve. Za potrebe izrade ove studije važan izvor informacija je

povijesnom razvoju i ulozi Korčule i Mljeta kroz povijest. O prostoru Mljeta se govori u kontekstu teritorija Dubrovačke republike od 14. stoljeća na dalje te je napravljen pregled utvrda na otoku Mljetu (Okuklje, Korita, Prožura), a o Korčuli je napravljen sažeti pregled povijesnog kontinuiteta i opisan je sustav urbane infrastrukture grada Korčule i otoka Korčule. Naselja otoka Korčule se spominju u kontekstu njihovog nastanka i demografskih kretanja stanovnika.

7.4. Registar kulturnih dobara

Registar kulturnih dobara izradili su Zavod za prostorno uređenje DNŽ, Ministarstvo kulture i dr.sc. Biserka Dumbović Bilušić u prosincu 2016. godine. Registar obrađuje sljedeće teme: svjetsku kulturnu baštinu na području županije (UNESCO zaštita), registar kulturnih dobara DNŽ (zaštićeni i preventivno zaštićeni temeljem Zakona i evidentirana kulturna dobra koja se štite Planom), prirodne krajolike DNŽ (zaštita temeljem Plana) i kulturne krajolike (zaštita temeljem Plana).

7.5. Prostorni plan Dubrovačko-neretvanske županije

Prema PPDNŽ osnovni cilj zaštite krajobraznih vrijednosti županije jest osigurati vitalni kvalitetni krajobraz sa što većom uravnoteženošću i skladnošću s gospodarskog, socijalnog, prostornog, ekološkog i kulturnog gledišta, uz istodobno čuvanje i naglašavanje identiteta pojedinih područja.

Prostorni plan Dubrovačko-neretvanske županije usvojen je 2003. godine. Početkom 2019. godine usvojene su sveobuhvatne izmjene i dopune prostornog plana kojim su izmijenjene i mjere zaštite krajobraza, kulturnih krajolika i elemenata zaštićene i evidentirane kulturne baštine.

Prostorni plan Dubrovačko-neretvanske županije izdvaja se po svojoj metodologiji evidencije, vrednovanja i zaštite sastavnica krajolika / krajobraza u odnosu na ostale županijske prostorne planove. Vidljiv je znatan iskorak u prepoznavanju i vrednovanju sastavnica krajobraza i kulturnog krajolika, kao i minuciozno evidentiranje kulturnih

dobara lokalnog značaja na području svih gradova i općina županije. Sustavna studijska istraživanja koja su prethodno navedena ugrađena su u grafički i tekstualni dio plana. GIS tehnologija evidentiranja svih sastavnica plana omogućuje lako preuzimanje podataka prilikom izrade planova nižeg reda (prostorni planovi uređenja gradova i općina).¹³

PPDNŽ također utvrđuje niz konkretnijih mjera za očuvanje krajobraznih vrijednosti. Npr. za kulturne krajobrazne u agrarnom korištenju mora se u najvećoj mogućoj mjeri spriječiti daljnja izgradnja, a izgradnju usmjeravati interpolacijama unutar izgrađene strukture naselja. Iznimno dozvoljava se izgradnja pojedinačnih stambeno-gospodarskih cjelina u agrarnom prostoru ruralnih naselja, na način da izgradnja ne promijeni tradicionalne osobitosti šireg prostora (terase, suhozidi, vegetacija). Naglašavaju se specifični oblici tradicionalnog obrađivanja tla te veće površine pod vinogradima i maslinicima koje tvore specifičnu sliku južnodalmatinskog krajolika te se zaštićuju i kao djelatnosti i kao slike krajolika. Mjere pošumljivanja u agrarnom krajobrazu neautohtonim vrstama dopuštaju se samo u neposrednoj provedbi mjera zaštite od erozije. Oštećene kulturne krajobrazne preporuča se rekonstruirati, rekultivirati i preoblikovati tj. uređenjem unaprijediti, a novu izgradnju dopustiti u obimu u kojem je potrebno i moguće te je podrediti osnovnom režimu zaštite i unapređenja prostora.

Od sustavnih mjera, za navedena područja predviđena za zaštitu temeljem PPDNŽ, propisuje se obveza izrade stručnih obrazloženja ili stručne podloge radi pokretanja postupka zaštite.¹⁴

Predlaže se kao podlogu za izradu cjelovitih prostorno-planskih dokumenata (IDPPUG/O), prethodno izraditi Krajobraznu studiju Grada/Općine na temelju utvrđene tipološke klasifikacije županije koja će detaljno razraditi tipološke klasifikacije na III. razini (krajobrazni podtipovi i uzorci) i identificirati logične krajobrazne cjeline koje je zbog kompleksnosti i vrijednosti karakteristika i struktura potrebno u okviru procesa prostornog planiranja sagledavati i tretirati kao prostorno-funkcionalne cjeline.

¹³ Božić, N. i dr. (2019.), str. 25

¹⁴ Koščak Miočić-Stošić, V., Oblijan, D., Mlakar, A. (2016.), 7-8

Za pojedina vrjednija područja prirodnih i/ili kulturnih krajolika uočenih Krajobraznom studijom kao prostorno-planskom podlogom, u svrhu dobivanja detaljnih smjernica planiranja u tim područjima, preporuča se izraditi:

1. detaljnu krajobraznu studiju i/ili
2. studiju zelenih sustava i/ili
3. detaljnu konzervatorsko-krajobraznu studiju.

Neizostavno za ovakve studije preporuča se :

- formirati interdisciplinarni tim od nezavisnih stručnjaka i eksperata za pojedina područja (konzervatori arhitekti, urbanisti, krajobrazni arhitekti, ekonomisti, geografi, povjesničari umjetnosti, pravnici, biolozi, ekolozi, sociolozi, fotografi itd),
- analize raditi upotrebom GIS tehnologije te
- uključiti stanovnike i sve zainteresirane u donošenje odluka o budućem razvoju i zaštiti obilježja krajobraza (participativno planiranje).

Utvrđene su opće mjere zaštite kulturnih krajolika, te smjernice za planiranje i upravljanje kulturnim krajolikom:

- preporučuje se izbjegavanje narušavanja sklada, odnosno pažljivije planiranje uz očuvanje izvornih elemenata i obilježja krajolika,
- na području kulturnih krajolika predloženih za upis u Registar kulturnih dobara radi očuvanja karaktera krajolika predlaže se ne dozvoliti gradnju novih građevina za potrebe prijavljenog obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva i pružanje ugostiteljskih i turističkih usluga u seoskom domaćinstvu koja se sukladno Zakonu planira izvan građevinskog područja, već se predlaže obnova postojećih/zatečenih objekata. Preporuča se za novu gradnju izraditi detaljnu krajobraznu studiju koja će propisati uvjete gradnje prilagođene vrijednostima krajolika i tradicionalnom načinu gradnje,
- za planiranje istih na području kulturnih krajolika koji se štite PPDNŽ preporuča se izraditi detaljnu krajobraznu studiju koja će propisati detaljne uvjete gradnje prilagođene tradicionalnom načinu gradnje,
- predlaže se razmotriti kriterije u postupcima ocjene o potrebi strateške procjene, na način da se za planove JLS kojima se povećavaju granice građevinskih područja naselja, naročito u krajobraznim područjima vrlo velikih vrijednosti, u postupcima provođenja SPUO tim pitanjima posveti posebna pažnja,
- predlaže se u proceduru SPUO kao ravnopravan postupak ugraditi HIA-u za osobito vrijedne kulturne krajolike predložene za upis u Registar kulturnih dobara RH,
- u prostornim planovima užeg područja preporuča se primijeniti sustav mjera zaštite kulturnih krajolika. Ovisno o vrsti i tipu kulturnog krajolika propisane su detaljnije smjernice.

U sklopu mjera zaštite osobito vrijednih predjela-kulturnih krajolika utvrđene su posebno Mjere zaštite ruralnih/agrarnih krajolika. Povijesni ruralni krajolici kao najzastupljenija vrsta krajolika na području Županije u sebi sadrži i agrarne, krajolike kraških polja ili terasirane krajolike na padinama.

U povijesnim ruralnim krajolicima unutrašnjosti otoka Korčule i Mljeta planira se revitalizacija lokalne tradicije, stoga se predlažu slijedeće smjernice:

- očuvati i održavati prostornu organizaciju i odnose naselja i obradivih površina,
- osvijestiti doprinos povijesnog ruralnog krajolika ruralnom razvoju i održivom korištenju prirodne i kulturne baštine poticanjem ruralnog razvoja,
- ruralni prostor i njihova naselja revitalizirati i promovirati kao područje za kvalitetan,
- poticati korištenje krajolika u okviru njegove povijesne namjene,
- zadržavanje obilježja krajolika kroz očuvanje povijesne građe i prirodnih sastavnica,
- razvojne programe temeljiti na zajedničkim prirodnim i kulturnim resursima prostora,
- njegovati i poticati očuvanje etnoloških vrijednosti i nematerijalne baštine,
- zaštita od nove gradnje, poticanje obnove postojeće,
- posebno štititi rubove povijesnih naselja i to u cjelovitoj slici gabarita,
- umjesto nove izgradnje poticati obnovu starih zgrada, koristiti autohtone materijale,
- poticati obnovu zapuštenih terasiranih, suhozidnih krajolika i očuvati postojeće,
- zapuštene agrarne krajolike preporuča se rekonstruirati, rekultivirati i preoblikovati,
- donijeti korist i poboljšanje života ljudima kroz opskrbu prirodnim proizvodima,
- oblikovati programe interpretacije baštine za posjetitelje,
- promicati odgovarajući obazrivo korištenje povijesnih zgrada,
- smanjiti rizike i ugrožavanje područja od divlje gradnje,
- za pojedine dijelove ruralnog krajolika treba izraditi detaljnije planove,
- u ovim krajolicima izbjegavati smještaj energana i velikih infrastrukturnih građevina.

Za sve ruralno/agrarne krajolike preporuča se izraditi Konzervatorsko-krajobraznu studiju koja će analizirati i vrednovati sve graditeljske i prostorne vrijednosti, te dati detaljnu valorizaciju pojedinih cjelina i mogućnost intervencije u njima kroz posebne odredbe unutar prostornih planova uređenja općina/gradova.

Za vrijedne urbane i ruralne cjeline preporuča se izrada studije revitalizacije povijesnih cjelina: analiza mogućnosti širenja naselja, smjernice za arhitektonsko oblikovanje, uređivanje javnog prostora, uređivanje rubova naselja te uređivanje i obnovu tradicionalnih agrikulturnih krajobraznih uzoraka u okruženju naselja koji s naseljem čine nedjeljivu krajobraznu cjelinu.

Preporuča se kroz PPUG/O odrediti područja tradicionalne gradnje i za ta područja izraditi detaljne konzervatorske studije kojim će se odrediti vrijednost pojedinih ruralnih aglomeracija i dati odredbe za planiranje širenja takvih naselja sukladno tradicijskoj matrici. Na taj način će se dobiti za ta područja drugačije odredbe za građenje prilagođene karakteru tih naselja i krajolika u cjelini.

U PPUO/G se preporuča označiti područja tradicijskih naselja koja su:

- devastirana pa su neprepoznatljiva - preporuča se ruralna urbana sanacija,
- sačuvana, ambijentalno vrijedna - preporuča se Konzervatorska studija sa smjernicama za gradnju,
- napuštena i ruševna ambijentalno vrijedna - preporuča se Konzervatorska dokumentacija s preporukama za gradnju.

Do izrade gore navedenih podloga za gradnju u tradicijskim zaseocima koji su obuhvaćeni građevinskim područjem preporuča se sljedeće:

- obzirom na specifičnost kulturno-povijesnog nasljeđa omogućuje se gradnja novih stambenih i gospodarskih sklopova i rekonstrukcija postojećih stambenih i gospodarskih sklopova u smislu održavanja, sanacije, rekonstrukcije i prenamjene,
- tradicijski izgrađeni stambeni i gospodarski sklopovi zadržavaju se u prostoru uz mogućnost rekonstrukcije kojom zadržavaju povijesnu tlocrtnu matricu, povijesnu parcelaciju i povijesne komunikacije uz mogućnost izgradnje suvremenih pratećih sadržaja (manji bazeni, natkrivene terase, komini, sanitarni čvorovi i sl.),
- u tradicijski izgrađenim stambenim i gospodarskim sklopovima dopušta se prenamjena prostora prigodom rekonstrukcija i revitalizacije sklopa ,
- u tradicijski izgrađenim zgradama ili sklopovima koji su ruševni može se, poštujući povijesnu tlocrtnu matricu (vanjske dimenzije zgrade) izgraditi zamjenske građevine uklanjanjem ruševnih elemenata,
- potrebno je poštivati povijesnu parcelaciju u tradicijski izgrađenim cjelinama, a na neizgrađenim područjima izgradnjom ne odudarati od tradicionalnih dimenzija ,
- krovništa građevina se izvode kao kosa dvostrešna, nagiba do 30° s pokrovom u pravilu od kupe kanalice ili kupe mediteran, bez mogućnosti gradnje belvedera. Prostor pod krovom može imati prozore na zabatnim zidovima gdje je to moguće,
- u tradicijski izgrađenim stambenim i gospodarskim sklopovima poštivanjem povijesne parcelacije potrebno je zadržati povijesne komunikacije, a potrebne garaže i mjesta za parkiranje može se graditi kao prizemne ili suterenske zgrade,
- povijesne putove sa suhozidima ne smije se proširivati rušenjem suhozida,
- kameni podzidi (međe) unutar naselja i tradicijski izgrađenih cjelina ne smiju se rušiti radi izgradnje betonskih podzida,
- nije dozvoljena razgradnja postojećih ruralnih građevina radi izgradnje novih u svrhu korištenja građevnog kamena,

- novu gradnju predvidjeti u neposrednoj blizini postojeće građevne strukture naselja tako da slijedi propozicije gradnje tradicijskog graditeljstva koje je već definiralo mjerilo ambijenta u kojem se nalazi (nizovi, sklopovi),
- mogući su svi oblici izgradnje sukladni tradicijskom načinu gradnje.

7.6. Prostorni planovi uređenja

Svi prostorni planovi uređenja usvojeni su na temelju Prostornog plana Dubrovačko-neretvanske županije. Otok Korčula se sastoji od pet planova prostornog uređenja: Prostorni plan uređenja Grada Korčule, Prostorni plan uređenja Općine Lumbarda, Prostorni plan uređenja Općine Smokvica, Prostorni plan uređenja Općine Blato i Prostorni plan uređenja Općine Vela Luka. Prostor otoka Mljeta je u cijelosti pokriven jedinstvenim planom Prostornim planom uređenja Općine Mljet.

Analizom prostornih planova uočeno je kako opsežne smjernice o zaštiti krajolika, povijesnih ruralnih i tradicionalnih naselja nije primijenjen na prostorne planove nižeg reda te je ključno po ovim pitanjima konzultirati prostorni plan županije. Ujedno bi bilo važno kroz izmjene i dopune planova implementirati i dodatno razraditi odredbe i mjere zaštite krajolika s proučavanjem svake pojedine mikrolokacije. Malo je cjelovitih izmjena i dopuna te se ugradnja ovakvih mjera zaštite događa sporo. Ova studija ima za cilj dati smjernice koje će se kasnije interpolirati u prethodno navedene Planove za pojedina naselja otoka Korčule i Mljeta.

Unatoč tome što se pojedine povijesne cjeline štite prostornim planovima, bez adekvatne konzervatorske podloge i detaljnih planova uređenja, prostor je gotovo nemoguće zaštititi. Tako da će jedan od ključnih prijedloga ove studije biti uvođenje obveze izrade planova za povijesne cjeline naselja.

Prostorni plan uređenja Grada Korčule

Prostorni plan uređenja Grada Korčule obuhvaća područje Grada Korčule. Plan obuhvaća kopnenu površinu od 112,31 km² (11.231 ha). Na području obuhvata Plana nalazi se pet naselja: Korčula, Žrnovo, Pupnat, Čara i Račišće. Područje obuhvata Plana nalazi se u cijelosti unutar zaštićenog obalnog područja mora (dalje: ZOP).

Planom su utvrđene mjere zaštite krajobraznih i prirodnih vrijednosti u kojima se krajobrazi štite Zakonom o zaštiti prirode. Međutim, kako Krajobrazna osnova Republike Hrvatske još nije donesena, osobito vrijednim predjelima, prirodnim i kulturnim krajobrazima, smatraju se oni određeni Prostornim planom Dubrovačko-neretvanske županije i PPUG Korčula.

U kategoriji osobito vrijedan predjel – kultivirani krajobraz zaštićeni su:

- a. Žrnovsko polje,
- b. Pupnatsko polje,
- c. Čarsko polje,
- d. Dolac u središtu naselja Račišće,
- e. Vinogradi na strmim terenima u Žrnovu, Račišću i Knežama,
- f. Poluotok Turanj dio sjeverno od ceste Ž-6224,
- g. Područje sjevernih i južnih obala otoka Korčule.

Područja zakonom zaštićenih prirodnih vrijednosti i zaštićenih krajobraza ucrtana su na kartografskom prikazu 3a: „*Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora - prirodno nasljeđe*“, u mjerilu 1:25000 te (u dijelu bliskom naseljima) na kartografskim prikazima serije 4: „*Grđevinska područja i područja posebnih uvjeta korištenja*“, u mjerilu 1:5000.

Prostornim planom je propisano kako se mora voditi računa da se zadrži krajobrazna raznolikost i prirodna kvaliteta prostora uz uvažavanje i poticanje lokalnih metoda gradnje i graditeljske tradicije. Treba poticati uporabu autohtonih materijala (npr. kamen), boja prilagođenih prirodnim obilježjima okolnog prostora te poštivanje tradicijskih arhitektonskih smjernica prilikom gradnje objekata specifične namjene.

Elemente krajobraza osobito vrijednih predjela treba štiti u cijelosti, pri čemu posebno mjesto zauzimaju raznovrsni ekološki sustavi i stanišni tipovi, u kombinaciji s elementima ruralnog krajobraza, formiranima u uvjetima lokalnih tradicija korištenja prostora u različitim gospodarskim i povijesnim okolnostima (kao posljedica uravnoteženog korištenja poljoprivrednog zemljišta za biljnu proizvodnju i stočarstvo).

Posebno se zaštićuje specifičan oblik tradicijskog obrađivanja tla (suhozidi) te veće površine pod vinogradima i maslinicima koji također tvore specifičnu sliku južnodalmatinskog krajolika te se zaštićuju i kao djelatnosti i kao cjelovite pejzažne slike.

U planiranju je potrebno provoditi interdisciplinarna istraživanja temeljena na vrednovanju svih krajobraznih sastavnica, naročito prirodnih i kulturno-povijesnih vrijednosti unutar granica obuhvata plana.

Oštećene kulturne krajobraze preporuča se rekonstruirati, rekultivirati i preoblikovati tj. uređenjem unaprijediti, a novu izgradnju dopustiti u obimu u kojem je potrebno i moguće te je podrediti osnovnom režimu zaštite i unapređenja prostora.

Uređenje građevinskih područja planirati na način da se očuvaju postojeće krajobrazne vrijednosti. Posebno štiti površine ruralnih i urbanih naselja i to u cjelovitoj slici gabarita, te vidljivi rub naselja (izgradnja) s prijelazom u kultivirani pejzaž.

Predlažu se prekidi u linearnom širenju, a naročito se traže prostorno prazni prekidi u turističkim kompleksima.

Zabranjuju se intervencije kojima se odstupa od postojeće namjene i/ili narušava temeljna kvaliteta prirodnog ili kultiviranog krajobraza.

Planirane koridore infrastrukture (ceste, elektrovodovi i sl.) treba izvoditi duž prirodne reljefne morfologije, a ukoliko treba izvoditi veće morfološke promjene (nasipi i usjeci) preporučuje se izvedba građevinskih tijela odvojenih od terena kako bi se osigurao dojam cjelovitosti i stopljenosti tj. protočnosti krajobraza.

Prostornim planom se štite povijesna graditeljska cjelina Korčule (upisana u registar kulturnih dobara), a planom se štite cjeline naselja Žrnovo, Račipća i Pupnat. Za naselje Korčula su preuzete mjere zaštite iz konzervatorske studije, dok za ostala naselja nisu detaljno propisana te bi ih trebalo razraditi i uvrstiti u plan za svako povijesno naselje posebno. Za sva evidentirana tj. prostornim planom zaštićena kulturna dobra, mjere zaštite i obnove provode tijela lokalne uprave i samouprave na temelju općih preporuka i odredbi Plana, a osobito se primjenjuju sljedeće planske mjere:

- nije dopušteno uklanjanje građevina već se propisuje njihovo održavanje i obnavljanje uz odgovarajuće prilagodbe novim funkcijama,
- povijesne građevine obnavljaju se cjelovito, zajedno s okolišem (vrtom, voćnjakom, dvorištem, pristupom i sl.),
- raznim mjerama na razini lokalne zajednice (fiskalne povoljnosti, oslobođenje od komunalnih doprinosa i sl.) nužno je poticati obnovu i održavanje vrijednih starih, umjesto izgradnje novih kuća.

Prostorni plan uređenja Općine Lumbarda

Plan utvrđuje uvjete za dugoročno uređenje područja Općine Lumbarda, svrhovito korištenje, namjenu, oblikovanje, obnovu i sanaciju građevinskog i drugog zemljišta, zaštitu okoliša, te posebno zaštitu kulturnih dobara, vrijednih dijelova prirode i krajobraza. Plan obuhvaća kopnenu površinu od 10,66 km² (1066 ha). U skladu s dokumentima prostornog uređenja širih područja i propisima, Plan daje uvjete uređenja i pomorskog dobra odnosno priobalnog područja (akvatorija). Na području obuhvata Plana nalazi se jedno naselje: Lumbarda. Područje obuhvata Plana nalazi se u cijelosti unutar zaštićenog obalnog područja mora (dalje: ZOP).

Zakonom su zaštićene pojedine građevine i arheološki lokaliteti, a predio Male Glavice s ljetnikovcem Manola, kapelom Male Gospe i okolnim starim gospodarskim sklopovima je evidentirano u Registru kulturnih dobara, međutim još uvijek nije dobilo potpuni status zaštite. Planom se štiti Povijesna jezgra naselja Lumbarda – Vela Glavica te ljetnikovci utvrde Manola i Adrijević na Maloj Glavici.

Mjerama zaštite krajobraznih i prirodnih vrijednosti i kulturno-povijesnih cjelina utvrđeno je kako se povijesne naseobinske, graditeljske i vrtno-perivojne cjeline, prirodni i kultivirani krajobrazi, kao i pojedinačne građevine spomeničkih obilježja s pripadajućim parcelama, te fizičkim vizualno i taknutim okolišem, moraju biti na stručno prihvatljiv i vrstan način uključeni u budući razvitak Općine Lumbarda i Županije. Zaštita kulturno-povijesnih i prirodnih vrijednosti podrazumijeva ponajprije sljedeće:

- očuvanje i zaštitu prirodnoga i kultiviranoga krajolika kao temeljne vrijednosti,
- Poticanje i unapređivanje održavanja i obnove zapuštenih poljodjelskih zemljišta, zadržavajući njihov tradicijski i prirodni ustroj (osobito vinograda i maslinika Lumbarajskog polja),
- očuvanje povijesnih naseobinskih cjelina (sela, zaselaka i izdvojenih sklopova) u njihovu izvornom okruženju, s povijesnim graditeljskim ustrojem i naslijeđenom parcelacijom (osobito područja Velike Glavice),
- oživljavanje starih zaselaka i osamljenih gospodarstava etnološke, arhitektonske i ambijentalne vrijednosti,
- očuvanje i obnovu tradicijskoga graditeljstva (osobito starih kamenih kuća), ali i svih drugih povijesnih građevina spomeničkih svojstava, kao nositelja prostora,
- očuvanje povijesne slike, volumena (gabarita) i obrisa naselja, naslijeđenih vrijednosti krajolika i slikovitih pogleda (vizura),

- očuvanje i njegovanje izvornih i tradicijskih sadržaja, poljodjelskih kultura i tradicijskoga načina obrade zemlje,
- zadržavanje i očuvanje prepoznatljivih toponima, naziva sela, zaselaka, brda i potoka, od kojih neki imaju simbolična i povijesna značenja,
- očuvanje prirodnih značajki dodirnih predjela uz zaštićene cjeline i vrijednosti nezaštićenih predjela kao što su obale, prirodne šume, kultivirani krajolik – budući da pripadaju ukupnoj prirodnoj i stvorenoj baštini.

Mjere zaštite krajobraznih vrijednosti i povijesnih naselja i cjelina su identične mjerama u Prostornom planu uređenja Grada Korčule. Iz ovoga je razvidno kako je potrebno razraditi smjernice koje ciljano govore o prostoru, a ne koristiti generički preuzete smjernice koje se mogu primijeniti gotovo na sve otočke prostore.

Za tradicijske cjeline dane su ipak malo konkretnije smjernice: U tradicijskim cjelinama nije dopušteno ograđivanje „prikuća“ – privatne površine u javnom korištenju. Obvezno je, neovisno o utvrđenim zonama zaštite, poštovanje mikroambijenta pojedinog naselja, tj. usklađenje novogradnji s tlocrtnim i visinskim veličinama postojećih zgrada i sklopova. Vrijedne gospodarske zgrade moraju se čuvati bez obzira na (ne)mogućnost zadržavanja njihove izvorne namjene; moguće ih je prenamijeniti u poslovni prostor i sl.

Prostorni plan uređenja Općine Smokvica

Plan obuhvaća prostor Općine kopnene površine 43,48 km². Uključuje jednu katastarsku općinu: k.o. Smokvica i jedno statističko naselje: Smokvicu.

Prostornim planom uređenja Općine Smokvica pokazan je značajan senzibilitet i kvalitetan pomak u odnosu prema zaštiti krajobraza i kulturne baštine. Planom je propisan cijeli niz mjera koje se odnose na uvjete gradnje izvan građevinskog područja, zaštita prirodnog krajobraza i kultiviranog krajolika te mjere prema povijesnom dijelu naselja i ruralnim predjelima.

Planom su utvrđene mjere zaštite:

- krajobraznih vrijednosti,
- prirodnih vrijednosti i
- kulturno povijesnih cjelina

Građenje izvan građevinskog područja mora biti uklopljeno u krajobraz tako da se:

- očuva obličje terena, kakvoća i cjelovitost poljodjelskoga zemljišta i šuma,
- očuva prirodni prostor pogodan za rekreaciju, a gospodarska namjena usmjeri na predjele koji nisu pogodni za rekreaciju,
- očuvaju kvalitetni i vrijedni vidici,
- osigura što veća površina parcela, a što manja površina građevinskih cjelina,
- osigura infrastruktura, a osobito zadovoljavajuće riješi odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda, zbrinjavanje otpada s prikupljanjem na parceli i odvozom na organizirani i siguran način.

Povijesne nasebinske, graditeljske i vrtno-perivojne cjeline, prirodni i kultivirani krajobrazi, kao i pojedinačne građevine spomeničkih obilježja s pripadajućim parcelama, te fizičkim vizualno istaknutim okolišem, moraju biti na stručno prihvatljiv i vrstan način uključeni u budući razvitak Općine i Županije. Zaštita kulturno-povijesnih i prirodnih vrijednosti **podrazumijeva ponajprije sljedeće:**

- očuvanje i zaštitu prirodnoga i kultiviranoga krajolika kao temeljne vrijednosti prostora;
- poticanje i unapređivanje održavanja i obnove zapuštenih poljodjelskih zemljišta, zadržavajući njihov tradicijski i prirodni ustroj (osobito vinograda i maslinika),
- očuvanje povijesnih nasebinskih cjelina (sela, zaselaka i izdvojenih sklopova) u njihovu izvornom okruženju, s povijesnim graditeljskim ustrojem i naslijeđenom parcelacijom,
- oživljavanje starih zaselaka i osamljenih gospodarstava etnološke, arhitektonske i ambijentalne vrijednosti,
- očuvanje i obnovu tradicijskoga graditeljstva (osobito starih kamenih kuća), ali i svih drugih povijesnih građevina spomeničkih svojstava, kao nositelja prepoznatljivosti prostora,
- očuvanje povijesne slike, volumena (gabarita) i obrisu naselja, naslijeđenih vrijednosti krajolika i slikovitih pogleda (vizura),
- očuvanje i njegovanje izvornih i tradicijskih sadržaja, poljodjelskih kultura i tradicijskoga načina obrade zemlje,
- zadržavanje i očuvanje prepoznatljivih toponima, naziva sela, zaselaka, brda i potoka, od kojih neki imaju simbolična i povijesna značenja,
- očuvanje prirodnih značajki dodirnih predjela uz zaštićene cjeline i vrijednosti nezaštićenih predjela kao što su obale, prirodne šume, kultivirani krajolik – budući da pripadaju ukupnoj prirodnoj i stvorenoj baštini.

U Planu su prepoznati prirodni krajobraz i kultivirani krajolik za koji se želi pokrenuti postupak stavljanja pod zaštitu.

- prirodni krajobraz obale na potezu uvala Brna – granica s Gradom Korčula
- kultivirani krajobraz - površine tradicijskog ruralnog kultiviranog krajolika– polja pod kulturom vinove loze:
- polje Sitnica s Livin Dolom,

- Smokvičko polje s Dračevicom
- Polje Kruševo
- dužobalni suhozidi (terase) zapadno od rta Blaca

Štite se vizure u okviru lokalnih krajobraznih vrijednosti i identiteta Općine:

- vizura na naselje Smokvicu sa Srednjeg brda,
- vizura na Brnu s kote Kupa,
- vizura na uvalu Brna s kote 74 rta. Zaglav.

Poljodjelsko zemljište cijeni se kao osobita ograničena vrijednost i zbog toga se štiti od promjene namjene.

Nadležna državna institucija ili organ uprave trebao bi u cilju zaštite poljodjelskoga zemljišta obavljati sljedeće:

- popisati parcele i bonitet obradivoga tla na području obuhvata ovoga Plana,
- voditi popis neiskorištenog poljodjelskog zemljišta,
- skrbiti o davanju u zakup poljodjelskoga zemljišta u državnom vlasništvu,
- provoditi politiku svrhovitog iskorištavanja poljodjelskoga zemljišta.

Mjere za očuvanje **slike naselja**, odnosno kulturnog krajobraza, među ostalim obuhvaća i:

- tlorisni oblik kuće za stanovanje u načelu je izduženi pravokutnik dulje stranice paralelne sa slojnicama,
- horizontalni i vertikalni gabariti građevina, oblikovanje pročelja, pokrovi i nagibi krovišta, građevni materijali te boja pročelja, osobito unutar postojećih središta tradicijskih naselja, moraju biti u skladu s okolnim građevinama, krajolikom i načinom građenja na dotičnom području,
- zidovi pročelja mogu biti žbukani, a ako se rade u kamenu, tada u okviru uvjeta uređenja kamen mora biti korišten i obrađen na tradicijski način (pročelje obloženo strojno obrađenim, ili pravilno rezanim i glatko fugiranim kamenom potpuno je nepodesno). U okviru ostalih uvjeta uređenja preporuča se korištenje lokalnih materijala i načina gradnje, a tradicijska izgradnja može biti interpretirana i suvremenim oblikovnim jezikom,
- krovišta zgrada su kosa, poželjno je dvostrešna nagiba između 20° i 35°,
- krovište u pravilu mora biti pokriveno crijepom, a kod rekonstrukcije tradicijskih građevina i kamenim pločama, ako su takove prije bile korištene,
- ograđivanje parcela treba biti kamenom, poželjno suhozidom i (ili) živicama do uobičajene visine suhozidne međe. U manjoj mjeri u većim naseljima, moguće su žičane ograde, obvezno sa živicom s unutarnje strane parcele. Moguće su, u iznimnim slučajevima, i drukčije ograde,
- u vrtovima i voćnjacima ne treba saditi uneseno (egzotično) bilje, kao ni ono uobičajeno u gradskim prostorima. Valja koristiti svojte cvijeća i grmlja, primjerene kraju,
- u predvrtu, između ceste (ulice) i kuće, preporuča se sadnja drveća svojstvenog kraju i ukrasnog grmlja,

- autohtone pejzažne ambijente treba čuvati i omogućiti nastajanje novih, kao što su borici, šumarci i gajevi, skupine stabala i drvoredi (čempresa, borova) i dr.,
- treba poticati i unapređivati održavanje zapuštenih poljodjelskih površina, zadržavajući njihovu tradicijsku i prirodnu strukturu, a to se osobito odnosi na zapuštene terasaste vinograde i maslinike.

Planom su određena vrijedna poljodjelska zemljišta. To su osobito:

- polja Kruševo,
- polje Dračevica,
- polje Banja.

Poljodjelsko zemljište Planom uživa poseban status i zaštitu. Vrijedno poljodjelsko zemljište utvrđeno ovim Planom mora se intenzivno obrađivati uz primjenu potrebnih agrotehničkih mjera i ne može promijeniti namjenu osim kada su u pitanju potrebe Hrvatske vojske. Na njemu se mogu izgrađivati samo pomoćne gospodarske građevine u skladu s provedbenim odredbama ovoga Plana.

Prostorni plan uređenja Općine Blato

Plan obuhvaća prostor Općine kopnene površine 89,28 km². Uključuje katastarske općine: dio k.o. Blato, dio k.o. Smokvica i dio k.o. Čara. U sastav Općine ulaze dva naselja - Blato i Potirna.

Planom su utvrđene mjere zaštite:

- prirodnih vrijednosti,
- nepokretnih kulturnih dobara,
- krajobraznih vrijednosti.

Osim lokaliteta, objekata i cjelina zaštićenih posebnim zakonom kojim se uređuju vrste kulturnih dobara i uspostavljanje zaštite nad kulturnim dobrima, na području općine prepoznati su lokaliteti, objekti i sklopovi koji imaju spomeničku vrijednost i nisu zaštićeni u smislu zakona, ali se štite Prostornim planom. Među njima je:

- preventivno zaštićena Povijesna cjelina Blata i
- dio povijesne cjeline naselja Blato na padinama ispod Velog Učijaka i povijesna cjelina Prigradice.

Povijesne graditeljske cjeline na području Blata pokazuju kontinuitet prostornog razvoja, kao i određenu disciplinu arhitektonskog oblikovanja usklađenog sa neposrednom

okolinom te se svrstavaju u II. zonu zaštite jer se radi o značajnim ambijentalnim cjelinama koje postepeno nestaju pred novom izgradnjom.

Planom je ograničena mogućnost građevinskih intervencija na zakonom ili Planom zaštićenim lokalitetima, građevinama i cjelinama te u njihovu neposrednom kontaktu:

- rekonstrukcija je moguća na osnovu istražnih radova i konzervatorske dokumentacije,
- u zaštićenoj povijesnoj graditeljskoj cjelini sve nužne zahvate potrebno je izvoditi temeljem Urbanističkog plana uređenja ili, u slučaju neposredne provedbe ovog Plana, uz suglasnost Konzervatorskog odjela u Dubrovniku,
- svaku novu gradnju u blizini autohtonih graditeljskih sklopova treba uskladiti sa starom pučkom arhitekturom,
- adaptacije, nadogradnje i dogradnje kamenih objekata u starim jezgrama treba ih izvoditi stručno, a isto tako ih uskladiti s načinom gradnje u datom ambijentu,
- na evidentiranim lokalitetima potrebno je nastaviti sa istraživanjima u svrhu njihove revalorizacije i ocjene za eventualno stavljanje pod režim zaštite u smislu Zakona,
- na evidentiranim gradinama, gomilama i arheološkim lokalitetima potrebno je daljnje istraživanje radi utvrđivanja njihove spomeničke vrijednosti i u svezi s tim potrebnih mjera zaštite.

Planom se ističu pojedini dijelovi krajobraza za koje se smatra da su osobito vrijedna područja prirodnog krajobraza i potrebno ih je štititi, a na području naselja Blato su:

- drvodred lipa Zlinje,
- gradski park sjeverne padine Malog Učjaka,
- Zlinje - zelena površina u središtu naselja vegetacija,
- čempresi na novom groblju.

U Planu su istaknute pozicije s kojih se pružaju vrijedne vizure - pogled s Vele Strane, Spivnika, Mali i Veli Učjak.

U cilju očuvanja vrijednosti krajobraza, kako ekoloških, tako i doživljajnih, prirodni

krajobraz je potrebno sačuvati od prenamjene te se Planom preporučuju sljedeće mjere:

- unapređivati prirodne vrijednosti i posebnosti prirodnog krajobraza kroz poticanje prirodne regeneracije šuma, pošumljavanje, rekultivaciju i sl.,
- odgovarajućim mjerama (prevencijom) sprječavati šumske požare,
- posebno ograničiti i pratiti građevinsko zauzimanje neposredne obale,
- izgradnju izvan granica građevinskog područja treba kontrolirati u veličini gabarita i izbjegavati postavu takve izgradnje uz zaštićene ili vrijedne krajobrazne pojedinačne elemente,
- planirane koridore infrastrukture (ceste, elektrovodovi, vodoopskrbni objekti, i objekti odvodnje i sl.) treba izvoditi duž prirodne reljefne morfologije. Ukoliko treba

izvoditi veće morfološke promjene (nasipi i usjeci) preporučuje se izvedba građevinskih tijela odvojenih od terena kako bi se osigurao dojam cjelovitosti i stopljenosti, tj. protočnosti krajobraza,

- posebno voditi računa kod uređenja lungo mare,
- u prirodnom krajobrazu izvan građevinskih područja zabranjeno je pošumljivati i ozelenjavati alohtonim vrstama,
- za sve nove graditeljske zahvate ili rekonstrukcije postojećih zakonski sagrađenih građevina u predjelima zaštite krajobraznih i prirodnih vrijednosti potrebno je od nadležne službe koja se bavi poslovima zaštite prirode pri Uredu državne uprave u županiji ishoditi posebne uvjete zaštite prirode za građenje i izvođenje radova i zahvata u područjima definiranim čl. 38. st. 2. Zakona o zaštiti prirode.

Kulturnim krajobrazom na području naselja Blato smatra se izuzetno oblikovan suhozid ispod Vele Strane poviše Blata.

Planom su utvrđena posebna ograničenja za korištenje i uređivanje prostora oblikovno vrijednog područja urbane cjeline Blata i Prigradice, a odnose se na mogućnosti novih građevinskih intervencija kako se njima ne bi narušile spomeničke i ambijentalne vrijednosti graditeljske cjeline. Zaštićena urbana cjelina naselja Blata ima spomeničku ili ambijentalnu vrijednost. Radi se o tipičnom otočkom naselju u unutrašnjosti smještenom u predjelu Blatskog polja između Velog i Malog Učjaka na sjeveru i Vele Strane na jugu. Naselje je okarakterizirano gustom izgradnjom, uskim ulicama i objektima građenim u mediteranskom stilu od tradicionalnih materijala, većim brojem pojedinačnih spomenika graditeljske baštine.

Zahvate u kontaktnom području izuzetno vrijedne urbanističke cjeline Blata treba provoditi na način da se ne naruši arhitektonski sklad sa zaštićenom urbanističkom cjelinom.

Planom se predviđa donošenje Urbanističkog plana za cjelinu naselja Blata.

Prostorni plan uređenja Općine Vela Luka

Plan obuhvaća prostor Općine kopnene površine 43,27 km².

Na prostoru Općine Vela Luka postoje pojedinačno zaštićene građevine i arheološki lokaliteti upisani u Registar kulturnih dobara RH. Planom se štiti povijesna poluurbana cjelina Vela Luke, povijesni sklopovi i građevine, te ono što je iskororak u odnosu na

ostale planove kameni križevi na putevima i gospodarske građevine (poljske kućice i gustirne). Također se planom štiti Kultivirani agrarni krajolik na prostoru Vele Luke, u obliku suhozidnih terasa i ograda, zaprema najveći dio površine općine. Na području Vele Luke je poseban i prekriva obronke i vrhove uzvisina i cijele predjele nastavljajući se u neprekinuti slijed. Posebice je naglašen i slikovit na obroncima uz rubove polja ili u nastavku uvala. Navedeni krajolik oblikuje se od pretpovijesti i nije isključivo agrarne namjene. Česti su primjeri suhozidnih građevina sepulkralne i fortifikacijske namjene pretpovijesne dobi, teško razlučive od kasnijeg agrarnog krajolika, a koje su svjedočanstvo najstarije civilizacije na ovim prostorima.

Planom su propisani uvjeti i mjere očuvanja i zaštite prirode na područjima zaštićenih dijelova prirode, evidentiranih područja i područja ekološke mreže. Za područje naselja Vela Luka primjenjive su sljedeće:

- pri oblikovanju građevina (posebice onih koje se mogu graditi izvan naselja) treba koristiti materijale i boje prilagođene prirodnim obilježjima okolnog prostora i tradicionalne arhitekture,
- pri planiranju trasa prometnica uvažavati specifičnosti reljefa i vegetacijski pokrov,
- uređenje postojećih građevinskih područja planirati na način da se očuvaju postojeće krajobrazne vrijednosti,
- ograničiti građevinsko zauzimanje obale posebno na krajobrazno vrijednim lokacijama, te spriječiti štetne zahvate u prirodi koji su posljedica turističkog razvoja.

Plan propisuje potrebu očuvanja i revitalizacije matrice povijesne jezgre naselja, a izgradnju u neizgrađenim dijelovima jezgre treba realizirati interpolacijama na načelima tipološke rekonstrukcije, temeljem konzervatorskih studija i konzervatorske dokumentacije. Pod tipološkom rekonstrukcijom podrazumijeva se izgradnja koje je unutarnjom organizacijom prostora, komunikacijom s javnim površinama, gabaritima i namjenom usklađena s postojećim okolnim povijesnim objektima, ne narušavajući siluetu i osnovne vizure te komunikacijske tijekove unutar povijesne jezgre. Posebno je potrebno očuvati odnos izgrađenog dijela povijesne cjeline ambijentalne vrijednosti s neposrednim agrarnim okolišem i poljoprivrednim površinama unutar i oko povijesne ambijentalne cjeline - jezgre.

Planom je prepoznata potreba preoblikovanja oštećene poluurbane cjeline Vela Luke koju čine novi izgrađeni dijelovi naselja.

Područja, cjeline i dijelovi ugroženog okoliša - dio velolučkog zaljeva tretira se ovim Planom kao osjetljivo i većim dijelom ugroženo područje unutar kojeg je potrebno sprovesti aktivne mjere kontrole i sanacije postojećih ispusta otpadnih voda, sprovesti uređenje obale (postojećih privezišta), predvidjeti prostorno - tehnološku organizaciju prometa (prometa u mirovanju) radi postizanja optimalnih opterećenja prilikom korištenja lučkog bazena.

Za obale devastirane gradnjom propisuju se mjere sanacije i 'rekonstrukcije' radi očuvanja i vraćanja u prethodno izvorno stanje obale.

Prostorni plan uređenja Općine Mljet

Plan obuhvaća prostor Općine kopnene površine 100,4 km². Općina u svom sastavu obuhvaća četrnaest statističkih naselja: Babino Polje, Blato, Govedare, Korita, Kozaricu, Maranoviće, Okuklje, Polače, Pomenu, Prožuru, Prožursku Luku, Ropu, Saplnaru i Sobru.

Važno je istaknuti kako je PPUO Mljet jedini do sada usklađen s Prostornim planom Dubrovačko-neretvanske županije.

Planom su utvrđene mjere zaštite:

- krajobraznih vrijednosti,
- prirodnih vrijednosti i
- kulturno povijesnih cjelina.

Povijesne nasebinske, graditeljske i vrtno-perivojne cjeline, prirodni i kultivirani krajobrazi, kao i pojedinačne građevine spomeničkih obilježja s pripadajućim parcelama te fizičkim vizualno istaknutim okolišem, moraju biti na stručno prihvatljiv i vrstan način uključeni u budući razvitak jedinice lokalne samouprave. Zaštita kulturno-povijesnih i prirodnih vrijednosti **podrazumijeva ponajprije sljedeće:**

- očuvanje i zaštitu prirodnoga i kultiviranoga krajolika kao temeljne vrijednosti prostora;
- poticanje i unapređivanje održavanja i obnove zapuštenih poljodjelskih zemljišta, zadržavajući njihov tradicijski i prirodni ustroj (osobito vinograda i maslinika),

- očuvanje povijesnih naseobinskih cjelina (sela, zaselaka i izdvojenih sklopova) u njihovu izvornom okruženju, s povijesnim graditeljskim ustrojem i naslijeđenom parcelacijom,
- oživljavanje starih zaselaka i osamljenih gospodarstava etnološke, arhitektonske i ambijentalne vrijednosti,
- očuvanje i obnovu tradicijskoga graditeljstva (osobito starih kamenih kuća), ali i svih drugih povijesnih građevina spomeničkih svojstava, kao nositelja prepoznatljivosti prostora,
- očuvanje povijesne slike, volumena (gabarita) i obrisa naselja, naslijeđenih vrijednosti krajolika i slikovitih pogleda (vizura),
- očuvanje i njegovanje izvornih i tradicijskih sadržaja, poljodjelskih kultura i tradicijskoga načina obrade zemlje,
- zadržavanje i očuvanje prepoznatljivih toponima, naziva sela, zaselaka, brda i potoka, od kojih neki imaju simbolična i povijesna značenja,
- očuvanje prirodnih značajki dodirnih predjela uz zaštićene cjeline i vrijednosti nezaštićenih predjela kao što su obale, prirodne šume, kultivirani krajolik – budući da pripadaju ukupnoj prirodnoj i stvorenoj baštini.

U Planu su prepoznati prirodni krajobraz i kultivirani krajolik za koji se želi pokrenuti postupak stavljanja pod zaštitu.

- krajolik Dubrovačke Republike (obuhvaća cijeli otok Mljet),
- povijesni, ruralni krajolik otoka Mljeta,
- obalni arheološki krajolik Polače,
- ruralni krajolik Babino Polje,
- ruralni krajolik Blato,
- ruralni krajolik Govedari,
- ruralni krajolik Maranovići.

Prostornim planom štite se osobito vrijedni predjeli - kultivirani krajobrazi, među ostalima i:

- Babino Polje,
- Sklop crkve sv. Ivana i sv. Vlaha i okolnih padina brijega, Babino Polje,
- Sklop crkve sv. Andrije i okolnih padina brijega Babino Polje,
- Sklop naselja Prožura i okolnog prostora s crkvama Sv. Martin i Sv. Roko, Prožura,
- Sklop naselja Maranovići i šireg okolnog pripadajućeg mu prostora,
- Sklop crkava Gospe od brijega i sv. Ilije iznad Korita.

Štite se točke i potezi značajni za panoramsku vrijednost krajolika:

- vizura s groblja iznad Prožure na naselje Prožuru,
- vizura na Maranoviće i okolni prostor sa zavoja ceste D120,
- vizura na Babino polje sa ceste D120 iz Babinog Polja,

- vizura na dio naselja Korita,
- hrast u naselju Korita uz cestu prema Saplunari.

Planom su propisane mjere zaštite krajobraznih i prirodnih vrijednosti. Za pojedina vrednija područja prirodnih i/ili kulturnih krajolika preporuča se izraditi odgovarajuće studije. Štite se povijesni ruralni krajolici kao najzastupljenija vrsta krajolika na području Županije te Planom dane smjernice su u svrhu njihove zaštite. Dane su i smjernice za održavanje, korištenje i razvoj krajolika posvećenih mjesta. Dane su smjernice za očuvanje i razvoj krajolika priobalja, mora i otoka.

Planom je propisano da treba izbjegavati gradnju na istaknutim pozicijama, u što većoj mjeri očuvati i održavati prostornu organizaciju te odnose naselja i obradivih površina, uvažavati i poticati lokalne metode gradnje i graditeljske tradicije te uporabu autohtonih materijala i sl.

U planiranju je potrebno provoditi interdisciplinarna istraživanja temeljena na vrednovanju svih sastavnica krajolika, naročito prirodnih i kulturno-povijesnih vrijednosti unutar granica obuhvata Plana.

Preporuča se kulturne krajolike rekonstruirati, rekultivirati i preoblikovati tj. uređenjem unaprijediti.

7.7. Osvrt na dosadašnja istraživanja kulturnih krajolika i tradicijskih naselja otoka Korčule i Mljeta

Na području Dubrovačko-neretvanske županije su za potrebe Izmjena i dopuna Prostornog plana DNŽ te izradu pojedinih UPU-ova izrađene slijedeće krajobrazne i konzervatorsko-krajobrazne studije koje su u konačnici i ugrađene u prijedlog ID PP DNŽ kao i u neke od donesenih UPU-ova:

1. "Krajobrazna osnova Dubrovačko-neretvanske županije" (2016.) koja po prvi put sustavno analizira, identificira i valorizira krajobrazna područja Županije. Ovom studijom izvršena je prva faza u izradi krajobrazne klasifikacije na I i II razini za područje cijele Županije. Predmetna studija predlaže niz mjera i konkretnih preporuka kojima se pokušava unaprijediti razumijevanje krajobraznih vrijednosti, poboljšati njihova zaštita te ojačati postupci planiranja i upravljanja krajobrazom te afirmira shvaćanje da briga o krajobrazu i zaštita vrijednih krajobrazova ne znači

zapreku razvoju, već upravo suprotno, razvojnu priliku. Studija je poslužila za utvrđivanje osobito vrijednih predjela – prirodnih krajolika, koji se štite na regionalnoj/lokalnoj razini.

2. Studija "Prepoznavanje i vrednovanje kulturnih krajolika Dubrovačko-neretvanske županije" s katalogom 85 kulturnih krajolika (2016.) izrađena je s ciljem prepoznavanja, vrednovanja i zaštite kulturnih krajolika Županije. Ova studija je poslužila kao podloga za prijedlog kulturnih krajolika za upis u Registar kulturnih dobara RH temeljem Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.
3. Niz krajobraznih i krajobrazno-konzervatorskih studija koje su izrađene kao stručne podloge za izradu pojedinih UPU-ova.

Izuzet studija koje su primarno rađene kao stručni dokumenti, znanstvena literatura o otocima Korčuli i Mljetu se prostor otoka i naselja promatra parcijalno, svaka znanstvena grana iz svojeg kuta gledanja. Sustavno istraživanje naselja u krajoliku izostaje. Pri čemu krajolik otoka nije sagladavan na način koje se danas proučava kroz krajobrazne studije. U tom smislu bi ova studija trebala biti pozitivan iskorak u istraživanju i analiziranju prostora, ne samo u stručnom već i u znanstvenom smislu.

7.8. Osvrt na strateške dokumente razvoja turizma i njihovo prepoznavanje tradicijskih naselja kao turističkog resursa

Strategija razvoja turizma Dubrovačko – neretvanske županije 2012. - 2022.

Temeljni ciljevi Strategije su:

- raščistiti dileme i kontroverze nastale u prethodnom razdoblju,
- podijeliti ukupan prostor županije na turističke klastere koji su posve konzistentni po iskustvenoj strukturi,
- definirati model rasta turizma županije i njenih klastera,
- postaviti upravljački model turizma.

Situacijskom analizom zaključeno je da dio županije, među kojima su Mljet i dijelovi Korčule, prate vrlo negativni demografski trendovi te se nalaze u situaciji u kojoj je već sada interno pokretanje bilo kakvog gospodarskog ili turističkog razvoja vrlo izazovno. S druge strane, depopulacija je dodatno povećala slobodan prostor u kojem su moguće i razvojne inicijative većih razmjera.

Ruralni turizam i inicijative u tom segmentu na području Županije još su uvijek na samom početku razvoja. Na razini Županije je potrebno postaviti jasne kriterije i standarde

poslovanja i kvalitete za sve subjekte u ovom sektoru. Standardizacija podrazumijeva definiranje pojedinačnih specifičnih uvjeta / standarda koje objekti u ruralnom turizmu moraju posjedovati.

Prirodna i kulturna baština te okoliš DNŽ specifična su karakteristika i bogatstvo ove destinacije koja pruža dodatnu vrijednost turistima. Stoga postoji potreba očuvanja i poboljšanja karakteristika okoliša kako bi se poboljšala autentičnost turističkih iskustava i povećalo zadovoljstvo lokalnog stanovništva. Kao provedbeni plan očuvanja i poboljšanja karakteristika okoliša potrebna je zaštita baštine i tradicijske arhitekture, kontrola bespravne gradnje i definiranje standarda gradnje novih objekata.

Prijedlog Strategije je turistička organizacija Županije u 7 klastera:

- Konavle (općina Konavle),
- Dubrovnik (grad Dubrovnik, općine Župa Dubrovačka i Dubrovačko Primorje),
- Pelješac (općine Ston, Janjina, Orebić i Trpanj),
- Neretva (gradovi Metković, Opuzen i Ploče, općine Pojezerje, Kula Norinska, Zažablje i Slivno),
- **Korčula (grad Korčula, općine Smokvica, Lumbarda, Blato i Vela Luka),**
- Lastovo (općina Lastovo),
- **Mljet (općina Mljet).**

Kao ključni atributi Strategije turističkog razvoja za klastera Korčula prepoznati su tradicija i život otoka, prirodna i urbana scenografija, kultura, povijest i događanja. Uz bogatstvo prirode, povijesti i kulture, tradicija je prepoznata kao najvažniji resurs otoka Korčule, pa je ona i temelj oblikovanja turističke ponude ovog klastera. Zaštita i očuvanje tradicionalnih vrijednosti, poljoprivrede, proizvodnje vina i gastronomije te njihova interpretacija vrijednosti su na kojima se temelje iskustva posjetioca. Vizija razvoja uključuje razvoj i oblikovanje turističkih proizvoda temeljenih na povijesti, kulturi i prirodnoj baštini, razvoj poljoprivrede i vinogradarstva radi revitalizacije unutrašnjosti otoka i ojačanja agrikulture proizvodnje, razvoj projekata sa fokusom na nautiku, sunce i more te ruralni turizam.

Ruralni turizam na Korčuli nudio bi doživljaje povezane s autentičnim ruralnim kućama otoka, kušaonicama vina, tipičnim otočnim agrikulturnim proizvodima te ruralnim objektima.

Kao ključni atributi Strategije turističkog razvoja za klastera Mljet prepoznati su raznolikost prirodnih fenomena (Nacionalni park Mljet, Mljet kao najpošumljeniji jadranski otok, netaknute plaže i obale) i mistična povijest. Glavni turistički resurs otoka Mljeta predstavlja Nacionalni park Mljet sa bogatom florom i faunom kopnenog dijela otoka. Pored prirodnih ljepota, turistički potencijali otoka su i sunce, more, nautika te ruralni i gastro turizam. Vizija razvoja uključuje razvoj nautičkog turizma, razvijanje i oplemenjivanje gastro ponude lokalnim specijalitetima, razvoj infrastrukture, razvoj proizvoda (berbe, ribarenja, masline i sl.) i BIO oznaka.

Strategija stavlja naglasak više na nautički turizam, infrastrukturu pješačkih i biciklističkih staza, opremanje plaža, gastronomske ponude i Nacionalni park nego na ruralni turizam za koji na otoku postoje dobra polazišta. Izvan fokusa je komponenta ruralnih naselja i njihove tradicionalne izgradnje i povijesnih građevina te doživljaja koji oni mogu pružiti posjetiteljima. Ipak, spominje se revitalizacija postojećih ruralnih objekata stavljanjem u funkciju turizma, odnosno ruralna kuća za odmor koja predstavlja adaptiranu tradicionalnu kuću kod koje se poštuju uvjeti ambijentalne i tradicijske arhitekture i gradnje ili ruralna kuća koja predstavlja vjernu kopiju tradicionalne kuće. No ne spominju se vrijednosti postojećih ambijenata naselja i drugih povijesnih građevina koje se ovdje nalaze kao potencijal za bogatiju turističku ponudu.

Županijska razvojna Strategija Dubrovačko – neretvanske županije 2016.–2020.

Županijska razvojna strategija Dubrovačko-neretvanske županije 2016.-2020. temeljni je i sveobuhvatni strateški dokument koji, polazeći od razvojnih resursa i potencijala te ostvarenih postignuća, utvrđuje smjernice budućeg gospodarskog i sveukupnog razvoja, kako željenog tako mogućeg i potrebnog.

Strategija ističe da je posebno važno inovirati, razvijati i primjenjivati pristup održivog korištenja kulturne baštine na području Županije jer je kulturna baština jedan je od temeljnih nositelja turističkog potencijala DNŽ-a, a budući da se broj turističkih dolazaka proteklih deset godina udvostručio postoje određeni pritisci na kulturnu baštinu,

posebice materijalnu. Također je ističe važnost kulturne djelatnosti za identitet DNŽ-a koja je i važan čimbenik ukupnog društveno-gospodarskog razvoja Županije.

Područje Županije izrazito je bogato prirodnom i kulturnom baštinom i dobrima koji ga čine globalno prepoznatljivim i predstavljaju važan razvojni resurs koji zahtijeva dugoročno održivo upravljanje, održivo korištenje, posebice s aspekta njihova značenja za turizam kao ključnu gospodarsku djelatnost u Županiji. U sustavu upravljanja zaštićenim kulturnim i prirodnim dobrima važnu kariku čini svijest stanovništva i posjetitelja, stoga se ističe potreba za jačanjem njihove svijesti, informiranjem i obrazovanjem. Cilj će se ostvariti provedbom skupine mjera i aktivnosti daljnjeg unapređenja i ulaganja u osnovnu komunalnu i društvenu infrastrukturu (kao što je infrastruktura vezana uz vodoopskrbu, gospodarenje otpadom, prometna infrastruktura te infrastruktura vezana uz obrazovanje, zdravstvo i socijalnu skrb). Značajne mjere i aktivnosti predviđene su u području zaštite okoliša, upravljanja prostorom te prirodnom i kulturnom baštinom i dobrima kao važnim potencijalima za daljnji razvoj turizma i gospodarstva na načelima održivog razvoja te očuvanjem i razvojem identiteta DNŽ-a.

Ostali strateški dokumenti na području otoka Korčule i Mljeta

Otok Korčula

- Strategija razvoja turizma Grada Korčule do 2027., Quadrans konzalting, d.o.o. Zagreb, 2017. <https://www.korcula.hr/wp-content/uploads/2018/10/strategija-razvoja-turizma-grada-korcule-2017.-2022.-1.pdf>
- Marketinška i brending strategija Grada Korčule, Quadrans konzalting, d.o.o. Zagreb, 2017. <https://www.korcula.hr/wp-content/uploads/2018/02/marketing-strategija.pdf>
- Master plan razvoja ruralnog turizma Grada Korčule 2015-2020. na EU projektu „Gente che ama ospitare“ 2015.
- https://www.korcula.hr/wp-content/uploads/2017/01/plan_razvoja_ruralnog_turizma_grada_korcule_2015_2020.pdf
- Strategija razvoja turizma Općine Vela Luka do 2025., Horwath Htl, d.o.o. Zagreb, 2016. <https://www.velaluka.hr/strategija-razvoja-turizma>
- Strategija razvoja Općine Blato za razdoblje 2015.-2020., AZRA d.o.o. Varaždin, 2017. <https://www.blato.hr/info/strategija-razvoja/621-strategija-razvoja-opcine-blato-2015-2020/file>

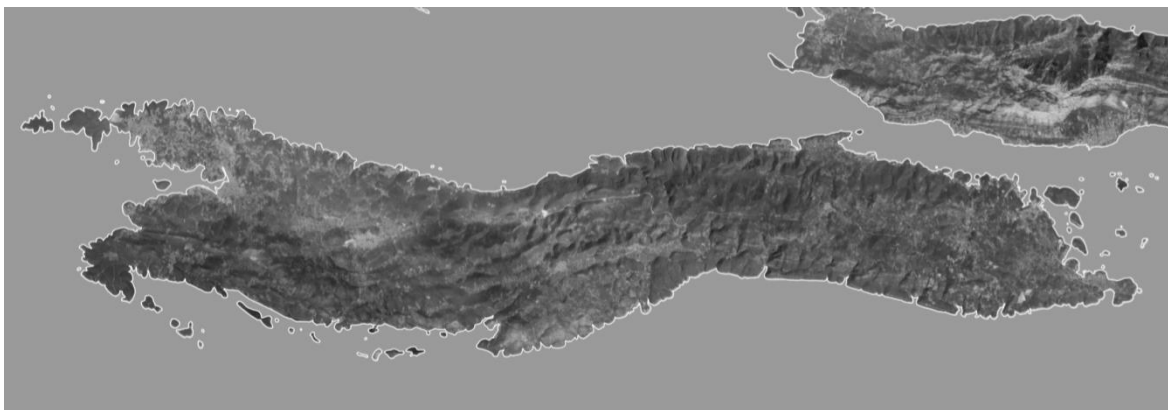
- Strateški plan Općine Smokvica za 2016.-2018., Smokvica 2016. http://www.smokvica.hr/images/dokumenti_2016/strateski_plan.pdf
- Plan razvoja Lumbarde 2014.-2019., Razbor d.o.o., Zagreb, 2014. <http://lumbarda.hr/novastranica/wp-content/uploads/2016/01/Plan-razvoja-op%C4%87ine-LUMBARDA.pdf>

Otok Mljet

- Strategija razvoja Općine Mljet do 2020. <http://www.opcinamljet.com.hr/documents/strategija-razvoja-opcine-mljet-do-2020-godine/>
- Strateški razvojni okvir nacionalnog parka Mljet, NORMALA D.O.O., Dubrovnik/Zagreb, 2016. <http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/studio-normala-strateski-razvojni-okvir-nacionalnog-parka-mljet,4504.html>

8. OTOK KORČULA

8.1. Općenito

Prikaz otoka Korčule (Izvor: geoportal.dgu.hr)

Otok Korčula najjužniji je srednjodalmatinski otok, a toj skupini otoka pripada zbog gravitacije stanovništva prema Splitu. S površinom od 276 km² i prosječnom širinom od 5,3 km proteže se u smjeru zapad-istok u duljini od 46,8 km. Od susjednog poluotoka Pelješca sa sjeverne strane dijeli ga Pelješki kanal širine 1270 m na najmanjoj udaljenosti između Korčule i Pelješca. Sjevernom obalom okrenut je prema kopnu i susjednim otocima, a s ostalih strana okružen je otvorenim morem (južno od otoka Korčule prema otvorenom moru nalazi se otok Lastovo, a jugoistočno otok Mljet).

Od većih hrvatskih otoka, Korčula je najšumovitiji – šume i šumsko raslinje pokrivaju više od polovice ukupne površine otoka, ostalo su površine pod maslinama, vinogradima i drugim poljoprivrednim kulturama, dok kamenjara ima manje od 5%. Očuvana priroda, obala, skladno oblikovana naselja, terasasta polja, suhozidi i mnogi drugi elementi ljudskog rada i življenja krajobrazna su obilježja većine mediteranskih otoka, pa tako i Korčule.

Oko 90 % otoka je brdovito s dva niza kraških udolina s plodnim poljima oko kojih su otkriveni najraniji tragovi života - Čarsko, Pupnatsko i Žrnovsko polje te Donje Blato (između Korčule i Lumbarde). Najveće brdo s najvišim vrhom na Korčuli je Klupca

(568m), a smješteno je u središnjem dijelu otoka između naselja Pupnat i Čara. Prema sastavu otok je građen od vapnenca – sjeverna i južna obala te krajnji istočni dio na području Lumbarde i dolomitskog nepropusnog tla – unutrašnjost otoka.

Otok Korčula ima razvedenu obalu s nizom zaljeva i uvala. Sjeverna obala (prema kopnu) je niska i lako pristupačna s nekoliko dobro zaštićenih luka od južnog i istočnog vjetra – Korčula, Račišće, Banja, Vrbovica, Babina i Prigradica. Zbog tih karakteristika i naselje Korčula orijentirano je prema sjevernoj obali. Južna obala je razvedenija od sjeverne, ali mjestimično visoka, strma i manje pristupačna, izložena jugu i valovima otvorenog mora pa su njezine uvale, sidrišta i luke nesigurnije nego na sjevernoj strani otoka. Ipak, uz ovu obalu se nalazi niz sidrišta i uvala zaštićenih od bure – Zavalatica, Rasohatica, Pupnatska luka, Prižba i dr.

Mediterska klima otoka pogoduje razvoju bogate i raznolike mediteranske vegetacije. S oko 61% površine obrasle šumom (crnogorična stabla – alepski bor, piniya, dalmatinski crni bor, čempres i dr.) i makijom ubraja se među najpošumljenije otoke Jadrana. Otok obiluje i samoniklim ljekovitim i aromatičnim biljem poput kadulje, ružmarina, lavande, smilja, metvice, mažurana, timijana, origana i sl., te raznim ukrasnim stablima i biljkama poput palmi, kaktusa, eukaliptusa, oleandara i sl. Zbog gustog crnogoričnog zelenila Grci su Korčulu prozvali *Corcyra Melaina* – Crna Korčula. U životinjskom svijetu ističu se čagalj i mungos, veliki broj ptica, razna divljač poput zečeva, fazana, divljih patki i veprova, te na otoku Badiji i jeleni, a more oko otoka bogato je ribom svih vrsta, rakovima, školjkama i ježevima.

Na otoku se nalazi 9 zaštićenih prirodnih područja – Prirodni rezervat Šuma Kočje (Žrnovo), Park-šuma Hober, Otok Badija (značajan krajobraz), Spomenik prirode hrast crnika (Klokolina u Žrnovu), Priozd i Vela Špilja), Spomenik parkovne arhitekture Park Foretić (Grad Korčula), Čempres ispred crkve u Čari, (Spomenik parkovne arhitekture, pojedinačno stablo) i Drvored čempresa sv. Antun u naselju Korčula (Spomenik parkovne arhitekture, skupina stabala).

Unatoč mnogim vrijednostima i dobrom strateškom položaju, otok Korčula ima nepovoljan prometni položaj. Na velikoj je udaljenosti od postojećih zračnih luka. Na

otok se pristupa brodovima i katamaranima, odnosno trajektnim i katamaranskim linijama što pristaju u Vela Luku i Prigradicu na istočnom dijelu otoka (veza sa Splitom, otokom Hvarom i Lastovom) i trajektnu luku u Dominče i luku u Korčuli pristaje katamaran na zapadnom dijelu otoka (veza sa Dubrovnikom, Splitom, Orebićem te otocima Hvarom i Bračem).

Početakom 19. st. započela je izgradnja otočne ceste što je do sredine 20. st. povezala sva naselja od Lumbarde do Vela Luke. Danas prometnu infrastrukturu na otoku čine 4 županijske (Ž-6224 prema Račišću, Ž-6225 prema Lombardi, Ž-6244 prema luci i Ž-6268 prema Čari i Smokvici) i jedna državna cesta (D-118), te niz lokalnih cesta i ulica. Od trajektnih luka Dominče na istočnom dijelu otoka proteže se državna cesta D-118 što prolazi sredinom otoka povezujući njegov istočni i zapadni kraj te naselja koja se nižu duž otoka. Završava u Vela Luci, također trajektnoj luci.

Otok ima opskrbu električnom energijom koja zadovoljava njegove trenutne potrebe. Vodoopskrbni sustav dio je vodovoda Neretva-Pelješac-Korčula-Lastovo-Mljet sa ishodištem u dolini Neretve, jer Korčula oskudijeva vlastitim izvorima vode. Za odvodnju otpadnih voda ne postoji odgovarajuća infrastruktura. Postoji kanalizacijska mreža na koju nisu priključena sva područja, a vode se nepročišćene ispuštaju u Pelješki kanal. Otpad se odvozi na deponij Kokojevica u Lombardi, dok pojedine općine imaju svoja reciklažna dvorišta.

Na otoku Korčuli razvijeno je vinogradarstvo, maslinarstvo, voćarstvo (južno voće – uzgajaju se smokve, bademi, naranče, šipak, rogač, mandarine i kivi) i povrtlarstvo (nekada se sijala pšenica i ostale žitarice, danas se više uzgaja povrće – kupus (raštica), blitva, bob, grah, grašak, slanutak...). Stočarstvo je nekada bilo mnogo razvijenije nego danas kada se stanovništvo bavi stočarstvom uglavnom sa svoje potrebe (uzgajaju se ovce i koze koje se koriste za mlijeko i meso, a neki se bave pčelarstvom). Ribarstvo nekoć bilo jedan od važnijih oblika privređivanja mještana – lovila se najviše plava riba koja se solila i izvozila. Danas možemo govoriti ribolovu više u sportskom smislu, manje profesionalnom.

Stanovništvo se bavilo i raznim obrtima od kojih se najviše ističu klesarstvo i brodogradnja. Osim što se koristio na domaćem terenu, kamen korčulanskih kamenoloma obrađivao se i za gradnje u Dubrovniku, Šibeniku, Zadru, Veneciji i dr. mjesta. U 19. st. korčulanski kamen se izvezio po Mediteranu i dr. europskim zemljama, te u Sjevernu i Južnu Ameriku. Danas se obradom kamena bave rijetki, a kamenolomi su uglavnom napušteni.

Na Korčuli su se nalazila brodogradilišta 'škverci' među najstarijima na našoj obali, a na njima se gradilo oko 500 do 700 brodova godišnje. Brodogradnja je bila uspješna sve do 19. stoljeća kada se zbog manjka posla mnogo majstora odseljava. Nakon 2. svjetskog rata tijekom druge polovice 20. st. obrtnička brodogradnja gotovo potpuno nestaje, a razvija se industrija.

Propadanjem dviju najjačih grana – klesarstva i brodogradnje – Korčula se okrenula turizmu. Značajniji razvoj turizma započeo je krajem 19. st., a početkom 20. stoljeća izgrađeni su prvi hoteli i javna kupališta. Između dva svjetska rata razvoj turizma se ubrzava i započela je još intenzivnija gradnja hotela. Drugi svjetski rat prekinuo je turizam na nekoliko godina, a od 1960-ih godina turizam se razvija na cijelom otoku gradnjom novih hotela, kampova i drugih ugostiteljsko-turističkih sadržaja. Od 80-ih godina 20. stoljeća razvija se i nautički turizam. Za vrijeme Domovinskog rata razvoj ponovno stagnira i pokreće se nakon 1995. godine.

Na otoku Korčuli 1837. godine zabilježen je broj od 9289 stanovnika. Do 1900. godine broj stanovnika porastao je na 17 377, a 1971. popisano je čak 20 237 stanovnika. Nakon toga broj stanovnika je u kontinuiranom padu sve do danas te je na popisu 1991. godine na otoku popisano 17 038 stanovnika, 2001. godine 16 182, 2011. godine 15 522, a 2021. godine 14 718.

8.2. Povijesni i prostorni kontekst

Korčula na Coronellijevoj karti Dubrovačke republike iz 1688. godine (Izvor: Zbirka zemljovida i atlasa NSK)

Današnjem stanju otoka Korčule prethodila je dugačka i bogata povijest. Prapovijesni tragovi života na otoku Korčuli otkriveni su na mnogo mjesta – najviše oko plodnih polja. U 6. st. pr. Kr. otok su naselili Grci koji ga nazivaju *Corcyra Melaina* – Crna Korčula zbog njezine prevladavajuće crnogorične vegetacije. Najprije se naseljavaju na području kod današnje Vela Luke, a nešto kasnije na području današnje Lumbarde osnivajući ondje značajnu naseobinu o kojoj govori natpis Psefizma iz 3. st. pr. Kr. (pronađena je krajem 19. st.).

Tijekom povijesti vlast nad Korčulom se često mijenjala. U 1. st. pr. Kr. otok su (kao i cijelu Dalmaciju) osvojili Rimljani, a u 7. st. dolaze Slaveni-Hrvati koji osnivaju vlastitu državu - najprije kneževinu, a od 925. godine kraljevinu – u čijem je sastavu bila i Korčula. Početkom 11. st. Korčula dolazi pod vlast Venecije, zatim zahumskih knezova, pa hrvatsko-ugarskih kraljeva, ponovno Venecije, potom u kratkom periodu u prvoj polovici 15. st. dolazi pod vlast Dubrovačke Republike, a ona je duži period (od 15. do kraja 18. st.) bila u sastavu Mletačke Republike. Od 1797. godine i pada Venecije promijenilo se opet nekoliko vlasti (Austrija, Francuska, Engleska, Italija). Od 1921. godine Dalmacija (pa tako i Korčula) je sastavni dio nove države Kraljevine SHS, kasnije

Jugoslavija), a 1990. godine napuštanjem Jugoslavije proglašena je samostalna država Republika Hrvatska u čijem sastavu je i otok Korčula.

Povijest je ostavila brojne tragove od kojih su mnogi prepoznati kao vrlo vrijedni te su zaštićeni i upisani u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Tri milenija otok Korčula oplemenjuje sam sebe, pa se selo utjecalo gradu kao branitelju i uzoru, ali i grad se vraćao selu kao iskonu, predajući mu svoje veze sa svijetom; kroz taj suživot, u odjeku zamaha motike i klesarskih dlijeta, porinuća brodova i izvoza kamena, oduhovljen je cjelokupni prostor između Lumbarde na istoku do Vele Luke na zapadu.

Najstarija otočna naselja bila su u unutrašnjosti otoka uz polja i brojne špilje. Na mjestima grčkih i rimskih naseobina nastaju kasnije slavenska naselja: Žrnovo, Pupnat, Čara, Smokvica i Blato, jedino je grad Korčula uz obalu Pelješkog kanala. Lumbarda se, kao selo razvila razmjerno kasno, zbog jedne odredbe korčulanskog Statuta iz 14. stoljeća koja je, kao gradu Korčuli blisko mjesto, priječila naseljavanje tog područja. No, Korčulani su pred konac 15. stoljeća tamo podizali ljetnikovce i obrađivali imanja, što je ubrzo oblikovalo i samo mjesto.

Selo Račišće nastalo je u 17. stoljeću kad su ovamo stigle izbjeglice pred Turcima s kopna, dok je Vela Luka kao naselje stvoreno početkom 19. stoljeća. Broj otočnog stanovništva često se mijenjao, što je, pak, ovisilo o političkim i gospodarskim prilikama, ali i čestim epidemijama kužnih bolesti. Iz popisa stanovništva sredinom 14. stoljeća doznaje se da je na otoku tada živjelo oko 5000 ljudi, od toga polovica u gradu Korčuli. No nakon pošasti kuge, te turske opsade 1571. broj stanovnika na otoku spao je na 2500, u gradu na 1000. Od tada se broj žitelja postupno povećavao, no u gradu Korčuli ostaje nepromijenjen do početka 19. stoljeća. Teške gospodarske prilike učinile su da su se mnogi obrtnici, brodograditelji, klesari raseljavali diljem Mediterana, no u prvim desetljećima 20. stoljeća počinje veliki odlazak- egzodus s otoka u Južnu i Sjevernu Ameriku, Australiju, Novi Zeland. Najviše stanovnika napustilo je otok 1925., kad iz Blata i Vele Luke odlazi 3500 ljudi. Harala je filoksera, tuča je uništila vinograde, masline nisu rodile, stanovništvo gladovalo, težaci su odlazili. Samo u jednom danu, 20. travnja 1925.

godine iz luke Prigradice krenulo je u tuđinu 84 obitelji s oko 1200 žitelja Blata i Vele Luke.

U drugoj polovici 20. stoljeća broj se žitelja na otoku stalno povećavao, ima ih preko 20.000, danas je došlo doba da se ljudi vraćaju na Korčulu, a otok kao da je u razdoblju uzleta. Korčula je kopnu vrlo blizu, pa je tako i najnaseljeniji otok, te odavno prednjači u broju stanovnika, ali i gustoći dokaza civilizacijskog razvoja. Zadivljujuće su tolike obrađene površine za razliku od drugih otoka, a prevladava slika prirode oplemenjena marom i trudom čovjeka. Sav su otočki prostor premrežila razmjerno velika naselja, a u ravnoteži razmještaja onih nisko na obali mora i onih ponad, na padinama brda očituje se narav opstanka mnogih naraštaja.

Opstajalo se radom na zemlji, stoljećima je poljoprivreda jedna od najvažnijih grana privređivanja otoka Korčule, kroz stoljeća, još od antičkog vremena, njihovih poljoprivrednih posjeda (ville rustice) sve do danas. Vinogradarstvo je i danas vrlo značajno, primjerice u Lumbardi gdje se uzgaja sorta vinove loze grk, dok su u Čari i Smokvici velike površine zasađene lozom pošip, od kojih nastaju istoimena kvalitetna vina, a i ostala otočka mjesta proizvode i crna i bijela vina. Maslinarstvo je također razvijeno na otoku i broji na tisuće stabala, dajući čuveno korčulansko ulje, dok je stočarstvo u stagnaciji, ali je zato na cijelom otoku razvijena kultura uzgoja južnoga voća, te ratarstvo i povrtlarstvo. Ribarstvo je bilo važna grana privređivanja mnogih otočana, osobito se bio razvio lov na plavu ribu. Danas je sve manje profesionalnih ribara, premda razvitkom turizma ponovno oživljava to zanimanje.

Kamen i Korčula gotovo su istoiznačnice. Priroda je otok obilato podarila obiljem i vrsnoćama kamena. Kamen je Korčuli zarana postao egzistencijalnom i estetskom sudbinom, njena baština i djedovina. Mukotrpno bran, lomljen, slagan pučkom rukom u neizbrojene meje po prostranoj unutrašnjosti otoka, ili umjetničkom vizijom isklesan i doveden do savršenstva, kao u korčulanskoj katedrali i mnogim drugim umjetničkim ostvarenjima.

Najkvalitetniji se korčulanski kamen vadio u blizini grada, s malih otočića arhipelaga, s Kamenjaka, Planjaka, Vrnika, Sutvare, kasnije Badije. Na najmanjem, Kamenjaku,

pronađen je u 19. st. prehistorijski, probušeni porfirni čekić, što svjedoči o milenijskom zanimanju čovjeka za taj čvrsti, podatni bijeli kamen.

Čvrsti i zdravi vapnenac, s južne strane otoka poprima žućkastu boju, sa sjeverne njegove strane dobiva smečkastu patinu. Na samom otoku Korčuli, uz spomenute kamenolome, ima ih još na Krmači, u uvali Soline, kod Pavja Luke, u Oskorušici, u Vaji kod Račišća, u uvali Vrbovici. Na otoku Korčuli ima i mramora, na južnoj obali između uvala Orlanduše i Pavja Luke, kod Žrnova i to tvrdog, bijelog, crnog i ružičastog mramora, što ga narod zove rumenac, od kojeg su isklesani i pojedini oltari korčulanskih crkava. Kakvoće otočkog kamena razlikuju se od mjesta do mjesta, od kave do kave. No, bez premca su gusti, čisti vapnenci na otočićima Vrniku, Sutvari, Kamenjaku i Gubavcu u Pelješkom kanalu, gdje su Rimljani otvorili kamenolome, čiji se tragovi uočavaju i danas.

Korčula je također bila poznata po brodogradnji. Brodogradnja je bila i korčulanska izvozna privreda, koja je unatoč ograničenjima razmjerno uspješno poslovala sve do 19. stoljeća, kad je zbog manjka poslova mnogo majstora odselilo u Dubrovnik i po Mediteranu. Koliko je u svoje vrijeme bila snažna brodogradnja u Korčuli može se zaključiti po velikom broju ljudi koji su se njom bavili i broju izgrađenih brodova: 500 do 700 godišnje, uz također mnogo popravaka brodova. Ti su brodovi bili namijenjeni prijevozu tereta i ribolovu: škune, nave, galije, brikovi, karake.

Do snažnijeg razvoja turizma dolazi tek nakon I. svjetskog rata, a nakon II. svjetskog rata počinje na cijelom otoku razvoj suvremenog turizma: gradnja hotela, uređenje kampova, razne turističko - ugostiteljske djelatnosti i sadržaji. Posebno je značajan zdravstveni turizam zbog blage klime, čistog mora i ljekovitog bilja na nekoliko otočnih lokaliteta.¹⁵

8.3. Osnovni demografski pokazatelji

Demografska obilježja stanovništva važan su pokazatelj stanja u prostoru, bilo kao pokazatelj gospodarskih, socijalnih, političkih ili nekih drugih procesa, koji se odvijaju u prostoru. Na području Dubrovačko-neretvanske županije na otoku Korčuli prema popisu

¹⁵ Nodari, M. (2017.), *Povijesni pregled razvoja područja Dubrovačko-neretvanske županije*, Dubrovnik, str. 142-147.

stanovništva iz 2021. godine bilježi 14627 stanovnika, a prema popisu iz 2011. godine 15522. Što ukazuje na silazni trend i gubitak stanovništva. Na otoku Korčuli najveći broj ljudi živi u Vela Luci u kojoj živi 3789 stanovnika. Nakon toga slijede Blato sa 3789, Korčula sa 2661 stanovnika, Žrnova sa 1413 i Lumbarda sa 1213 stanovnika. Ostala analizirana naselja u sklopu studije sva imaju manje od 1000 stanovnika, što znači ukupno 44% analiziranih naselja. Važno je istaknuti kako su demografski podaci zabilježeni na razini općina i gradova, a ne na razini zaselaka u sklopu naselja. Tako da je broj stanovnika u sklopu naselja još manji, jer je istraživanje fokusirano na centralna naselja.

Dubrovačko-neretvanska županija, kao i sve ostale županije imala je 2011. godine negativno prirodno kretanje, odnosno prirodni pad pa tako i otok Korčula. Pozitivan prirodni prirast jedino bilježi naselje Žrnovo. Na razini svih naselja na otoku negativan demografski pad iznosi izrazito visokih 9,6%.

Otok Korčula ima, prema gravitaciji stanovnika, dva pola. Na istoku stanovnici gravitiraju gradu Korčuli, koja je orijentirana prema Dubrovniku, a sa druge strane Vela Luci, koja je orijentirana prema Splitu. Pri čemu ova dva naselja imaju različiti stupanj centraliteta uvjetovan osnovnim funkcijama. Različita brojnost stanovništva i njihov prostorni raspored jasno potvrđuju kako na Korčuli (zapadni dio otoka), nedostaje gradsko pa onda i centralno naselje koje bi imalo funkciju okupljanja prostora i stanovništva te gospodarskog i regionalnog razvoja. Referentne prostorne razvojne točke (centralna naselja različitog stupnja centralnosti), trebale bi biti u svim prostornim planovima i strategijama ukupnog županijskog razvoja temelj konceptijskih projekata i programa. Planiranje i upravljanje prostorom po modelu održivosti uvijek se zasniva primarno na demografskom potencijalu. Prostorna matrica gradova i centralnih naselja dio je osnovne strategije očuvanja i razvoja prostora i stanovništva.

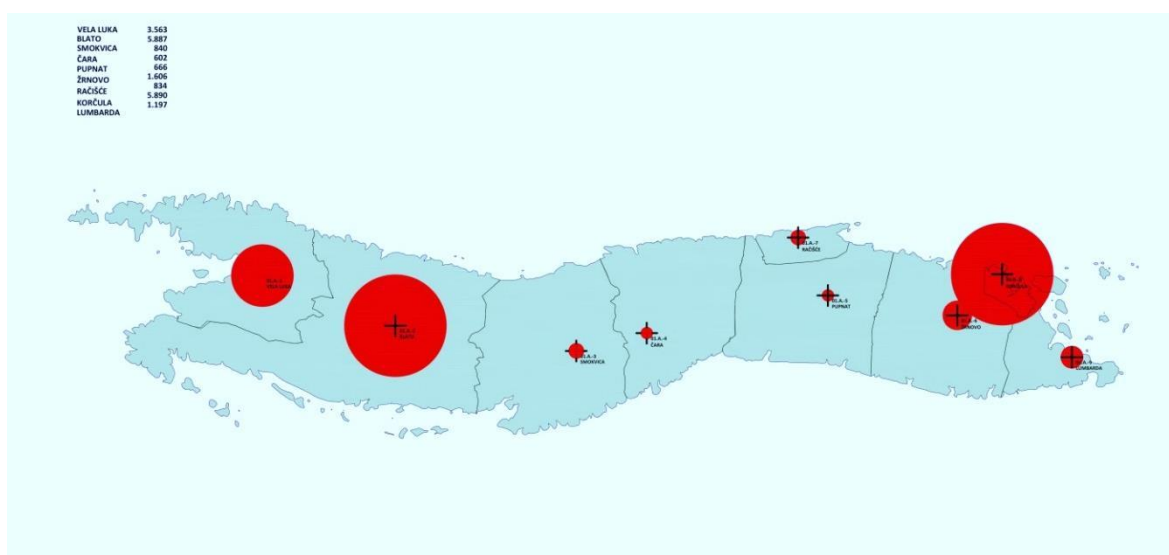
U devet analiziranih naselja trenutno živi 14 599 stanovnika, što je prema broju vrlo blisko popisu stanovnika iz 1890. godine. U međuvremenu je najveći broj stanovnika zabilježen 1921. godine, nakon Drugog svjetskog rata, kada je u popisano 22 130 stanovnika. Nakon toga je uslijedilo razdoblje velikog siromaštva, te je veliki broj ljudi odselio sa Korčule.

Na otoku Korčuli je naselje Blato je dugi niz godina bio najveće mjesto s najvećim brojem stanovnika, no ono je nakon Prvog svjetskog rata doživjelo drastičan pad. Nakon velikog vala emigracije nije se nikad u potpunosti opravilo. Danas je drugo naselje po veličini, dok je prvo Vela Luka, koja sa svojom trajektnom vezom sa Splitom uvelike profitira.

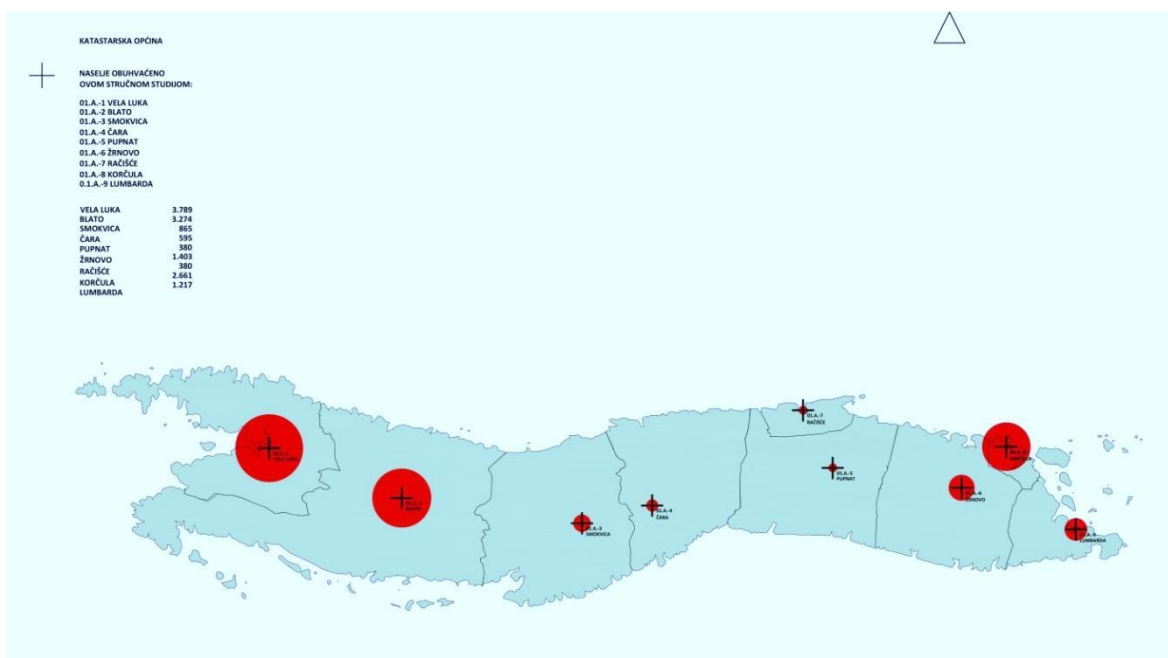
U tablici koja slijedi navode se podaci o broju stanovnika po pojedinim naseljima koja su predmet ovog istraživanja.

Naziv naselja	1857.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.	2021.
Korčula	2168	2125	2069	2182	2287	2289	2045	1778	2414	2458	2657	2953	3232	3126	2856	2661
Vela luka	1218	1940	2632	3563	4334	5026	4038	4204	4421	4365	4193	4395	4438	4380	4137	3789
Žrnovo	969	1285	1645	1606	1781	1781	1592	1439	1501	1427	1363	1184	1267	1296	1368	1413
Blato	3450	4035	4981	5781	7107	8050	8073	5604	5676	5148	5912	3861	4093	3659	3593	3286
Lumbarda	580	831	1029	1197	1349	1349	1243	1185	1235	1142	1068	1040	1102	1221	1213	1217
Smokvica	496	522	659	840	986	1187	1120	1160	1210	1137	1052	1002	1125	1012	916	865
Račišća	436	591	776	834	941	941	928	995	1057	945	644	511	456	468	432	384
Čara	349	398	499	602	668	721	675	706	744	636	661	669	797	566	616	601
Pupnat	355	505	578	666	786	786	756	767	758	691	772	512	488	433	391	383
Ukupno	10021	12232	14868	17271	20239	22130	20470	17838	19016	17949	18322	16127	16998	16161	15522	14599

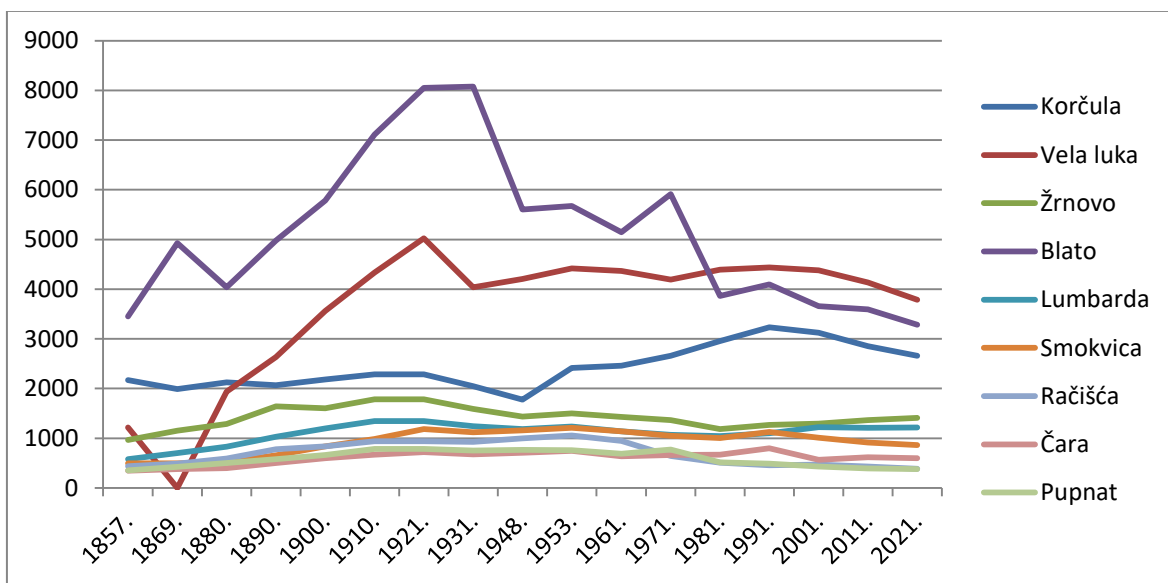
Pokazatelji broja stanovnika od 1857. godine do danas

Broj stanovnika otoka Korčule prema popisu iz 1900. godine

Broj stanovnika otoka Korčule prema popisu iz 2021. godine

Grafikon kretanja stanovnika otoka Korčule

Gustoća naseljenosti stanovnika je niža od većeg dijela DNŽ, s tim da je gustoća na razini županije niža od ostatka Hrvatske. Činjenica da otok sustavno gubi stanovništvo nije dobar dugoročni pokazatelj te nužno provesti adekvatne mjere kako bi se taj trend izmijenio.

Gustoća naseljenosti prema općinama i gradovima (st/m²) 1991. godine (Izvor: Šterc, S., Šterc, F. (2016.))

Gustoća naseljenosti prema općinama i gradovima (st/m²) 2011. godine (Izvor: Šterc, S., Šterc, F. (2016.))

Vela Luka

Vela Luka bilježi najveći broj stanovnika na otoku. Od popisa stanovništva 1857. kada je ovdje popisano 1218 stanovnika, broj stanovnika kontinuirano raste do maksimalnog broja od 5026 stanovnika popisanih 1921. godine. Od tada, broj stanovnika varira i u blagom je padu sve do danas. Do 2001. godine broj stanovnika pao je na 4380, 2011. godine na 4137, a 2021. godine na 3789.

Blato

Od popisa stanovništva 1857. kada je u Blatu popisano 3450 stanovnika, broj stanovnika uglavnom kontinuirano raste do maksimalnog broja od 8073 stanovnika popisanih 1931. godine. Sljedeći popis stanovništva 1948. godine zabilježio je drastičan pad broja stanovništva - ukupno 5604 stanovnika (do takvog pada došlo je zbog propadanja vinograda koje je napala filoksera pa je zbog velike ekonomske krize došlo i do masovnog iseljavanja) i oko tog broja se zadržava sve do 1981. godine kada je ponovno zabilježen veći pad na ukupno 3861 popisanih. Iako se broj stanovništva zadržava oko

tog broja od popisa do popisa ipak se primjećuje blagi pad , a prema podacima sa zadnjeg popisa stanovništva 2021. godine Blato ima ukupno 3337 stanovnika.

Smokvica

Smokvica je imala najveći broj stanovnika nakon 1. Svjetskog rata kada ih je bilo oko 1400. Na popisu 1971. godine broj popisanog stanovništva bio je 1050 i oko tog broja se zadržao sve od 2001. godine kada je popisano 1012 stanovnika. Daljnji popisi pokazuju da je broj stanovništva Smokvice u kontinuiranom padu. Godine 2011. pao je na 916, a na zadnjem popisu stanovništva 2021. godine popisano ih je 877.

Čara

Od popisa stanovništva 1857. kada je popisano 349 stanovnika, Čara bilježi kontinuirani rast broja stanovnika 1921. godine kada ih je popisno 721. Od tada do 1991. godine broj stanovnika naizmjenično rase i pada, ali ne u većoj mjeri. Na popisu 1991. godine popisano je 797 stanovnika, nakon čega se dogodio znatniji pad te ih je 2001. godine popisano 566. Do 2011. godine broj stanovnika narastao je na 616, a na zadnjem popisu 2021. godine popisno ih je 601.

Pupnat

Stanovništvo se u prošlosti bavilo poljoprivredom i stočarstvom, a time se bave i danas. Od popisa stanovništva 1857. kada je ovdje popisano 355 stanovnika, broj stanovnika kontinuirano raste do maksimalnog broja od 786 stanovnika popisanih 1910. godine. Broj stanovnika zadržao se oko ovog broja sve do 1971. godine kada ih je popisano 772, a 1981. godine zabilježen je veći pad na 512 popisanih stanovnika. Od tada da danas zabilježen je kontinuirani pad broja stanovnika. Godine 2001. broj stanovnika pao je na 433, 2011. godine na 391, a 2021. godine na 383.

Žrnovo

Od popisa stanovništva 1857. kada je ovdje popisano 969 stanovnika, broj stanovnika kontinuirano raste do maksimalnog broja od 1781 stanovnika popisanih 1910. i 1921.

godine. Od tada, pa sve do danas broj stanovnika oscilira, ali uglavnom pada do 1991. godine kada je popisano 1267 stanovnika.

Od tada pa do danas broj stanovnika je u blagom rastu, što se ne može reći mnoga druga naselja na otoku Korčuli. Na popisu 2001. godine broj stanovnika penje se na 1296, 2011. godine na 1368, a 2021. godine na 1413.

Račišće

Od popisa stanovništva 1857. kada je ovdje popisano 436 stanovnika, broj stanovnika kontinuirano raste do maksimalnog broja od 1057 stanovnika popisanih 1953. godine. Od tada pa sve do danas broj stanovnika je u kontinuiranom padu. Godine 2001. broj stanovnika pao je na 468, 2011. godine na 432, a 2021. godine na 384.

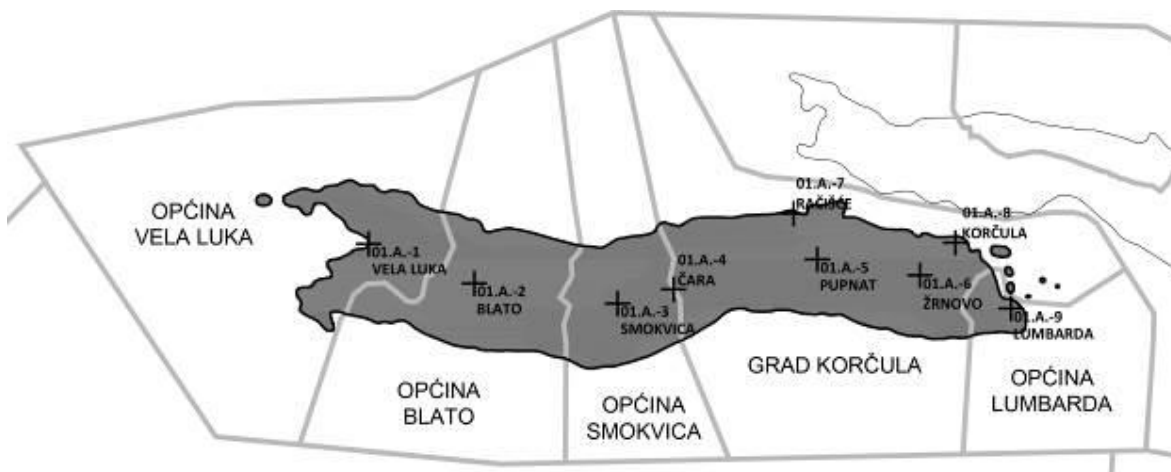
Korčula

Od popisa stanovništva 1857. kada je ovdje popisano 2168 stanovnika, broj stanovnika je varirao. Prvi značajniji pad broja stanovnika zabilježen je 1948. godine kada pada na 1776 popisanih stanovništva u odnosu na 2045 stanovnika popisanih na prethodnom popisu. No već na idućem popisu 1953. godine zabilježen je značajan porast broja stanovnika na njih 2414 te se nastavlja kontinuirani rast do najvećeg broja od 3232 stanovnika popisanih 1991. godine. Od tada do danas broj stanovnika je u kontinuiranom padu. Na popisu 2001. godine popisano je 3126 stanovnika, 2011. godine broj pada na 2856, a 2021. godine na 2688.

Lumbarda

Od popisa stanovništva 1857. kada je ovdje popisano 580 stanovnika, broj stanovnika kontinuirano raste do maksimalnog broja od 1349 stanovnika popisanih 1921. godine. Od tada 1981. godine broj stanovnika je u blagom padu te ih je popisano 1040 nakon čega ponovno raste do 2001. godine kada je popisano 1221 stanovnik. Godine 2011. popisano je 1213 stanovnika, a 2021. godine broj raste na 1224 pa se i ovo naselje može pohvaliti kao jedno od rijetkih na otoku s blagim porastom.

8.4. Prostorna organizacija, prepoznavanje kulturno-povijesnih vrijednosti i kontekst tradicijskih naselja

Prikaz općina i gradova na otoku Korčuli (Izvor: ASK Atelier d.o.o.)

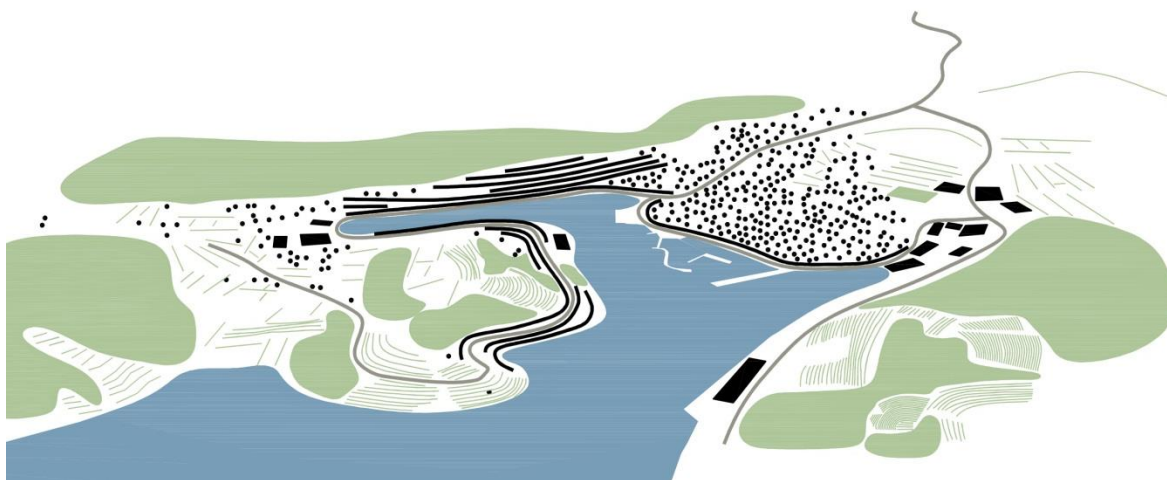
Od analiziranih krajobraznih područja četiri su smještena uz morsku obalu (Vela Luka, Račišće, Korčula i Lumbarda), a pet ih se nalazi u unutrašnjosti otoka (Blato, Smokvica, Čara, Pupnat i Žrnovo). Osnovna razlika između samog položaja naselja u odnosu na morsku obalu, je jedna od presudnih prirodnih sastavnica koje utječu na krajolik naselja.

Za razliku od naselja uz obalu koja su se tu mogli razviti u doba relativne sigurnosti ili uslijed potreba da snažne "sile izvana" osiguravaju funkcioniranje jadranske morske transverzale koja je gotovo u pravilu prolazila kroz kanal između Korčule i Pelješca, najstarija naselja leže skrivena, visoko iza gorskog lanca najbližeg obali, na obroncima plodnih polja i dolova. Istodobno – kao i na susjednom Mljetu, brojnim jadranskim otocima, te kod brojnih prastarih primorskih naselja uokolo Mediterana – takav im smještaj omogućava siguran pregled nad morskim horizontom s kojega je mogla uvijek doći opasnost. Srednjovjekovna korčulanska naselja baštine u tom smislu kontinuitet od prahistorijskih vremena, kada su otok nastavali Iliri. Neka od prostornih rješenja tih naselja ulaze među najzanimljivije u generalnom fondu povijesne gradogradnje na hrvatskoj obali. Spomenut ćemo samo tri - (o Žrnovu se zasebno govori u studiji na razini studije slučaja) - opet sugerirajući da se za njih što prije napravi detaljna konzervatorska

studija sa rješenjima rehabilitacije koja bi odgovarala njihovim specifičnim karakteristikama.

Korčula se odvajkada nalazila na "otočkom mostu" kojim se - iz doline Neretve (i centralne Bosne), preko Pelješca, ovog otoka, Sušca, Palagruže i Tremita - najkraće plovilo preko Jadrana. Vela spilja je svojevrsna kontrolna točka bujnih tragova najranijeg povijesnog života na toj transverzali. Bila je naseljena u razdoblju od 15.000 do 2.000 godine stare ere, od kraja kamenog do sredine brončanog doba, pa i poslije. Nalazi u spilji omogućavaju i sliku otoka u pleistocenu, prije 18.000 godina, kada je Korčula bila vzdazelena gora koja se izdizala nad velikim travnatim stepama i močvarnim ravninama. Na njima su pasla stada krupnih kopitara (crveni jelen, divlja goveda, konji i svinje), na korist paleolitičkog lovca koji je svoje oružje i oruđe izrađivao u samoj spilji (deseci tisuća kremenih krhotina).

Vela Luka

Slika naselja Vela Luka

Vela Luka je najmlađe otočno naselje, unatoč činjenici kontinuiteta naseljavanja još od mlađeg kamenog doba, u dnu dobro zaštićenog i razgranatog Velolučkog zaljeva moglo se postupno oblikovati i širiti tek od 18. stoljeća, kada su minule opasnosti i stekli se preduvjeti razvoja. U 15. i 16. st. u luci postoje tri kaštela korčulansko-blatskog plemstva sa skladištima i manjim ribarskim nastambama, crkvice sv. Vicenza iz 16. st., te crkva-

ermitaž sv. Ivana na otočiću u Gradini. Kaštel obitelji Ismaelli je najstarija građevina u samom naselju. Tijekom 18. stoljeća u širem arealu luke se radi ribarenja i ispaše stalno nastanjuje desetak obitelji iz susjednoga Blata. Široki prostor s oranicama i vinogradima istočno od Vela Luke, rubni zapadni dijelovi Blatskog polja s njegovim proizvođačima: Potoračje, Gudulija, Zablacé, Potoci, Zavinčidur, Podančinovo i dr., intenzivno su se obrađivali, posebice u drugoj polovini 19. st., uslijed konjunktura dalmatinskih vina na širokom europskom tržištu, što je pratio demografski uzlet. Temeljitu transformaciju krajolika uokolo Vela Luke u to doba prati intenzivno krčenje zemljišta, gradnja meja i formiranje ograda, površina potrebnih za uzgoj vinove loze; u istom prostoru zatječemo veliki broj ruševina, premda se zemlja uz njih i dalje obrađivala. Naselje u luci stječe izgled propulzivnog, dobro uređenog gradskog središta. Gravitira mu ne samo stanovništvo s obale i susjednih otoka, nego i oni vezani uz polja, živeći u sklopovima i stanovima koji su okupljali brojne obitelji i čitave rodove. U to su vrijeme bile naznačene sve linije razvoja i procvata Vela Luke tijekom 19. stoljeća. Uokolo obalne linije - koja je izvorno bila uvučena barem 130 m nego što je vidimo danas - jasno se razabiru četiri cjeline: sjeverne i zapadne padine Mrkoga rata, južne padine Pinskoga rata, Guvno i Dolac te obalni pojas uz Malu i Velu Lučicu. Bobovišća su, kako 1836. pokazuje katastar - bila izdvojeni zaselak na istočnoj strani uvale s nekoliko nizova kuća. Kuće za stanovanje, mahom prizemnice, gospodarski objekti, štale i cisterne nalaze se bez posebnog reda, osim što položaj kuća i orijentacija glavnog pročelja proizlazi iz konfiguraciji terena i obale. Tri najstarije građevine Vele Luke – kašteli Ismaelli iz 1490. godine (na č. br. 257 u Maloj Lučici), Nikoničić ili Kanavelić, te Kolović-Šantić, s jezgrom iz 1520. godine – ostat će reperi urbanog tkiva koje se postupno popunjavalo dosegnuvši današnju gustoću uglavnom koncem 19. st. Obala je izvorno bila razvedena nizom molova između današnjeg Inglezovog i Tranulova mosta (k. č. zem. 26 i 3), do obale Pinskog rata. Nasipavanjem prostora Vele rive (k. č. zem. 1–2) i Male rive (k. č. zem. 1532–1534) tijekom druge polovice 19. stoljeća formirati će se Žardin. U središtu naselja nalaze se župna crkva sv. Josipa (1846.-1848.) sa zvonikom, te s kućama bratovština Sv. Josipa i Gospe od Ruzarija, Carinski ured, Kapetanija, Općina i javni zdenac, a trokatna Pučka učionica, podignuta 1911. jedna je od najvećih školskih zgrada

na jadranskoj obali. Komunikacije unutar mjesta i ceste koje su se koristile početkom 19. stoljeća zadržale su iste trase do danas. Iza prvog reda kuća, paralelno s glavnom komunikacijom uz more od Pinskog rata prema Kalima, tekla je gornja cesta, dok su okomite ulice održavale komunikaciju s obalom.

Naselje ima brojne sadržaje - dječji vrtić, osnovnu i srednju školu, Kulturni centar s knjižnicom, mnoštvo trgovina i ugostiteljsko-turističkih sadržaja. U naselju se nalazi nekoliko crkvi i kapela, a na povišenom trgu u središnjem dijelu naselja nalazi se župna crkva sv. Josipa koja je s trgom i zvonikom upisana na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod registarskom oznakom Z-5587. Na sjeveroistočnom rubu naselja je groblje sv. Roka kojemu se pristupa uz drvored čempresa i niz starih kamenih štala. U Veloj Luci se nalazi i lječilište *Kalos* za reumatske bolesti i rehabilitaciju, arheološko (neolitsko) nalazište Vela spila, nekoliko hotela, mnoštvo apartmana i marina, a u zapadnom dijelu naselja nalazi se nekoliko industrijskih objekta.

Kao kulturno dobro, osim crkve sv. Josipa zaštićena je i crkva sv. Vincenca (Z-5292), te zgrada Osnovne škole Vela Luka (Z-6468).

Blato

Slika naselja Blato

Smjestivši se po sredini zapadnog dijela otoka Korčule, na položaju udaljenom od mora, Blato ima sačuvanu matricu srednjovjekovnog naselja, premda dosad u njemu nije prepoznata stambena arhitektura toga doba. Disperzni oblik naselja sastojao se

donedavna od više cjelina guste izgradnje u mreži uskih ulica po obroncima brežuljaka Velog i Malog Učijaka na sjeveru i Vele strane na jugu, koji okružuju plodnu zaravan – Zlinje, gdje je formirano markantno seosko središte – njegova razdjelna linija, korzo s prekrasnim drvoredom lipa.

Prostori između odvojenih grozdova kuća koje su koncentrirane uz brojne kaštele konvergiraju središnjem prostoru naselja kroz koji se longitudinalno protezala glavna komunikacija, tangirajući uzdignuti popločani trg na padinama Vele strane, u jezgri aglomeracije. Jedna od specifičnih odlika blatske aglomeracije su kašteli izvorno u vlasništvu plemića koji su svojim boravkom često oscilirali između Blata i Korčule.

Valja zapaziti da su za Blato osobito karakteristični blokovi i nizovi kuća sa zajedničkim dvorištima i sa vrtovima sa stražnje strane, kakvi su još uvijek relativno dobro očuvani na gornjim dijelovima Vele strane.

Kako u gustom rasporedu kuća u većem dijelu naselja nije bilo mnogo prostora, a uz to su određene norme života to zahtijevale - životinje su se čuvale izvan njega. Na Malom Učijaku, nakraj mjesta, stoje štale, „košare“ u nizovima, visoko iznad kuća.

Zanimljivo je da se unutrašnja podjela u naselju ogleda i u usmjerenosti baština na različite strane. Stanovnici Malog Učijaka imaju polja većinom prema zapadu u Dolu, Velom polju, Vepriji; oni s Vele strane na istoku u Hotini; oni s Velog Učijaka u Krtinji.

Blato je imalo status otočnog središta, makar ne i upravnog. Položeno uz najbogatije izvore vode, imalo je najplodnija zemljišta na otoku. U 18. stoljeću ima oko 1.500 stanovnika, više od trećine stanovništva otoka. Prema prvom poznatom popisu stanovništva, iz 1769. godine, bilo je daleko najmnogoljudnije naselje na otoku. Godine 1931. god. doseglo je čak 8301 stanovnika. Političkim osamostaljenjem od Korčule, nova blatska Općina prosperira kao važno gospodarsko i kulturno središte zapadnog dijela otoka, kojemu konvergiraju Vela Luka, Čara i Smokvica. Uz Velu Luku, razvija se otad i luka u Prigradici. Valja spomenuti i brojna raštrkana selišta (po svoj prilici srednjovjekovna nastanka) koja su, vjerojatno, sve do sredine 19. st. funkcionirala kao privremeno ili trajno boravište težaka na imanjima u području između Blata i Vela Luke, po uvalama, visoravnima i padinama brda oko Blata.

U naselju se nalazi niz zaštićenih kulturnih dobara - crkva sv. Lucije (sv. Trojstva) (Z-5586), crkva sv. Ivana Evanđelista (P-6288), crkva sv. Jerolima (RST-0584-1971.), crkva sv. Križa (RST-0583-1971.), crkva Svih svetih (RST-0075-1963.), kaštel Arneri (RST-0074-1963.), kaštel Petković (RST-0898-1976.), kaštel Verzotti (RST-0801-1974.), kuća Mirošević (RST-0806-1974.), kuća Vlatko - Rulo (RST-0859-1975.), Loža (Z-5569), crkva Gospe od Polja (Z-4862), arheološko nalazište iznad Velike Krtinje (P-6303), arheološko nalazište s ostacima ville rustice (Z-4675), arheološko nalazište Veprijak (P-6302).

Smokvica

Slika naselja Smokvica

Smokvica se nalazi na dvostrukoj simetrali otoka, po sredini njegove kopnene osovine, gotovo jednako udaljena od mora u Korčulanskom i Lastovskom kanalu, na sjeveru i jugu. Spominje se prvi put 1327. godine, ali je jasno da je naselje na istom mjestu živjelo neprekinutom kontinuitetom od predantičkih vremena. Razvijala se kao kompaktna aglomeracija na sunčanoj strani između Vele i Male Obale, dviju gora što se postupno spuštaju prema jugu i debelom plodnom polju. Određena podjela unutar sela postoji i danas - na Vrhosejane i Podosejane, što se u prošlosti najjasnije uočavalo u kombatimentu – nadmetanju dviju kumpanija, dok se ranija podjela na rodove koji su nadijevali imena "štradama" (na primjer, Žuvotovića strada, Šaletova, tj. Salečićeva strada itd., kao u gradu Korčuli) danas pomalo gubi. Zanimljivo je da je linija nove otočke ceste premjestila liniju unutrašnje seoske podjele koja je do tada bila određena snažnim čvorom puteva koji su se stjecali i presijecali na raskrižju Lučilu pod župskom crkvom i

kućom. U Smokvici ima nekoliko ljetnikovaca korčulanskih obitelji: Arnerićev, zapadno od crkve na pristranku uz polje, te skromniji Rozanovićev - približno na istoj visini, istočno od crkve - koji je nekada pripadao obitelji Giunio. Sličnog je modela Baničevićev i Pecotićev - iznad ceste. Koristili su osobito boravcima tijekom ljetnog ubiranja plodina, služili nadzoru zemljoposjeda, kao i brojni drugi kašteli po otoku, uključujući i Kanaveličeve dvore u osami polja Prapatna, s crkvicom sv. Ane, te sa susjednim zdanjem Peterlića iz 1652. god, nedaleko mora.

Položaji kuća i njihovih sklopova određeni su u pravilu smjerovima starih putova. Kuće se, kako navodi Igor Fisković, najčešće redaju u nejednako kratkim nizovima, s uzdužno na reljef terena postavljenim hrbatima dvostrešnih krovova a pročeljima okrenutima suncu i jugu kamo vodi i pretežni broj rastresito raspoređenih svojevrskih ulica i uličica. Slijevajući se k odredištima u središtu naselja često su one i poluprivatnog karaktera jer između stambenih zgrada, u pravilu kamenih katnica i pridruženih im prizemnica sa sadržajem kuhinja ili konoba, tvore tipična prikuća. Ona su oblikovno najslikovitija a lokalna im je osobitost isticanje balatura s vanjskim stubama za uspon na kat većeg broja kuća u cilju razdvajanja sadržaja stanovanja od prizemnih prostorija gospodarske namjene. Uz ta oblikovna svojstva u čitavoj je Smokvici zamjetna veličina pravilno građenih kuća što im diže ugled prema ostalim seoskim sredinama na otoku. S najgušćim poretkom u središnjem dijelu aktualnog naselja, one uglavnom datiraju iz doba između napoleonskih i svjetskih ratova kao konjunktturnog doba obrade vinograda i povećanja broja stanovnika, ali su pravila građenja preuzeta iz starijih modela prepoznatljivih s čimbenicima iz 16/17. stoljeća. Središte, u kojemu su okupljeni svi ključni javni sadržaji oblikovano je na križištu uzdužne ceste i putova što se okomito spuštaju u polje. Početnu jezgru odredilo je Gospino svetište koja se spominje od 1329. godine, a već u 15. st. navodi kao župna - pod imenom Gospe Cvijećnice / Kandelore. Tijekom stoljeća više puta je obnavljana dok na njenom mjestu 1920. nije podignuta posve nova neoromanička crkva sa zvonikom, prema projektu Ć. M. Ivekovića, na novom crkveno-općinskome trgu koji je oblikovan u dvije stepenaste, stubištima povezane terase. Na prvotnom trgu pred crkvom bila je podignuta i barokna loža-vijećnica, poput loža u drugim korčulanskim mjestima, koja je nažalost u vrijeme preuređenja trga

izmještena, izgubivši funkciju i logiku prostornog položaja. Nasilno su uklonjene i stari župni dvor i bratimska kuća, srušeni drevni čempresi - negiran je uzoran primjer spajanja reprezentativne povijesne arhitekture i hortikulturnog okvira "koji oplemenjivahu žarišno mjesto obrednog i upravnog okupljanja" (I. Fisković). Umjesto toga, zapadno od crkve i trga, podignuti su tijekom 20. st. dva masivna doma, te nametljiva nova zgrada trgovine i restorana-kavane arh. Pecotića, baš na spoju glavne otočke ceste i ulice koja se zavojito uspinje uz crkvu prema gornjem dijelu mjesta.

Uz glavnu cestu nalazi se crkva Očišćenja Marijina sagrađena 1920. godine na mjestu starije crkve sa zvonikom, baroknom ložom iz 1700. g., i arheološkim ostacima stare župne crkve - sve zaštićeno kao kulturno dobro s registarskom oznakom Z-6677. U blizini je još nekoliko zaštićenih crkvice - crkva sv. Ivana Krstitelja (Z-1421), crkva sv. Andrije u Dračevici (Z-6689), crkva sv. Mihovila (Z-5325), crkva sv. Petra (Z-1420) i Crkva sv. Vida (Z-5565). U mjestu je bilo i nekoliko plemićkih ljetnikovaca kaštela. Među ostalim sadržajima naselje danas ima i osnovnu školu. Zgrada Osnovne škole Smokvica upisana je na Listu kulturnih dobara pod registarskom oznakom Z-6799.

Čara

Slika naselja Čara

Čara, naselje na središnjem dijelu otoka Korčule, udaljeno 23 kilometra od svog administrativnog središta, treće je u nizu starih naselja duž otoka. Razvijalo se uz stari

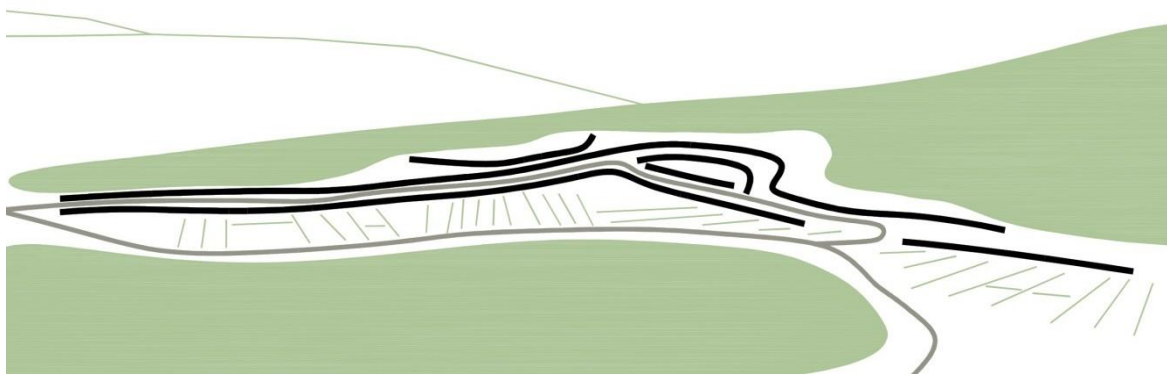
otočni put „Priko vrhova“, iznad plodne udoline pod gorskom kosom (Vrsi) uokolo koje je postojao čitav prsten crkava simboličke zaštite. Čarski distrikt, konfin - katastarska općina – prostire se preko plodnog Čarskog polja, manjih vrtača i uzvisina sve do morske obale s obiju strana. Na južnoj strani naseljenošću se danas izdvaja uvala Zavalatica, nekoć transportna luka za mošt i vino, a na sjevernoj, prema kopnu, uvala Babina, koja nije preuzela ulogu uzmorskog naselja matičnog mjesta, vjerojatno zbog veće udaljenosti i manje usmjerenosti stanovnika Čare na tu uvalu.

Smještaj naselja Čare prepoznatljivih je karakteristika, poput ostalih starih naselja u unutrašnjosti otoka Korčule. Na sunčanim padinama, uz plodno polje koje nadvisuju brežuljci kao prirodne promatračnice, razvijaju se stambeno – gospodarski sklopovi. Javni i polujavni prostori okomitih i poprečnih uličica, širina, te dvora – prikuća skladno ih povezuju, čineći dovoljno mjesta za okupljanja i aktivnosti stanovnika. Od značajnijih građevina ističu se župna crkva posvećena sv. Petru spomenuta prvi put 1415. uz cestu koja se okomito spušta k polju i Crkva Gospe od Čarskoga polja, znamenita otočka hodočasnička crkva, uslijed toga u više navrata od 14. st. obnavljana i pregrađivana, tako da nakon 18. st. nije na njoj ostalo nikakva vanjskog traga od izvornog gotičkog sloga. Sa sjeverne strane je staro mjesno groblje. Uz oba lokaliteta vežu se snažna obilježja nematerijalne baštine, koja i danas oblikuju identitet stanovnika Čare – Legenda o braći Crnomirima i Gospini misteriji (Čavića Luka). Kaštel plemićke obitelji Španić iz 17. st., okružen gospodarskim zgradama koje ukazuju na svrhovitu namjenu ladanjsko – poljodjelskog karaktera, tijekom 2. pol. 20. st. doživio je znatne neprimjerene građevne intervencije.

U naselju se nalazi župna crkva sv. Petra iz 15. st., više puta pregrađivana sa zvonikom završenim tek u 2. pol. 20. st. Uz crkvu raste zakonom zaštićen čempres star više od 350 godina. Crkva svetog Petra upisana je na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod registarskom oznakom Z-4923. U polju među vinogradima je groblje i zavjetna crkva Gospe od Čarskog polja iz 14. st (najpoznatije hodočasničko svetište na otoku), upisana na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod registarskom oznakom Z 5169. Još je nekoliko

zaštićenih kulturnih dobara na ovom području, a to su kaštel Španić (Z-2318), ostaci crkve sv. Stjepana (Z-6676), arheološko nalazište Velo Stražišće (Z-6805).

Pupnat

Slika naselja Pupnat

Pupnat, od svog administrativnog središta – grada Korčule udaljen 12 kilometara kolnom cestom koja dijelom prati stari otočni put „Priko vrhovah“, drugo je u nizu starih naselja duž unutrašnjosti otoka. Pupnat pripada skupini otočnih naselja prepoznatljive prostorne organizacije, položen na osunčanoj padini brežuljka uz plodno polje. Tipologija kuća i sklopova - dvorova, slijedi karakter otočke pučke gradnje u nešto skromnijem izričaju. Uočava se izgradnja u nizovima, koja u polujavnim prostorima širina dvora i prikuća ostavlja dovoljno prostora za osunčanost, dragocjenu u zimskim mjesecima s obzirom na to da Pupnat ima prosječno najnižu temperaturu na otoku. Središte mjesta čini sklop crkve Gospe Snježne uz zvonik s pripadajućim trgom, župnom i bratimskom kućom s jedne strane ceste, a nasuprotno su zgrada škole i oveci trg pred zdencem za javni pristup vodi. Prometna komunikacija zaobilaznicom izgrađenom krajem 20. st. uz rub Pupnatskog polja spretno je zaobišla veće narušavanje cjeline, dok je stara kolna cesta presjekla Pupnat, no ujedno i otvorila širok prostor javnim okupljanjima i obljetnicama, od kojih se izdvaja 5. kolovoz., Dan pobjede i ujedno blagdan Gospe Snježne s izvedbom pupnatske kumpanije, županijsko središte obilježavanja. Rubovi naselja u prošlosti su bila označena košarama, suhozidnim kućicama za stoku koje su danas,

gubeći prvotnu namjenu, izložene propadanju. Istovremeno, taj prostor sve više obilježavaju novogradnje.

Uz glavnu cestu nalazi se nekoliko ugostiteljskih objekata, dom kulture, vrtić i područna škola, pošta i trgovina, a u sredini mjesta izgrađena je crkva Gospe od sniga. U blizini je i crkva sv. Jurja iz 15. stoljeća sa grobljem, upisana na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod registarskim brojem Z-4924. U okolini se nalazi i nekoliko kapelica.

Žrnovo

Slika naselja Žrnovo

Žrnovo, na nepuna dva kilometra od grada Korčule, prvo je u nizu starih naselja duž otoka i središte starog žrnovskog distrikta, konfina - katastarske općine unutar kojega se nalazio i Pupnat. Njegove zaseoke Prvo Selo, Brdo, Kampuš i Postranu, smještene između brežuljaka, nije bilo lako uočiti s mora, što je osiguravalo djelomičnu zaštitu od opasnosti te poticalo razvoj i broj stanovnika. Prostranim teritorijem koji je obuhvaćao dijelove na sjevernoj i južnoj obali s pripadajućim uvalama približavao se nadomak gradu, pa današnja novoizgrađena gradska periferija katastarski pripada Žrnovu. Prostrana uvala Žrnovska Banja, položena prema Pelješkom kanalu, ima vrlo dobre maritimne karakteristike, te je korištena kao luka i sidrište od antike.

Žrnovo ima vrtić i osnovnu školu, na uzvisini podalje od središta mjesta nalazi se župna crkva sv. Martina iz 14. st., a u Postrani je crkva sv. Roka sa popločanim trgom na kojemu se tradicionalno izvodi moštra. Nešto udaljenije od naselja je na brežuljku između zaseoka nalazi se groblje s crkvom sv. Vida iz 13. st. U naselju se nalazi još nekoliko malih starih kapelica, a sačuvano je i nekoliko ljetnikovaca kaštela korčulanskog plemstva i posjednika.

Građevine zaštićene kao kulturna dobra u Žrnovu su crkva sv. Martina sa zvonikom (Z-6771), crkva sv. Mihovila (Z-4922), crkva sv. Vida (Z-4865), kulturno-povijesna cjelina Mratin (Z-6770), dvije prapovijesne gomile u Postrani (P-6399), arheološko nalazište Stražica (P-6371).

Račišće

Slika naselja Račišće

Račišće je jedino od razvijenih obalnih naselja na sjevernoj strani otoka Korčule. Kao jedno od najmlađih naselja na otoku, Račišće nastaje u 17. stoljeću planskim naseljavanjem stanovništva u bijegu pred turskom opasnošću. Od administrativnog središta - grada Korčule, udaljeno je 12 kilometara uzmorskom uskom zavojitom cestom puštenom u promet tek 1968., u cijelosti asfaltiranom 1972., do kada su Račišćani za svakodnevne potrebe posla i nastavka školovanja do Korčule putovali barkama. Živopisna prometnica unutar brojnih (pre)izrađenih uvala turističke namjene, s pogledom

na Pelješki kanal, danas, 50-ak godina od izgradnje, pokazuje svoju nedostatnost za svakodnevnu brzu prometnu komunikaciju. Župa Račišće sv. Nikole biskupa ustanovljena je 1722. Sadašnja župna crkva sv. Nikole je sagrađena po nacrtu Ćirila Ivekovića 1907, a na istom mjestu je već prije bila manja crkvice. Crkvu Marije Pomoćnice kršćana sagrađenu desetak godina po dolasku prvih doseljenika krasi loža koja se u dokumentima prvi put spominje 1799. Redovitu područnu pučku školu Račišće ima od 1878. Usmjerenost stanovnika pretežito na more, utjecala je i na oblikovanje naselja.

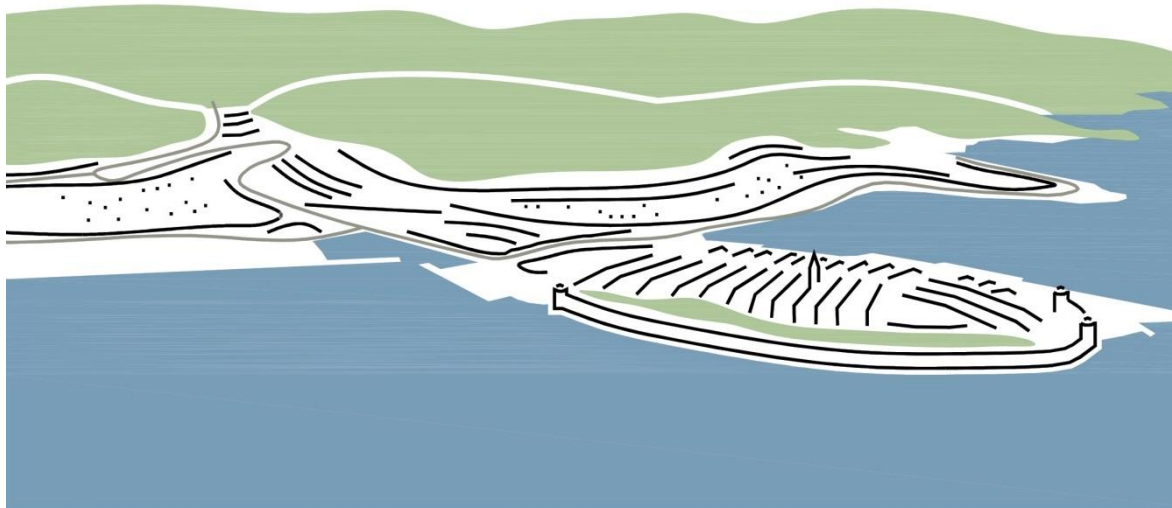
Raspored kuća uz obalu račiške uvale ukazuje na osmišljenu prilagodbu terenu, u selo zbijenog oblika. Glavni dio sela smješten je uz južnu obalu, ujedno i luku. Središnji dio sela – Doce bilo je podložno vododerinama za jakih kiša. Rub sela namijenjen je košarama – stanovima za stoku. Krajnje funkcionalno i pojednostavljeno stambeno oblikovanje starog dijela naselja odraz je sličnih imovinskih mogućnosti graditelja i namjene vlasnika, te nema fortifikacijskih građevina - kaštela poput ostalih sela na otoku. Račišće, očekivano, nema ni naglašene nematerijalne tradicije prepoznatljive u starijim naseljima na otoku, no baštini neke svoje posebnosti.

U naselju se nalaze 2 crkve - crkva Pomoćnice kršćana koja je iz 1682. godine pred kojom je mala loža i župna crkva sv. Nikole građena krajem 19. stoljeća. Obje su crkve upisane u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod registracijskim oznakama Z-6807 i Z-5190. Osim kuća u naselju je nekoliko trgovina, vrtić, područnu školu kao i Lumbarda, restorana, kafića i hotel.

Mjesto je okruženo plažama i uvala pa je imalo dobre preduvjete za razvoj turizma. Stanovništvo se u prošlosti bavilo ribarenjem, stočarstvom, poljoprivredom i pomorstvom, a danas su orijentirani primarno pomorstvu i turizmu.

Na području Račišća ne postoje zaštićena kulturna dobra upisana u Registar kulturnih dobara RH.

Korčula

Slika naselja Korčula

Grad Korčula je najveće naselje na otoku. Leži na uzvišenom poluotočiću (300 x 170 m), na položaju gdje je Pelješki kanal najuži i s kojega je najlakše nazirati plovidbu koja se kroz njega odvijala. Grad bijaše simbolički čvrst reper na dugačkoj transverzali koja je u to doba vodila od Mletaka do Levanta. Plan Korčule prilagođen je obliku tla na kojem se uzdigao, a predstavlja u mnogo čemu jedinstvenu racionalnu urbanističku regulaciju i jedan je od najbolje sačuvanih primjera planiranog srednjovjekovnog grada uopće. Neko naselje, očito u rudimentarnom urbanističkom obliku, mogao je postojati na ovom mjestu, no urbanistički raster srednjovjekovne Korčule, koji danas vidimo, mogao je biti zamišljen istom iza sredine 13. stoljeća. Politička situacija u doba osnutka Korčule - urbanistički prisporobiva s planovima gradnje dubrovačkog Stona, sredinom 14. st. - objašnjava potrebu gradnje dobro promišljenog kontrolnog sustava, grada kojeg će biti lako braniti izvana, a držati na oku iznutra, sa zidina. To je sustav zadan s jednom jedinom ulicom koja dijeli grad na istočnu i zapadnu polutku, proširujući se na tjemenu poluotoka oblikujući trg pred katedralom. S obje strane razdjelnice spuštaju se prema vanjskom prstenu bedema uske ulice, tvoreći tako tlocrt "na riblju kost". Te bočne ulice mogli bismo prije smatrati obiteljskim prilazima, a tako su se u Korčuli stoljećima i nazivale. Unutrašnji prostorni poredak toga grada bio je suviše krut da bi od početka

dopustio raznovrsniju gradnju ili slobodnije oblike. Poput svih temeljito planiranih "idealnih gradova" on je shematiziran u svojim dijelovima. Unutar svog tlocrta Korčula poznaje samo kuće u dva usporedna niza dijeljena kaniželom - uskim kanalom za otpadne vode - zatvorenom na vanjskim krajevima. Bez obzira na sličnosti unutrašnje tipologije prostornih jedinica koje Korčula dijeli s nekim novosagrađenim dijelovima Venecije, ili malo kasnije Dubrovnika (Priješko), moramo je analizirati u unutrašnjoj vlastitoj logici. Stolna crkva sv. Marka, podignuta je u obliku trobrodne bazilike nepravilnog tlocrta (početak 15. do sredine 16. st.). Nad ulazom u sjeverni bočni brod podignut je zvonik, a sa strane su joj dodane kapela sv. Roka (1525.) i sakristija. U gradnji su sudjelovali domaći majstori koji su se u renesansno i barokno doba pročuli po svojim klesarskim redovima od Dubrovnika do Venecije. Jedan od najvršnjih među njima bio je Marko Andrijić kojemu se pripisuje izrada završnog dijela zvonika (iza 1481.) s kupolom i lanternom, te ciborij u unutrašnjosti.

U grad se ulazilo kroz dvojna vrata: južna, kopnena (kraj vijećnice) i zapadna, morska vrata. U korčulanskoj arhitekturi i urbanizmu 17. stoljeće se iskazalo s nekoliko antologijskih rješenja: mali trg pred vijećnicom i Foscolovim slavolukom; dovršenje Arnerijeva sklopa sučelice katedrali, preuređenje biskupskog dvora, oblikovanje dominikanskog samostana te Španićevog mauzoleja na Gradcu. U njima su iskazane sve odlike vremena: težnja baroknoj teatralnosti, makar u gotovo klasicističkom obuzdavanju neumjerenosti. Za sve je karakteristična eksteriorizacija arhitektonskog programa po kojemu je kolektivno važnije od osobnog.

Svojim industrijskim potrebama i rezidencijalnom izgradnjom povijesni grad na poluotoku prekoračio je zidine prema zapadu i istoku već u srednjovjekovno i u rano moderno doba. Ispočetka se predgrađe zbilo uz južni zid staroga grada, da bi se postupno širilo super montem hortorum, prema okolnim brjegovima (brdo vrtova). Relativno kasna pojava predgrađa ili burga izvan gradskih bedema - Borgo se u povijesnim ispravama spominje prvi put tek 1491. - rezultat je odredbi po kojima se ispred gradskih zidina čuvao brisani prostor, kako se neprijatelj ne bi mogao nigdje utaboriti. Čim je minula turska i gusarska opasnost, od početka 17. stoljeća, istočno i

zapadno od prevlake kojom predgrađe spaja s poluotokom, gradi se niz građanskih kuća, te sklopova manjih zgrada s terasama i natkrivenim vrtovima pred sobom, duž vijugavih priobalnih putova prema istoku i zapadu, te po padinama brežuljaka. Posebno uz Belem i Pelavin mir. Prve prigradske kuće ležale su na osami, podalje od mora ili izravno nas morskoj obali, u izravnoj povezanosti s obiteljskim škarima.

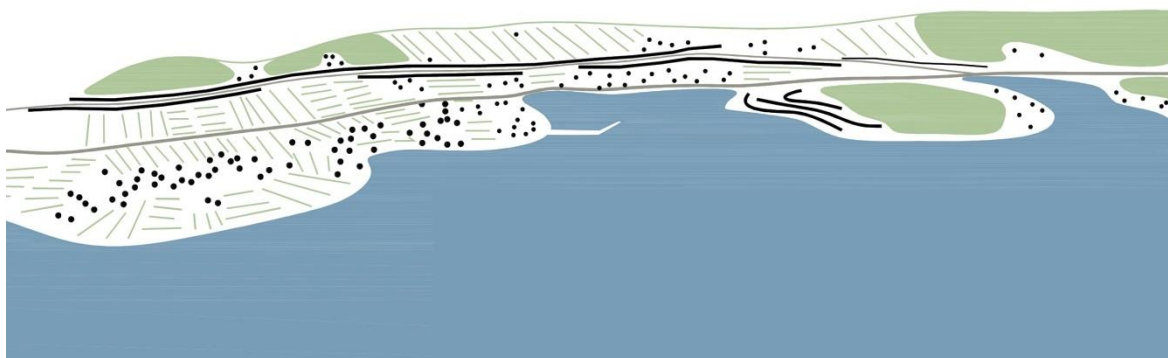
Nadomak je barokni ladanjski sklop obitelji Lovričević-Pelava na Brdu vrtova (Mons hortorum) koji je početkom 1900-ih, intervencijama novog vlasnika, brodovlasnika Ivana Foretića, postao najsugestivnijom vrtno-parkovnom cjelinom na otoku, površine oko 4.400 m², zaštićen 1963. Raspored izgradnje uz obalu, posebno istočno i zapadno od prevlake kojom se zbijena jezgra predgrađa na Bilini spajala s poluotokom, uvjetovali su položaji brojnih škverova, kamenarskih "teza" i kovačkih radionica na samoj morskoj obali. Formiraju se Borgo Superiore i Borgo Inferiore koja će postupno postati središte gradskoga života Korčule, posebno razvijena tijekom 19. st., kada ih nazivaju Gornji i Donji Varoš. U pozadini slike razvija se zelenilo brežuljaka Baterija i sv. Vlaho, s kružnom engleskom utvrdom Fortecom na vrhu, produžujući do slikovitog groblja sv. Luke, nastavljajući južno od grada prema park šumi Hober. Grad će postupno biti urbanistički integriran sa svojim prigradskim prostorom. Formirano je rezidencijalno (vrtno) - industrijsko predgrađe, no doživjelo je niz promjena, prekrajanja i interpolacija, s nizom funkcionalnih dopuna, no sve do nedavna u pravilu je cijeli taj prostor sačuvao ne samo veći dio izvornog karaktera, nego je stekao i nove važne funkcionalne atribute. Prostor Borka tretirao se desetljećima, osobito tijekom druge polovine 20. stoljeća, kao "prazni prostor". Koncem 1957. započelo se u predjelu Betlem, u prostoru zaklonjenom od vjetrova i izloženom suncu, izgradnjom dvaju paviljona nove školske zgrade, prema projektu inž. Berislava Kalodere, s igralištima. (Zgrada je završena 1961.) U radnim akcijama probijena je cesta na pravcu Betlem-Naselje-Lokva. Izgrađeno je plivalište KPK, Dom partizana.... Znatnim nasipanjima formirane su nove obalne linije, autobusna stanica postavljena uz Plokatu, 1980.-ih izmještena uz istočno predgrađe, a njeno mjesto zauzima Memorijalni kompleks Bernarda Bernardija. Oko Korčulana i onih koji češće dolaze u Korčulu s vremenom se naviklo na niz intervencija, uglavnom neprimjerenih

volumena i oblikovanja, koje su se u novije vrijeme zbile u kontaktnoj zoni povijesne urbane jezgre.

Danas najveći broj stanovnika stanuje u novijim dijelovima naselja. Grad Korčula bogat je sadržajima, a ima vrtić, osnovnu i srednju školu, knjižnicu, muzej, Centar za kulturu sa suvremenim kinom, Dom zdravlja, trgovine, brojne restorane i kafiće, hotele, apartmane, brodogradilište, brojne crkve, marinu sa cca 200 vezova i dr.

Mnoge su građevine (i cjeline) prepoznate kao kulturna dobra, a to su povijesna cjelina grada Korčula i njezina neposredna okolina (Z-6216), samostan s crkvom sv. Nikole (Z-4918), spomenik palim vojnicima u I. svjetskom ratu (Z-6467), crkva sv. Antuna (Z-4854), crkva i bratovština Svih svetih (Z-4859), crkva Navještenja (Z-4919), crkva sv. Mihovila s kućom bratovštine (Z-4866), crkva sv. Petra (Z-4860), utvrda i arheološko nalazište Forteca-sv. Vlaho (Z-6621), crkva Gospojine (Z-4861), katedrala sv. Marka (Z-4920), Knežev dvor (P-6292), kula kopnenih vrata (P-6294), Opatski dvor (Z-6627), palača Gabriellis-Ismaelli (Z-4585), Velika i mala kneževa kula (Z-4588), Velika i mala kula Svih svetih (P-6293).

Lumbarda

Slika naselja Lumbarda

Lumbarda, nekoć ribarsko, težačko i kamenarsko naselje, danas obilježeno turizmom, na istočnom je kraju otoka Korčule, 6 kilometara od grada. Čini je skup zaselaka - Mala i Vela Postrana, Mala i Vela Glavica, Žabnjak, Kosovo, Javić, Lumbarajsko Račišće – oblikovanih duž morske obale, u širokom prostoru oko srednjovjekovnih crkva i

ljetnikovaca (kaštela) na obroncima brežuljaka i pristrancima manjih polja s plodnom crvenkasto-žučkastom pjeskovitom zemljom koja je bila idealna za vinogradarstvo i maslinarstvo.

Ljetnikovci iz 16.-18. st. predstavljaju posebno poglavlje u povijesti renesansne i barokne ladanjske arhitekture u Dalmaciji, koja i inače tvori njen najoriginalniji arhitektonski i urbanistički doprinos europskoj graditeljskoj baštini. Ističu se biskupski ljetnikovac uz more u uvali Bili Žal; ljetnikovac obitelji Mirošević u uvali Prvi Žal; ljetnikovac biskupa Manola i kaštel ob. Kršinić - Cankin na maloj Glavici; kuća Lozica, kuća Glassner i kaštel Jurjević-Šukalo u uvali Tatinje; Donji Nobilov Palac (izvorno u vlasnosti potomaka pjesnika Kanavelića, poslije obitelji Mimbelli), potom Gornji Palac i Nobilov kaštel - gornji (nekada vlasništvo korčulanske obitelji Miloš) na Veloj Glavici - koji su i najljepši primjeri ladanjskog graditeljstva u korčulansko-pelješkom kraju. Gradilo ih je u prvom redu korčulansko gradsko plemstvo, koje je u njima ljetovalo, nadzirući svoja imanja. Za druge austrijske uprave 1884. podignuta je nova školska zgrada, 1888. je proširena župna crkva Sv. Roka, a nad ostacima srednjovjekovne crkve i samostana Sv. Ivana na Koludrtu, sagrađena je današnja grobišna crkva Sv. Ivana. Početkom 20. st. formirana je nova obala s lukobranom. Promjene ekonomskih sastavnica u 2. polovici 20. st. utječu i na izgled naselja, pa se prilagodba potrebama turista prostorno ogleda u izgradnji hotela i pristupa moru.

U naselju se nalaz i niz građevina koje ju zaštićene kao kulturna dobra - crkva sv. Bartula (Z-4864), crkva sv. Križa (Z-4852), crkva sv. Roka (Z-4857), crkva sv. Petra i Pavla (Z-4759), kaštel Arneri-Kršinić/Cankinov (Z-4850), kaštel Nobile Donji (Z-4760),), kaštel Nobile Gornji (Z-4761), arheološko nalazište Knežina (Z-4615), arheološka zona "Koludrt" (P-6176), kuća Glasner (Z-4853), ljetnikovac na Bilin žalu (Z-4863), Zadružni i kulturni dom (Z-6964).

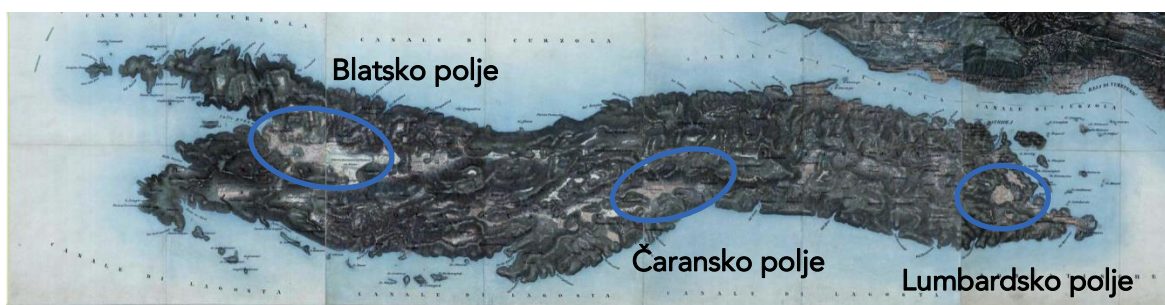
8.5. Karakterizacija krajolika otoka Korčule – prepoznavanje kulturno povijesnih vrijednosti

Povijesne karakterizacija usmjerena je na određivanje različitih povijesnih razdoblja u današnjem, urbanom ili ruralnom krajoliku. Pri tome su obuhvaćene prostorne i povijesne analize, razvoj karakterističnih prostornih uzoraka i ostalih povijesnih obilježja u krajoliku, a temelji se na arhivskim istraživanjima, povijesnoj, grafičkoj i kartografskoj dokumentaciji, rezultatima arheoloških i etnoloških istraživanja te na ostalim izvorima.

Osim ruralnog krajolika u ovoj metodi je uključena i metoda urbane karakterizacije (Townscape).¹⁶ Metoda zahtijeva opsežna kartiranja povijesnih podataka i georeferenciranje povijesnih karata.

Nesporno je da ostatci prošlosti te povijest krajolika značajno utječu na njegov današnji karakter, što dokazuje i usku povezanost između metoda karakterizacije i povijesne karakterizacije krajolika.

Cilj je prepoznavanje kulturno-povijesnih vrijednosti kroz karakterizaciju krajolika koja je obrađena i opisana u sklopu kataloških jedinica za svako pojedino povijesno naselje. U sklopu tekstualnog dijela studije napravljeno je objašnjenje.

Svijetlom bojom su prikazane površine polja, posebno se ističu Blatsko, čaransko i Lumbardsko polje (Prva vojna izmjera habsburške monarhije, sredina 19. stoljeća, www.mapire.eu)

¹⁶ Opisana metoda izrade povijesne karakterizacije krajolika dosad nije provedena u Hrvatskoj.

Vela Luka

Korčula se oduvijek nalazila na "otočkom mostu" kojim se - iz doline Neretve (i centralne Bosne), preko Pelješca, ovog otoka, Sušca, Palagruže i Tremita - najkraće plovilo preko Jadrana. Vela spilja je svojevrsna kontrolna točka bujnih tragova najranijeg povijesnog života na toj transverzali. Bila je naseljena u razdoblju od 15.000 do 2.000 g.pr.Kr., od kraja kamenog do sredine brončanog doba, pa i poslije. Vela spilja je istinski geološki i klimatski opservatorij, vremeplov u najdublju prošlost čovjeka na srednjem Jadranu.

Od antičkih vremena sve do 18. st. život se iz Vele Luke povukao s obale u unutrašnjost otoka. U 15. i 16. st. u luci postoje tri kaštela korčulansko-blajskog plemstva sa skladištima i manjim ribarskim nastambama, crkvice sv. Vicenza iz 16. st., te crkva-ermitaž sv. Ivana na otočiću u Gradini. Kaštel obitelji Ismaeli predstavlja najstariju građevinu u samom naselju.

Potaknut ubrzanim gospodarskim razvojem, tijekom prve pol. 19. st. odvija se dugi proces administrativnog i crkvenog osamostaljivanja od Blata. "Franciskanski katastar" pokazuje da je 1836. na užem području Vele Luke bilo više od 400 čestica zgrada, odnosno građevinskih sklopova. Pažljivom povijesno-arhitektonске analizom u sklopu geneze naselja u katalogu je utvrđen intenzitet gradnje.

Obala je izvorno bila razvedena nizom molova između današnjeg Inglezovog i Tranulova mosta (k. č. zem. 26 i 3), do obale Pinskog rata. Nasipavanjem prostora Vele rive (k. č. zem. 1–2) i Male rive (k. č. zem. 1532–1534) tijekom druge polovice 19. stoljeća formirao se *Žardin*.

U prostoru središta naselja, u Lučici, okupit će se sve važnije javne zgrade: župna crkva (1846.-1848.) sa zvonikom, te s kućama bratovština *Sv. Josipa* i *Gospe od Ruzarija*, Carinski ured, Kapetanija, Općina i javni zdenac, vrulja sa živom vodom

nedaleko od župne crkve... Trokatna *Pučka učionica*, podignuta 1911. godine kao jedna od najvećih školskih zgrada na jadranskoj obali, simbolički kruni razdoblje najvećeg prosperiteta mjesta koje je u tom času i demografski samo iza Splita, Dubrovnika, Šibenika, Zadra i susjednog Blata.

Gradnja manjih tvorničkih i manufakturnih postrojenja na rubnim dijelovima, te ubrzan razvoj trgovačkog i putničkog prometa potakla je 1869. proširenje i uređenje novih dijelova obale, a 1894. godine sagrađena je Vela Riva.

Komunikacije unutar mjesta i ceste koje su se koristile početkom 19. stoljeća zadržale su iste trase do danas. Iza prvog reda kuća, paralelno s glavnom komunikacijom uz more od Pinskog rata prema Kalima, tekla je gornja cesta.

Temeljitija konzervatorska mogla bi evidentirati, pa i registrirati niz istinski originalnih rješenja pućih stambeno-gospodarskih sklopova u tkivu naselja, poput - primjerice - Tabainovih i Žuvelinih Dvora, u sjeveroistočnom dijelu mjesta.

Blato

Smjestivši se po sredini zapadnog dijela otoka Korčule, na položaju udaljenom od mora, Blato ima sačuvanu matricu srednjovjekovnog naselja, premda dosad u njemu nije prepoznata stambena arhitektura toga doba. Naselje smješteno nad plodnim poljem, uz periodično jezero i obilje vode, baštinilo je zasigurno neprekinuti kontinuitet od predantičkih vremena. Disperzni oblik naselja sastojao se donedavna od više cjelina guste izgradnje u mreži uskih ulica po obroncima brežuljaka Velog i Malog Učijaka na sjeveru i Vele strane na jugu, koji okružuju plodnu zaravan – Zlinje, gdje je formirano markantno seosko središte – njegova razdjelna linija, korzo s prekrasnim drvoredom lipa.

Prostori između odvojenih grozdova kuća koje su koncentrirane uz brojne kaštele konvergiraju središnjem prostoru naselja kroz koji se longitudinalno protezala glavna komunikacija, tangirajući uzdignuti popločani trg na padinama Vele strane, u jezgri aglomeracije, na kojemu je trobrodna renesansno-barokna crkva-matica Svih svetih, sa

zvonikom i s ložom-vijećnicom, reprezentativnim gradnjama karakteristične lokalne korčulanske arhitekture.

Jedna od specifičnih odlika blajske aglomeracije su kašteli izvorno u vlasništvu plemića koji su svojim boravkom često oscilirali između Blata i Korčule. Bogatstvo se tražilo u poljoprivredi više nego u trgovini, stoga je korčulansko plemstvo — pa i članovi gradskoga Vijeća — povremeno ili trajno živjelo na zapadu otoka gdje su držali velike zemljišne posjede. Ti su plemići u Blatu ustrojili svoje zasebno, od pučana odijeljeno tijelo, *Ordo dei Nobili, Corpo dei Nobili*, a između sebe birali i svoju plemićku kuriju.

Kako u gustom rasporedu kuća u većem dijelu naselja nije bilo mnogo prostora, a uz to su određene norme života to zahtijevale - životinje su se čuvale izvan njega. Na Malom Učijaku, nakraj mjesta, stoje štale, „košare“ u nizovima, visoko iznad kuća.

Na seoskoj plokati nalaze se župska crkva Svih Svetih sa zvonikom i lijepa barokna lođa. Na Zlinji su se sve do konca 19. st. nalazila polja na kojima se nije gradilo.

Zlinja možda podebljava liniju nekadašnje centurijacije ovog prostora, a oduvijek je imala demarkacioni karakter u slici naselja. On se očitovao ne samo katastarskim posjedovnim granicama i stvarnim položajem, već i putanjama procesija koje su do nje i oko nje kretale (na primjer, na svetkovinu Našašća Križa, na prva dva dana "Ragacijuna" u svibnju i na Tijelovo). Važno je zapaziti i unutrašnju ulicu, paralelnu sa Zlinjom, na kojoj se od konca 19. stoljeća nižu raznovrsni dućani ("blajska llica").

Smokvica

Smokvica se nalazi na dvostrukoj simetrali otoka, po sredini njegove kopnene osovine, gotovo jednako udaljena od mora u Korčulanskom i Lastovskom kanalu, na sjeveru i jugu.

Razvijala se kao kompaktna aglomeracija na **sunčanoj strani** između Vele i Male Obale, dviju gora što se postupno spuštaju prema jugu i debelom plodnom polju.

Određena podjela unutar sela postoji i danas - na Vrhosejane i Podosejane, dok se ranija podjela na rodove koji su nadijevali imena "štradama" (na primjer, Žuvotovića strada, Šaletova, tj. Salečićeva strada, itd. u Gradu Korčuli) danas pomalo gubi.¹⁷ Zanimljivo je da je linija nove otočke ceste premjestila liniju unutrašnje seoske podjele koja je do tada bila određena snažnim čvorom puteva koji su se stjecali i presijecali na raskrižju Lučilu pod župskom crkvom i kućom.

Položaji kuća i njihovih sklopova određeni su u pravilu smjerovima starih putova kao što zapaža Igor Fisković: "Presijecajući blagu padinu, glavni put dolazi iz višega terena s istoka i teče kosinom nizbrdo ujedno se križajući s više pravaca povezivanja skupina kuća s okolinom. One se najčešće redaju u nejednako kratkim nizovima, s uzdužno na reljef terena postavljenim sljemenima dvostrešnih krovova a pročeljima okrenutima suncu i jugu kamo vodi i pretežni broj rastresito raspoređenih svojevrstnih ulica i uličica. Slijevajući se k odredištima u središtu naselja često su one i poluprivatnog karaktera jer između stambenih zgrada, u pravilu kamenih katnica, i pridruženih im prizemnica sa sadržajem kuhinja ili konoba, tvore tipična prikuća. Ona su oblikovno najslikovitija a lokalna im je osobitost isticanje balatura s vanjskim stubama za uspon na kat većeg broja kuća u cilju razdvajanja sadržaja stanovanja od prizemnih prostorija gospodarske namjene. Uz ta oblikovna svojstva u čitavoj je Smokvici zamjetna veličina pravilno građenih kuća što im diže ugled prema ostalim seoskim sredinama na otoku. S najgušćim poretkom u središnjem dijelu aktualnog naselja ... uglavnom datiraju iz doba između napoleonskih i svjetskih ratova kao konjunktornog doba obrade vinograda i povećanja broja stanovnika, ali su pravila građenja preuzeta iz starijih modela prepoznatljivih s čimbenicima iz 16/17. stoljeća."

¹⁷ Rodovi su se opet dalje granali. Pecotići u Žuvotoviće, Antušine, Kuzmiće, Maloće i Petrušce; Tomašići u Barbace i Deževići; Baničevići u Škudriće, Marinoviće, Orebičice i Lučice.

U Smokvici ima nekoliko ljetnikovaca korčulanskih obitelji: Arnerićev, zapadno od crkve na pristranku uz polje te skromniji Rozanovićev - približno na istoj visini, istočno od crkve - koji je nekada pripadao obitelji Giunio. Sličnog je modela Baničevićev i Pecotićev - iznad ceste. Koristili su osobito boravcima tijekom ljetnog ubiranja plodina, služili nadzoru zemljoposjeda, kao i brojni drugi kašteli po otoku, uključujući i Kanaveličeve dvore u osami polja Prapratna, s crkvicom sv. Ane, te sa susjednim zdanjem Peterlića iz 1652. god, nedaleko mora. Na Korčuli ih je registrirano pedesetak. Neki su postali i trajniji stanovi, ugodni bijeg iz tijesnog korzeta srednjovjekovnih gradskih zidina. Bili su "žarišta poticaja svekolikog privrednog djelovanja, ujedno i graditeljskog stvaralaštva", postali u mnogim elementima svoga vanjskog oblikovanja i prostorne artikulacije poput modela lokalnoj pučkoj arhitekturi.

Središte, u kojemu su okupljeni svi ključni javni sadržaji oblikovano je na križištu uzdužne ceste i putova što se okomito spuštaju u polje.

Na okružju Smokvice, od granice sa susjednom općinom Čare na istoku do brda Gornjeg Lova zapadno, evidentiran je niz prapovijesnih ilirskih gradina i gomila koje su tvorile osmišljeni sistem obrane srednjeg dijela Korčule. Najpoznatije su Smokviška Gradina, sjeverozapadno od mjesta uz cestu prema Blatu, potom Velo Gračišće, Dubrovica, pa Sutvara i Sutilija na gorovitom lancu između Smokvice i mora. S gradina na Komu (kota 510 i 491) može se kontrolirati čitava zapadna polovica otoka, te morski putovi oko Mljeta, Lastova i Visa, Hvara i Pelješca. Sporadična arheološka istraživanja pokazala su jednako značajne tragove antičke kulture iz doba rimskog koloniziranja otoka, osobito u vidu ostataka gospodarsko-ladanjskih sklopova, posvuda uz plodna krška polja i morske uvale, povezanih mrežom putova koji su ostali u istoj funkciji od prapovijesnih vremena do - jučer.

Čara

Čara je središte starog "konfina" (okružje, katastarska općina), jedno od važnih otočkih naselja u lancu od Žrnova do Blata. Razvijala se uz stari otočni put „Priko vrhova“, iznad plodne udoline pod gorskom kosom (Vrsi) uokolo koje je postojao čitav prsten crkava koje su je simbolički štatile.

Župna crkva bila je posvećena Sv. Petru (spomenuta prvi put 1415.), uz cestu koja se okomito spušta k polju i Gospinoj crkvi, koja je postala znamenita otočka hodočasnička crkva, uslijed toga u više navrata od 14. st. obnavljana i pregrađivana, tako da nakon 18. st. nije na njoj ostalo nikakva vanjskog traga od izvornog gotičkog sloga. Sa sjeverne strane strke je staro mjesno groblje.

Dvije utvrde podignute na početku i kraju puta koji dijagonalno presijeca naselje kao da su omeđile su prostor rasta Čare. O donjoj znamo dosta: to je trokatni kaštel obitelji Španić s ugaonim stražarnicama, s ograđenim dvorištem i gospodarskim čestim, građen 1674. godine u baroknom stilu i duhu, služeći privremenom stanovanju veleposjednika, ali i – ukoliko bi opasnost zahtijevala – obrani mještana. Velika je šteta što je sredinom 20. st. u značajnoj mjeri unakažen pregradnjama i dogradnjama.

Nepravilnu i rastresitu matricu naselja neujednačene gustoće djelomice su određivale čvrste jezgre plemićkih stambeno-gospodarskih sklopova oko kojih su se formiralo nekoliko zaselaka, a koji su tijekom vremena izgubili izvorni oblik. Kuće unutar naselja „složene su u gotovo čvorovitom poretku koji ne održava naglašene nizove kakve poznajemo iz drugih korčulanskih naselja, nego odaje da su nicale poput ćelija u saću pčelinjaka, zbijajući se postupno bez međusobnog oduzimanja pogleda jugu, polju i moru. Odreda su veličinom prilagođene čovjekovim mjerilima, oblikovane prema jednostavnim potrebama seoskog života i dugim iskustvima građenja u kamenu.

Gustoća kuća uočljiva je više na povišenim dijelovima naselja, dočim su se na nižim zidale kuće s prostranijim okućnicama u tzv. *Prića selu* i *Zakančelju*. Naprotiv, siromašnije se odavno potiskuju više, podno stijena i uza zapadnu kosu, gdje je gradnja u predijelu *Gica* ili *Kočca* bila teža, a povoljnosti stanovanja zbog izloženosti vjetru ili oskudnosti primanja dnevnog sunca slabije. Stoga je gornji dio naselja u svojoj naravi i danas skromniji, sa sitnim kućama namijenjen stalnim žiteljima ograničene gospodarske moći doslovce rustičniji.¹⁸

Gustoća kuća uočljiva je više na povišenim dijelovima naselja, dočim su se na nižim zidale kuće s prostranijim okućnicama u tzv. *Prića selu* i *Zakančelju*. Naprotiv, siromašnije se odavno potiskuju više, podno stijena i uza zapadnu kosu, gdje je gradnja u predijelu *Gica* ili *Kočca* bila teža, a povoljnosti stanovanja zbog izloženosti vjetru ili oskudnosti primanja dnevnog sunca slabije. Stoga je gornji dio naselja u svojoj naravi i danas skromniji, sa sitnim kućama namijenjen stalnim žiteljima ograničene gospodarske moći doslovce rustičniji. Konsekventno je što se tu, pri vrhu sela prema kamenjaru izdvajaju skupine prizemnih „košara“ za stoku (magarce, mule, mazge, koze, ovce), svinjci i kokošinjci, građene suhozidom, pokrivena kamenim pločama, sitnog modularnog unutrašnjeg ustroja. Uz njih se nalaze i gumna.

Paradoksalan dojam neregularnosti prostorne cjeline naselja, s jedne, i stilske ujednačenosti ove anonimne arhitekture, s druge strane, pojačava pojava svojevrstnih dvorova „u zatvorenim malim jezgrama okupljenih stambenih katnica s pomoćnim zgradama za pojedina domaćinstva. Svojim prilično slobodnim nadovezivanjem u nekoj mjeri prikraćuju ulogu ulica koje ipak postoje kao njihove međupoveznice, u pravilu s kamenom kaldrmom, na kosinama sa stubama. Okrenute pak unutrašnjem dvorištu više negoli takvim komunikacijama,

¹⁸ Fisković, I. (1972.), 55.

uglavnom jednokatnice i prizemnice osim što daju sve pogodnosti životu obitelji na selu, donekle osiguravajući i obranu." Složeni sklopovi takva tipa karakteristični su za žrnovsko Prvo selo, a nekoliko ih ima i u Čari.

Među zanimljivim primjerima cjelovito uređenih malih arhitektonskih sklopova može se navesti kuća Iva Farca pod *Gumnom*. Karakter spomenika posjeduje kuća Kapor, danas u posjedu Jurice Šaina, s krasnim dvorom, građena „po najboljim predajama odmjerenog klasicizma građanske arhitekture južnog Jadrana iz 19. stoljeća“.

Pupnat

Pupnat je dio žrnovskog distrikta te ima sve osobine ruralnog naselja vezanog uz polje. Samo naselje je vrlo izloženo s prometnicom uz kultivirani krajolik nasada loze i maslina, koje se nalaze u neposrednoj blizini stambenog dijela sela. Samo naselje je vrlo dobro očuvan, s vrlo malo promjena. Kuće formiraju potez okrenut prema jugu i polju. Krajolik naselja možemo razdijeliti u tri osnovne zone, stambeni dio naselja, polje i obronak brda koji formira kulisu stambenog dijela naselja.

Žrnovo

Žrnovo je središte starog žrnovskog distrikta ("konfin", katastarska općina) unutar kojega se nalazio i Pupnat, s prostranim teritorijem koji je obuhvaćao dijelove na sjevernoj i južnoj obali otoka. Na prostranoj visoravni, na razmeđu plodnih krških polja i strmina, od istoka prema zapadu nižu se relativno kompaktni zaselci: Brdo i Prvo Selo (u udolini pored prastarog puta prema Korčuli), te Kampuš i Podstrana - na padinama visoravni. Tu, u Podstrani dominirali su kašteli koji su branili selo (Didovićev, Curaćev, Jakasov, nekada vlasništvo korčulanske Kušpilića obitelji), te nekoliko renesansnih sklopova među kojima se ističe rodna kuća poznatoga diplomata XVI. stoljeća Jakova Baničevića.

Tipologija ranijih kuća i sklopova („dvorova“) slijedi karakter otočke pučke gradnje u rastresitim a organskim prostornim odnosima, koji su najsloženiji upravo u Postrani gdje prevladava izgradnja u nizovima. Postrana se, prema tumačenju Igora Fiskovića, „prostire na većoj kosini prirodnoga terena i svladava ga s ravno pruženim a stepenasto složenim nedugačkim potezima kuća koji se nadovezuju poprečno uz glavnu ulicu. Mnoga, doduše, izmiču cjelovitom ustroju a svojom postavom na strmini svako takvo "prikuce" osigurava svoj pogled k polju dok se međuprolazima, u stvari uličicama mahom usmjeravaju okolini koja nije izgrađena.“

Mikrorazvedenost svake od ove četiri aglomeracije nesumnjivo odaje izvorni srednjovjekovni prostorni ustroj. Tipološki su zanimljive i skupine prizemnih „košara“ u Blejalo selu, na rubu Postrane – građenih suhozidom, pokrivenim kamenim pločama. Odlikuju se minijturnim modularnim unutrašnjim ustrojem.

Crkveno, duhovno i kulturno središte mjesta bilo je u Kampušu na Mratinskoj Glavici (ili Mratinu, Mratinju), prozvanoj po župnoj crkvi Sv. Martina (iz 17. st. s pregradnjom u 19. st., ali zacijelo ranosrednjovjekovnog postanja), u ambijentu stoljetnih čempresa, sa župnom kućom i školom (1884.).

Od krajobraznih osobitosti, valja skrenuti pažnju na šumarke samoniklih čempresa, kao i terase polja s kamenim podzidima i ogradama uokolo Žrnova. Registrirano je stablo crnike u naselju Žrnovo – Klokolina. Sjeverozapadno od sela, na pola sata hodom istočno od Brda nalaze se Kočje - jedinstveni labirint kraških fenomena, registriran kao „poseban rezervat šumske vegetacije“.

Račišće

Račišće je obalno naselje na sjevernoj obali otoka Korčula okrenuto prema Pelješkom kanalu. Krajolik naselja možemo promatrati kroz obalni pojas uvale, stambene poteze

koji se direktno nadovezuju. U povijesnom dijelu naselja je struktura gusta u potezima stambenih nizova, dok je novija gradnja rahlija i povlači se primarno prema zapadnom dijelu naselja s individualnom izgradnjom. Izrazito homogena, raspored kuća uz obalu račiške uvale ukazuje na osmišljenu prilagodbu terenu, u selo zbijenog oblika. Glavni dio sela smješten je uz južnu obalu, ujedno i luku. Rub sela prvotno namijenjen košarama – stanovima za stoku, ubrzano se gradi, dijelom narušavajući cjelinu. Sačuvana je povijesna organizacija naselja usmjerenog moru.

Korčula

Plan Korčule prilagođen je obliku tla na kojem se uzdigao, a predstavlja u mnogo čemu jedinstvenu racionalnu urbanističku regulaciju i jedan je od najbolje sačuvanih primjera planiranog srednjovjekovnog grada uopće.

Zasigurno najveća kulturno povijesna vrijednost Korčule je stara gradska jezgra. Unutar stare gradske jezgre nalazi se niz sklopova, palača i kuća drevnih korčulanskih obitelji (Ismaelli, Arneri, Lazarović, Kanavelić, Andrijić, Španić, Kapor, Boschi, i.t.d.) koji predstavljaju autentičnu arhitekturu dalmatinske gotičke, renesansne i barokne arhitekture u širim okvirima. Urbanistički je važno istaknuti mali trg pred vijećnicom i Foscolovim slavolukom; dovršenje Arnerijeva sklopa sučelice katedrali, preuređenje biskupskog dvora, oblikovanje dominikanskog samostana, te Španićevog mauzoleja na Gradcu.

Sraslost povijesne jezgre i predgrađa, preko gradskih zidina

Međutim uz povijesnu jezgru je vrijedna i urbani krajolik izvan samog poluotoka. Svojim industrijskim potrebama i rezidencijalnom izgradnjom povijesni grad na poluotoku prekoračio je zidine prema zapadu i istoku već u srednjovjekovno i u rano moderno doba. Izvan zidina nalazi se vrijedna barokna trokatnica obitelji Foretić s trima balkonima uskoj ulici koja je prolazi između nekadašnjih brodogradilišta i niza tu izgrađenih kuća (danas amorfno oblikovana bočna strana Doma kulture, podignutog 1950-ih).

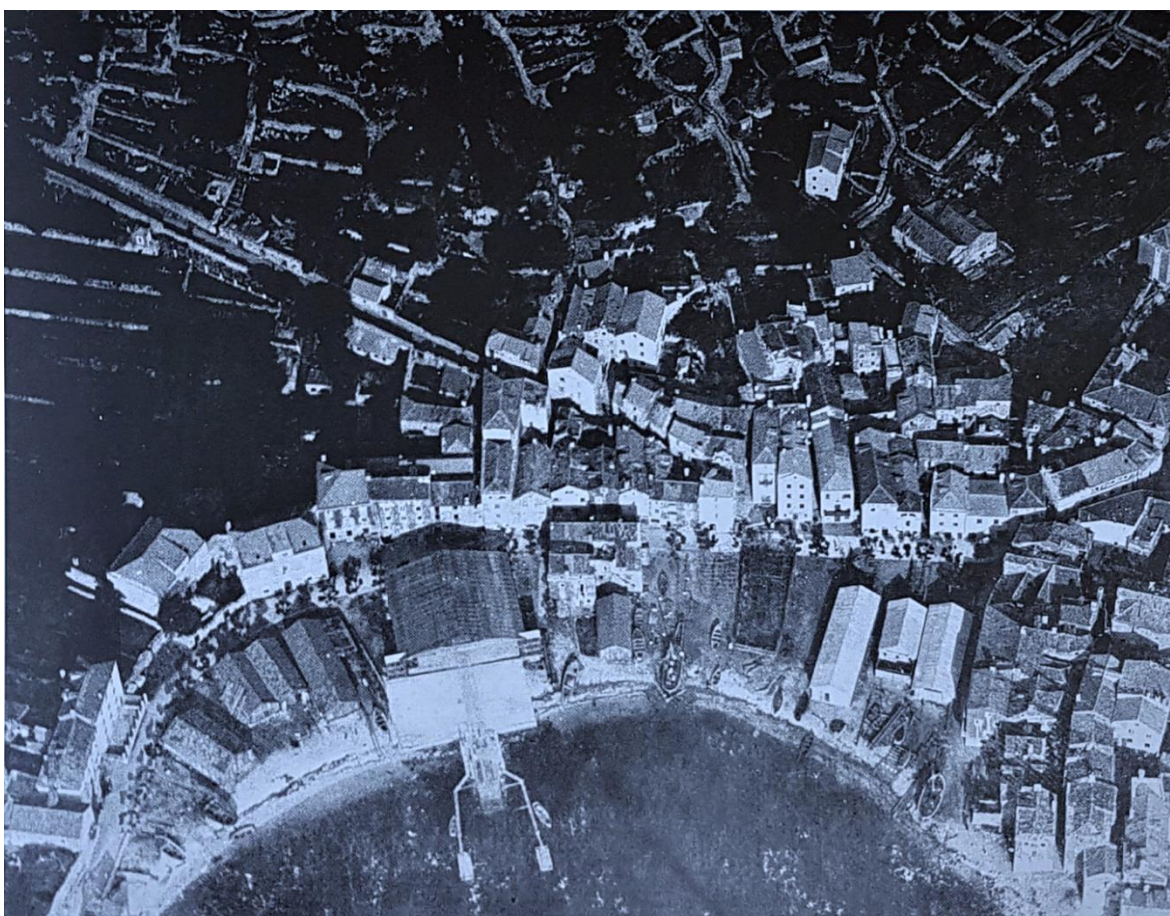
Nadimak je barokni ladanjski sklop obitelji Lovričević-Pelava na Brdu vrtova (*Mons hortorum*) koji je početkom 1900-ih, intervencijama novog vlasnika, brodovlasnika Ivana Foretića, postao najsugestivnijom vrtno-parkovnom cjelinom na otoku, površine oko 4.400 m² (zaštićen rješenjem Zavoda za zaštitu prirode od 2. 12. 1963. godine kao spomenik vrtne arhitekture) -tipološki određen sa sedam kaskadno izvedenih terasa, od kojih je najdonja prislonjena uz zapadno pročelje kuće Foretić. Dio parka otkinut je gradnjom nove školske zgrade 1957.

Raspored izgradnje uz obalu, posebno istočno i zapadno od prevlake kojom se zbijena jezgra predgrađa na Bilini spajala s poluotokom, uvjetovali su položaji brojnih škverova, kamenarskih "teza" i kovačkih radionica na samoj morskoj obali. Kao i u Dubrovniku na

Pilama, Konalu, u Gružu i drugdje, i ovdje, u korčulanskom predgrađu važno je podcrtati taj izvorni "promiskuitet" rezidencijalno-ladanjskih i industrijskih funkcija u istom prostoru.

U slučaju spomenutog Foretićevog sklopa s terasastim vrtovima, stoga je samo na prvi je pogled iznenađujuće vidjeti da se nekadašnji hangar izgrađen za potrebe austro-ugarskih hidroplana u Prvom svjetskom ratu, transformiranom potom u jezgru čitave brodograđevne zone Borka, praktički uklinuo do pred samo pročelje Foretićeve kuće i niza kuća koje se na nju veže.

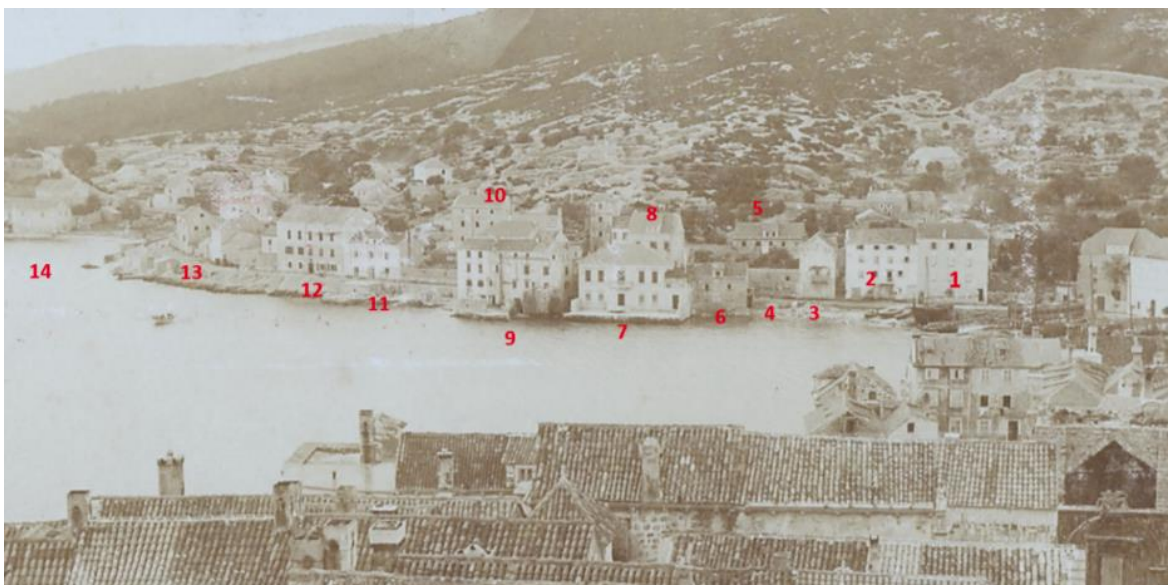
Zračni snimak škvera u Gornjem varošu - Borku 1925. (Snimio prof. Spiegelhalter)

Formiraju se *Borgo Superiore* i *Borgo Inferiore* koja će postupno postati središte gradskoga života Korčule, posebno razvijena tijekom 19. st., kada ih nazivaju Gornji i Donji Varoš. U pozadini slike razvija se zelenilo brežuljaka Baterija i sv.Vlaho, s kružnom engleskom utvrdom Fortecom na vrhu, produžujući do slikovitog groblja sv. Luke,

nastavljajući južno od grada prema park šumi Hober. Topografija Gornjeg Borka omogućila je gušću i brojniju izgradnju kuća i brodogradilišta. istočno od Belema, uz usku obalnu cestu gdje su se nad hridinama nizale kamenarske radionice, izgrađene su kuće u jednom nizu, s pročeljima okrenutom moru, te s manjim stepenastim vrtovima i gospodarskim zgradama brema brdu sa stražnje strane.

U razvoju koji je trajao od konca 16. st., ostvaren specifični spoj dvaju povijesno različitih, a u stanovitoj mjeri komplementarnih tipova urbanizma. Pažljiva analiza svih primjera te vangradske gradnje koja bi pokazala kako je tekao proces transformacije čitavog tog prostora, izvorno rahle strukture, u distinktivnu rezidencijalnu četvrt, s prijedlozima njihove rehabilitacije mogla bi biti jednim od važnijih urbanih projekata.

Većina šteta koje su se tijekom vremena, osobito iza 1950-ih i od 1990-ih dogodile u tom prostoru, pa se i sad događaju ili su već „uplanirane“, mogu se sanirati ili se može umanjiti njihov efekt – često na skali gotovo zanemarivih ulaganja.

Izgled lica Borka prema moru 1900-ih s naznakom tadašnjih vlasnika kuća na slici

1. U 19. st. bila je Franasović, a onda su vlasnici bili Bonguardo, a onda Vukov Ida rođena Kapor od koje ju je kupio Vicko Ivančević, danas u vlasništvu obitelji Ivančević
2. Kuća Tomović
3. Kuća sudca Jeričević Mata
4. Kuća Jeričević
5. Kuća Radovanović
6. Kuća Sessa
7. Kuća Dimitrija Foretića

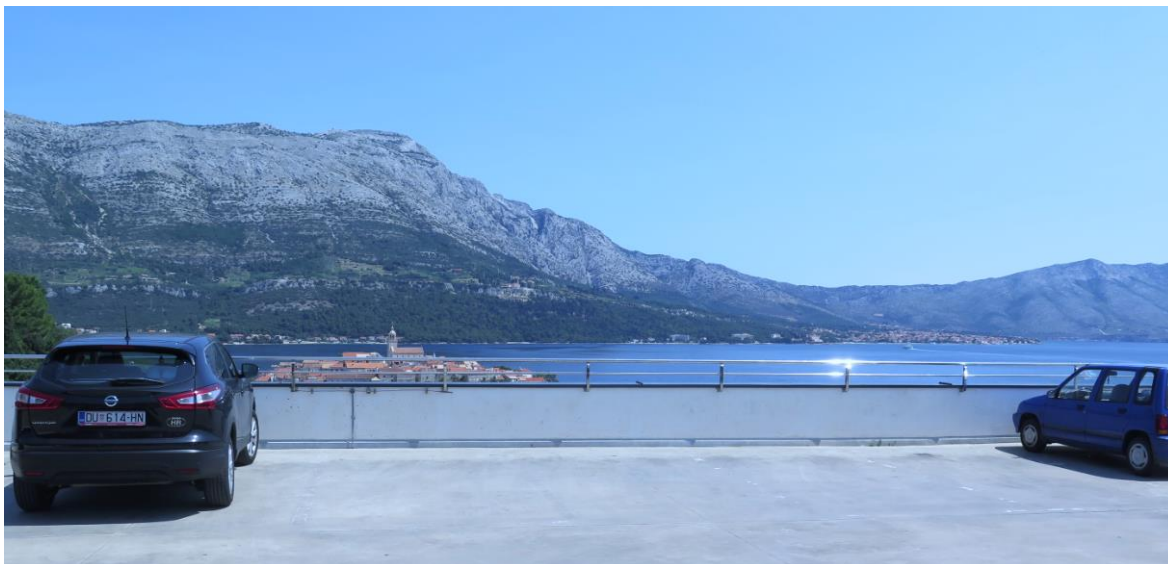
8. Kuća Marković
9. Kuća Jeričević
10. Kuća Carević
11. Kuća Verzoti
12. Kuća Verzotti
13. Kuća Denoble
14. Plaža je bila u Vlasništvu Verzotti

Prostor Borka tretirao se desetljećima, osobito tijekom druge polovine 20. stoljeća, kao "prazni prostor". Koncem 1957. započelo se u predjelu Betlem, u prostoru zaklonjenom od vjetrova i izloženom suncu, izgradnjom dvaju paviljona nove školske zgrade, prema projektu inž. Berislava Kalodere, s igralištima. (Zgrada je završena 1961.) U radnim akcijama probijena je cesta na pravcu Betlem-Naselje-Lokva. Izgrađeno je plivalište KPK, Dom partizana. Znatnim nasipanjima formirane su nove obalne linije, autobusna stanica postavljena je na Plokati.

U kontaktnoj zoni povijesne jezgre su nastale brojne neprimjerene intervencije kao što je gradnje robne kuće (nekoć "Razvitak", sada "Konzum"), do izgradnje, odnosno dogradnje Cvjetnog naselja; od izgradnje ACY-jeve marine 1988. do podizanja trgovačkog centra na vrhu Potoka 2012. O kvaliteti projekta možda najrječitije govori činjenica da je na završnoj terasi trgovačkog centra oblikovan neki drive-in belvedere -

parking pod otvorenim nebom, s kojega se uživa najsugestivniji pogled na povijesnu jezgri i Pelješki kanal.

Pogled s trgovačkog centra

Lumbarda

Lumbarda je ribarsko i težačko naselje, danas obilježeno turizmom, na istočnom kraju Korčule. Čini je skup zaselaka - Mala i Vela Postrana, Mala i Vela Glavica, Žabnjak, Kosovo, Javić - oblikovanih na obalama Korčulansko-pelješkog kanale, odnosno oko srednjovjekovnih crkvice i ljetnikovaca (kaštela) na obroncima brežuljaka i pristrancima manjih polja s plodnom crvenkasto-žučkastom pjeskovitom zemljom koja je bila idealna za vinogradarstvo i maslinarstvo.

Ljetnikovci (često dijelom fortificirani), iz 16.-18. st., predstavljaju posebno poglavlje u povijesti renesansne i barokne ladanjske arhitekture u Dalmaciji, koja i inače tvori njen najoriginalniji arhitektonski i urbanistički doprinos europskoj graditeljskoj baštini. Ističu se biskupski ljetnikovac uz more u uvali Bili Žal; ljetnikovac obitelji Mirošević u uvali Prvi Žal; ljetnikovac biskupa Manola i kaštel ob. Kršinić - Cankin na maloj Glavici; kuća Lozica, kuća Glassner i kaštel Jurjević-Šukalo u uvali Tatinje; Donji Nobilov Palac (izvorno u vlasnosti potomaka pjesnika Kanavelića, poslije obitelji Mimbelli), potom Gornji Palac i Nobilov kaštel - gornji (nekada vlasništvo korčulanske obitelji Miloš) na Veljoj Glavici - koji

su i najljepši primjeri ladanjskog graditeljstva u korčulansko-pelješkom kraju. Gradilo ih je u prvom redu korčulansko gradsko plemstvo, koje je u njima ljevalo, nadzirući svoja imanja.

8.6. Kulturna baština povijesnih naselja otoka Korčule

U nastavku se daje pregled zaštićenih i evidentiranih kulturno-povijesnih ruralnih cjelina i pojedinačnih građevina strukturirani po prostornim planovima po pojedinim gradovima i općinama. Pregled je izrađen temeljem Registra kulturnih dobara RH odnosno geoportala kulturnih dobara (za zaštićena kulturna dobra) odnosno podacima iz Prostornog plana Dubrovačko-neretvanske županije Sl. gl. DNŽ, br. 12/20. - pročišćeni tekst (za evidentirana kulturna dobra).

Vela Luka

Na području naselja Vela Luka nalaze se i kulturna dobra upisana u Registar kulturnih dobara RH kao pojedinačno zaštićena i preventivno zaštićena kulturna dobra.

Rbr.	Reg. broj	Naziv kulturnog dobra	Vrsta	Pravni status
1	Z-4674	Arheološko nalazište Beneficij - Gudulija	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
2	Z-3817	Arheološko nalazište Vela spila	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
3	Z-5292	Crkva sv. Vincenca	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
4	Z-5587	Crkva sv. Josipa sa zvonikom i trgom	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
5	Z-6468	Zgrada Osnovne škole Vela Luka	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
6	P-6249	Arheološko nalazište Ančinovo	Arheologija	Preventivno zaštićeno dobro

Evidentirana kulturna dobra su vrijedne građevine i sklopovi, arheološki lokaliteti i sl. koji zbog nedovoljne istraženosti i dokumentiranosti nisu dobili status zaštite Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara već su štice samo prostorno-planskom dokumentacijom ili odlukama jedinica lokalne samouprave.

Evidentirana kulturna dobra:

- cjelina naselja Vela Luka

- Kaštel Kolović-Šantić
- Škola
- crkva sv. Roka na groblju
- crkva Gospe od Karmela
- crkva Gospe od Zdravlja
- crkva Bezgrešnog začeća Blažene djevice Marije
- groblje
- pretpovijesna gomila-promatračnica Ančinovo
- pretpovijesni refugij na Humu
- crkva sv. Petra
- crkva sv. Jurja
- pretpovijesni refugij Greben
- pretpovijesno gradinsko naselje Maslinovik
- antički gospodarski objekt ispod Lisca
- pretpovijesne gomile Potorače - G1
- pretpovijesne gomile Potorače - G2
- pretpovijesne gomile Potorače - G3
- pretpovijesna gomila Njivice (2)
- arheološki lokalitet Vrbovica
- ostaci rimskih nastambi na otočiću Kamenjak
- antička Villa rustica Poplat
- arheološki lokalitet Kale
- dom kulture i galerija (zavičajna zbirka)
- potencijalni arheološki lokalitet Poplat
- potencijalni arheološki lokalitet Gradina
- potencijalni arheološki lokalitet Triporti
- potencijalni arheološki lokalitet otok Proizd
- potencijalni arheološki lokalitet Privala
- potencijalni arheološki lokalitet Kamenjak
- potencijalni arheološki lokalitet Kovnici
- potencijalni arheološki lokalitet Garma
- potencijalni arheološki lokalitet Pičena
- potencijalni arheološki lokalitet Tečar
- potencijalni arheološki lokalitet Šibakova noga
- potencijalni arheološki lokalitet Tevčar
- potencijalni arheološki lokalitet Vrbovica
- antička arhitektura Zmališćica/Rudodma
- arheološki lokalitet Bobovišće
- pretpovijesne gomile Zablaće - G1
- pretpovijesne gomile Zablaće - G2
- pretpovijesne gomile Zablaće - G3
- pretpovijesne gomile Zmalošćica - G1
- pretpovijesne gomile Zmalošćica - G2
- pretpovijesne gomile Zmalošćica - G3

- pretpovijesne gomile Zmalošćica - G4
- pretpovijesne gomile Zmalošćica - G5
- crkva Gospe od Milosti
- gustirne (>500x)
- poljske kućice (>1000x)
- Ismaeli kaštel
- bratovština sv. Josipa (Mala i velika skula)
- Sokolana
- kameni križevi (>25x)
- stambeno-gospodarski sklop izvan naselja (STANI) (>5x)
- stambeno-gospodarski sklop u naselju (>10x)
- uvala gradina-podvodni arheološki lokalitet
- 2 gomile - Njivice
- arheološki lokalitet Blatsko polje - ispod Velikog Lisca
- područja posebne brojnosti kulturnih dobara te spomeničke slojevitosti – kulturni krajolik
- kultivirani agrarni/ruralni krajolik nacionalne i regionalne razine značaja – kulturni krajolik
- etnozone nacionalne i regionalne razine značaja – kulturno-povijesna cjelina

Blato

Na području naselja Blato nalaze se i kulturna dobra upisana u Registar kulturnih dobara RH kao pojedinačno zaštićena i preventivno zaštićena kulturna dobra.

Rbr.	Reg. broj	Naziv kulturnog dobra	Vrsta	Pravni status
1	Z-4675	Arheološko nalazište s ostacima ville rustice	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
2	RST-0074-1963.	Kaštel Arneri	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
3	RST-0075-1963.	Crkva Svih svetih	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
4	RST-0583-1971.	Crkva sv. Križa	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
5	RST-0584-1971.	Crkva sv. Jerolima	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
6	Z-5586	Crkva sv. Lucije (sv. Trojstva)	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
7	RST-0801-1974.	Kaštel Verzotti	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
8	RST-0806-1974.	Kuća Mirošević	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
9	RST-0859-1975.	Kuća Vlatko - Rulo	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
10	RST-0898-1976.	Kaštel Petković	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
11	Z-5569	Loža	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro

12	Z-4862	Crkva Gospe od Polja	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
13	Z-5656	Ostaci novovjekovnog brodoloma kod otočića Otočac	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
14	Z-6585	Arheološka zona Kopila	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
15	Z-7083	Crkva sv. Mihovila	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
16	P-6251	Arheološko nalazište Lokviška glavica	Arheologija	Preventivno zaštićeno dobro
17	P-6252	Arheološki lokalitet Lokvica	Arheologija	Preventivno zaštićeno dobro
18	P-6288	Crkva sv. Ivana Evanđelista	Nepokretna pojedinačna	Preventivno zaštićeno dobro
19	P-6302	Arheološko nalazište Veprijak	Arheologija	Preventivno zaštićeno dobro
20	P-6303	Arheološko nalazište na koti 83.1 iznad Vele Krtinje	Arheologija	Preventivno zaštićeno dobro

Evidentirana kulturna dobra na području općine Blato su:

- povijesna cjelina naselja Blato
- arheološko nalazište Kopila s ostacima helenističke nekropole
- spomenik palim borcima
- sklop gospodarskih zgrada Arneri
- ostaci broskog topa iz 17./18. st., uvala Grščica
- crkva Gospina Navještenja
- crkva sv. Barbare
- crkva sv. Liberana
- crkva sv. Vida
- crkva Gospe od Zdravlja
- crkva sv. Martina
- arheološki lokalitet - Prižba - Hrid Čerin
- arheološki lokalitet - Prižba Stupa
- arheološki lokalitet - Otočić Sridnjak
- arheološki lokalitet - Otočić Vrhovnjak
- arheološki lokalitet - Uvala Grščica
- 3 gomile - Puhovac - Glavica
- 4 gomile - Blatsko polje - Dugi Pod - Njive
- arheološki lokalitet - Veprijak - Dugi Pod
- 3 gomile - Narat
- 1 gomila - Lukoravac
- 2 gomile - iznad Blatskog groblja
- 1 gomila - Čelopike
- 1 gomila - Kraljevac
- villa rustica - Mala Krtinja
- villa rustica - Dubovica – Hrastovica

U vrijeme izrade Izmjena i dopuna Prostornog plana Općine Blato 2018. godine i ciljanih izmjena 2021., povijesna cjelina Blata bila je preventivno zaštićena, ali preventivna zaštita nije obnovljena.

Pored navedenih evidentiranih kulturnih dobara u prostornom planu županije, PPUO Blato navodi još cijeli niz građevina koje štiti prostornim planom. To su:

A/ Arheološka baština

Na području Općine Blato registrirano je više arheoloških lokaliteta i to:

- lokalitet kraj crkve sv. Marka u Maloj Krtinji,
- lokalitet Dubravac na jugozapadnoj strani Blatskog polja prema Potirni,
- lokalitet Potorače,
- lokalitet između brda Puhovac i Blatskog polja.

Prostornim planom se štiti dio povijesne cjeline naselja Blato na padinama ispod Velog Učijaka i povijesna cjelina Prigradice.

Povijesni sklop i građevina (tradicijsko graditeljstvo-pojedinačni spomenici unutar i izvan povijesnih cjelina) i graditeljski sklop:

- gospodarski sklop (ex Giuno) u Hrastovici
- civilna građevina
- kuća Ismael,
- kuća Šeman,
- kuće Marinković
- barokne kuće iz XVII. st. (Oreb – Kare)
- Magličin dvor
- kuća Tulić XVII. st
- kuća Kalodera
- kuće Ostojić
- kuća Kačić-Kalodera sa puškarnicom
- kuća Marinović – Žmakalo
- kuće Bočac - Protić
- kuća Cetinić u predjelu Buć
- kaštel obitelji Telento Vico Antunera u Vlasinju
- kaštel Bosnić Markun na Ploćicama
- kaštel Bačić Grlica
- kaštel Petković Konče
- kaštel Žaknić
- ostaci kaštela Španić
- kaštel Mirošević Paladinov
- kaštel Šeparović pod Velim Učijakom
- kaštel Jakovčević

- kaštel Žuveličev
- kaštel Koludrovičev
- kaštel Glavočićev
- kaštel Šeparović Marka
- kaštel Šeparović - Hrčalo

Sakralne građevine:

- crkva Gospe od Milosrđa prema Veloj Luci
- zavjetna kapelica na Sridnjem ratu
- crkva Gospe od Karmena u Hrastovici
- sv. Petar u Triluku
- crkva sv. Antuna na Brnistrovi.

Smokvica

Na području naselja Smokvica nalaze se i kulturna dobra upisana u Registar kulturnih dobara RH kao pojedinačno zaštićena i preventivno zaštićena kulturna dobra.

Rbr.	Reg. broj	Naziv kulturnog dobra	Vrsta	Pravni status
1	Z-5325	Crkva sv. Mihovila	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
2	Z-6689	Crkva sv. Andrije u Dračevici	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
3	Z-6465	Crkva sv. Ane	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
4	Z-6677	Crkva Očišćenja Marijina sa zvonikom, ložom i arheološkim ostacima stare župne crkve	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
5	Z-6804	Arheološko nalazište Sutvara	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
6	Z-6799	Zgrada Osnovne škole Smokvica	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
7	Z-6822	Arheološka zona Sutulija-Mirje u polju Prapatna	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Smokvica su:

- ruralna cjelina Smokvica
- kaštel Arneri
- arheološki lokalitet Sutvara
- kaštel Giunio-Rozanović
- stambeno-gospodarski sklop Baničević
- stambeno-gospodarski sklop Pecotić
- stambeno-gospodarski sklop Peterlić
- ladanjski-gospodarski sklop Kanavelić
- arheološki lokalitet Gradina

- crkva sv. Ciprijana s grobljem
- kućarica Toreta Banićević, Stinjiva polje
- bezimena kota 258,4 - pretpovijesna osmatračnica
- gradina Velo gračišće - kota 267,0
- gradina Dubrovica - kota 192,5
- spilja Istruga - pretpovijesni lokalitet
- gradine Kom na koti 510,8 i 491,2
- mala kapja - pretpovijesna gomila
- gomila - Gumance
- Marča vrh, prema Mihajna glavici - pretpovijesne gomile
- Prapratski brig - kota 131,1, gomila
- Krvava ropa - ostaci antičkog gospodarskog imanja
- Donje polje - ostaci antičkog gospodarskog imanja
- arheološka zona južno od Srednjeg brda
- arheološka zona između polja Sitnica I Livin dol
- arheološka zona istočno od naselja Smokvica
- villa rustica - Mala Kapja
- arheološki lokalitet - Podobavje
- 1 gomila - Smolinska glavica
- 1 gomila - Gumanca
- 2 gomile - Okoševac
- villa rustica - Polje Dol - Sevca
- 2 gomile - Marča vrh
- villa rustica - Višnja polje
- gomila - Stražišće
- villa rustica - Višnja - Njivice
- villa rustica - Sutulija - Mirje
- gomila - Čipoino polje
- gomila - Brig
- villa rustica - Dračevica
- arheološki lokalitet - Novo groblje

U postupku je upis u Registar kulturnih dobara RH za evidentirana kulturna dobra je:

- gradina Dubrovica - kota 192,5

Čara

Na području naselja Čara nalaze se i kulturna dobra upisana u Registar kulturnih dobara RH kao pojedinačno zaštićena i preventivno zaštićena kulturna dobra.

Rbr.	Reg. broj	Naziv kulturnog dobra	Vrsta	Pravni status
1	Z-2318	Kaštel Španić	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
2	Z-6676	Ostaci crkve sv. Stjepana	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
3	Z-5169	Crkva Gospe od Polja	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro

4	Z-4923	Crkva sv. Petra	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
5	Z-6805	Arheološko nalazište Velo Stražišće	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro

Na području naselja Čara, prostorno-planskom dokumentacijom evidentirani su i štite se na lokalnoj razini sljedeće cjeline, građevine, graditeljski sklopovi i lokaliteti:

- ruralna cjelina Čara
- Kanavelićev kaštel
- crkva sv. Teodora, sv. Barbare i sv. Jurja
- Gornji kaštel
- Carsko polje - ispod Malog Stražišća
- Carsko polje - gomila uz rub polja Mračica
- Ripanjsko stražišće - gradinsko naselje
- Dubovo - gradina
- Dubovo - gomile
- Sutudar - antički lokalitet
- Konopljica - lokalitet s ulomcima antičke keramike
- Gomilja brdo
- Kavni vrh
- Stražišće
- istočno od kote Kločac
- mjesno groblje Čara
- rimska cisterna
- Čarsko polje
- gomile - Stubaj
- arheološki lokalitet - Zavalatica
- gomila – Zapovje

Pupnat

Na području naselja Pupnat nalaze se i kulturna dobra upisana u Registar kulturnih dobara RH kao pojedinačno zaštićena i preventivno zaštićena kulturna dobra:

Rbr.	Reg. broj	Naziv kulturnog dobra	Vrsta	Pravni status
1	Z-4924	Crkva sv. Jurja	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Pupnat su:

- crkva Gospe od Snijega
- ruralna cjelina Pupnat
- crkva sv. Roka, Pupnat prema Žrnovu
- stara škola, Pupnat

- sklop nastambi za stoku
- gradine sv. Jurja (crkva na groblju)
- groblje sv. Jurja
- Pupnatsko polje
- Mocila - pretpovijesne gradine
- arheološki lokalitet - Moška glavica - zapad
- gradina - Ripanjsko stražišće
- gradina – Kosorica

Žrnovo

Na prostoru povijesne cjeline Žrnovo postoje pojedinačno zaštićene građevine i arheološki lokaliteti upisani u Registar kulturnih dobara RH:

Rbr.	Reg. broj	Naziv kulturnog dobra	Vrsta	Pravni status
1	Z-4921	Crkva sv. Filipa i Jakova	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
2	Z-4922	Crkva sv. Mihovila	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
3	Z-4865	Crkva sv. Vida	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
5	Z-6771	Crkva sv. Martina sa zvonikom	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
6	Z-6770	Kulturno-povijesna cjelina Mratin	Kulturnopovijesna cjelina	Zaštićeno kulturno dobro
7	P-6371	Arheološko nalazište Stražica	Arheologija	Preventivno zaštićeno dobro
8	P-6399	Dvije prapovijesne gomile u Postrani	Arheologija	Preventivno zaštićeno dobro
9	P-6535	Arheološko nalazište Stine	Arheologija	Preventivno zaštićeno dobro

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Žrnovo su:

- ruralna cjelina Žrnovo
- crkva sv. Križa
- renesansni gospodarski sklop Šegedin
- kuća Jeričević
- Borić-Tvrdeićevo kaštel
- Dimitrijevo kaštel
- Curaćevo kaštel
- Didovićevo kaštel
- crkva sv. Roka, Postrana, Žrnovo
- crkva Staša, na brdu sv. Staš
- crkva sv. Ante na Brdu
- crkva sv. Ilije na Velom Humu
- Stara škola
- sklop nastambi za stoku

- groblje sv. Vida
- Žrnovsko polje - villa Rustica
- gradina - stražica
- pretpovijesna gomila iznad zaselka Postrane
- terasasti vinogradi Žrnova
- gradina - Glava
- 7 gomila - Zahomje
- gomila, kota 307
- gomila kod groblja i crkve sv. Vida
- Blejalovo selo - Povijesna jezgra dijela zaselka Postrana
- kulturni agrarni krajolik Žrnova, vinogradi Orlanduša vala

Račišće

Na prostoru povijesne cjeline Račišće su pojedinačno zaštićene građevine i arheološki lokaliteti upisani u Registar kulturnih dobara RH:

Rbr.	Reg. broj	Naziv kulturnog dobra	Vrsta	Pravni status
1	Z-5170	Crkva sv. Nikole	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
2	Z-6807	Crkva Pomoćnice kršćana	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Račišće su:

- poluurbana cjelina naselja Račišće
- crkva sv. Vlaha i groblje
- Samograd - špilja
- terasasti vinogradi Račišća
- dolac u središtu mjesta Račišće
- arheološki lokalitet - uvala Pudarica
- arheološki lokalitet – Luka

Korčula

Na prostoru povijesne cjeline Korčula su pojedinačno zaštićene građevine i arheološki lokaliteti upisani u Registar kulturnih dobara RH:

Rbr.	Reg. broj	Naziv kulturnog dobra	Vrsta	Pravni status
1	Z-4585	Palača Ismaeli - Gabrielis	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
2	Z-4588	Velika i Mala kneževa kula	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
3	Z-4866	Crkva sv. Mihovila s kućom bratovštine	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
4	Z-6216	Povijesna cjelina grada Korčule i njezina neposredna okolina	Kulturnopovijesna cjelina	Zaštićeno kulturno dobro
5	Z-3235	"Moreška" bojni mačevni	Nematerijalna	Zaštićeno kulturno dobro

		ples		
6	Z-6467	Spomenik palim vojnicima u I. svjetskom ratu	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
7	RST-0249-1964.	Ljetnikovac Španić - Cviličević	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
8	Z-6627	Opatski dvor	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
9	Z-4919	Crkva Navještenja	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
10	Z-4918	Samostan s crkvom sv. Nikole	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
11	Z-4920	Katedrala sv. Marka	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
12	Z-4854	Crkva sv. Antuna	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
13	Z-4859	Crkva i bratovština Svih svetih	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
14	Z-4860	Crkva sv. Petra	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
15	Z-4861	Crkva Gospojine	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
16	Z-6621	Utvrda i arheološko nalazište Forteca-Sv. Vlaho	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
17	P-6292	Knežev dvor	Nepokretna pojedinačna	Preventivno zaštićeno
18	P-6293	Velika i Mala kula Svih svetih	Nepokretna pojedinačna	Preventivno zaštićeno
19	P-6294	Kula kopnenih vrata	Nepokretna pojedinačna	Preventivno zaštićeno

Povijesna jezgra grada Korčule je nominirana i za upis na UNESCO-ovu listu svjetske baštine.

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Korčule su:

- crkva Sv. Mihovila
- kuća bratovština Sv. Mihovila
- kapela Gospe kraj gradskih vrata
- utvrda Globalovo
- gradske zidine
- dvokatna renesansno-barokna kuća u povijesnoj jezgri grada
- kompleks palače Arneri
- kuća gotičko-renesansna (čest. zgr. 12 k.o. Korčula)
- spomen ploča u trijemu gradske vijećnice
- kaštel Fabris
- ljetnikovac na cesti iz Korčule prema Lombardi
- groblje sv. Luke
- arheološki lokalitet - uvala Rasohatice
- 4 gomile - Dubovo
- gomila - Soline
- 5 gomila - Slana Glavica
- kulturni krajolik Korčule - područje od Korčule do Lumbarde uz obalu

Na prostoru Grada Korčule , u postupku je upis u Registar kulturnih dobara RH za evidentirana kulturna dobra:

- naselje Korčula:
- gomila - Soline i 5 gomila - Slana Glavica
- naselje Čara - Stražišće
- naselje Pupnat - Crkva Gospe od Snijega
- naselje Žrnovo: 7 gomila - Zahomje

Lumbarda

Na prostoru povijesne cjeline Lumbarda postoje pojedinačno zaštićene građevine i arheološki lokaliteti upisani u Registar kulturnih dobara RH:

Rbr.	Reg. broj	Naziv kulturnog dobra	Vrsta	Pravni status
1	Z-4615	Arheološko nalazište Knežina	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
2	Z-4863	Ljetnikovac na Bilin žalu	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
3	Z-4850	Kaštel Arneri - Kršinić/Cankinov	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
4	Z-4851	Kula "Knežina"	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
5	Z-4852	Crkva sv. Križa	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
6	Z-4853	Kuća Glasner	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
7	Z-4857	Crkva sv. Roka	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
8	Z-4864	Crkva sv. Bartula	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
9	Z-4759	Crkva sv. Petra i Pavla	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
10	Z-4760	Kaštel Nobilo Donji	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
11	Z-4761	Kaštel Nobilo Gornji	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
12	Z-6964	Zadružni i kulturni dom	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
13	P-6176	Arheološka zona "Koludrt"	Arheologija	Preventivno zaštićeno

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Lumbarda su:

- rodna kuća kipara Lozice
- predio Male glavice s ljetnikovcem Manola, kapelom Male Gospe i okolnim stambeno-gospodarskim sklopovima
- kuća Zilković
- antički kompleks na predjelima Sutivan i Kosovo
- poluurbana cjelina Lumbarda
- arheološka zona - Lumbarda s vrhovima uokolo
- arheološka zona - podmorje oko Lumbarde - između Tatinje i Bilog žala
- utvrda Manola

- utvrda Andrijić
- dvori Nobilovi
- ljetnikovac Jurjević Nikola
- ljetnikovac Jurjević Ante
- crkva Sv. Barbare
- crkva Sv. Ivana
- crkva Sv. Spiridona
- groblje uz crkvu Sv. Ivana
- povijesna jezgra Vela Glavica
- podmorje oko rta Ražnjić
- zona uz crkvu Sv. Križ
- pojedinačni nalaz - uvala Pudarica
- 4 gomile - Donje Blato
- 1 gomila - Krmača
- villa rustica - Vela Solina
- 5 gomila - Gornje Blato - Pod suho brdo
- 3 gomile - Javić
- villa rustica - Javić - Ograde
- villa rustica - Mindel
- 5 gomila - Mindel
- gradina - Vela straža
- arheološki lokalitet - Sutivan - Kosovo
- špilja na Glogovcu
- gomila - Glogovac – Marojevica

U postupku je upis u Registar kulturnih dobara RH za evidentirana kulturna dobra:

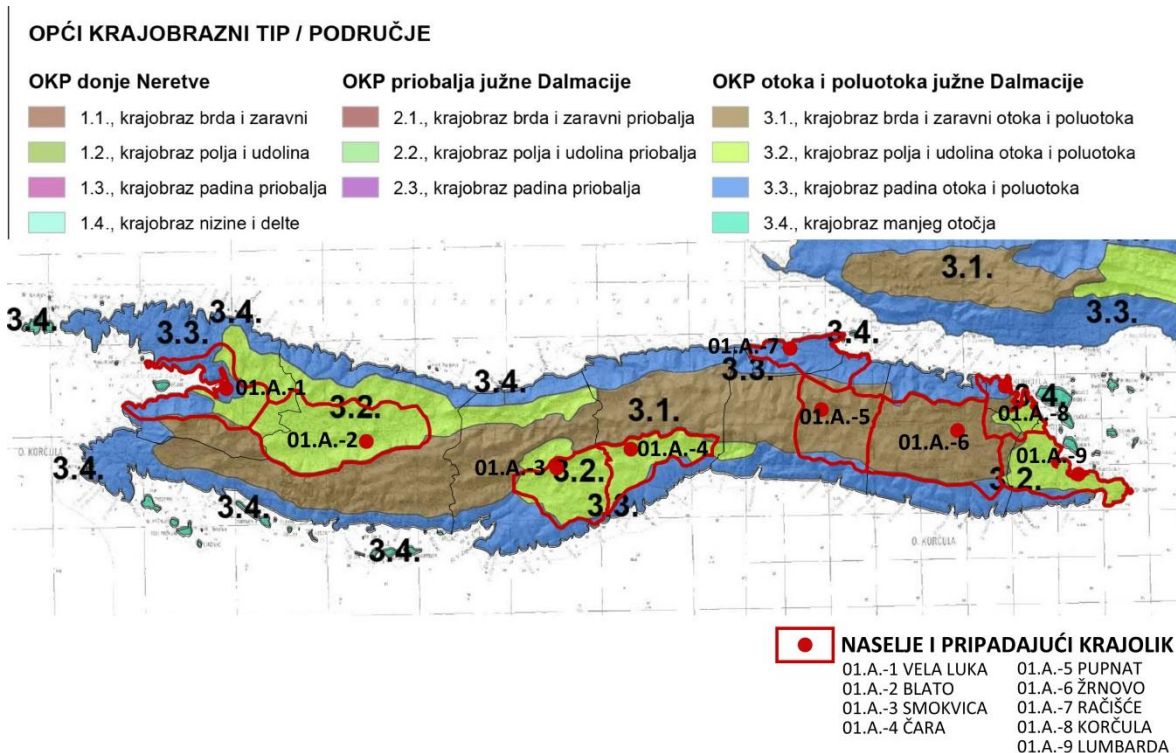
- ljetnikovac Manola s crkvom Male Gospe
- 4 gomile - Donje Blato
- 1 gomila - Krmača
- 5 gomila - Gornje Blato - Pod suho brdo
- 3 gomile - Javić - Ograde
- 5 gomila - Mindel
- gomila - Glogovac – Marojevica
- gradina - Vela straža

8.7. Tradicijska naselja otoka Korčule u odnosu na krajobrazne tipove i krajobrazna područja DNŽ

Krajobrazna studija Dubrovačko – neretvanske županije izrađena je 2016. godine za potrebe izrade Izmjena i dopuna Prostornog plana Dubrovačko – neretvanske županije. Tipološka klasifikacija krajobraza bazirana je na podjeli područja županije u krajobrazne

regije prema Krajobraznoj regionalizaciji Hrvatske s obzirom na prirodna obilježja (Bralić, 1995) te tipove/područja sa izraženim zajedničkim karakteristikama na dvije razine:

- I razina - opći krajobrazni tip/područje,
- II razina - krajobrazni tip/područje.

Prekolop krajobraznih područja povijesnih naselja otoka Korčule i krajobraznih tipova i područja DNŽ

Na području otoka Korčule Studijom su definirani sljedeći opći krajobrazni tipovi (OKT) i krajobrazni tipovi (KT):

1. **PRIRODNI KRAJOBRAZ BRDA** (Kapja Velika i Mala) - Prirodna brdska područja otoka uglavnom nižih nadmorskih visina, vrhova do 500 mnv, umjereno raščlanjenog reljefa i značajnih nagiba terena, prekrivena su zimzelenim šumama i šikarama.
2. **PRIRODNI BRDSKO-BREŽULJKASTI KRAJOBRAZ** (Središnji dio otoka Korčule) - Brežuljkasta područja Korčule, nižih nadmorskih visina, umjereno raščlanjenog reljefa i srednjih do značajnih nagiba, prekrivena većim dijelom zimzelenom šumom i šikarom. Posebno vrijedna su područja gustih šuma alepskog bora na zapadnom Mljetu. Jedino na istočnom Mljetu se nalazi kulturni krajobraz - seosko naselje i veće površine kultiviranih poljoprivrednih površina.
3. **KULTURNI BRDSKO-BREŽULJKASTI KRAJOBRAZ** (Brežuljkasto područje zapadnog dijela Korčule južno od Blatskog polja, sjeverno od Prižbe) - Brežuljkasto područje

Korčule, nižih nadmorskih visina, umjereno raščlanjenog reljefa i srednjih do značajnih nagiba padina. Iako je znatan dio područja pokriven prirodnim pokrovom, kulturni karakter području daju brojni mozaici poljoprivrednih površina. Oni u udolinama, poljima i vrtućama, geometrijskog su kulturno-krajobraznog uzorka, a na terasiranim padinama obližnjih brda su organski kulturno-krajobrazni uzorci nepravilnih poljoprivrednih parcela vinograda i maslinika.

4. MJEŠOVITI BRDSKO-BREŽULJKASTI KRAJOBRAZ (Brežuljkasta područja zapadnog i istočnog dijela Korčule) - Brežuljkasta područja krajnjih dijelova Korčule karaktera kojeg određuju zastupljenost prirodnih površina šuma i šikara te kulturnog krajobraza terasiranih padina s vinogradima, maslinicima i voćnjacima kao i mozaika poljoprivrednih površina oko seoskih naselja smještenih u dnu ili na padinama brežuljaka.
5. KULTURNI KRAJOBRAZ KRŠKIH POLJA (Polja Korčule) - Veća i manja polja, ponegdje s humovima, zaravnjenog plodnog dna, najčešće obrađenog. Naselja se nalaze uz rub polja ili u dnu padina, urbane matrice koja prati reljefne oblike. Krajobrazni uzorci polja mogu biti pravilni, geometrijski, tj. poljoprivredne parcele različitih geometrijskih oblika (pravokutne, kvadratične,...) ili nepravilni, organski kada se parcele oblikom prilagođavaju karakteristikama terena. Niži dijelovi padina terasirani pod vinogradima, maslinama a viši prekriveni zimzelenom šumom i makijom crnike. Brojne šterne, lokve i povremeni vodotoci.
6. KULTURNI KRAJOBRAZ NIZA MANJIH POLJA (Niz manjih polja i vrtuća međusobno odvojenih nižim humovima ili grebenima na Korčuli), Razvedeni reljef brežuljaka te vrtuća i dolova tvore nizove polja s humovima izrazito kulturnokrajobraznih obilježja. Dna intenzivno obrađena, pravilnih geometrijskih krajobraznih uzoraka, naselja nastala na rubu polja ili padinama obližnjih brda, urbane matrice prilagođene karakteristikama reljefa. Niži dijelovi padina terasirani s vinogradima i maslinicima a viši prekriveni zimzelenom šumom i makijom crnike. Izvanredni primjeri kompleksnih zatvorenih krajobraza.
7. PRIRODNI KRAJOBRAZ PADINA (Priobalne padine Korčule) - Uz razvedenu obalu s brojnim rtovima i uvalama, značajno nagnute do strme priobalne padine obrasle šumom i makijom, negdje u kombinaciji s pašnjacima daju ovom tipu dominantno prirodna obilježja, odnosno, prirodni karakter.
8. KULTURNI KRAJOBRAZ TERASA NA PADINI (Niže priobalne padine Korčule) - Niže padine Korčule, ispresjecane su širokim jarugama, te prekrivene kamenim terasama voćarskim kulturama (Korčula), zanimljivih i raznolikih struktura kulturno krajobraznih uzoraka.
9. MJEŠOVITI KRAJOBRAZ PADINA (Dijelovi priobalja otoka Korčule) - Na prisojnim priobalnim padinama, uz obalu i na zaravnima padina, plodno tlo je omogućilo razvoj manjih naselja i njima pratećih terasiranih kultiviranih površina tvoreći tako zanimljive i vrijedne kulturno krajobrazne uzorke koji u kombinaciji s prirodnim površinama šuma, šikara, travnjaka i pašnjaka tvori miješoviti karakter krajobraza padina otoka i poluotoka Pelješca.
10. URBANI KRAJOBRAZ (Izgrađeni dio naselja Vela Luka, otok Korčula) - Naselje Vela Luka nastalo je u najjuvučenijem dijelu obale razgranatog Velolučkog zaljeva. Veći

dio gušće izgrađenog dijela naselja, uključujući i staru jezgru prati obalnu liniju zaljeva, te se više raspršenom izgradnjom širi u polje i na strane okolnih brda. Gušći dijelovi urbanog područja artikulirani površinama javnog i privatnog zelenila. Predstavlja mlado dalmatinsko naselje nastalo polovinom 19. stoljeća, potpuno orijentirano na sam zaljev a u novije vrijeme se razvija kao turističko mjesto. Nema većih arhitektonskih i urbanističkih dostignuća. Posjeduje ambijentalnu vrijednost dodatno naglašenu iznimnim kulturno-krajobraznim okruženjem obrađenih terasastih padina i plodnog polja.

11. POVIJESNI URBANI KRAJOBRAZ (Obuhvaća povijesna naselja otoka Korčule) - Brojni profani i sakralni objekti te vrijedni pa čak i iznimni urbanistički uzorci povijesnih dijelova naselja u okruženju kompleksnog prirodnog i kulturnog krajobraznog konteksta predstavljaju iznimnu graditeljsku i kulturno krajobraznu vrijednost, najmanje nacionalne razine.

Kao što je u poglavlju 4.3. Metodologija analize krajobraznih područja navedeno, studijom su detaljnije i preciznije analizirana i definirana krajobrazna područja za svako povijesno naselje te su prikazani u slijedećem kartografskom prikazu.

Povijesna naselja su ovom studijom identificirani kao dijelovi većih područja te su krajobrazni tipovi i područja prikazani u slijedećoj tablici. Dominantno krajobrazno područje i tip su istaknuti plavom bojom.

VELA LUKA	
Tipološka klasifikacija krajobraza I razine (krajobrazni tip):	3.2. Krajobraz polja i udolina otoka i poluotoka 3.2.4. Kulturni krajobraz krških polja 3.3. Krajobraz padina otoka i poluotoka 3.3.3. Kulturni krajobraz terasa na padini 3.3.5. Mješoviti krajobraz padina 3.3.7. Urbani krajobraz
Krajobrazno područje:	a. Vela Luka – Blato a. Požar-Bradat-Prigradica a. Pupanj-Poplat a. Vela Luka
BLATO	
Tipološka klasifikacija krajobraza I razine (krajobrazni tip):	3.2. Krajobraz polja i udolina otoka i poluotoka 3.2.4. Kulturni krajobraz krških polja
Krajobrazno područje:	a. Vela Luka-Blato b. Blato
SMOKVICA	
Tipološka klasifikacija krajobraza I razine (krajobrazni tip):	3.2. Krajobraz polja i udolina otoka i poluotoka 3.2.5. Kulturni krajobraz niza manjih polja
Krajobrazno područje:	c. Smokvica-Čara
ČARA	
Tipološka klasifikacija krajobraza I razine (krajobrazni tip):	3.2. Krajobraz polja i udolina otoka i poluotoka 3.2.5. Kulturni krajobraz niza manjih polja

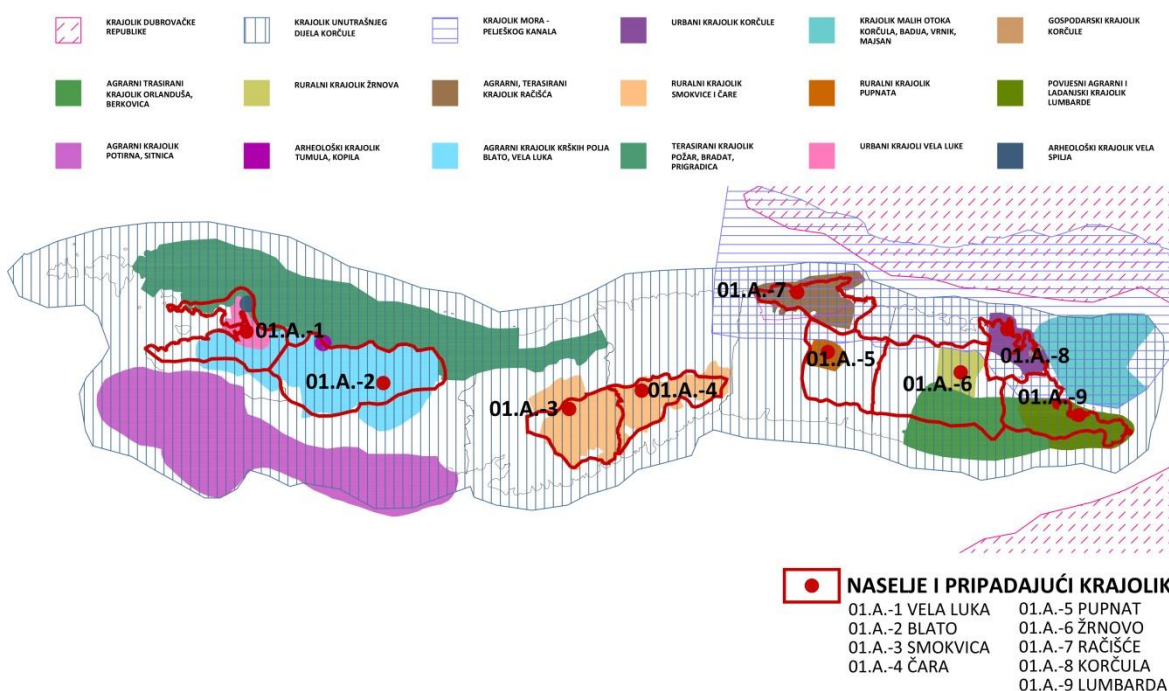
Krajobrazno područje:	c. Smokvica-Čara
PUPNAT	
Tipološka klasifikacija krajobraza i razine (krajobrazni tip):	3.1. Krajobraz brda i zaravni otoka i poluotoka 3.1.6. Mješoviti brdsko-brežuljkasti krajobraz
Krajobrazno područje:	b. Pupnat-Žrnovo
ŽRNOVO	
Tipološka klasifikacija krajobraza i razine (krajobrazni tip):	3.1. Krajobraz brda i zaravni otoka i poluotoka 3.1.6. Mješoviti brdsko-brežuljkasti krajobraz
Krajobrazno područje:	b. Pupnat-Žrnovo
RAČIŠĆE	
Tipološka klasifikacija krajobraza i razine (krajobrazni tip):	3.3. Krajobraz padina otoka i poluotoka 3.3.3. Kulturni krajobraz terasa na padini
Krajobrazno područje:	b. Račišće
KORČULA	
Tipološka klasifikacija krajobraza i razine (krajobrazni tip):	3.2. Krajobraz polja i udolina otoka i poluotoka 3.2.5. Kulturni krajobraz niza manjih polja 3.3. Krajobraz padina otoka i poluotoka 3.3.5. Mješoviti krajobraz padina 3.3.8. Povijesni urbani krajobraz
Krajobrazno područje:	d. Lumbarda-Dominče e. Žrnovska Banja a. Korčula
LUMBARDA	
Tipološka klasifikacija krajobraza i razine (krajobrazni tip):	3.2. Krajobraz polja i udolina otoka i poluotoka 3.2.5. Kulturni krajobraz niza manjih polja
Krajobrazno područje:	d. Lumbarda-Dominče

Tablični prikaz krajobraznih područja i tipova prema Krajobraznoj studiji Dubrovačko-neretvanske županije: Tipološka klasifikacija krajobraza (Koščak i sur., 2016) za povijesna naselja otoka Korčule

8.8. Tradicijska naselja otoka Korčule u odnosu na kulturne krajolike DNŽ

Studijom prepoznavanja i vrednovanja kulturnih krajolika DNŽ utvrđeno je 25 kulturnih krajolika u kojima se nalaze povijesna naselja koja su predmet ove studije. Definiranjem krajobraznog područja za svako naselje je napravljen preklap s krajobraznim područjima iz studije te utvrđeno kako se pojedina naselja nalaze u krajolicima od vrlo visoke vrijednosti. Posebno se ističu naselje Korčula, Čara i Smokvica, agrarni krajolik Blata i Vela Luke i arheološki lokalitet Vela Špilja u sklopu krajolika Vela Luke.

U kartografskom prikazu je prikazan odnos krajobraznih područja i krajolika pojedinih naselja.

Prekolop krajobraznih područja povijesnih naselja i kulturnih krajolika DNŽ

Smjernicama studije je utvrđeno za sva povijesna naselja kako je nužan održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva, a za naselja Račišće, Pupnat, Žrnovo, Korčulu i Lumbardu da je važno uvažiti i uključiti rezultate konzervatorsko-krajobrazne studije u prostorno-plansku dokumentaciju, pošto je planovima tema krajolika u velikoj mjeri zapostavljena.

VELA LUKA	
Naziv krajolika:	63. Agrarni krajolik krških polja Blato – Vela Luka 64. Terasirani krajolik Požar-Bradat-Prigradica 65. Urbani krajolik Vela Luka 66. Arheološki krajolik Vela spilja
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	Vrsta – organski razvijeni krajolik (63, 64, 65, 66) Tip - Ruralni i agrarni krajolik (maslinarski, 63) Tip - Ruralni i agrarni krajolik (vinogradarsko-maslinarski, 64) Tip – urbani (65) Tip – suhozidni, polje, nizinski (66)
Površina:	2749 ha (63); 4557 ha (64); 264 ha (65); 40 ha (66)
Status zaštite:	Prijedlog za Registar kulturnih dobara (63, 64, 66) Zaštita prostorno-planskom dokumentacijom (65)
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva.
BLATO	

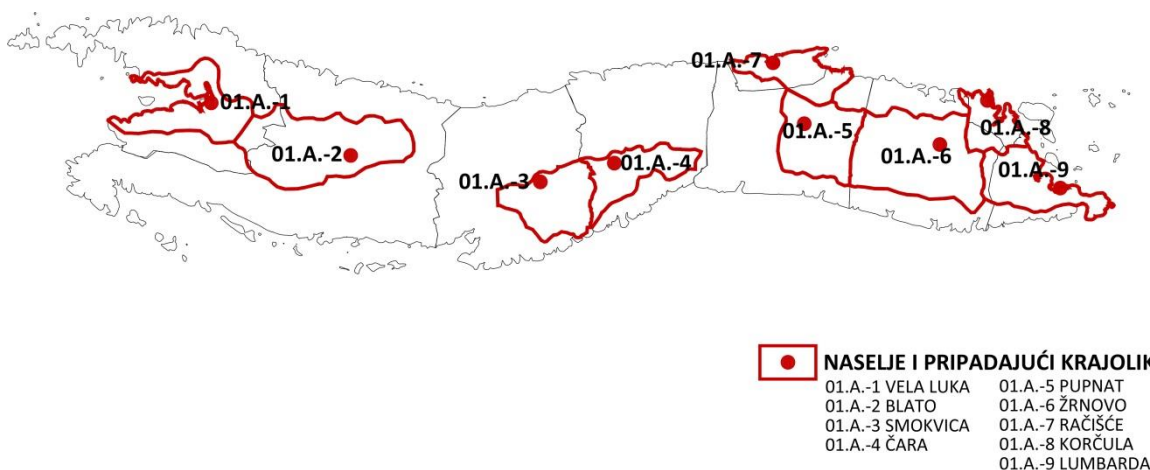
Naziv krajolika:	62. Arheološki krajolik tumula, Kopila 63. Agrarni krajolik krških polja Blato-Vela Luka
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	Vrsta – organski razvijeni krajolik (62, 63) Tip - Ruralni i agrarni krajolik (62, 63)
Površina:	40 ha (62) 2749 ha (63)
Status zaštite:	Prijedlog za Registar kulturnih dobara (62, 63)
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva.
SMOKVICA	
Naziv krajolika:	58. Ruralni krajolik Smokvice i Čare
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	Vrsta – organski razvijeni krajolik Tip - Ruralni i agrarni krajolik
Površina:	1918 ha
Status zaštite:	Prijedlog za Registar kulturnih dobara
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva.
ČARA	
Naziv krajolika:	58. Ruralni krajolik Smokvice i Čare
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	Vrsta – organski razvijeni krajolik Tip - Ruralni i agrarni krajolik
Površina:	1918 ha
Status zaštite:	Prijedlog za Registar kulturnih dobara
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva.
RAČIŠĆE	
Naziv krajolika:	51. Krajolik mora Pelješkog kanala 57. Agrarni terasirani krajolik Račišća-Kneže
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	Vrsta – asocijativni krajolik (51), organski (57) Tip – krajolik mora i malih otoka (krajolik povijesnih komunikacija, 51); ruralni i agrarni (terasirani, vinogradarski, 57)
Površina:	13 430 ha (51) 721 ha (57)
Status zaštite:	Prijedlog za Registar kulturnih dobara (51) Zaštita prostorno-planskom dokumentacijom (57)
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva. Uvažiti i uključiti rezultate konzervatorsko-krajobrazne studije u prostorno-plansku dokumentaciju. (51) Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva. (57)
PUPNAT	
Naziv krajolika:	51. Krajolik mora Pelješkog kanala 59. Ruralni krajolik Pupnata
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	Vrsta – asocijativni krajolik (51), organski (59) Tip – krajolik mora i malih otoka (krajolik povijesnih komunikacija, 51); ruralni i agrarni (agrarni krških polja, 59)

Površina:	13 430 ha (51) 179 ha (59)
Status zaštite:	Prijedlog za Registar kulturnih dobara (51) Zaštita prostorno-planskom dokumentacijom (59)
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva. Uvažiti i uključiti rezultate konzervatorsko-krajobrazne studije u prostorno-plansku dokumentaciju. (51) Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva. (59)
ŽRNOVO	
Naziv krajolika:	51. Krajolik mora Pelješkog kanala 55. Agrarni terasirani krajolik Orlanduša-Berkovica 56. Ruralni krajolik Žrnova
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	Vrsta – asocijativni krajolik (51), organski (55, 56) Tip – krajolik mora i malih otoka (krajolik povijesnih komunikacija, 51); ruralni i agrarni (terasirani vinogradarski, 55; agrarni krških polja, 56)
Površina:	13 430 ha (51) 1536 ha (55) 337 ha (56)
Status zaštite:	Prijedlog za Registar kulturnih dobara (51, 55) Zaštita prostorno-planskom dokumentacijom (56)
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva. Uvažiti i uključiti rezultate konzervatorsko-krajobrazne studije u prostorno-plansku dokumentaciju. (51) Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva. (55, 56)
KORČULA	
Naziv krajolika:	51. Krajolik mora Pelješkog kanala
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	Vrsta – asocijativni krajolik Tip – krajolik mora i malih otoka (krajolik povijesnih komunikacija)
Površina:	13 430 h
Status zaštite:	Prijedlog za Registar kulturnih dobara
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva. Uvažiti i uključiti rezultate konzervatorsko-krajobrazne studije u prostorno-plansku dokumentaciju.
LUMBARDA	
Naziv krajolika:	51. Krajolik mora Pelješkog kanala
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	Vrsta – asocijativni krajolik Tip – krajolik mora i malih otoka (krajolik povijesnih komunikacija)
Površina:	13 430 h
Status zaštite:	Prijedlog za Registar kulturnih dobara
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja

prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva. Uvažiti i uključiti rezultate konzervatorsko-krajobrazne studije u prostorno-plansku dokumentaciju.

Tablični prikaz krajobraznih područja i tipova prema studiji Prepoznavanje i vrednovanje kulturnih krajolika Dubrovačko neretvanske županije (Bilušić, 2016) za povijesna naselja otoka Korčule

8.9. Sastavnice krajolika otoka Korčule

Krajobrazno područja povijesnih naselja otoka Korčule

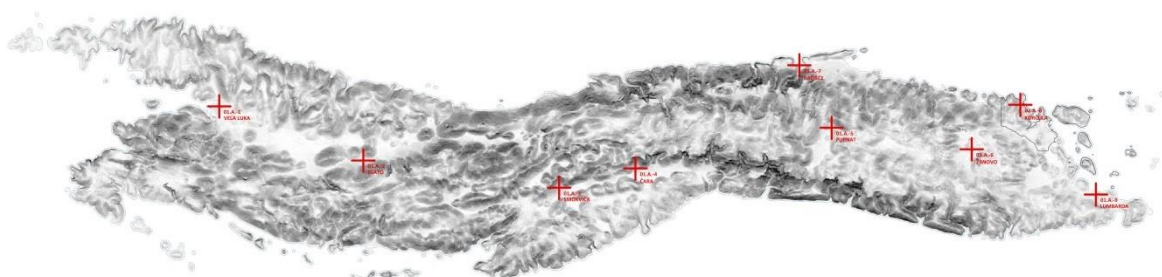
Krajolik, dio površine zemlje ili mora, jest homogeno područje sastavljeno od komponenti (sastavnica) i procesa u kojemu se odražavaju odnosi između čovjeka i njegova okoliša. Sastavnice kulturnog krajolika dijele se na prirodne i antropogene; fizičke (materijalne) i nematerijalne, odnosno biotske, abiotske i kulturne. Krajolik obuhvaća strukture i oblikovanje, povezanost oblika sa sadržajem. Strukture krajolika odražavaju ne samo prirodnu okolinu krajolika, već i komponentu povijesti, tj. utjecaj čovjeka tijekom proteklih vremena u obliku prostornih uzoraka koji su rezultat ranijih djelatnosti i procesa u krajoliku. Uzorci (patterns) i procesi su ključni koncept u suvremenoj disciplini, ekologiji krajolika. Općeprihvaćen je stav da se sastavnice krajolika dijele na prirodne i antropogene. Međutim, važni su njihovi međuodnosi, njihovo povezivanje, utjecaji i uzročno-posljedično djelovanje. Holistička definicija krajolika, kojom je obuhvaćen sveukupni karakter jednog područja, kao fizionomija čovjekova materijalnog okruženja oblikovana od materijalnih i nematerijalnih sastavnica posljedično

utječe na istraživačke metode. Krajolik nije moguće sagledati i interpretirati kao cjelinu, već se istražuje, analizira i vrjednuje kroz pripadajuće sastavnice

Na temelju dosadašnjih istraživanja, sastavnice krajolika podijeljene su u osnovne grupe:

- **prirodne sastavnice** (klima, reljef, geološka sastav, tlo, vegetacija)
- **kulturne (antropogene) sastavnice:** naselja i građevine, sustavi prometnica, poljodjelske površine i korištenje prostora tijekom povijesnih razdoblja, arheološki slojevi
- **oblikovne (fizionomijsko-morfološke) sastavnice:** mjerilo, proporcije, linije razgraničenja, dominante u krajoliku, oblici, boje, vizure, uzorci krajolika
- **nematerijalne, osjetilne, perceptivne sastavnice:** asocijativne, duhovne, identitet, simboli, običaji, literatura, glazba, osjećaj prostora i dr.

8.9.1. Prirodne sastavnice krajolika povijesnih naselja otoka Korčule

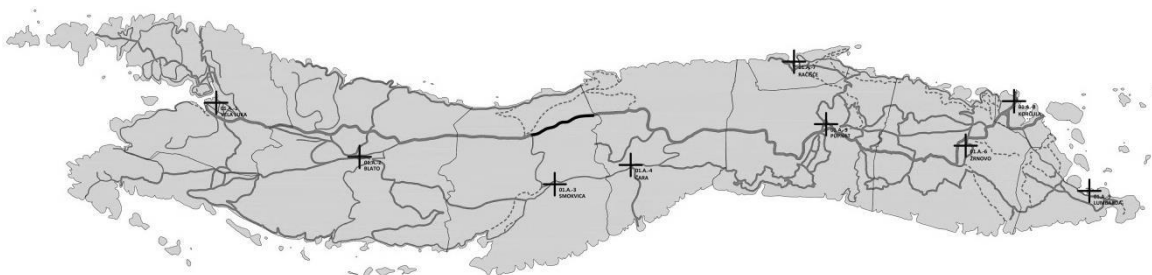

Položaj povijesnih naselja u odnosu na topografiju otoka Korčule

Promatrajući prirodne sastavnice krajolika naselja u unutrašnjosti otoka zasniva se na naseljima smještenima na blagim obroncima brda, krške podloge koja su vezana uz plodnu zemlju. Tako da svako naselje ima svoje polje (Blatsko, Čaransko, Smokvičko, Pupnatsko i Žrnovsko polje), pri čemu se Vela Luka također nadovezuje na Blatsko polje u pozadini te s Blatom stvara prostor konurbacije. Naselje Lumbarda unatoč obalnom području je svojim prirodnim položajem puno više orijentirana prema kopnenom, nego morskom dijelu naselja te se nadovezuje na Lumbardsko polje.

Opis prirodnih sastavnica krajobraznog područja povijesnih naselja otoka Korčule obrađen je za svako naselje posebno u sklopu kataloga.

8.9.2. Kulturne (antropogene) sastavnice povijesnih naselja otoka Korčule

Položaj povijesnih naselja u odnosu na prometne veze otoka Korčule

Položaj naselja u odnosu na more je također utjecao na kulturno (antropogene) krajolika koje su utjecale na neraskidivu vezu između naselja i krajolika. Sama naselja prati gusta izgradnja koju okružuje suhozidne terase, iznimka u odnosu na ovaj scenarij je Grad Korčula koje ima karakter urbanog prostora i Lumbarda koja je raspršena na nekoliko brda uz Lumbardsko polje.

Stara korčulanska naselja u unutrašnjosti otoka (Žrnovo, Pupnat, Čara, Smokvica i Blato) nastala su na padinama otočnih brežuljaka iznad ili uz plodna polja koja su pošteđena izgradnje kako bi se koristila za obrađivanje zemlje.¹⁹ Kuće su zato izgrađene na terenu u padu, nagurane na malim razmacima ili bez razmaka, a pristupa im se uskim ulicama prilagođenim konfiguraciji terena. Svako takvo naselje imalo je svoju luku na sjevernoj ili istočnoj obali otoka do koje se dolazilo vijugavim stazama. Naselja nastala na obali otoka (Korčula, Lumbarda, Račišće, Vela Luka) također su izgrađena na padinama brežuljaka, no ti su brežuljci orijentirani prema moru. Ova su naselja osim poljoprivrede, više orijentirana prema ribolovu, brodogradnji i pomorstvu. Kuće su također sagrađene na terenu u padu, nagurane na malim razmacima ili bez razmaka, a pristupa im se uskim ulicama prilagođenim konfiguraciji terena.

¹⁹ A i zato što je tradicijska gradnja u polju besmislena, bilo bi izrazito zahtjevno graditi na prostoru gdje nije dostupan kamen, nije moguće temeljenje itd.

Kuće su zidane od kamena sa pokrovom od crijepa, najčešće jednostavnog pravokutnog tlocrta sa jednom do dvije etaže završene dvostrešnim krovom čije je sljeme paralelno sa uzdužnom ulicom. Druge su pak bile složenije i toliko isprepletene da se teško može reći gdje jedna počinje, a druga završava. Uz kuće su se gradile vanjske kamene stepenice za pristup višim etažama i krovnim terasama, a uz njih je često nastajao i svod koji je na prizemnoj etaži stvarao mali predprostor ispred kuće. Takva se tipologija naziva *dvori*, a najzastupljenija u Vela Luci i Blatu dok se u manjoj mjeri može naći i u drugim naseljima otoka (zato što su naselja sama po sebi manja, no učestalost je proporcionalna njihovoj veličini). Mnoge su kuće uz sebe imale bunar, te kamene omče za vezanje magarca. Uz kuće, u naseljima su se nalazile i brojne štale građene u suhozidu sa pokrovom od kamenih ploča.

Unutar samih naselja zelenilo je uglavnom rijetko, ali nadoknađuju ga ozelenjena okolna polja i šume. Ulice su bile popločane kamenom, od kojih su i danas neke sačuvane kao takve, dok je preko većine izliven beton ili asfalt. Većina naselja nema trg – proširen središnji javni prostor za okupljanje ljudi, pa se može reći da je centar naselja predstavljala crkva izgrađena u sredini naselja, najčešće uz glavnu cestu. Ostale crkve i kapelice gradile su se uglavnom uz naselje, ali na jasno izdvojenoj poziciji od guste stambene izgradnje. U svim naseljima otoka postavljena su raspela sličnog oblikovanja.

Blato je jedino naselje koje ima veći centar s parkom i javnim zgradama oko kojeg se izgradilo naselje. Grad Korčula se pak izdvaja specifičnom urbanom strukturom povijesne jezgre, uređenim javnim prostorima i reprezentativnim starim kućama unutar nje, dok su u perifernim dijelovima izgrađene uglavnom nove kuće većeg mjerila.

Rubna naselja na istočnom i zapadnom kraju otoka - Vela Luka i Korčula - veća su i razvijenija, te su zbog trajektnih luka najčešće prvi kontakt posjetitelja s otokom. Zbog blizine tim naseljima i prva do njih - Blato kod Vele Luke i Žrnovo kod Korčule – veća su i naseljenija od onih koja su se našla u sredini otoka - Smokvica, Čara, Pupnat. Račišće ima prednost pozicije na moru zbog čega je posjećenije i naseljenije od središnjih naselja, te je danas zanimljivo za daljnji razvoj, gradnju novih ili obnovu starih kuća kao vikendica ili za iznajmljivanje turistima. Isto se odnosi i na kretanje broja stanovništva,

odnosno kućanstava na otoku. Od Vele Luke prema Pupnatu broj je sve manji, a od Pupnata prema Korčuli ponovno raste.

Sva povijesna naselja su direktno ili posredno povezana centralnom cestom koja povezuje cijeli otok (D-118). U sklopu prometne mreže postoji cijela gradacija prometa koja je jednim dijelom lokalnog značaja te se na kraju svodi na poljske puteve koji su jednih od glavnih obilježja identiteta prostora jer uz sebe vezuju suhozidne ograde, poljske kućice, raspela i poklonce. Ovakvi prostorni elementi su pod velikom ugrozom od devastacije.

Jačanjem turizma kao vrlo važne gospodarske grane poljoprivreda se sve više napušta što uvjetuje zarastanje poljoprivrednih nasada i gubljenje dominantne geometrije i velikog napora koji poduzet za obuzdavanje prirode za poljoprivredne svrhe. Međutim suhozidi i dalje ostavljaju vrlo snažan dojam na doživljaj prostora.

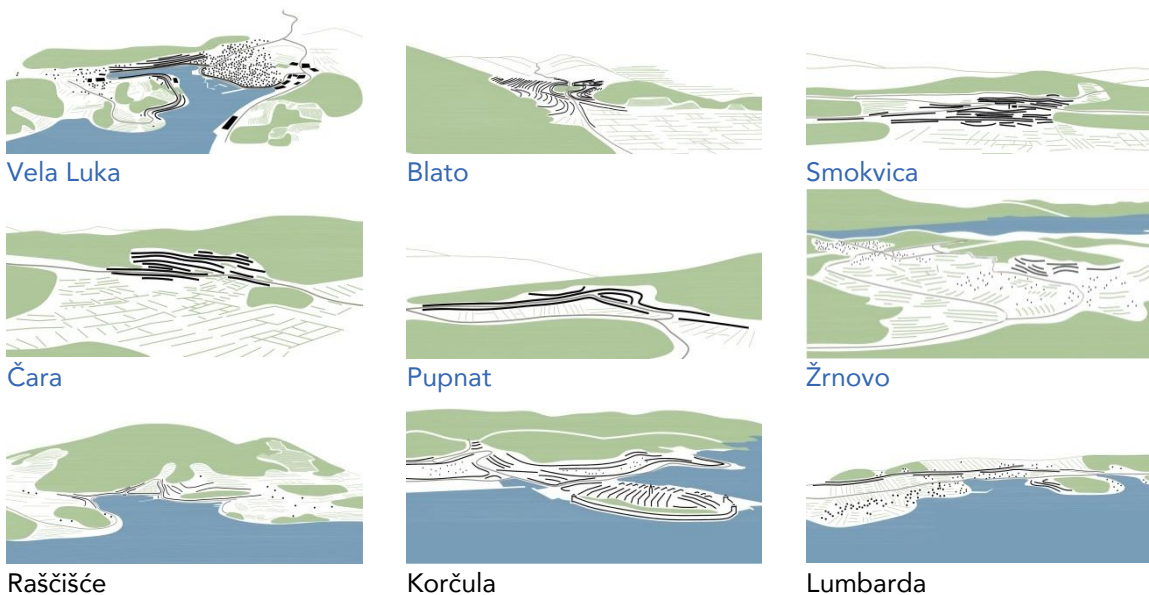
Opis kulturno (antropogenih) sastavnica krajobraznog područja povijesnih naselja otoka Korčule obrađen je za svako naselje posebno u sklopu kataloga.

8.9.3. Oblikovne (fizionomsko-morfološke) sastavnice povijesnih naselja otoka Korčule

Oblikovne sastavnice krajolika se najjednostavnije doživljavaju kroz sliku naselja koja je prikazana u poglavlju 8.4.

Krajobrazna područja gotovo svih naselja imaju snažan antropogeni karakter velike povijesne i asocijativne vrijednosti. Očuvanost struktura poljoprivrednog krajobraza djelomično je narušena zapuštanjem poljoprivrednih površina i izgradnjom u obalnom pojasu ili polju. Zbog svog karakterističnog smještaja i skladnog međuodnosa prirodnih i antropogenih struktura, prostor naselja otoka Korčule je područje izraženog prostornog identiteta i visoke vizualno-doživljajne vrijednosti.

Pojedina naselja poput Blata, Smokvice, Čare, Punata i Žrnova su slabo vizualno izloženo s plovnih puteva zbog svog strateškog položaja u unutrašnjosti otoka, ali su umjereno izložena s mreže cestovnih prometnica koje su povezuju naselja s njihovim poljem.

Slike naselja otoka Korčule

Vizualna izloženost naselja otoka Korčule analizirana je temeljem točaka i puteva/koridora na kojima se kreće i zadržava veći broj promatrača jer je pretpostavljano da će predmetno područje biti najviše i najčešće izloženo pogledima upravo s navedenih područja. Stoga je određeno dva tipa poteza gledišta – prometnice i plovni putevi. Pojedine slikom pritom prikazuju vizualnu izloženost po tipu koridora, odnosno poteza gledišta, dok pojedine slike prikazuje kartu združene vizualne izloženosti predmetnog područja sa svih koridora. Kod združene vizualne izloženosti.

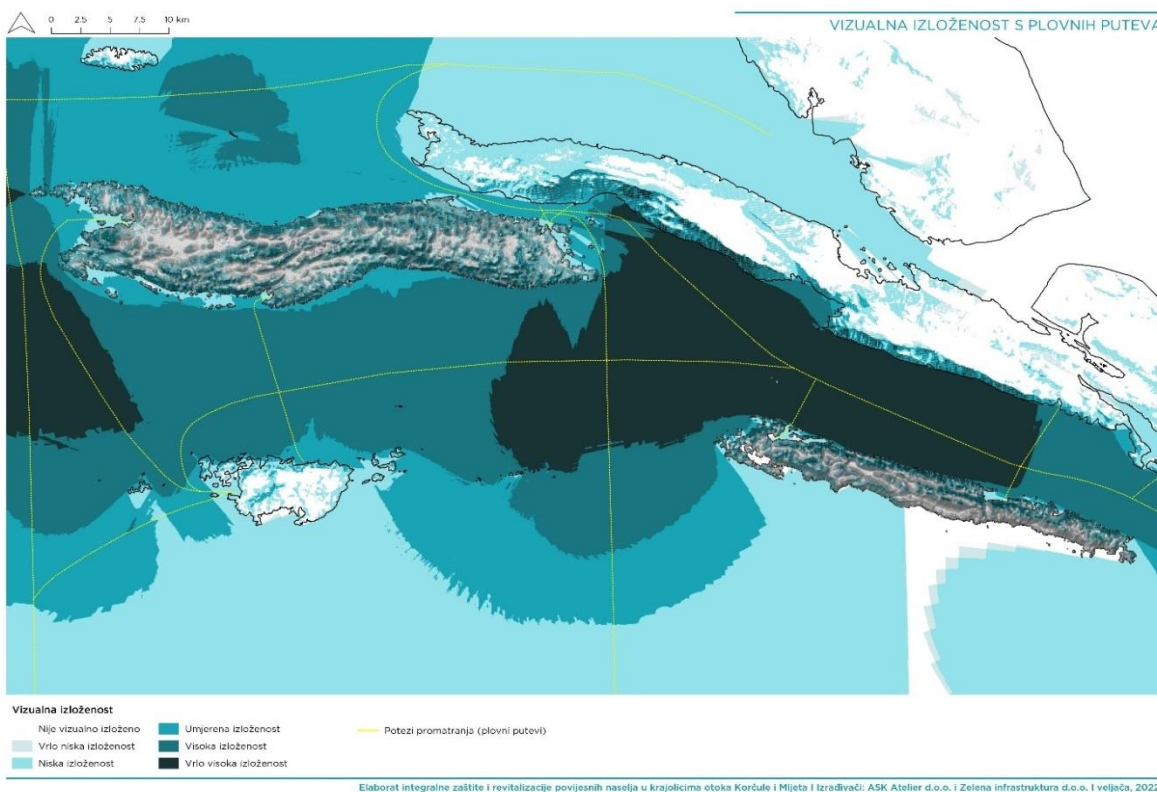
Prilikom interpretacije karata teorije vidljivosti treba uzeti u obzir i dva osnovna čimbenika koji utječu na vidljivost obuhvata - lokaciju promatranja i udaljenost od samog predmetnog obuhvata. Što se lokacija promatranja tiče, vizualno izloženim područjima smatraju se samo ona na kojima se očekuje znatniji broj promatrača, poput vidikovaca, plovnih puteva i cestovnih prometnica. Što se udaljenosti tiče, vidljivost je najveća i znatna unutar pojasa od 5 km, dok se s porastom udaljenosti, zbog zakonitosti geometrijske perspektive, ona smanjuje. Osim navedenog, vidljivost obuhvata s većih udaljenosti (više od 10 km) znatno ovisi i o optičkim sposobnostima promatrača kao i trenutačnim atmosferskim prilikama, koje mogu dodatno ublažiti vizualnu izloženost zahvata. Bitno je napomenuti i da pri izradi karte teorijske vidljivosti nisu uzete u obzir

moгуće vizualne prepreke poput vegetacije ili objekata, a koje mogu znatno zakloniti pogled.

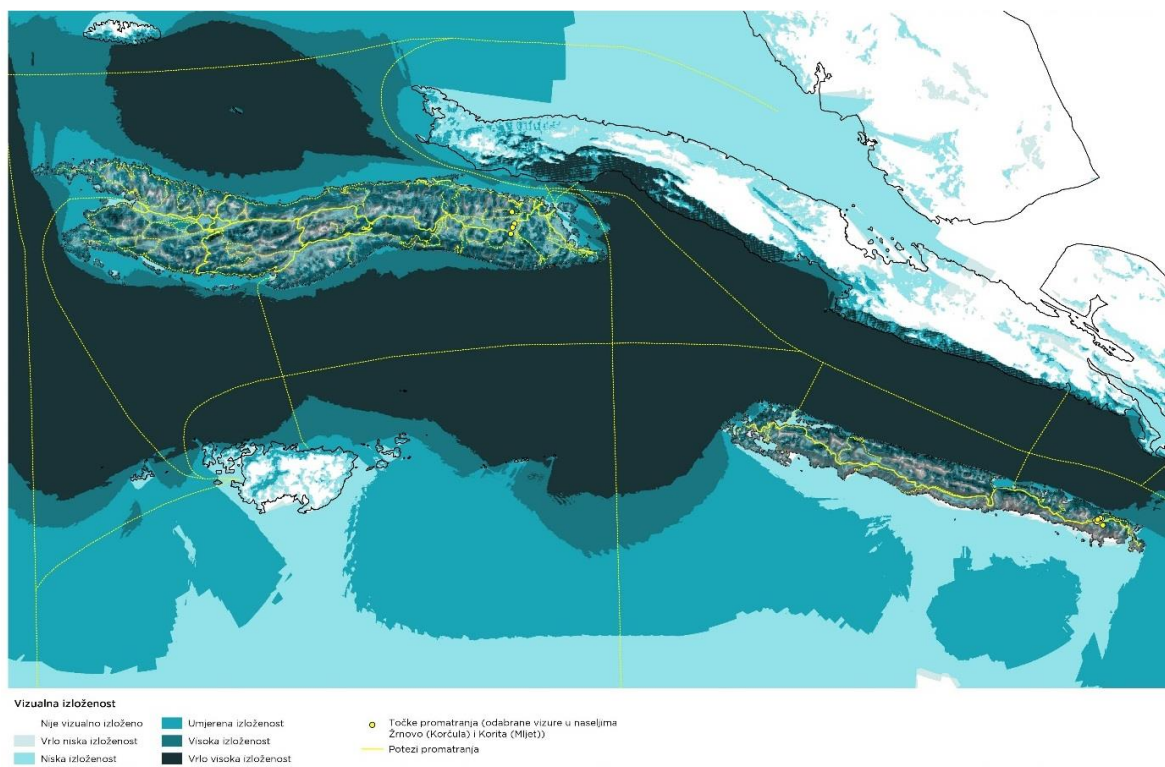
Vizualno najizloženija područja sa svih točaka i koridora stoga uključuju dijelove Korčulanskog, Mljetskog i Lastovskog kanala, jugozapadnu obalnu poluotoka Pelješca i vršne dijelove u unutrašnjosti otoka (otok Korčula) te sjeveroistočnu obalnu padinu otoka Mljeta. Visoko su izloženi udaljeniji dijelovi morskih kanala, uzvisine u unutrašnjosti oba otoka i južna obalna padina Korčule. Umjereno izložena je sjeverna obalna padina Korčule, padine nad poljima u unutrašnjosti otoka (Blatsko, Smokvičko, Čarsko i dr.). Najveći dio otoka Korčule imaju nisku vizualnu izloženost, dok su vrlo nisko izloženi niži, unutrašnji dijelovi otoka, te polja na jugozapadnoj strani Mljeta.

Kartogramski prikaz vizualne izloženosti s prometnicama na otoku Korčuli

Kartogramski prikaz vizualne izloženosti s plovni puteva u Dubrovačko-neretvanskoj županiji

Kartogramski prikaz združene vizualne izloženosti predmetnog područja sa svih točaka i koridora

8.9.4. Nematerijalne i asocijativne sastavnice povijesnih naselja otoka Korčule

Pod nematerijalnom baštinom se podrazumijeva slijedeće:

- nematerijalne, osjetilne, perceptivne sastavnice: asocijativne, duhovne, identitet, simboli, običaji, literatura, glazba, osjećaj prostora i dr.,
- percepcija krajolika, umjetnički izričaj (likovni, literarni, i sl...),
- tradicijska znanja i vještine,
- usmena predaja legende mitovi priče,
- povijesni događaji,
- povezanost sa znamenitim osobama,
- način života – kultura bivša i sadašnja.

Osim prirodnih ljepota te bogatog kulturnog i etnološkog nasljeđa, otok Korčula obiluje nematerijalnim vrijednostima kao što su razni zanati i vještine kojima su mještani stvarali svoju okolinu, skrbili za svoje obitelji ili se pak opušitali i zabavljali te pripremali fina jela. Tu su i razni blagdani uveličani procesijama (najsvečanije je na Veliki petak). Kao svojevrsni simboli Korčule ističu se brodogradnja, kamenoklesarstvo, bratovštine i viteški ples moreška i kumpanija.

Brodogradnja i kamenoklesarstvo od davnina su najvažniji korčulanski zanati. Poznati su korčulanski drvenih brodova te maraguni - drvodjelci, a zahvaljujući vrsnim kamenolomima na otoku, korčulanski graditelji i klesari izoštravali su svoje vještine i stoljećima pokazivali vrsnost svog zanata stvarajući odmjerene i čvrste zgrade. Osim na domaćem terenu, kvalitetan korčulanski kamen bio je nadaleko poznat i izvezio se po cijelome svijetu.

U sklopu kataloških jedinica su za svako naselje detaljno opisani elementi nematerijalne kulturne baštine za svako povijesno naselje koje je predmet studije.

Umijeće suhozidne gradnje

Posebno se ističe umijeće suhozidne gradnje kojim se na jadransko-dinarskom području Hrvatske gradi od prapovijesti do danas. Ovo je najstarija tehnika gradnje s kamenom, a kako i sama riječ govori radi se o suhoj gradnji - zidanju konstrukcija od kamena bez

upotrebe vezivnog materijala. U užem smislu to je zidanje zidova lomljenim kamenom s minimalnom ili bez obrade, a u širem podrazumijeva i polaganje kamenih opločenja i pokrova, gradnju građevina klesanim kamenom također bez upotrebe veziva te izradu gabiona.

Umijeće suhozidne gradnje upisano je u Registar kulturnih dobara RH, na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod registarskim brojem Z-6878 te na UNESCO-vu Reprerentativnu listu nematerijalne kulturne baštine.

Zajedno s brojnim crkvama, kapelama i kamenim križevima na otoku Korčuli, suhozidne građevine - meje, poljske kućice, vrtujci i torete - posebno svjedoče o umijeću njihovih graditelja i značajan su dio korčulanskog krajolika, posebno zapadnog dijela.

Meje

Suhozidi na otoku Korčuli nazivaju se meje. Najviše ih je izgrađeno na zapadnom dijelu Korčule koji je oduvijek bio dosta nastanjen. Gradnja meja dosegla je vrhunac u 19. i poč. 20. st. kada je broj stanovnika bio najveći. Zbog potrebe za plodnim tlom pristupalo se obradi terena i gradnji meja. Za temelje i lice meje koristili su se veći komadi kamena, a u sredinu se nabacivalo sitnije kamenje ili mješavina zemlje i sitnog kamenja (tzv. savura) koje je služilo kao vezivo.

Poljske kućice

Istovremeno s mejama, radi sklanjanja od nevremena ili jakog sunca, kao zaklon za životinje, spremište za oruđe i poljoprivredne proizvode, a ponekad i radi trajnog obitavanja, po čitavom otoku u suhozidu su građene i poljske kućice pravokutnog tlocrta sa dvostrešnim krovom od kamenih ploča. One se, kako i sam naziv govori, nalaze u poljima i čine cjelinu s mejama ili se pak nalaze u naseljima pored kuća za stanovanje. Velik broj poljskih kućica nalazi se na širem području Vela Luke gdje je zastupljen još jedan tip suhozidne građevine - vrtujak.

Vrtujak

Vrtujak je građevina kružnog tlocrta nadsvođena kupolom, odnosno stožastim krovom. Sagrađeni su podalje od naseljenog dijela Vela Luke (sjeverno, sjeveroistočno i sjeverozapadno), u Smokvici i Medvinjaku i nisu tipične za otok Korčulu, a ima ih svega 10-ak. (Slične građevine karakteristične su u Hrvatskoj za područje Istre - kažuni i za otok Brač - bunje.) Zahvaljujući konstrukciji krova koja je isključivo od kamena vrtujci su trajniji od kućica sa dvostrešnim krovom čija se konstrukcija često urušava zbog dotrajalosti drvenih nosača.

Osim kamenarstva i klesarstva, nematerijalne vrijednosti ovog kraja su i druge vještine i zanati kojima su mještani privređivali za život poput pomorstva, brodogradnje, turizama, ribarstva, poljoprivrede i dr. Posebno se ističe uzgoj maslina i proizvodnja korčulanskog maslinovog ulja o čijoj vrijednosti svjedoče zaštićena oznaka izvornosti (ZOI) i zaštićena oznaka zemljopisnog podrijetla (ZOZP), a stoljećima se održava i tradicija vinogradarstva i vinarstva. Na istočnom dijelu otoka - u Lumbardi - uzgaja se Grk, dok se u središnjem dijelu otoka - u vinogradima Čare i Smokvice - uzgajaju Pošip i Rukatac. Od crnih sorti najrašireniji je Plavac mali.

Među brojnim nematerijalnim vrijednostima ovog kraja je i tradicionalna kuhinja - jela poput korčulanske pašticide, žrnovskih makaruna, veloluškog kupusa na tabak te razne slastice - kolač lumblija, cukarini, klašuni, rozata, arancini, bruštulane mindele, suhe smokve, lojenice, sirnice i dr.

Dijelovi korčulanskog identiteta i tradicije također prepoznati kao kulturne baštine su i klapsko pjevanje i plesovi s mačevima.

Klapsko pjevanje

Klapsko pjevanje je tradicijsko višeglasno homofono pjevanje bez pratnje instrumenata (a capella), a izvodi ga skupina od 5-8 pjevača. Tradicija klapskog pjevanja posebno je živa u Blatu gdje se svake godine održava Večer klapa Dubrovačko-neretvanske županije.

Klapsko pjevanje upisano je u registar kulturnih dobara, na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod registarskim brojem Z-3621 te na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine.

Plesovi s mačevima

Jedan od načina očuvanja i prezentiranja nematerijalnih vrijednosti, odnosno tradicijske i povijesne baštine otoka Korčule je i Festival plesova s mačevima - moreške u gradu Korčuli i kumpanije u otočnim naseljima Vela Luci, Blatu, Smokvici, Žrnovu, Čari i Pupnatu. Festival je pokrenula Turistička zajednica Grada Korčule 1997. godine, a održavao se do 2004. godine te je nakon desetljeća stanke 2014. godine ponovno pokrenut povodom 28. međunarodnog simpozija ICTM (Međunarodnog vijeća za tradicijsku glazbu) i održava se svake godine.

Izvedbe ovih plesova sastavni su dio tradicijskih običaja štovanja nebeskih zaštitnika i zaštitnica naselja.

Moreška

Moreška je ples s mačevima koji se u prošlosti izvodio širom Mediterana, a danas je očuvan u gradu Korčuli. Upisana je u Registar kulturnih dobara RH, na Listu nematerijalnih kulturnih dobara pod registarskim brojem Z-3235. Svečano se izvodi 29. srpnja za blagdan sv. Teodora kada je ujedno i Dan grada Korčule. Izvodi se na hrvatskom jeziku, uz glazbenu pratnju, s kostimiranim bojnicima, evocirajući borbu Kršćana i Saracena.

U plesu, dva se kralja s vojskama bore za zarobljenu djevojku. Crni kralj - Moro i njegova vojska odjeveni u crno, dok su Bijeli kralj - Osman i njegova vojska odjeveni u crveno, a ženski lik - Bula, odjevena je u turskom stilu. Izvedba počinje dijagonalom između Crnog kralja Mora i Bule - zarobljene zaručnice Bijelog kralja Osmana koji je dolazi osloboditi sa svojom vojskom. Između svakog sukoba s mačevima (kolpa) - vojske kružno koračaju uz ritam bubnja. Ples završava porazom vojske Crnog kralja nakon čega Moro u znak pokornosti Osmanu predaje mačeve i Bulu, a Osman oslobađa svoju zaručnicu i poljubi je.

Nekoć je ovaj ples pratio manji broj instrumenata, a danas se izvodi uz pratnju kompozicije Moreška koju je prije Drugog svjetskog rata skladao Krsto Odak za orkestar limene glazbe. Stalni postav izložbe moreške izložen je u Kuli Kopnenih vrata - Revelinu, iznad ulaza u stari grad.

Kumpanija

Kumpanija je ples s mačevima koji se izvodi u starim naseljima otoka Korčule - Vela Luci, Blatu, Smokvici, Čari i Pupnatu. Tema je proizašla iz obrane otoka od raznih osvajača u nemirnim vremenima prošlosti, pa i u plesu organizirana skupina muškaraca pokazuje uvježbanost i spremnost na obranu. Izvodi se uz pratnju bubnja i mišnjice (gajdi).

Od korčulanske moreške razlikuje se po nošnji, glazbenoj pozadini i nema ženskog lika dok su kumpanije u već spomenutim naseljima međusobno dosta slične.

Moštra

Za razliku od ostalih mještani Žrnova, od obnove 60-ih godina 20. stoljeća, svoj ples s mačevima nazivaju moštra. Taj lančani ples s mačevima također praćen mišnicama i bubnjevima središnji je događaj mjesta koji se svečano održava 15. kolovoza, na blagdan Velike Gospe i večer uoči sv. Roka - nebeskog zaštitnika Postrane, a izvodi se upravo na trgu ispred crkve sv. Roka.

U svim mjestima otoka Korčule uobičajene su karnevalske pokladne priredbe (u periodu od Sv. Tri kralja 6. siječnja do početka Korizme). Naselje Blato u ovo vrijeme održava tradiciju pokladnih plesova ili mundi.

Munde

Munde su posebne po tome što imaju mnogo pravila. Uz pratnju harmonike plešu se tradicionalni plesovi (foštrop, mazurka, 4 pasa, valcer, tanac, tango, manfrina, kotilijun, prtilica, rašpa i dr.). Svime upravlja vođa ceremonije ili kolovoja, a pojedini ples ili mundu mogu plesati samo oni koji su ga i zakupili (pretpostavlja se da riječ munde dolaze od talijanske riječi munte što znači rezervirati). Posebno dobre plesačice za

nagradu dobivaju naranču od svojih partnera, a ako plesač u žaru plesa probije drveni pod dobiva nove cipele.

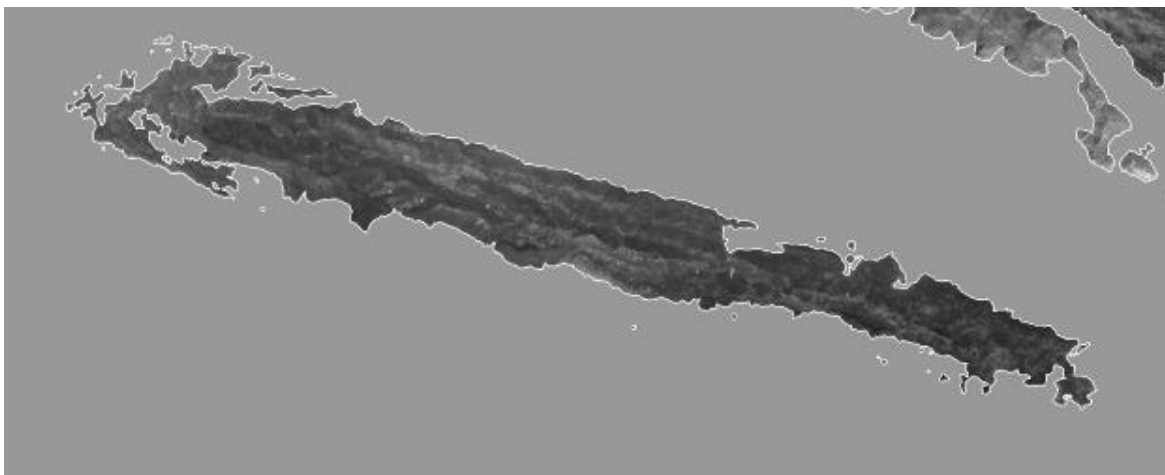
Osim plesa, munde su prilika za druženje i uživanje u tradicionalnim jelima poput polučene gere (gire sušene s bijelim lukom), lumpara (priljepci), krauta (kiseli bijeli kupus sa svinjskim nogama), a od slatkog pršurata (fritule) i hrstula (kroštule).

Osim nošnji, pjesme i plesa na Korčuli su sačuvani i drugi običaji kao što su koledanja-čestitanja na blagdan sv. Martina (22.22), sv. Katarine („5.11.), Božić, Novu godinu i dr. Tada otočani obilaze kuće susjeda, prijatelja, obitelji i svečara pjevajući stare pjesme, a za uzvrat ih domaćini daruju ili časte voćem, slatkišima ili novcem.

Klupske večeri, festivali plesova s mačevima, ribarske večeri, vinski festivali, utrke tovara, folklorne večeri, narodne nošnje, brojne procesije i mnoge druge manifestacije svjedoče o nematerijalnim vrijednostima i tradicijama ovog kraja koje se njeguju i održavaju iz godine u godinu.

9. OTOK MLJET

9.1. Općenito

Prikaz otoka Mljeta (Izvor: geoportal.dgu.hr)

Otok Mljet, je naš najistočniji, a ujedno i najzeleniji veći dalmatinski otok, s površinom od 100,4 km² i prosječnom širinom od 3 km proteže se u smjeru sjeverozapad-jugoistok u duljini od 37 km, paralelno sa poluotokom Pelješcom od kojeg ga sa sjeveroistočne strane dijeli Mljetski kanal širine 8 km. Sa svih ostalih strana okružen je otvorenim morem. Sjeverozapadni kraj otoka (rt Goli) udaljen je od Korčule 18 km, a jugozapadni kraj otoka (rt Gruj) udaljen je od Dubrovnika 30 km.

Današnje obale otoka oblikovali su jaki valovi, morske struje i vjetrovi. One obiluju pješčanim plažama, pećinama, garmama, rikavicama, uvalama, dragama, jezerima, lukama i lućicama. Jugozapadna obala visoka je, strma i pusta, izložena je valovima otvorenog mora, a svojom se strminom spušta pod more u dubine i do 100 m. Teško joj se prilazi u oba smjera - s kopna do mora i s mora do kopna, a nema niti jedne zaštićene luke. S duge strane otoka je relativno plitak Mljetski kanal (dubok 44-89 m) gdje obala nije toliko strma i lakše joj se prilazi, pa su na ovoj (sjeveroistočnoj) obali otoka nastale mljetske luke. Obala je najrazvedenija na sjeverozapadnom i jugoistočnom kraju otoka -

na sjeverozapadnom dijelu nalazi se uvala Soline, luka Pomena, Mljetska jezera i luka Polače, a na jugoistočnom dijelu pješčane uvale Saplunara i Blace.

Mljet je danas u sustavu Dubrovačko-neretvanske županije, a ima status općine sa sjedištem u Babinu polju. Općinu Mljet čini 19 prostornih naselja: Babino polje, Blato, Govedari, Korita, Kozarica, Maranovići, Njivice, Okuklje, Polače, Pomena, Pristanište, Prožura, Prožurska Luka, Ropa, Saplunara, Soline, Sobra, Tatinica i Velika Loza, od toga je 14 statističkih naselja: Babino polje, Blato, Govedari, Korita, Kozarica, Maranovići, Okuklje, Polače, Pomena, Prožura, Prožurska Luka, Ropa, Saplunara i Sobra.

Na otok se pristupa brodom. U naselju Sobra na sjevernoj obali nalazi se trajektna luka preko koje je ostvarena veza sa poluotokom Pelješcem. Kroz otok prolaze 2 državne ceste. Državna cesta D120 prolazi uz naselja Pomena, Govedari, Polače, Babino Polje, Sobra, Prožura, Korita i Saplunara. Ukupne je duljine od 42,9 km. Od nje se odvajaju lokalne ceste kojima se pristupa naseljima. Druga državna cesta je cesta D123 koja spaja trajektnu luku Sobra s državnom cestom D120 u duljini od 1,1 km.

Mljet je opskrbljen struja koja je na otok došla 1963. godine, a vodoopskrba otoka Mljeta do nedavno se temeljila na bunarskim zahvatima bočate vode koja se obrađuje preko desalinizatora, na dopremi vode putem vodonosaca iz vodoopskrbnog sustava Neretva-Pelješac-Korčula-Lastovo-Mljet te zahvatima iz prirodnih izvora koji su vrlo malog kapaciteta. Nakon dovođenja vode s kopna 2018. godine Mljet je na području nacionalnog parka dobio vodoopskrbnu mrežu i započelo je priključivanje kućanstava na istu. Na otoku također postoji i organizirani odvoz miješanog komunalnog otpada.

Nekoć je cijeli otok bio pošumljen – sve do 1917. godine kada je izbio veliki požar koji je zahvatio velik dio otoka od Polača do Babina Polja i uništio vrijedne stoljetne šume na čijem je mjestu izrasla makija.

Vegetacija je naročito bujna na sjeverozapadnom dijelu otoka, a između pošumljenih strmina smjestile su se baštine otočana (polja, prodoli, dolovi i dočine) povoljne za obrađivanje zemlje. Zbog ljepote krajolika i stoljetnih mediteranskih šuma bora i česvine, zbog specifične cjeline koju čine kanal Soline, Veliko i Malo jezero, te zbog kulturno-povijesnih spomenika poput benediktinskog samostana iz 12. st. na otočiću sv. Marije,

antičke palače i starokršćanske bazilike u Polačama sjeverozapadni dio otoka Mljeta 11.11.1960. godine proglašen je Nacionalnim parkom.

Mljetska jezera - Veliko i Malo jezero - posebni su prirodni fenomeni nastali djelovanjem mora, ali u njihovu stvaranju sudjelovao je i čovjek. Okružena su šumama alepskog bora i česvine, a sastoje se od 3 dijela - Velikog i Malog jezera, te kanala Soline preko kojeg su spojeni s otvorenim morem. Veza između Velikog i Malog jezera uspostavljena je umjetno prokopanim kanalom. Vode jezera obiluju hranjivim solima i sumporovodikom te su pogodne za liječenje reumatskih i kožnih bolesti dok blato iz Malog jezera pomaže u liječenju upala, cista i sličnih oboljenja. Na južnoj strani Velikog jezera nalazi se otočić sv. Marije sa benediktinskom opatijom sv. Marije. Sredinom 12. st. na Mljet su došli benediktinski redovnici. Tražeći najpogodnije mjesto za izgradnju samostana i crkve odlučili su se za otočić na Velikom jezeru (otočić sv. Marije). Izmjenama plime i oseke stvarala se jaka struja čiju su silu benediktinci iskoristili za pokretanje mlina. Mlin su sagradili na ulazu u Veliko jezero, a na njemu su mljeli žito i druge žitarice koje su uzgojili na plodnim otočnim poljima.

Na jugoistočnom dijelu otoka, zbog nedovoljno obradive površine krčila se šuma te se obrađivale i strme strane. Izoliranost, šumovitost i slaba napučenost omogućile su razvitak brojnih životinjskih vrsta na otoku, a uz obale u čistom i bistrom moru nalaze se brojna lovišta plave i bijele ribe, te brakovi gdje se love jastozi. Na velikim dubinama žive različiti koralji koji se koriste za izrađivanje nakita, a uz vanjske, južne obale otoka živi sredozemna medvjedica.

Zbog prometne izoliranosti otok Mljet imao je spor demografski i ekonomski razvitak. Prema spisima Mljetske kancelarije otok Mljet je tijekom 14. i 15. st. bio gusto naseljen, no čak nekoliko puta kroz povijest stanovništvo je prorijedila kuga, a utjecaja su imale i druge zarazne bolesti. Na 1. popisu stanovništva koji je 1673-74. g. provela Dubrovačka Republika popisano je 662 stanovnika. Od tada broj stanovnika kontinuirano raste pa do 1948. godine kada doseže najveći broj od 2086 stanovnika. Nakon toga, u 2. polovici 20. stoljeća, broj stanovnika je u kontinuiranom padu na što je utjecalo propadanje poljoprivrede i ribarstva i povezano s tim naglo iseljavanje stanovništva u prekomorske

zemlje (osobito Ameriku). Kako bi stali na noge otočani se ponovno posvećuju maslinarstvu i vinogradarstvu, počinje razvoj ugostiteljstva i turizma, a od starih naselja (Babina Polja, Korita, Maranovića, Prožure, Blata i Goveđara) nastaju nova naselja po otočnim lukama i uvalama (Sobra, Okuklje, Prožurska luka, Saplunara, Kozarice, Pomena).

Do popisa stanovništva 2001. godine broj stanovnika na otoku Mljetu pao je na 1111, 2011. na 1088, a 2021. godine popisano je ukupno 1077 stanovnika što ukazuje na to da je broj stanovnika i dalje u kontinuiranom padu.

Kao izvoru života stanovnici Mljeta bili okrenuti šumi, poljoprivredi (maslinici, vinogradi) i te stočarstvu (koze, ovce i magarci), a od 15. i 16. st. Mljećani su vrsni pomorci na svojim i dubrovačkim jedrenjacima. Danas, osim poljoprivrede, ugostiteljstva i turizma, otočani se zapošljavaju i u pomorstvu. Iako je na snazi ljetni turizam, Mljet ima idealne klimatske prilike i za razvitak zimskog turizma, a bogatstvo otočne faune omogućuje razvitak lovnog turizma, posebno lov na divlje svinje.

9.2. Povijesni i prostorni kontekst

Mljet na Coronellijevoj karti Dubrovačke republike iz 1688. godine (Izvor: Zbirka zemljovida i atlasa NSK)

Prema izvorima naziv otoka Mljeta dolazi od riječi med. U prošlosti su po mljetskim šumama postojali brojni pčelinjaci, a njihov se med nudio na carskim dvorovima. U povijesnim dokumentima otok Mljet pojavljuje se pod različitim nazivima (*e Melita, de Meleta, na Mlete, de la Melida, de Melta, de Malta, di Meleda, Melitensis Melitae*), a riječ *Melita-Melite* u grčkom jeziku ima isto značenje kao i latinska riječ za med - *mell, mellis*.

Prvi stanovnici Mljeta dolaze s Pelješca i doline Neretve. Bili su to Iliri koji su tijekom 2. tisućljeća prije Krista postupno naselili cijeli otok. Najstariji povijesni izvori u kojima se spominje Mljet vezani su za grčke autore iz 4. st. pr. Kr., no prvi stvarni povijesni podaci o Mljetu i njegovim stanovnicima pojavljuju se u djelu "De rebus illyricus" rimskog pisca Appiana iz 1. st pr. Kr. koji opisuje kako je rimski car August pokorava Ilire na Mljetu i Korčuli te na zapadnom dijelu otoka Mljeta stvara carski posjed i u Polačama gradi palaču za upravitelja osvojenog posjeda. Narod je stanovao u bližoj ili daljoj okolini palače u malim neuglednim kućicama od suhozida kojima nije ostalo traga. Danas je ta palača najznačajniji spomenik na otoku iz rimskog razdoblja, a uz Dioklecijanovu palaču u Splitu i najveći rimski spomenik na prostoru cijele Dalmacije. Dio je arheološke zone Polače koju čine i ruševina lazareta, ruševni ostaci Istočne i Zapadne bazilike, utvrda Kaštio, Sjevernog kompleksa (ostaci termi) te arhitektonskih ostataka neutvrđene namjene u obalnom dijelu sjeverozapadno od palače. Ova arheološka zona upisana je u Registar kulturnih dobara RH, na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod registarskim brojem Z-2529. Spomenuti arheološki nalazi svjedoče o tome da je na prostoru luke Polače kontinuirano postojalo naselje od 1.-11- st. sa svim značajkama antičkog, a kasnije srednjovjekovnog naselja - grada.

Rimsko razdoblje na Mljetu prestaje naseljavanjem hrvatsko-slavenskih plemena na Jadranskoj obali početkom 7. st. i razaranjem Epidaura, Ragusiuma, Salone i drugih gradskih središta skupa s Avarima. Tada na Mljet, osobito u luku Polače, bježe izbjeglice iz Narone, Ragusiuma te s rimskih posjeda na Pelješcu i Korčuli, a krajem 8. i poč. 9. st. Hrvati iz neretvanske doline postupno prelaze na Mljet koristeći se slabljenjem bizantske vlasti.

Neretvani dolaze na Mljet preko Mljetskog kanala i postupno ga naseljavaju od istoka prema zapadu. Na istočnom dijelu otoka nastaje prvo hrvatsko naselje Vrhmljeće, poviše luke Okuklja. Potom nastaju stara naselja Babino Polje, Žara (na mjestu antičkog naselja Žara), Prožura, Blato, Okuklje, Korita i Maranovići. U Polačama u to vrijeme još uvijek postoji rimsko naselje. Kako je broj Hrvata sve više rastao oni u 12 st. osvajaju i zapadni dio otoka s Polačama. Od 14. st. Dubrovačka Republika širi kulturni i gospodarstveni utjecaj na Mljet.

Veliki knez Zahumija Desa darovao je 1151. g. cijeli otok Mljet benediktinskom redu sv. Marije iz Pulsana u Apuliji, a to je odobrio i papa Ivan XXII. Tako na otočiću u Velikom jezeru benediktinci grade samostan koji je postao feudalni gospodar cijelog otoka i brzo učvrstio svoju vlast. Samostan je uvelike utjecao na razvoj pismenosti i kulture na otoku Mljetu, ali i širem zaleđu Balkanskih poluotoka. Godine 1345. mljetski je samostan sv. Marije oslobodio otočane svih obaveza prema opatiji, ali uz godišnji prihod od 300 perpera i jednu kokoš po svakoj kući, što su morali platiti i dati samostanu. Iste je godine donesen i Statut Općine Mljet.

U 15. st. Dubrovčani su ponajviše diplomatskom borbom uspjeli granice svoje države proširiti na Mljet koji je ostao u sustavu Dubrovačke Republike sve do njezine propasti 1808.g. Nakon kratkotrajne francuske vlasti koja je uslijedila Mljet je od 1815. godine u sastavu Habsburške Monarhije sve do njezine propasti 1918. g. Nakon prve talijanske okupacije Mljet ulazi u sastav Kraljevine SHS i u sastavu Kraljevine Jugoslavije ostaje do 1941. godine kada je zajedno s Korčulom anektiran Kraljevini Italiji do kapitulacije Italije 1943.g.

Na Mljet se 1944. godine iskrcavaju njemački vojnici, ali otočani oslobađaju svoj otok iste godine. Nakon 2. svjetskog rata Mljet je u sastavu Hrvatske, svoju općinu zadržava do 1963., a od tada do 1990. je u sastavu općine Dubrovnik. Konačno rušenjem komunizma i raspadom bivše SFRJ Mljet je u svojoj današnjoj državi - Republici Hrvatskoj.

9.3. Osnovni demografski pokazatelji

Na području Dubrovačko-neretvanske županije na otoku Mljetu prema popisu stanovništva iz 2021. godine bilježi 1068 stanovnika, a prema popisu iz 2011. godine 1088.²⁰ Što ukazuje na blagi silazni trend i gubitak stanovništva. Od analiziranih primjera na otoku Mljetu najveći broj ljudi živi u Babinom polju u kojoj živi 262 stanovnika. Nakon toga slijede Govedari sa 163, Polače sa 113 stanovnika, dok sva ostala naselja imaju manje od 100 stanovnika, uglavnom u prosjeku oko 30-ak ljudi. Na temelju podataka jasno je kako je riječ o izrazito malenim naseljima s vrlo skromnom populacijom.

Dubrovačko-neretvanska županija, kao i sve ostale županije imala je 2011. godine negativno prirodno kretanje, odnosno prirodni pad pa tako i otok Mljet. Na razini svih naselja na otoku negativan demografski pad iznosi 0,39%, što je znatno manje od otoka Korčule gdje je gotovo 10% manje stanovnika u posljednjih 10 godina.

Otok Mljet je primarno orijentiran na naselja uz obalu. Sobra je glavna luka te je mjesto najvećeg razvoja, jer je najbolje povezana sa kopnom, no kao potpuno novo naselje ona nije predmet ovog istraživanja. Babino polje je u povijesti i danas bilo glavno mjesto na otoku, pa i danas ima najveći broj stanovnika. Taj podatak niti najmanje ne čudi jer je to mjesto u kojem su sve administrativne funkcije otoka, a najvažnije je da je tamo smještena škola.

U devet analiziranih naselja trenutno živi 679 stanovnika, što je najniži broj stanovnika od kad postoje poznati podaci o broj stanovnika na otoku. U međuvremenu je najveći broj stanovnika zabilježen 1931. godine, kada je popisano 2051 stanovnik.

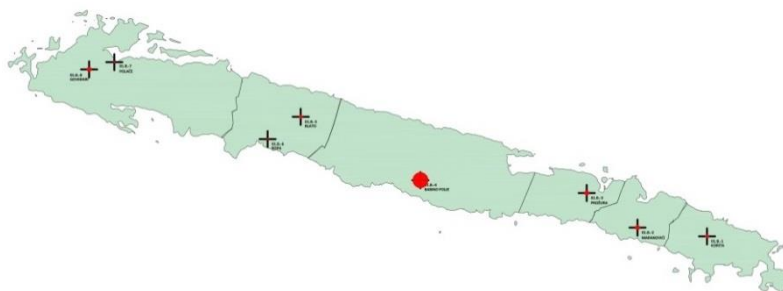
Gustoća naseljenosti stanovnika je vrlo niska, te se po gustoći nastanjenosti otok Mljet može usporediti s Lastovom, koje prati velika starost stanovništva i sustavni demografski pad. Činjenica da otok sustavno gubi stanovništvo nije dobar dugoročni pokazatelj te nužno provesti adekvatne mjere kako bi se taj trend izmijenio.

²⁰ Pošto podaci iz popisa 2021. godine nisu u potpunosti sistematizirani za potrebe ove studije su korišteni podaci iz popisa iz 2011. godine.

Naziv naselja	1857	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2001	2011.	2021
Blato	107	93	78	118	119	160	204	227	174	165	141	107	91	77	46	39	31
Govedari	118	163	128	179	169	240	317	348	274	283	286	238	182	179	165	151	143
Korita	135	128	141	135	120	153	132	141	163	164	186	168	115	90	74	46	53
Polače	/	/	35	29	29	48	/	/	61	63	82	72	87	123	115	113	113
Babino polje	670	683	740	793	802	912	920	966	907	857	791	660	562	398	336	270	262
Maranovići	145	161	156	172	170	174	182	176	190	190	179	127	73	60	54	43	29
Prožura	155	153	180	181	170	184	179	192	217	208	182	149	121	78	53	40	26
Ropa	/	/	43	10	29	32	/	/	62	60	40	29	25	19	32	37	22
Ukupno	1330	1381	1501	1617	1608	1903	1934	2050	2048	1990	1887	1550	1256	1024	875	739	679

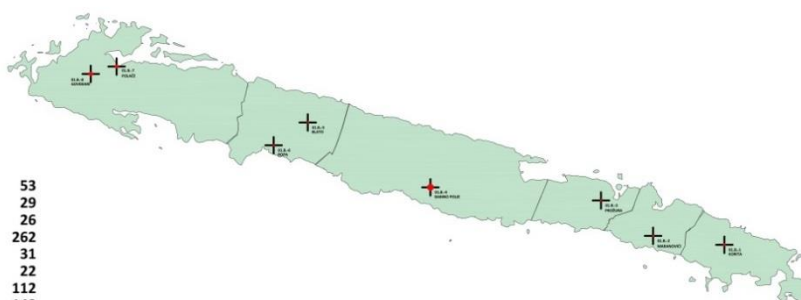
Pokazatelji broja stanovnika od 1857. godine do danas

KORITA	53
MARANOVIĆI	29
PROŽURA	26
BABINO POLJE	262
BLATO	31
ROPA	22
POLAČE	112
GOVEDARI	142

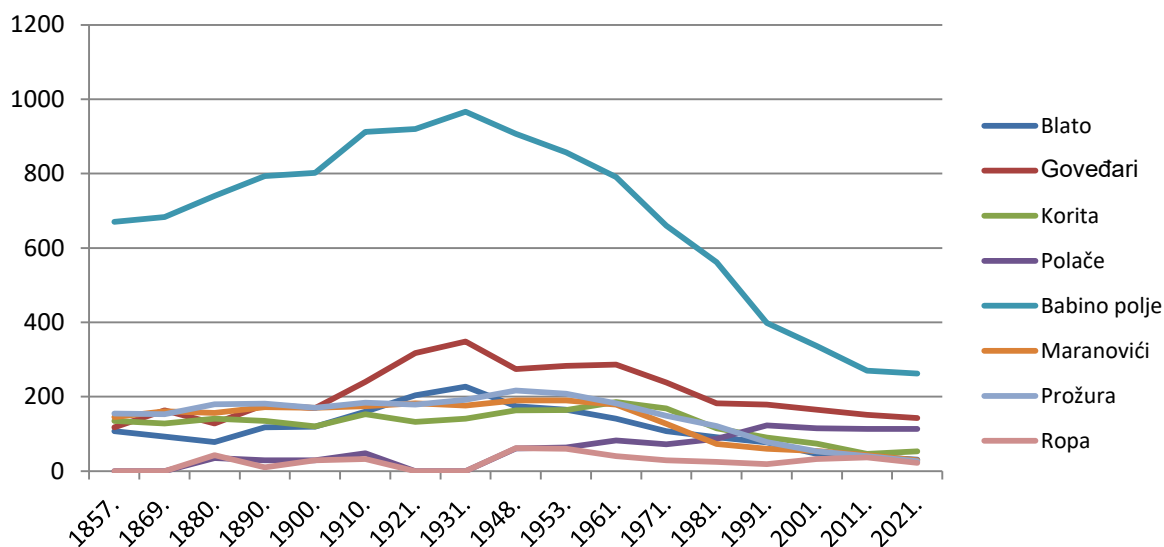

Broj stanovnika otoka Mljeta prema popisu iz 1900. godine

KORITA	53
MARANOVIĆI	29
PROŽURA	26
BABINO POLJE	262
BLATO	31
ROPA	22
POLAČE	112
GOVEDARI	142

Broj stanovnika otoka Korčule prema popisu iz 2021. godine

Demografski pokazatelji kretanja stanovnika otoka Mljeta

Gustoća naseljenosti prema općinama i gradovima (st/m²) 1991. godine (Izvor: Šterc, S., Šterc, F. (2016.))

Gustoća naseljenosti prema općinama i gradovima (st/m²) 2011. godine (Izvor: Šterc, S., Šterc, F. (2016.))

Korita

Prema prvom popisu stanovništva iz 1857. godine u Koritima je bilo 135 stanovnika. Kasniji popisi bilježe vrlo slične podatke, a najveći broj stanovnika zabilježen je na popisu

1961. godine kada ih je bilo 186. Od onda pa sve do danas broj stanovništva je u konstantnom padu do 2011. godine. Na popisu 2001. godine zabilježeno je 74 stanovnika, a 2011. njih 46. Zadnji popis stanovništva 2021. godine bilježi blagi rast sa ukupno 53 stanovnika i 20 kućanstava.

Maranovići

Od popisa stanovništva 1857. do onog 1948. godine broj stanovnika naselja Prožura nije se drastično mijenjao. Od prvog popisa sa 155 stanovnika do popisa 1948. godine broj stanovnika narastao je na najveći broj 217 stanovnika. Od tada pa sve do dana broj stanovništva kontinuirano pada gotovo jednakom brzinom (za oko 30 stanovnika svakih 10 godina do 2001. godine). Na popisu 2001. godine popisano je ukupno 53 stanovnika, 2011. njih 40, a 2021. godine samo 26 te 13 kućanstava.

Prožura

Stanovnici Prožure i Prožurske Luke nekoć su se bavili poljoprivredom, ribarstvom (zbog neposredne blizine Prožurske blatine, stanovnici su se ranije bavili i izlovom jegulja) i izvozom svojih proizvoda u Dubrovnik. Danas ova dva naselja svoje gospodarstvo temelje na ribarstvu, ugostiteljstvu i turizmu.

Od popisa stanovništva 1857. do onog 1948. godine broj stanovnika naselja Prožura nije se drastično mijenjao. Od prvog popisa sa 155 stanovnika do popisa 1948. godine broj stanovnika narastao je na najveći broj 217 stanovnika. Od tada pa sve do dana broj stanovništva kontinuirano pada gotovo jednakom brzinom (za oko 30 stanovnika svakih 10 godina do 2001. godine). Na popisu 2001. godine popisano je ukupno 53 stanovnika, 2011. njih 40, a 2021. godine samo 26, te 13 kućanstava.

Babino Polje

Stanovnici Babina polja uglavnom se bave poljoprivredom - najviše uzgojem vinove loze i maslinarstvom, ribolovom i turizmom. Babino polje bilježi najveći broj stanovnika na otoku. Od popisa stanovništva 1857. kada je ovdje popisano 670 stanovnika, broj stanovnika kontinuirano raste do maksimalnog broja od 966 stanovnika popisanih 1931.

godine. Od tada, pa sve do danas broj stanovnika je u kontinuiranom padu. Do 2001. godine broj stanovnika pao je na 336, 2011. godine na 270, a 2021. godine na 263.

Blato

Od prvog popisa stanovništva 1857. godine kada Blato bilježi 107 stanovnika do 1880. godine broj stanovnika pada. Blato je bilo jedno od većih naselja na otoku, ali zbog iseljavanja stanovništva na obalu (pogotovo u naselja Ropa i Kozarica) bilježi pad. Od 1890. godine broj stanovnika raste sve do 1931. godine kada je zabilježen najveći broj od 227 stanovnika. Nakon toga broj stanovnika je u kontinuiranom padu sve do danas. Na popisu 2001. godine popisano je tek 46 stanovnika, 2011. godine 39, a 2021. samo 30 stanovnika i 12 kućanstava.

Ropa

Naselje bilježi vrlo mali broj stanovnika i obiteljskih kućanstava. U Ropi je stanovništvo evidentirano tek na popisu 1880. kada je popisano 43 stanovnika. Deset godina kasnije broj stanovnika naglo pada na 10, pa se ponovno penje. Na popisu 1921. i 1931. godine zabilježeno je 0 stanovnika što upućuje na to da je naselje tada bilo opustošeno. Godine 1948., popisano je pak 62 stanovnika, a od onda je broj stanovništva u kontinuiranom padu sve do 2001. godine kada ponovno raste sa zabilježenim brojem do 32 popisana stanovnika. Iako se do 2011. godine broj stanovnika zadržao na 33, na popisu 2021. godine Ropa ponovno bilježi pad sa ukupno 22 stanovnika i 13 kućanstava.

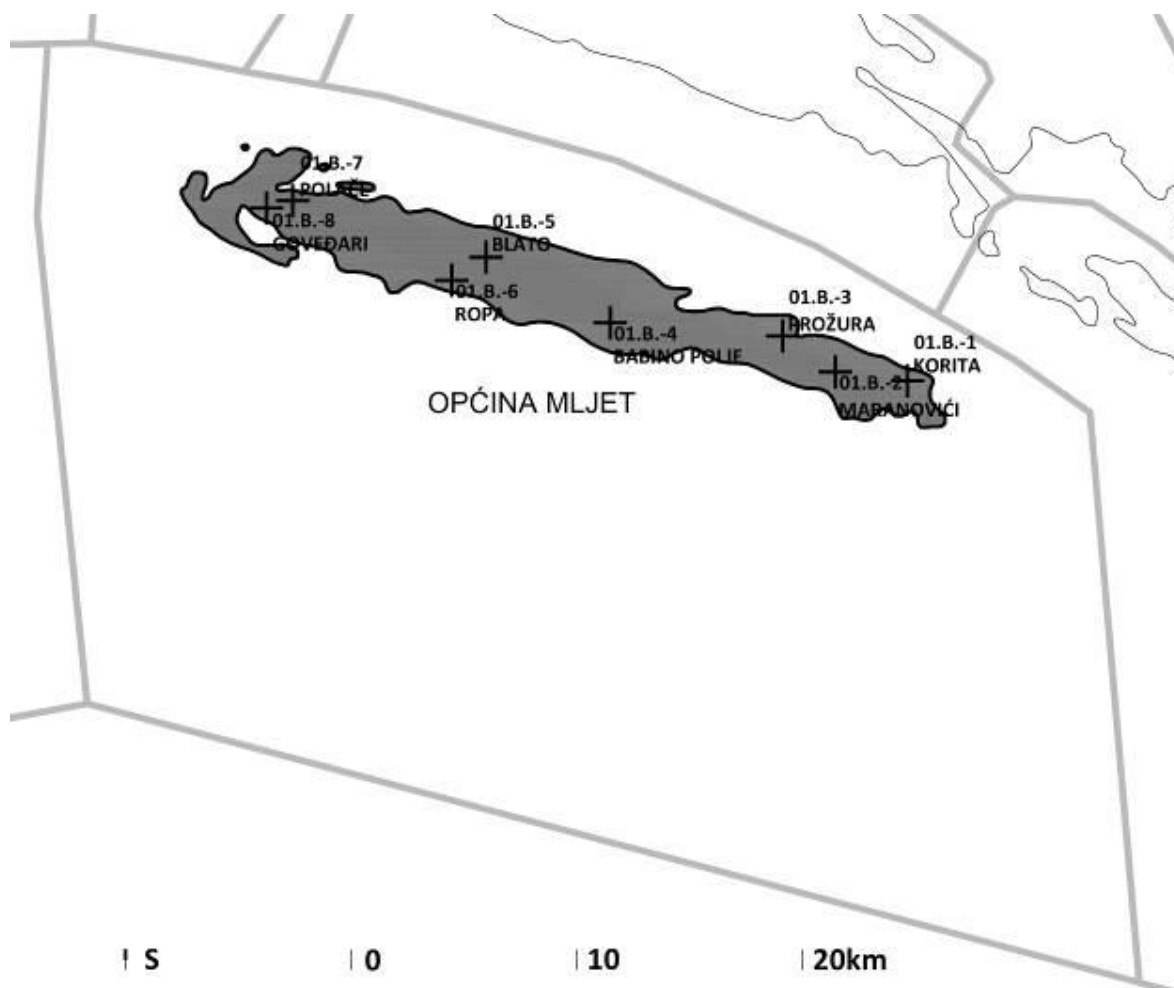
Polače

Prvi podaci o popisu stanovništva naselja Polače datiraju iz 1880. kada je ondje popisano 35 stanovnika. Broj stanovnika je varirao, a na popisima 1921. i 1931. godine naselje je bilo opustošeno i zabilježeno je 0 stanovnika. Od 1948. godine do 1991. godine broj stanovnika kontinuirano raste od 61 do maksimalnih 123 stanovnika nakon čega kreće kontinuirani pad. Na popisu 2001. godine popisano je 115 stanovnika, 2011. godine 113, a 2021. godine njih 112, te 45 kućanstava.

Govedari

Po broju stanovnika Govedari su oduvijek bili na 2. mjestu, iza Babina Polja. No, u broj stanovnika Govedara ulaze i stanovnici okolnih naselja (bivših zeselaka). Od prvog popisa stanovništva 1857. godine kada je popisano 118 stanovnika, od popisa do popisa broj naizmjenično pada i raste, a najveći broj stanovnika zabilježen je na popisu 1931. godine kada ih je bilo 348. Od tada pa sve do danas broj stanovnika postupno pada. Na popisu 2001. godine popisano je 165 stanovnika, 2011. godine 151, a 2021. godine 142 stanovnika.

9.4. Prostorna organizacija, prepoznavanje kulturno-povijesnih vrijednosti i kontekst tradicijskih naselja

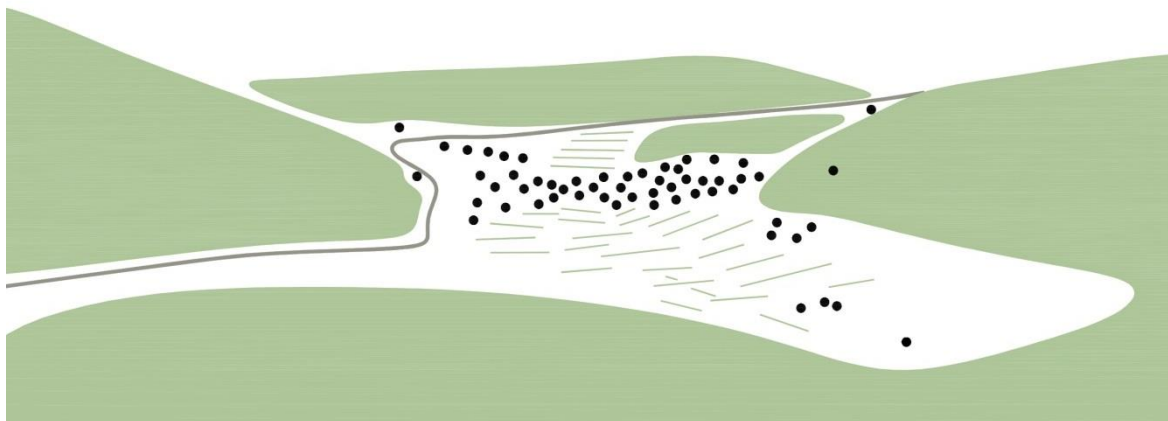
Prikaz općina na otoku Mljetu (Izvor: ASK Atelier d.o.o.)

U okviru Županije sustav naselja otoka Mljet bez sumnje predstavlja zasebnu cjelinu neposredno povezanu sa središnjim naseljem Županije Dubrovnikom.

Općinu Mljet tvori četrnaest naselja od kojih je osam predmet istraživanja ove studije. Od tih osam naselja samo su Polače pozicionirane uz morsk obalu. Ostala naselja (Korita, Maranovići, Prožura, Babino polje, Blato i Ropa) se nalaze u unutrašnjosti otoka te ih prati dugačak povijesni kontinuitet, osim naselja Govedari koje se razvilo u 18. stoljeću.

Glavno naselje otoka je Babino polje koje je centralno naselje otoka sa svim administrativnim funkcijama kao što su škola, vrtić, uprava, pošta itd. Za život otoka su važna središta i Sobra (mjesto pristajanja trajekta) kao glavna prometna veza s kopnom i Saplunara kao glavno turističko središte istočnog dijela otoka. Ova dva naselja kao nova naselja otoka nisu predmet istraživanja studije, no važna su za opći život otoka. Treće naselje koje je od velike važnosti za otok su Polače kao važno naselja u okviru NP Mljet. Predstavlja središnje naselje zapadnog dijela Otoka.

Korita

Slika naselja Korita

Korita su jedno od starih mljetskih naselja što leže skrivena, visoko iza gorskog lanca najbližeg obali, na obroncima plodnih polja i dolova. Takav im je smještaj omogućavao siguran pregled nad morskim horizontom s kojega je mogla uvijek doći opasnost.

Naselje je okružilo dugački krški dolac između sjevernog i južnog gorskog lanca s čijih se glavica motri pučina. Na izmaku 16. i tijekom 17. st. nekoć rahlo težačko naselje zgušnjava se u trgovački gradić – (često se ističe da je među dućanima imao čak i zlatarnicu) – sa zbijenim kućama o popločanim ulicama koje ne zaostaju za onima u Gradu. U njemu su kuću imale i dubrovačke klarise.

Na Prijevoru, sjeverno od naselja, blizu crkve sv. Vida podignut je Kaštio uzdignut nad okolnim terenom. Kaštio je upisan u Registar kulturnih dobara RH, na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod registarskim brojem Z-1677. Kaštio je bio jednom obrana čitavoga sela, u više navrata napadnut od gusara. Nažalost, tijekom 19. stoljeća izgubio je izvore fortifikacijske elemente (napr. mašikule na konzolama, kakve vidimo pri vrhu kule u Prožuri), te je pretvoren u gospodarsku zgradu. Kula je, kao u Prožuri, bila značajan formativni element urbanog tkiva, pa se oko nje okupilo nekoliko kuća 17.-18. st., karakterističnih za dubrovačku baroknu stambenu arhitekturu.

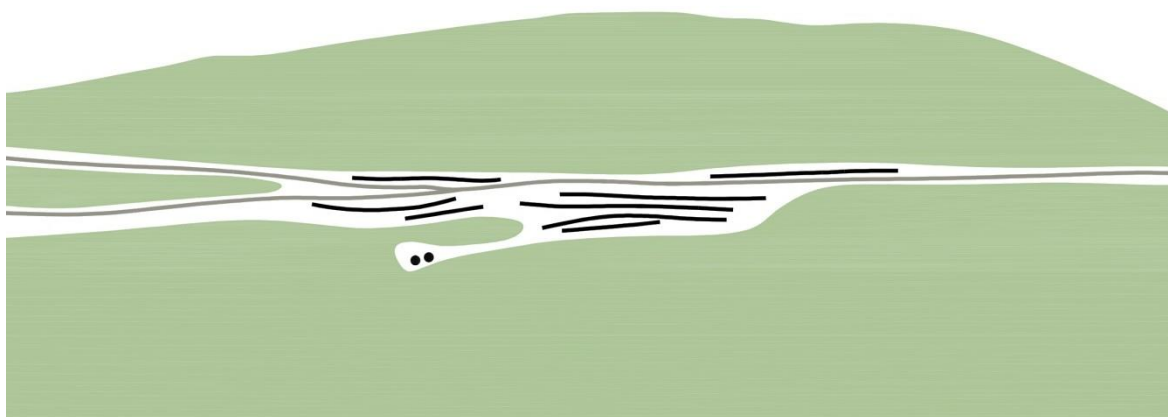
U sredini sela svojom visinom dominira kula (toreta) koja je služila za sklanjanje stanovništva i obranu od čestih provala gusara. Oko nje su razbacane stare kuće, a na brdima sjeverno od jezgre naselja nalaze se 3 crkvice - crkve sv. Vida iz 16. st. sa seoskim grobljem, crkva Gospa od Brijega iz 14. st. sa starim seoskim grobljem te crkvice sv. Ilije zaštitnika mjesta iz 16. st. čiji se blagdan slavi 20.07. Crkva Gospe od Brijega upisana je u Registar kulturnih dobara RH, na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod registarskim brojem Z-1836. Do početka 16. stoljeća ovo je bila župna crkva za istočni dio otoka Mljeta.

U naselju je sačuvana stara mlinica izgrađena početkom 19. st., a radila je do 60-ih godina 20. st., te je danas otvorena javnosti. U njoj se nekoć osim prerade maslina u poznato mljetsko ulje odvijao i društveni život sela.

Nekoć su se mještani bavili preradom maslina u malinovo ulje (u staroj mlinici). U naselju su postojale i dvije zlatarne po kojima se ulica u kojoj su se nalazile danas naziva Zlatarska ulica, a ulica u kojoj su se izrađivale bačve za vino i usoljenu ribu te se nalazile trgovine s ribarskim materijalom danas nosi naziv Bačvarska ulica. proizvodi su se izvozili u Dubrovnik.

U tkivu naselja ističe se barokna kuća s nizom renesansnih arhitektonskih elemenata, koja je nekoć pripadala obitelji Kazilari, a danas obitelj Franić. Kuća obitelji Škapić, kojoj je na dovratniku zabilježena godina 1695., bila je utvrđena puškarnicama. Tragove dubrovačke stambene kulture 16.—18. stoljeća nalazimo i na nizu pregrađenih seoskih kuća.

Maranovići

Slika naselja Maranovići

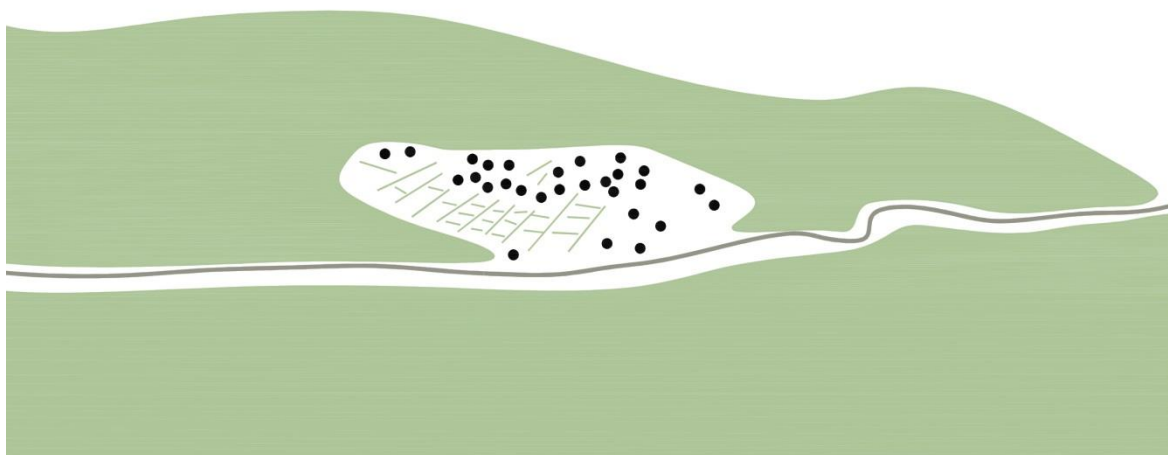
Maranovići se protežu duž kamene strmine centralnoga bila, na padini brijega poviše plodnog Maranskog polja, na istočnom kraju otoka. Naselje je postupno – uz Korita - preuzelo snagu srednjovjekovne Žare na Glavi od Mljeta te Vrhmljeća i njegove luke Okuklje, koje koncem 16. i tijekom 17. stoljeća posve opuste nakon tolikih udara turskih gusara i mletačkih hajduka.

Registrirana je barokna kuća obitelji Peš iz 18. stoljeća, s naknadno dodanim drugim katom, sa stilskim elementima i unutrašnjom artikulacijom tipičnom za arhitekturu dubrovačkog kraja, sa središnjom dvoranom uz koju su po dvije sobe sa strana. Pred kućom je ograđeno dvorište s terasom ograđenom kamenim klupama i stupovima za odrinu, popločanu mekim lokalnim vapnencom, s vazama i s krunama dvaju bunara. Terasa je presvodila glavnu seosku ulicu, tvoreći vrata sela.

Današnja župna crkva sv. Antuna opata, izdvojena izvan mjesta, sagrađena je 1860.-1872., a posvećena je 1888. g. Na istom mjestu je postojala gotička crkva, srušena od gusara 1725. g., potom 1769. obnovljena u funkciji župne crkve.

Naselju se pristupa državnom cestom D120 koja prolazi tik iznad naselja. Samo nekoliko kuća nalazi se u zoni iznad ceste. Od ceste, uskim i strmim pješačkim ulicama spušta se u naselje među gusto izgrađene kuće. Po naselju se kreće mrežom uzdužnih i poprečnih pješačkih staza. Do crkve i ispod naselja može se pristupiti autom. Kod naselja Maranovići sa državne ceste odvaja se lokalna cesta u smjeru sjeverozapada koja vodi do luke Okuklje na sjevernoj obali otoka.

Prožura

Slika naselja Prožura

Prožura je koncentrično naselje "deboto kao jedan get" – prema riječima jednog starog Prožuranina. Premda se u povijesnim ispravama spominje kasnije od ostalih mljetskih sela, nema sumnje da se i Prožura ubraja u niz otočkih naseobina neprekinutog kontinuiteta, poput Blata, Babinog Polja i Vrhmljeća. Skrivena iza sjeverne otočke kose, visoko nad morem, razvila se u prisoju uzvisina Mužanje i Spas uz oveći dolac oivičen gorskim glavicama. S pučine se postojanje sela moglo nazrijeti tek po položaju crkve sv. Martina s koje se motri čitav Konao, s Pelješcem, Elafitima i hercegovačkim planinama u daljini.

Poput Korita, Prožura je imala značajnu fazu urbanizacije koja je rezultirala kućama u središtu mjesta građenim «na gradski način», makar bez izrazitih stilskih odlika.

Analogno kuli u Koritima podignuta je i ovdje – u isto vrijeme, istoga oblika, istog načina gradnje i funkcije. U nju su se u slučaju gusarskog napada s mora mogli zakloniti žitelji mjesta i braniti se s njenih mašikula. Za razliku od kule u Koritima svojim izdvojenim položajem manje je djelovala na oblikovanje i grupiranje sela.

Don Luka Korčulanin, mljetski kancelar i kapelan, oporučno je 1477. godine ostavio benediktincima s otočića Lokrum pred Dubrovnikom svoj posjed u Prožuri s crkvom. Lokrumski redovnici, koji su ranije držali u posjedu crkvu sv. Pankracija u Babinom Polju tako su se ponovno vratili na otoku i živjeli u prožurskom samostanu sve do 1797. g. Stekavši tako značajan posjed u Prožuri podigli su usred sela, vjerojatno na mjestu ranije crkve, novu, posvećenu sv. Trojici, sa zidovima okićenim reljefnim nizom visećih gotičkih arkadica, te sa zvonikom na preslicu. (Izvorna preslica s pročelja prenesena je na crkvicu sv. Martina nad selom.) Bila je u sklopu samostana, a zdenac na njenoj terasi i danas zovu »lokrumanska voda«.

Osim stambenih kuća u Prožuri se nalaze tri crkve. Crkva sv. Trojice nalazi se unutar samog naselja (oko nje se izgradilo naselje). Sagradili su je benediktinci u 15. stoljeću kao i samostan u kojem su živjeli i radili sve do kraja 18.st. Danas je su od njega ostali samo ostaci. Crkva sv. Martina - zaštitnika sela - nalazi se na uzvisini sjeverno od stambenih kuća. Ispred crkve je seosko groblje i mali trijemom iz 14.st. Crkva sv. Martina upisana je u Registar kulturnih dobara RH, na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod registarskim brojem Z-1837. Treća je nešto mlađa crkva sv. Roka smještena izvan naselja, sjeverno od polja. U naselju se nalazi Kaštio te dvije mlinice.

Naselje ima i svoju luku - Prožurska luka - staro ribarsko naselje uz obalu, sjeveroistočno od Prožure gdje su se nekoć gradile i popravljale otočne gajete i barke. U Prožurskoj luci se nalazi i plaža i nekoliko ugostiteljskih objekata, a zbog izuzetnih maritimnih svojstava rado je posjećuju razna plovila. Sjeverno od naselja je Prožurska blatina koja se stoljećima koristila za lov jegulja.

Babino polje

Slika naselja Babino polje

Babino Polje jedno od najstarijih naselja na otoku, podignuto u samoj sredini otoka Mljeta iznad najprostranijeg i najplodnijeg prodola na otoku, na nadmorskoj visini od 150 m, podno brda Velikog i Malog grada, a čine ga tri zaseoka: Zadublje, Srčenovići i Zabriježe. Dugo je oko 4 km, a ispod naselja nalazi se prostrano Babino polje obilato plodnom zemljom koja i dugo u ljeto čuva vlagu, a po kojemu je naselje dobilo ime. Kuće su izgrađene duž glavne prometnice na strmom terenu u padu prema jugozapadu, stoga su zaštićene od bure no izložene morskim vjetrovima s druge strane. Među kućama stilskih odlika u selu koje se nižu na dugoj ravnoj liniji koja vodi prema crkvi sv. Andrije i baroknoj kapeli Gospe od brijega (Gospe od milosrđa), najstarija je u Zadublju (s portalom iz 1473.), koju je gradila ugledna familija Dabelić. Višekatnica obitelji Hazdovac sred sela podsjeća na utvrdu, s puškarnicama i s baroknim akroterijem na niskom četverostranom krovu, pa ju nazivlju kulom. S cjelinom sklopa je povezana mostom.

Vijugavim stazama ispod polja dolazi se do strme teško pristupačne obale. U Babinom Polju je tijekom 11. st. ustanovljena rimokatolička župa čime je ovo naselje postalo upravno i crkveno središte cijelog otoka. Rimokatolička župa Babino Polje osim Babina Polja obuhvaća naselja Ropa, Blato i Sobra.

Naselju Babino polje pristupa se s državne ceste D120 koja prolazi južno od naselja (ispod naselja) - između izgrađenog dijela i polja. Paralelno s njom pruža se lokalna cesta

koja prolazi kroz samo naselje i omogućava direktan pristup kućama koje se nalaze u prvom redu uz cestu. Kućama u njihovoj pozadini pristupa se uglavnom isprepletenim uskim poprečnim i uzdužnim ulicama u nagibu i sa stepenicama sa savladavanje strmog terena. Kao pristanište za Babino polje služi luka Sobra na sjevernoj obali.

U selu je i danas sjedište općine Mljet. Osim stambenih kuća i pripadajućih polja ispod naselja, u naselju je kroz povijest izgrađen velik broj crkvice. U 11. stoljeću mještani su izgradili prvu crkvu - crkvu sv. Pankracija - koja se nalazila na južnoj strani Babina polja u blizini kasnije izgrađene crkve sv. Vlaha. Danas se ondje nalaze arheološki ostaci crkve koji su upisani u Registar kulturnih dobara, na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod registracijskim brojem Z-6156. Kraj crkve sv. Vlaha je nekoliko starih kućišta sa sačuvanim elementima gotike i renesanse. Fratrova kuća (u posve ruševnom stanju) bila je pregrađena u barokno vrijeme. Od Popove kuće ostao je tek zidni gotički umivaonik. Crkva sv. Pankracija imala je ulogu zaštitnika otoka i administrativnog središta sve do gradnje obližnje crkve sv. Vlaha. Ostale crkve ovog naselja su crkve sv. Andrije (Z-6149) i sv. Mihajla (Z-2461) - danas zaštićena kulturna dobra, te crkve sv. Ivana, sv. Spasa, sv. Đurda, sv. Vlaha, Gospe od Milosrđa (Gospa od Brijega), sv. Pavla, sv. Josipa i nekoliko kapelica. Nekoć je u naselju bio i benediktinski samostan, a od povijesnih građevina, osim sakralnih, do danas se zadržao i Knežev dvor (Palac) iz sredine 16. st., izgrađen za potrebe mljetskog kneza. Nalazi se na osami između Sotnice, crkve sv. Vlaha i naselja koje je poviše nje, okružen stablima stogodišnjih maslina. S jugoistočne strane podignuta je utvrda - "kaštel", vjerojatno sagrađena puno prije Palaca (krajem XIV. ili početkom XV. stoljeća), a na njoj se nalazila stalna straža koja je čuvala ulaz prema Sotnici i crkvama sv. Pankracija i sv. Vlaha, kao i prema samom selu.

Od ostalih sadržaja koji su dio svakodnevnog života mještana ovog naselja, ali i cijelog otoka u Babinom Polju nalazi se sjedište općine Mljet, matični ured, poštanski ured, liječnička i stomatološka ambulanta, ljekarna, nekoliko prodavaonica i kavana, te osnovna škola (osnovana još 1867. godine). Ovdje je i župni ured sv. Vlaha, Kulturno – umjetničko društvo "Natko Nodilo", Dom kulture "Zabriježe" i dr. Dio kuća duž cijelog naselja prilagođen je turističkoj namjeni i iznajmljuje se turistima (apartmani), a uz neke

su izgrađeni i bazeni. Na zapadnom kraju naselja nalazi se Kamp (Mungos mobilne kućice).

Blato

Slika naselja Blato

Selo Blato, u donjem dijelu otoka, rasteglo se linearno na prisojnoj strani sjevernog otočnog grebena, zaklonjeno u pogledu s morske pučine, kao što je to slučaj s ostalim mljetskim naseljima u unutrašnjosti.

Blato je jedno od prvih stalnih naselja na Mljetu. Kao i Babino polje smješteno je na strmom terenu, iznad prostranog plodnog polja. Ime je dobilo po malom jezeru Blatina koje se nalazi zapadno od naselja. Blatsko polje je dobro zaštićeno od vjetra i pogodno je za uzgoj vinograda pa je selo oduvijek poznato po vinogradarstvu i dobrom vinu.

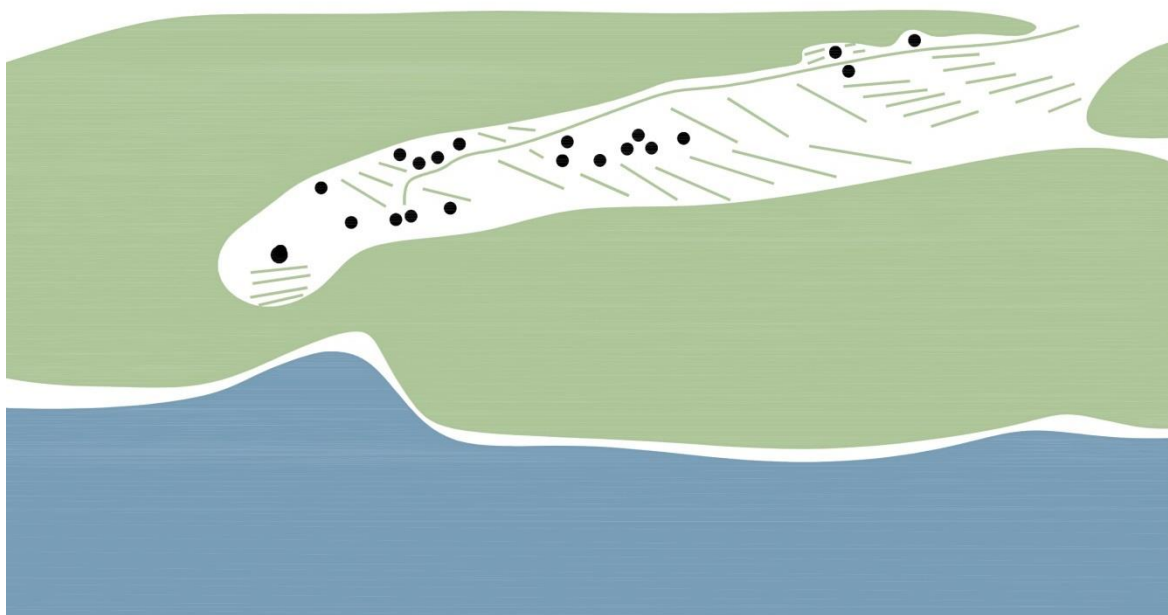
Naselju Blato pristupa se lokalno cestom što se odvaja od državne ceste D120, prolazi istočno uz blatsko polje i ulazi u naselje na njegovom istočnom kraju. Cesta prolazi između izgrađenog dijela i polja, a kuće se nižu sjeverno od ceste u nekoliko redova do kojih se dolazi poprečnim pristupima u obliku stubišta kojima se savladava strmi teren. Između redova kuća formirani su uzdužni prolazi. Kao pristanište za naselje Blato služi luka Kozarica na sjevernoj obali.

U naselje Blato dominira stambena namjena. Na zapadnom kraju naselja, na suprotnoj strani ceste nalazi se Crkva sv. Petra i Pavla iz 14. stoljeća sa pripadajućim grobljem. Uz glavnu cestu nalazi se bočalište.

Stanovnici Blata uglavnom se bave poljoprivredom - najviše uzgojem vinove loze na plodnom blatskom polju ispod naselja, te lovom jegulja u Blatini. Svoje proizvode izvozili su u Dubrovnik preko luke Kozarice 4 km udaljene od naselja.

Visoke kamene kuće jednostavnih robusnih volumena (često sa solarima), uredno se nižu, zbijene jedna uz drugu, povezane dugačkom pravolinijskom ulicom. Poput Babinog Polja razvilo se sučelice svome polju kojemu je dalo i ime. Specifičnost tog polja je što mu je u dnu malo jezero, Blatina, što u proljeće preplavi veći dio ravni čineći zemlju vanredno plodnom.

Ropa

Slika naselja Ropa

Ropa je malo naselje na sjeverozapadnom dijelu otoka Mljeta osnovano prije nešto više od 200 godina naseljavanjem nekoliko obitelji iz Babina Polja. Slično postanku Govedara (koncem 18. st.), nastaje selo Ropa u blizini Dugoga Polja i uvale Ropa, potom i Soline ispod Zlih Stijena (pored najplodnijih baština samostana na Jezeru), istodobno s

nukleusom naselja koje se ugnijezdilo u ruševine rimske palače u Polačama. Naselje je okruženo šumama i maslinicima, a izgrađeno je na terenu u blagom padu prema jugu. U ovom se naselju jasno vidi stara povijesna jezgra ispod koje su polja.

Naselju Ropa pristupa se lokalnom cestom što u jugozapadnom smjeru se odvaja od državne ceste D120 i vodi do naselja. Uz ovu se cestu nalazi Autokamp "Marina" i nekoliko novijih kuća, te pokoja stara. Dio novije izgradnje pripada sadržajima autokampa, a preko ceste su kamp mjesta pod krošnjama starih maslina. Drugi dio novije izgradnje su kuće u kojima se iznajmljuju apartmani. Sa pristupne ceste prema istoku se odvaja cesta uz koju se nižu stare kamene kuće i predstavljaju povijesnu jezgru naselja. Uski poprečni prolazi između kuća spuštaju se prema poljima ispod naselja.

U jugozapadnom dijelu naselja nalazi crkva sv. Antuna iz 1925. i uz crkvu malo groblje, a u blizini naselja (prema jugozapadu) nalazi se i plaža. Uvala Ropa prirodno je stanište Sredozemne medvjedice (*Monachus Monachus*), jedno od rijetkih preostalih na čitavom Sredozemlju.

Stanovnici Rope bave se uglavnom vinogradarstvom i stočarstvom, te turizmom u obliku autokampa i iznajmljivanja apartmana.

Polače

Slika naselja Polače

Polače su najveća i najsigurnija mljetska luka bogate i duge povijesti na sjeverozapadnoj strani otoka. Naselje Polače jedno je od najstarijih naselja na otoku Mljetu, a smjestilo se uz antičku palaču po kojoj je dobilo ime. Polače su bile kontinuirano naseljene do 11. st. kada otok dolazi u vlasništvo benediktinaca koji su duže vrijeme zabranjivali naseljavanje na području pod njihovom upravom. Tek u 19. st. počinju se ponovno razvijati, kada su se iz Babinog Polja oko 1830. godine u njega doselile obitelji Nodilo i Dabelić.

Uz ostatke rimske palače naselje je najgušće izgrađeno i ovdje se nalaze većinom stare kuće, dok se uz samu obalu prema sjeveroistoku proteže red kuća novije izgradnje i većeg mjerila – među kojima je većina ugostiteljskih objekata i apartmana. Zbog položaja uz more i unutar nacionalnog parka te arheoloških ostataka antičkih građevina Polače posjećuju brojna plovila i turisti.

Budući da se nalaze uz sjevernu obalu, u zaštićenoj luci, Polačama je moguć pristup brodom. U njih svakodnevno uplovljava putnički katamaran iz smjera Dubrovnika, a u ljetnim mjesecima i iz smjera Lastova i Korčule. Osim s mora naselju Polače pristupa se državnom cestom D120 što prolazi paralelno s obalom iznad naselja, a od nje se odvaja lokalna cesta što prolazi kroz naselje i uz samu obalu. Izlaskom iz naselja ponovno se spaja na državnu cestu D120.

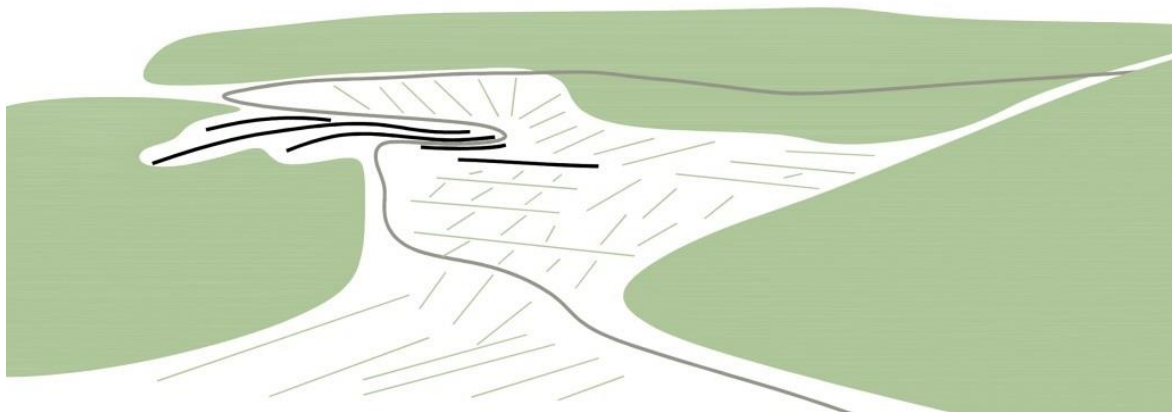
U naselju se nalaze brojni apartmani, kafići, restorani, trgovina, turistički ured, luka, najam bicikala, kajaka i pedalina, najam skutera i automobila, prodaja suvenira i dr. sadržaji. Ovdje se nalazi arheološka zona Polače koju čine i ruševina lazareta, ruševni ostaci Istočne i Zapadne bazilike, utvrda Kaštio, Sjevernog kompleksa (ostaci termi) te arhitektonskih ostataka neutvrđene namjene u obalnom dijelu sjeverozapadno od palače. Ova arheološka zona upisana je u Registar kulturnih dobara RH, na Listu zaštićenih kulturnih dobara pod registarskim brojem Z-2529.

Kasnoantičko naselje (o čijem značaju svjedoče dvije tipološki iznimno važne ranokršćanske bazilike i terme), a koje se razvijalo u blizini dvorca u Polačama, ostvarilo je kontinuitet – u novim srednjovjekovnim prilikama na otoku – na prikladnijem položaju u susjednom Jezeru.

Iznad sela su slikovita guvna sagrađena za vršidbu žita. Desno od puta za Veliko jezero, na brdu iznad lokaliteta Guvna, nalazi se Kaštio–kasnoantička utvrda.

Oko 1830. godine Polače naseljavaju obitelji Dabelić i Nodilo. Prva katastarska premjera otoka 1833., bilježi sam zametak novog naselja u luci koja se istom u drugoj polovici 20. stoljeća naglo širi duž obalne linije. Naselje se prvotno ugnijezdilo unutar i oko zidina kasnoantičke palače po kojoj je i dobilo ime.

Goveđari

Slika naselja Goveđari

Goveđari su najstarije naselje unutar Nacionalnog parka Mljet. Nastalo je krajem 18. stoljeća (1793. g.) kada su redovnici mljetskog samostana sv. Marije dozvolili naseljavanje dviju obitelji - Stražičić iz Babina Polja i braći Milić iz Dubrovačkog primorja kako bi za samostan čuvali stoku (govedo, od čega potječe ime naselja Goveđari). Ubrzo nakon toga naselje se širi dolaskom radnika iz Babina Polja i Hercegovine, koji su obrađivali zemlju na samostanskim baštinama. Jednako tako nastaju Soline i selo Ropa u blizini Dugog Polja, te se naseljavaju ruševine stare rimske građevine u Polačama. Krajem 19. stoljeća ustanovljena je rimokatolička župa Goveđari koja obuhvaća naselja Goveđari, Polače, Babine Kuće, Njivice, Soline i Pomenu.

Naselje Goveđari smjestilo se na kosom terenu u padu prema jugu, u blizini plodnog polja Pomjente. Okruženo je pristupnom cestom, a uz kuće je prisutno i zelenilo. Naselju Goveđari pristupa se lokalnom cestom što se u smjeru istoka odvaja od državne ceste

D120 i vodi do naselja, a prolaskom kroz naselje nastavlja se u smjeru jugoistoka prema ulazu u Nacionalni park.

Karakterističan je robustan volumen njegovih kuća, zatvoren u jednostavnom pravokutnom tlocrtu. Njihova snažna tektonika, vizualno je pojačana izrazito simetričnim rasporedom otvora. No, većina ih stoj izdvojeno od drugih, pa se prostorna sintaksa sela bitno razlikuje od drugih sela na otoku.

Shodno imenu sela, prikladno je spomenuti jedan specifični tip rustične arhitekture koji nalazimo u većini otočkih naselja, a najbolje se očuvala oko Govedara.

To su «košare», suhozidne pojate za sitnu stoku, ovce i koze kakve nalazimo oko Babinog polja i na rubovima drugih naselja (npr. u Govedarima), jednako kao i na susjednoj Korčuli (vidi Pupnat, Smokvicu,...) i drugim jadranskim otocima. Brojne isprave ih navode kao *ovile hiemale*, *mandrium*, *stаницschium* ili *simiacum* (polatinjena hrvatska riječ *zimnjak*).

Danas je naselje Govedari unutar granica Nacionalnog parka Mljet i jedino je naselje u nacionalnom parku koje nije na moru. Zbog pozicije, u naselju Govedari nalazi se niz apartmana koji se iznajmljuju posjetiteljima nacionalnog parka i otoka Mljeta općenito. U samom naselju prisutne su stare kuće, ostaci štala, gumna i vrtovi. U naselju se nalazi uprava nacionalnog parka, ambulanta, pošta i područna škola (nakon nižih razred djeca nastavljaju školovanje u Babinom Polju). Južno od naselja nalazi se kino na otvorenom organizirano unutar zidova stare kuće na kojoj nema krova. U blizini naselja je crkva sv. Nikole sagrađena početkom 20. stoljeća zajedno sa Župnim uredom.

Zbog blizine plodnog polja Pomjente stanovnici se bave uglavnom poljoprivredom, a zbog pozicije unutar nacionalnog parka i iznajmljivanjem apartmana. Zbog udaljenosti od mora nisu se u velikoj mjeri bavili ribarstvom.

9.5. Karakterizacija krajolika otoka Mljeta – prepoznavanje kulturno povijesnih vrijednosti

Istočna strana otoka Mljeta

Povijest naselja Žara, Maranovići, Prožura, pri moru Okuklje, Korita govori zapravo o permanentnim migracijama unutra samoga otoka, o premiještenju njegovog središta, o spuštanju prema obalama i povlačenju u njegovu unutrašnjost. Za sva takva mjesta karakteristična je potpuna sljubljenost s tlom na kojemu rastu, mimikrijski odnos s kamenim krajobrazom.

Korita su okružila dugački krški dolac između sjevernog i južnog gorskog lanca s čijih se glavica motri pučina. Zlatne minute su doživjela u 17. st. kada su kuće u selu dobile gradsko lice nad popločanim ulicama. Nakon velike epidemije kuge 1770. godine, bijedom i glađu ošinuto mjesto nikad se više nije oporavilo. Tijekom 20. st. radile su još područne škole u Prožuri i Koritima, a od 1983. sva djeca pohađaju školu u Babinom Polju.

Konkretno mjere za revitalizaciju ovog slikovitog mjesta bilo bi najbolje usmjeriti na restauraciju baroknog kaštila na Prijevoru, sjeverno od naselja, blizu crkve sv. Vida. Nažalost, tijekom 19. stoljeća izgubio je izvore fortifikacijske elemente (napr. mašikule na konzolama, kakve vidimo pri vrhu kule u Prožuri) te je pretvoren u gospodarsku zgradu. Kula je, kao u Prožuri, bila značajan formativni element urbanog tkiva, pa se oko nje okupilo nekoliko kuća 17.-18. stoljeća, karakterističnih za dubrovačku, baroknu stambenu arhitekturu. Obnovljen, i s prikladno pronađenom funkcijom, dao bi značajan doprinos novom životu mjesta.

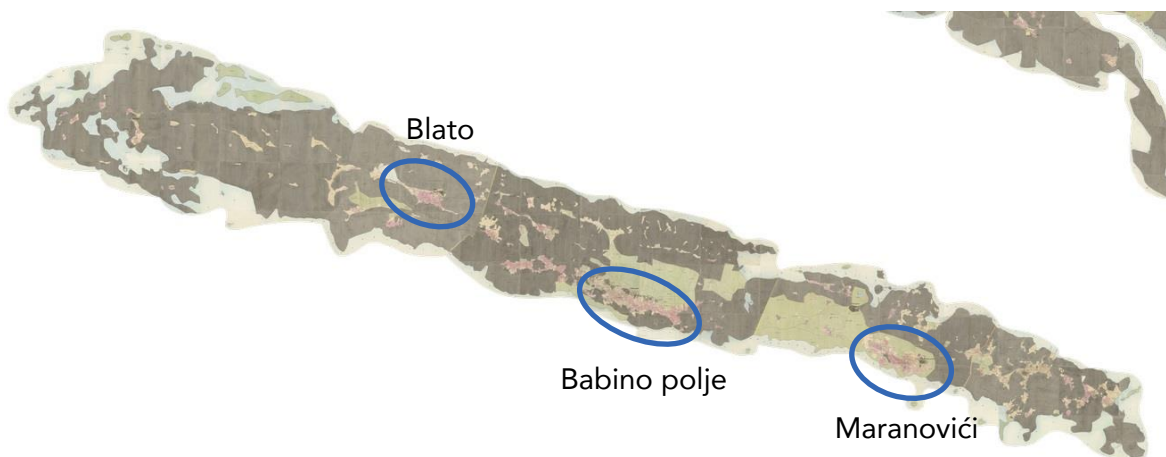
U mikro-migracijama žitelja ovog dijela otoka – ovisno o vremenima u kojima je bilo prikladno živjeti uz more ili se mimikrijski zakloniti u visokim teško pristupačnim brdima. Tako su nastali **Maranovići** koji se protežu duž kamene strmine centralnoga bila, na padini brijega poviše plodnog Maranskog polja, na istočnom kraju otoka. U zadnjih par desetljeća dio stanovništva se spustio u Okuklje, a dio iselio s otoka. Prema popisu stanovništva iz 2011. u Maranovićima je još samo 46 stanovnika.

Mjesto je prosperiralo u prvom redu na maslinarstvu po kojemu hrvatska obala ulazi u paleomediteranski kulturni krug. Na Mljetu je evidentirano čak jedanaest vrsta višestoljetnih stabala maslina. Obično su ih sadili u blizini sela, po podvorima – na terasastim dolcima s međama zasađenim od podnožja do vrha brda maslinama, rogačima i smokvama.

Prožura se ubraja u niz otočkih naseobina neprekinutog kontinuiteta, poput Blata, Babinog Polja i Vrhmljeća. Skrivena iza sjeverne otočke kose, visoko nad morem, svila se u prisoju uzvisina Mužanje i Spasa uz oveći dolac oivičen gorskim glavicama. S pučine se postojanje sela moglo nazrijeti tek po položaju crkve sv. Martina s koje se motri čitav Konao, s Pelješcem, Elafitima i hercegovačkim planinama u daljini.

Poput Korita, Prožura je imala značajnu fazu urbanizacije u barokno doba, koja je rezultirala kućama u središtu mjesta građenim «na gradski način», makar bez izrazitih stilskih odlika. Analogno onoj u Koritima, kula je podignuta i ovdje – u isto vrijeme, istoga oblika, istog načina gradnje i funkcije. U nju su se u slučaju gusarskog napada s mora mogli zakloniti žitelji mjesta i braniti se s njenih mašikula. Obnova kule trebala bi biti prva intervencija koja bi vodila prema revitalizaciji mjesta. Jednako bi urgentno bilo pokrenuti obnovu sklopa čiju jezgru čini kasnogotička crkva sv. Trojice. Crkva je nekoć bila dio malog samostana lokrumskih benediktinaca od kojega se očuvala (preinačena) kuća, sa zdencem kojeg i danas sovu »lokrumanska voda«.

Od otočkih mjesta tek je **Babino Polje** uspjelo očuvati vitalitet koji naselju i danas osigurava središnje mjesto na otoku. Rasteglo se duž sjevernog ruba najprostranijega i najpitomijeg polja na otoku, između prvog primorskog grebena i južnih strmina Vlahastijena, Velikoga i Maloga Grada te Zirina, najviših stijena otočkog gorskog lanca. Zaklonjeno pogledu s mora, nastalo je dakle istom strategijom kao i kod ostalih mljetskih naselja mimikrijski položenih na kamenoj podlozi između mora i glavica u unutrašnjosti otoka – slično kao na susjednoj Korčuli, Lastovu i čitavom nizu drugih jadranskih otoka, što upućuje na njihovo prapovijesno podrijetlo.

Crvenkastim tonovima se ističu obradive površine; posebno se ističe plodno tlo oko Babinog polja i Maranovića

Koliko idealan položaj, još više bujnost maslinika (od kojih dolazi jednom glasovito mljetsko ulje) potakli su razvoj glavnog otočkog naselja, privukli lokrumske benediktince da 1200-ih fabriciraju niz lažnih isprava, kojima su dokazivali pravo na crkvu sv. Pankracija kraj sela, sa svim njenim baštinama. Proučavatelji maslinarstva pokazali su kako se sorta bjelica (sinonimi mesnica, žutica) – s najljepšim primjercima ispod Babina Polja - smatra jednom od najstarijih sorta južnoga Jadrana. Jednako važne su bile oranice pod žitaricama. Analize babinopoljskih katastarskih upisnika pokazale su da je 1830-ih godna bilo evidentirano čak devetnaest gumna. Slikovita Guvna sagrađena za vršidbu žita sačuvala su se iznad Polača. Danas je možda teško dočarati izvornu sliku mljetskog krajolika u kojemu su na obradivim zemljama dominirale žitarice.

Ne manje važna bila je proizvodnja vina – glavnog izvoznog proizvoda s otoka. Pod lozom su tada Pomijenta, Dugo polje, Blatsko polje, Oskorušni dô, Suđurađ, Duboki dô, Sutmiho, Propadi, Moča, Babino polje, Bodin dô, Strulje, Pinjevc, Žara te mala polja oko samih naselja (Blato, Babino Polje, Prožura, Maranovići, Okuklje i Korita). Mljetski katastar iz prve polovice 19. stoljeća spominje ogledne vinograde.

Svi ti vinogradi i maslinici koje su procijenili i klasificirali službeni državni enolozi i oleolozi, zajedno s glavarima mljetskih sela, mogli bi se lako detektirati u prostoru i u tom smislu danas rehabilitirati. Njihova obnova bila bi važna jednako kao obnova nematerijalne baštine.

Do danas nije zabilježen nikakav pokušaj da se obnovi barem nekoliko među prvorazrednim spomeničkim sklopovima dubrovačke renesansne i barokne stambene kulture u Babinom polju. Na osami u polju spod sela smjestio se dvor mljetskog kneza. Središnji poljski put koji povezuje dvor, selo i župnu crkvu sv. Vlaha i danas se zove Kneževa ulica. «Palac» je renesansna prizemnica (1554.). Prostrano dvorište bilo je dijelom zasjenjeno odrinom. Pred njim je terasa sa gustijernom. Dvor je s jugoistočne strane branila odijeljena kula. Izgrađen na tako zaštićenom mjestu morao je pružati sve udobnosti renesansnog vremena dubrovačkoj vlasteli dok su obnašali čast kneza na otoku.

Jednako slikovita se stara kućišta sa sačuvanim elementima gotike i renesanse kraj crkve sv. Vlaha. Takozvana Fratrova kuća (danas u posve ruševnom stanju) bila je pregrađena u barokno vrijeme, nekad osigurana puškarnicama. Od Popove kuće ostao je tek zidni gotički umivaonik. Uz nju je - usred maslinika, nedaleko staroga groblja uz ruševine prvotne župne crkve sv. Pankracija - „Sotnica“, samostanska kuća iz 1432., pregrađena u baroku. Na balaturi s pergolom, s koje se ulazi na prvi kat nalazi se reutilizirana nadgrobna ploča na kojoj je dugački romanički natpis iz prve pol. 13. st.

Renesansna stambena arhitektura u Babinom polju

Sotnica u Babinom Polju (1958.)

Isto se odnosi i na višekatnicu obitelji Hazdovac sred sela, koja podsjeća na utvrdu, s puškarnicama i s baroknim akroterijem na niskom četverostranom krovu. S cjelinom sklopa je povezana mostom.

Unutar zaštićenih povijesnih cjelina otoka Mljeta postoji uglavnom zapuštena i gotovo zaboravljena javna i privatna kulturna i graditeljska baština, koja je poput brojnih pojedinačnih spomenika danas izvan namjene ili im se gotovo i ne zna vlasnik i buduća svrha. Toga postajemo svjesni kad prođemo kroz Korita, Prožuru, Maranoviće, ili dijelove Žrnova, Blata...

Moramo, međutim, podcrtati jedan od najznačajnijih projekata koji je tijekom zadnjih desetak godina u velikoj mjeri zaživio pridonoseći "samoodrživosti" otoka. Zalaganjem i naporom brojnih znanstvenika, stručnjaka i entuzijasta, Mljet je postao „najplaninarskiji“ otok na Jadranu. Mljetska planinarska obilaznica od Kulijera do Saplunare (ne računajući odvojke) iznosi 65 km (uz 33 kontrolne točke).

Kuća kula u Babinom polju

Zapadni strana otoka Mljeta

Mljet je, zajedno s čitavim Ilirikom postao dionikom impresivne rimske civilizacije, dijelom uistinu globalnoga trga, o čemu svjedoče brojni arheološki nalazi, prvenstveno uz ville rustice na više mjesta na otoku, od kojih nijedna još nije sustavnije istraživana.

Središte otočke uprave u antičko i kasnoantičko vrijeme bit će u Polačama.

Polače su dobile ime po ruševinama monumentalnog kasnoantičkog dvorca podignutog – pretpostavlja se - uz zimovalište carske flote koja je odatle nadzirala Jadran. Uočeni su ostatci operativne obale zapadno i istočno od palače. Brojni pokretni nalazi ukazuju da bi najveći intenzitet života padao u razdoblje 5. do 7. st.

Kao sklop ulazi među najveće te vrste na hrvatskoj obali, pa se može se mjeriti s mnogo bolje istraženim Brijunima. Uz ostatke rimskog foruma u Zadru, amfiteatra u Saloni, Augusteuma u Naroni te Dioklecijanove palače u Splitu, dvorac u Polačama je nesumnjivo jedan od najvažnijih i najmonumentalnijih spomenika u Dalmaciji, makar – u

usporedbi sa spomenutim – u dezolantnom stanju. Obnova se nameće kao prioritetni projekt od nacionalnog značenja.

Ova luka na otoku, bila je branjena čitavim sustavom prehistorijskih gradina na vrhovima brda koja se blago spuštaju od Babinog polja prema Polačama, a o njenoj zaštiti mislilo se, naravno, sve do recentnih vremena što pokazuju baterije iz vremena austrijske uprave naznačene na vojnoj karti iz sredine 19. st. Uvala je bila idealno sidrište.

Naselja u unutrašnjosti Mljeta danas su depopulirana – u Prožuri, Koritima, Maranovićima, Blatu svedena na četrdesetak stanovnika. Tome međutim zahvaljuju što su ostala nezahvaćena procesom nove gradnje koja drugdje – osobito u Polačama, ali i u Babinom Polju – ugrožava iznimne vrijednosti izvorne lokalne graditeljske baštine i povijesnog krajolika. Problem obnove spomenika manji je od problema obnove života u ovim mjestima. No, to naravno nije mljetski specifikum. Danas se s njime suočava čitava suvremena civilizacija mediteranskih obala, pa se posvuda u Italiji, Španjolskoj, Portugalu, traže rješenja koja zasad ne daju primjenjivih odgovora. Unatoč svemu, stjecajem povijesnih okolnostima, Mljet je danas među najočuvanijim prostorima Jadrana i Mediterana.

9.6. Kulturna baština povijesnih naselja otoka Mljeta

Na otoku Mljetu odnos zaštićenih i evidentiranih kulturnih dobara dominantno ide u korist evidentiranih kulturnih dobara. U sklopu smjernica je napravljena revizija kulturnih dobara koje je potrebno upisati u Registar kulturnih dobara RH.

Korita

Na prostoru povijesne cjeline Korita postoje pojedinačno zaštićene građevine i arheološki lokaliteti upisani u Registar kulturnih dobara RH:

Rbr.	Reg. broj	Naziv kulturnog dobra	Vrsta	Pravni status
1	Z-1836	Crkva Gospe od Brijega	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
2	Z-1677	Kaštio	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Korita su:

- ruralna cjelina Korita
- nekropola
- crkva Sv. Vida
- kuća Škapić
- kuća Kazilari - Franić
- crkva sv. Vida
- crkva sv. Ilije
- kompleks kule
- groblje sv. Vida
- lokalitet Miri, prapovijest/antika
- lokalitet Crkvine, ostaci crkve sv. Petra i Pavla
- gomila - Zaplataće
- pojedinačni antički nalazi - naselje Korita

Maranovići

Naselje Maranovići nema kulturnih dobara upisanih u Registar kulturnih dobara RH.

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Maranovići su:

- Ruralna cjelina Maranovići
- Gomile na lokalitetu Struje, prapovijest
- Gradina-osmatračnica Sokolovica
- Prapovijesna gradina, osmatračnica - Vrhmljeće
- Ostaci naselja srednjovjekovni lokalitet-Vrhmljeće

- Prapovijesna i srednjovjekovna utvrda Gradac - Vrhmljeće
- Crkva Sv. Antuna
- Ostaci Crkve Svete Marije Od Brda
- Ljetnikovac Peš
- Groblje sv. Antuna
- Gomila između Prožure i Maranovića, prapovijest

Prožura

Na prostoru povijesne cjeline Prožure postoji pojedinačno zaštićena građevina upisana u Registar kulturnih dobara RH:

Rbr.	Reg. broj	Naziv kulturnog dobra	Vrsta	Pravni status
1	Z-1837	Crkva sv. Martina	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Prožure su:

- ruralna cjelina Prožura
- crkva sv. Roka
- kula
- groblje sv. Roka
- crkva Sv. Trojice

Babino polje

Na prostoru povijesne cjeline Babino Polje postoje pojedinačno zaštićene građevine i arheološki lokalitet upisani u Registar kulturnih dobara RH:

Rbr.	Reg. broj	Naziv kulturnog dobra	Vrsta	Pravni status
1	Z-6149	Crkva svetog Andrije	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
2	Z-6156	Ostaci crkve sv Pankracija	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Babino Polje su:

- ruralna cjelina Babino Polje
- crkva sv. Vlaha
- kuća Hazdovac
- kuća Ivana Hajdića - Kuzme
- Sotnica
- crkva Sv. Spasa
- potencijalna arheološka zona
- gomile Babina kuća
- gradina - Gradac

- crkva Gospe od Milosrđa - Gospa od brijega
- crkva sv. Ivana
- ostaci Fratrove kuće
- ostaci Fierčine kuće
- kuća Dabelić-Raca
- knežev dvor
- groblje sv. Vlaha
- groblje Mirogoj
- gomila na Bijedu iznad Ivanjeg polja, prapovijest
- gomila Njivice
- prapovijesna gradina - Veliko brdo
- uništena gomila - na Vrh krsta
- uništena gomila - Vukov brijeg
- uništena gomila - Mala gomila
- pojedinačni nalazi (antika) - Čepac dolac
- Mali vrh (brdo Gaj), iznad polja Propadi
- polje Propadi, dvije uništene gomile
- uništena gomila - Velika gomila
- uništena gomila - Suđurađ - polje
- Suđurađ - crikvište - ostaci crkve sv. Đurđa
- gomile - Polje od lokava
- gomila - u Dolu
- 3 gomile, polje Kruševac
- spilja Ostaševica
- 2 gomile - Glogovac
- 4 gomile - Babino polje - Matanovići
- 3 gomile - Babino polje - Sršenovići
- prapovijesna gradina - Veliki grad iznad Babinog polja
- prapovijesna gradina, Mali grad iznad Babinog
- gradina, osmatračnica, Zirinje
- 3 uništene gomile iznad uvale Obod

Blato

Na prostoru povijesne cjeline Blato ne postoje pojedinačno zaštićene građevine i arheološki lokaliteti upisani u Registar kulturnih dobara RH.

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Blato su:

- ruralna cjelina Blato
- ostaci crkve sv. Đurđa
- crkva sv. Petra
- groblje sv. Petra i Pavla
- Ivanje polje - sjeverni rub polja-arheološki lokalitet
- Crna klada - više gomila

- Blatsko polje-prapovijesna gomila
- mala špilja iznad Blatskog polja
- velika špilja iznad Blatskog polja
- uništena gomila - Blatsko polje

Ropa

Na prostoru povijesne cjeline Ropa nema kulturnih dobara upisanih u Registar kulturnih dobara RH.

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Ropa je:

- ruralna cjelina Ropa

Polače

Na prostoru povijesne cjeline Polače kulturnih dobara upisanih u Registar kulturnih dobara RH.

Rbr.	Reg. broj	Naziv kulturnog dobra	Vrsta	Pravni status
1	Z-2529	Rheološka zona Polače	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
2	Z-228	Ostaci kasnoantičke gradnje i pripadajući lučki uređaji	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Polače su:

- ruralna cjelina Polače
- arheološko nalazište - Istočna bazilika
- ruševine kasnoantičke palace (vile)
- ruševine zgrade starog lazareta
- sjeverni kompleks - terme
- zapadna bazilika
- sjeverni kompleks u Polačama
- kaštio
- gradina u Smriješcima između, prapovijest
- ostaci gospodarske građevine
- lokacija između hridi Kula i rta Hrižice, rastresito antičko nalazište
- lokacija otok Maslinovac, rastresito antičko nalazište
- lokacija otok Moračnik, antički brodolom
- potencijalna arheološka zona - Polačno polje
- prapovijesna utvrda - Mali gradac iznad uvale Tatinica
- prapovijesna utvrda - Veliki gradac iznad uvale Tatinica
- prapovijesna gradina - Vilin gradac

- potencijalna arheološka zona - Kneže polje
- prapovijesna utvrda – Montokuc

Goveđari

Na prostoru povijesne cjeline Goveđari nema kulturnih dobara upisanih u Registar kulturnih dobara RH.

Evidentirana kulturna dobra na području naselja Goveđari su:

- ruralna cjelina Goveđari
- gradina
- groblje Sladingrad
- groblje sv. Marija
- gradine Gornji i Donji Gradac, prapovijest
- gradine Sladin Gradac i Mali Gradac, prapovijest
- špilja iznad Nerezina dola
- potencijalni arheološki lokalitet - Spilje
- potencijalna arheološka zona - Polje Pomjenta

9.7. Tradicijska naselja otoka Mljeta u odnosu na krajobrazne tipove i krajobrazna područja DNŽ

Uvodno objašnjenje krajobraznih tipova i područja za naselja otoka Mljeta je objašnjeno u poglavlju 8.5. Tradicijska naselja otoka Korčule u odnosu na krajobrazne tipove i krajobrazna područja DNŽ.

Kao što je u poglavlju 4.3. Metodologija analize krajobraznih područja navedeno, studijom su detaljnije i preciznije analizirana i definirana krajobrazna područja za svako povijesno naselje te su prikazani u slijedećem kartografskom prikazu.

OPĆI KRAJOBRAZNI TIP / PODRUČJE

OKP donje Neretve

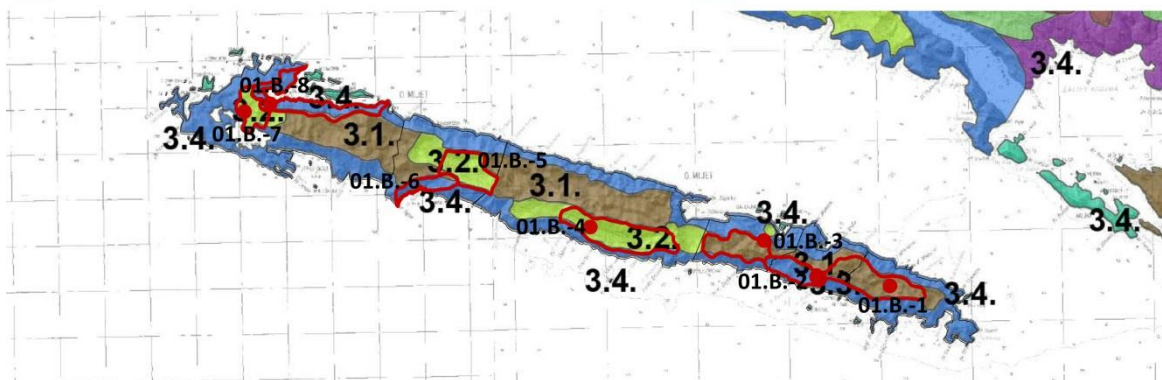
- 1.1., krajobraz brda i zaravni
- 1.2., krajobraz polja i udolina
- 1.3., krajobraz padina priobalja
- 1.4., krajobraz nizine i delte

OKP priobalja južne Dalmacije

- 2.1., krajobraz brda i zaravni priobalja
- 2.2., krajobraz polja i udolina priobalja
- 2.3., krajobraz padina priobalja

OKP otoka i poluotoka južne Dalmacije

- 3.1., krajobraz brda i zaravni otoka i poluotoka
- 3.2., krajobraz polja i udolina otoka i poluotoka
- 3.3., krajobraz padina otoka i poluotoka
- 3.4., krajobraz manjeg otočja

- NASELJE I PRIPADAJUĆI KRAJOLIK**
- 01.B.-1 KORITA
 - 01.B.-2 MARANOVIĆI
 - 01.B.-3 PROŽURA
 - 01.A.-4 BABINO POLJE
 - 01.B.-5 BLATO
 - 01.B.-6 ROPA
 - 01.B.-7 POLAČE
 - 01.B.-8 GOVEĐARI

Prekolop krajobraznih područja povijesnih naselja i krajobraznih tipova i područja DNŽ

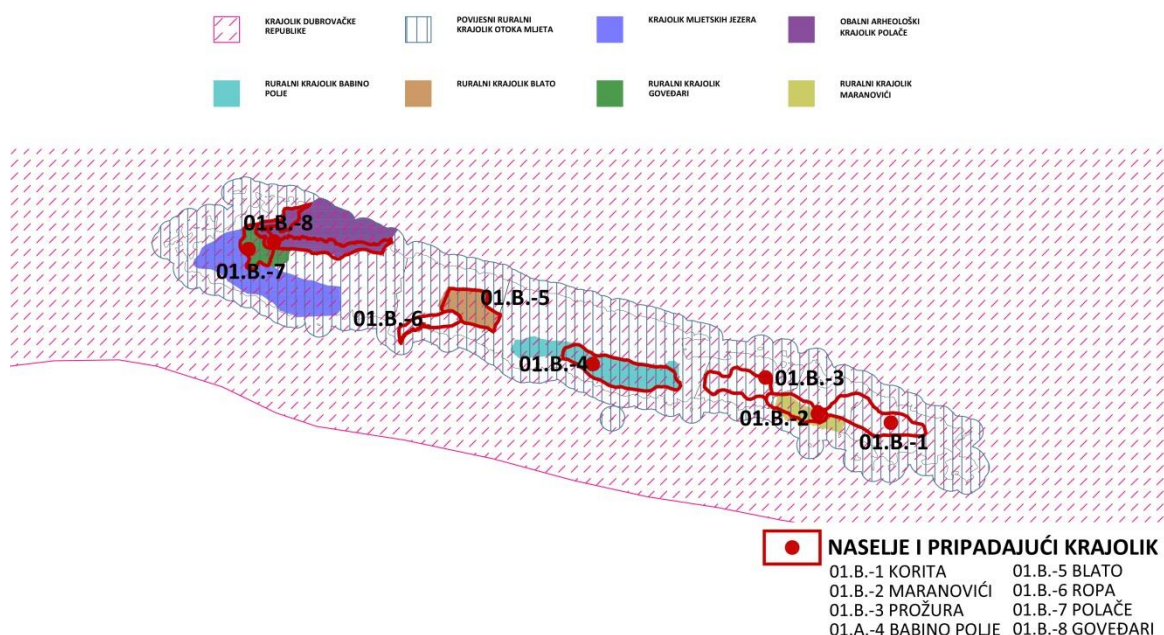
Povijesna naselja otoka Mljet su ovom studijom identificirani kao dijelovi većih područja te su krajobrazni tipovi i područja prikazani u slijedećoj tablici. Dominantno krajobrazno područje i tip su istaknuti plavom bojom.

KORITA	
Tipološka klasifikacija krajobraza I razine (krajobrazni tip):	3.1. Krajobraz brda i zaravni otoka i poluotoka 3.1.4. Prirodni brdsko-brežuljkasti krajobraz
Krajobrazno područje:	c. Istočni Mljet
MARANOVIĆI	
Tipološka klasifikacija krajobraza I razine (krajobrazni tip):	3.3. Krajobraz padina otoka i poluotoka 3.3.5. Mješoviti krajobraz padina
Krajobrazno područje:	j. j Pištet - Kosmač
PROŽURA	
Tipološka klasifikacija krajobraza I razine (krajobrazni tip):	3.1. Krajobraz brda i zaravni otoka i poluotoka 3.1.4. Prirodni brdsko-brežuljkasti krajobraz
Krajobrazno područje:	c. Istočni Mljet
BABINO POLJE	
Tipološka klasifikacija krajobraza I razine (krajobrazni tip):	3.2. Krajobraz polja i udolina otoka i poluotoka 3.2.4. Kulturni krajobraz krških polja
Krajobrazno područje:	j. Babino polje
BLATO	
Tipološka klasifikacija krajobraza I razine (krajobrazni tip):	3.2. Krajobraz polja i udolina otoka i poluotoka 3.2.4. Kulturni krajobraz krških polja

Krajobrazno područje:	i. Blatsko polje
ROPA	
Tipološka klasifikacija krajobraza I razine (krajobrazni tip):	3.3. Krajobraz padina otoka i poluotoka 3.3.1. Prirodni krajobraz padina
Krajobrazno područje:	o. otok Mljet
POLAČE	
Tipološka klasifikacija krajobraza I razine (krajobrazni tip):	3.3. Krajobraz padina otoka i poluotoka 3.3.6. Mješoviti krajobraz zaljeva
Krajobrazno područje:	c. Polače
GOVEDARI	
Tipološka klasifikacija krajobraza I razine (krajobrazni tip):	3.2. Krajobraz polja i udolina poluotoka 3.2.4. Kulturni krajobraz krških polja
Krajobrazno područje:	h. Govedari

Tablični prikaz krajobraznih područja i tipova naselja otoka Mljeta prema Krajobraznoj studiji Dubrovačko-neretvanske županije: Tipološka klasifikacija krajobraza (Koščak i sur., 2016) za povijesna naselja otoka Korčule

9.8. Tradicijska naselja otoka Mljeta u odnosu na kulturne krajolike DNŽ

10.

10.1. Prekolop krajobraznih područja povijesnih naselja otoka Mljeta i kulturnih krajolika DNŽ

Studijom prepoznavanja i vrednovanja kulturnih krajolika DNŽ utvrđeno je 25 kulturnih krajolika u kojima se nalaze povijesna naselja koja su predmet ove studije. Definiranjem krajobraznog područja za svako naselje je napravljen prekolop s krajobraznim područjima

iz studije te utvrđeno kako se pojedina naselja nalaze u krajolicima od vrlo visoke vrijednosti. Posebno se ističu ruralni krajolik Babino polje, Blato, Govedari i Maranovići te obalni arheološki krajolik Polača.

U kartografskom prikazu je prikazan odnos krajobraznih područja i krajolika pojedinih naselja.

Smjernicama studije je utvrđeno za sva povijesna naselja kako je nužan održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva. S obzirom da se PPUO Mljet jedini uskladio s prostornim planom DNŽ, nije nužno usklađenje kao za naselja otoka Korčule.

KORITA	
Naziv krajolika:	67. Povijesni ruralni krajolik otoka Mljeta
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	<ul style="list-style-type: none"> • Vrsta – organski razvijeni krajolik • Tip - Ruralni i agrarni krajolik
Površina:	<ul style="list-style-type: none"> • 16 155 ha
Status zaštite:	<ul style="list-style-type: none"> • Prijedlog za Registar kulturnih dobara
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva.
MARANOVIĆI	
Naziv krajolika:	67. Povijesni ruralni krajolik otoka Mljeta 73. Ruralni krajolik Maranovići
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	<ul style="list-style-type: none"> • Vrsta – organski razvijeni krajolik • Tip - Ruralni i agrarni krajolik
Površina:	<ul style="list-style-type: none"> • 16 155 ha (67.) • 232 ha (73.)
Status zaštite:	<ul style="list-style-type: none"> • Prijedlog za Registar kulturnih dobara (67. i 73.)
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva.
PROŽURA	
Naziv krajolika:	67. Povijesni ruralni krajolik otoka Mljeta
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	<ul style="list-style-type: none"> • Vrsta – organski razvijeni krajolik • Tip - Ruralni i agrarni krajolik
Površina:	<ul style="list-style-type: none"> • 16 155 ha
Status zaštite:	<ul style="list-style-type: none"> • Prijedlog za Registar kulturnih dobara
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva.
BABINO POLJE	
Naziv krajolika:	67. Povijesni ruralni krajolik otoka Mljeta 70. Ruralni krajolik Babino polje
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	<ul style="list-style-type: none"> • Vrsta – organski razvijeni krajolik • Tip - Ruralni i agrarni krajolik
Površina:	<ul style="list-style-type: none"> • 16 155 ha (67.)

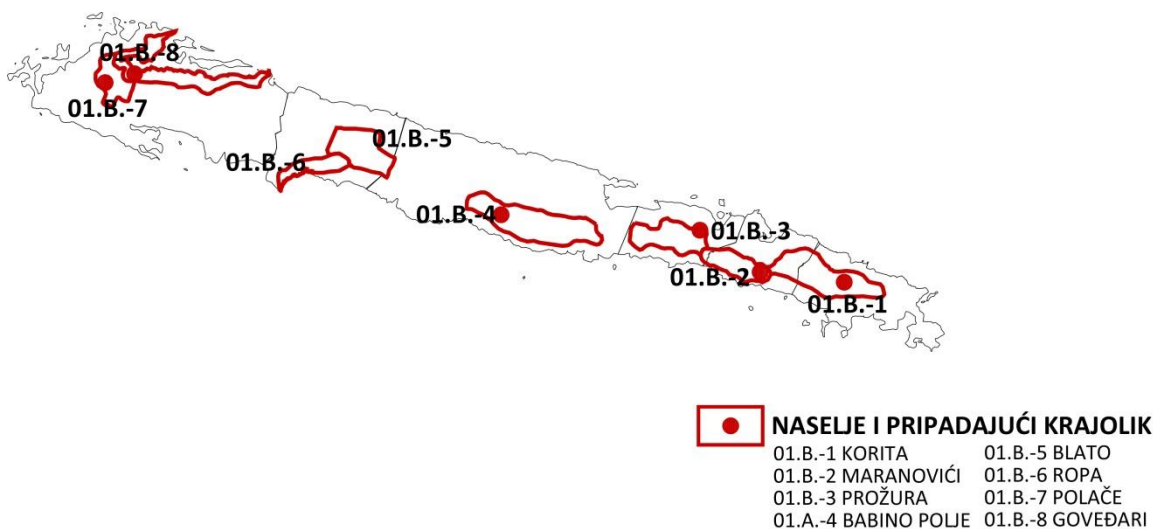
	<ul style="list-style-type: none"> • 701 ha (70.)
Status zaštite:	<ul style="list-style-type: none"> • Prijedlog za Registar kulturnih dobara (67.) • Zaštita prostorno planskom dokumentacijom (70.)
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva.
BLATO	
Naziv krajolika:	67. Povijesni ruralni krajolik otoka Mljeta 71. Ruralni krajolik Blato
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	<ul style="list-style-type: none"> • Vrsta – organski razvijeni krajolik • Tip - Ruralni i agrarni krajolik
Površina:	<ul style="list-style-type: none"> • 16 155 ha (67.) • 302 ha (71.)
Status zaštite:	Prijedlog za Registar kulturnih dobara (67.) Zaštita prostorno planskom dokumentacijom (71.)
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva.
ROPA	
Naziv krajolika:	67. Povijesni ruralni krajolik otoka Mljeta 71. Ruralni krajolik Blato
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	<ul style="list-style-type: none"> • Vrsta – organski razvijeni krajolik • Tip - Ruralni i agrarni krajolik
Površina:	<ul style="list-style-type: none"> • 16 155 ha (67.) • 302 ha (71.)
Status zaštite:	<ul style="list-style-type: none"> • Prijedlog za Registar kulturnih dobara (67.) • Zaštita prostorno planskom dokumentacijom (71.)
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva.
POLAČE	
Naziv krajolika:	67. Povijesni ruralni krajolik otoka Mljeta 69. Obalni arheološki krajolik Polače
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	<ul style="list-style-type: none"> • Vrsta – organski razvijeni krajolik • Tip - Ruralni i agrarni krajolik (67.); mješoviti krajobraz zaljeva (69.)
Površina:	<ul style="list-style-type: none"> • 16 155 ha (67.) • 966 ha (69.)
Status zaštite:	<ul style="list-style-type: none"> • Prijedlog za Registar kulturnih dobara (67.) • Zaštita prostorno planskom dokumentacijom (69.)
Smjernice za razvoj i očuvanje:	Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva.
GOVEDARI	
Naziv krajolika:	67. Povijesni ruralni krajolik otoka Mljeta 72. Ruralni krajolik Govedari
Tipološka klasifikacija krajolika (opći tip):	<ul style="list-style-type: none"> • Vrsta – organski razvijeni krajolik • Tip - Ruralni i agrarni krajolik
Površina:	<ul style="list-style-type: none"> • 16 155 ha (67.) • 221 ha (72.)
Status zaštite:	<ul style="list-style-type: none"> • Prijedlog za Registar kulturnih dobara (67.) • Zaštita prostorno planskom dokumentacijom (72.)

Smjernice za razvoj i očuvanje:

Održivi razvoj uz ravnotežu očuvanja i održavanja prepoznatih vrijednosti i suvremenih zahtjeva.

Tablični prikaz krajobraznih područja i tipova prema studiji Prepoznavanje i vrednovanje kulturnih krajolika Dubrovačko neretvanske županije (Bilušić, 2016) za povijesna naselja otoka Mljeta

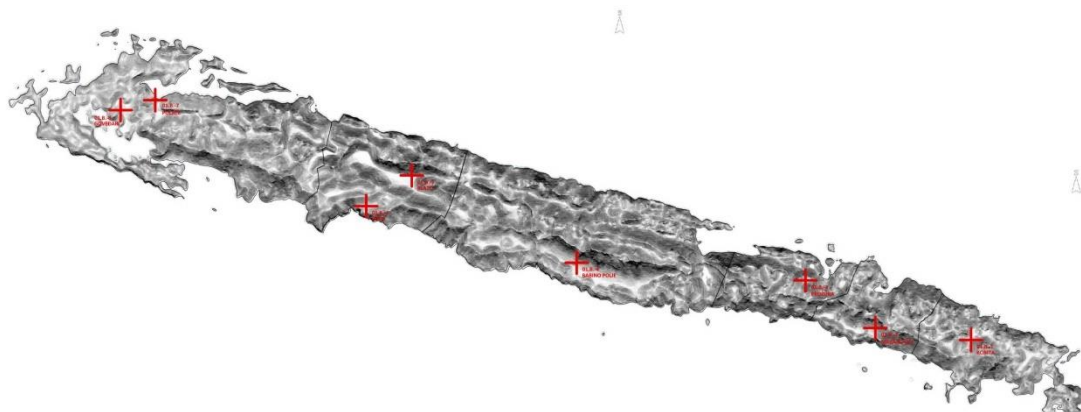
10.2. Sastavnice krajolika otoka Mljeta

Krajolici povijesnih naselja otoka Mljeta

Uvodno pojašnjenje sastavnica krajolika napravljeno je u poglavlju 8.8. Sastavnice krajolika otoka Korčule.

9.9.1. Prirodne sastavnice krajolika povijesnih naselja otoka Mljeta

Položaj povijesnih naselja u odnosu na topografiju otoka Mljeta

Otok Mljet je tipičan dinarski pomorski gorski lanac sa 3 niza vrhunaca - središnji i 2 rubna. Najveće brdo sa najvišim vrhom na Mljetu je Veliki grad (514m), a pruža se sredinom otoka, iznad Babina Polja. Među uzdužnim otočnim bilima nalazi se dvadesetak krških udolina - polja (među većima su Blatsko polje, Babino polje, Maransko polje) i oko 100 manjih dolova - dolaca. Prema sastavu stijena otočna bila vezana su za otpornije vapnence, a udoline za dolomite. Na Mljetu postoji nekoliko kriptodepresija čije je dno ispod razine mora. Zbog veze s morem voda u njima je slankasta, a ih nazivaju blatinama ili slatinama. U blatinama nad Sobrom i Prožurrom, u Blatskom polju i u Slatini nad Kozaricom, za jakih zimskih i proljetnih kiša skuplja se voda sa okolnih strmih strana te tako nastaju periodična jezera koja su od goleme koristi za navodnjavanje.

Zahvaljujući svom položaju otok Mljet uvelike je uspio očuvati svoju prirodnu izvornost i autentičnost. Mediteranska klima otoka pogoduje razvoju bujne mediteranske vegetacije - šume alepskog bora i zimzelene lisnate šume hrasta česvine, a prisutni su i makija, garig i kamenjar.

Zapadna naselja otoka Mljeta poput Govedara, Blata, Rope i Polača karakterizira smještaj naselja uz bujnu vegetaciju koja stvara jasan prostorni okvir, dok s druge strane naselje Maranovići, Blato, Prožura i Korita obilježava padina s makijom i poljoprivrednim nasadima. Naselje Polače je u sklopu ove analize jedino naselje koje je smješteno uz morsku obalu u dobokoj uvali koja ima veliku povijesnu vrijednost. Ostala naselja su smještena na padini ili udolini brda gdje ostvaruju bliski kontakt s poljem koje je povijesno bilo od velike važnosti na mjestu.

Opis prirodnih sastavnica krajobraznog područja povijesnih naselja otoka Mljeta obrađen je za svako naselje posebno u sklopu kataloga.

9.9.2. Kulturne (antropogene) sastavnice povijesnih naselja otoka Mljeta

Najstarija naselja otoka Mljeta leže skrivena, visoko iza gorskog lanca najbližeg obali, na obroncima plodnih polja i dolova. Istodobno – kao i na susjednoj Korčuli, brojnim jadranskim otocima, te kod brojnih prastarih primorskih naselja uokolog Mediterana – takav im smještaj omogućava siguran pregled nad morskim horizontom s kojega je

mogla uvijek doći opasnost. Srednjovjekovna mljetska naselja gornjeg kraja otoka, a jednako tako i Blata, te Babino Polje, baštine u tom smislu kontinuitet od prahistorijskih vremena.

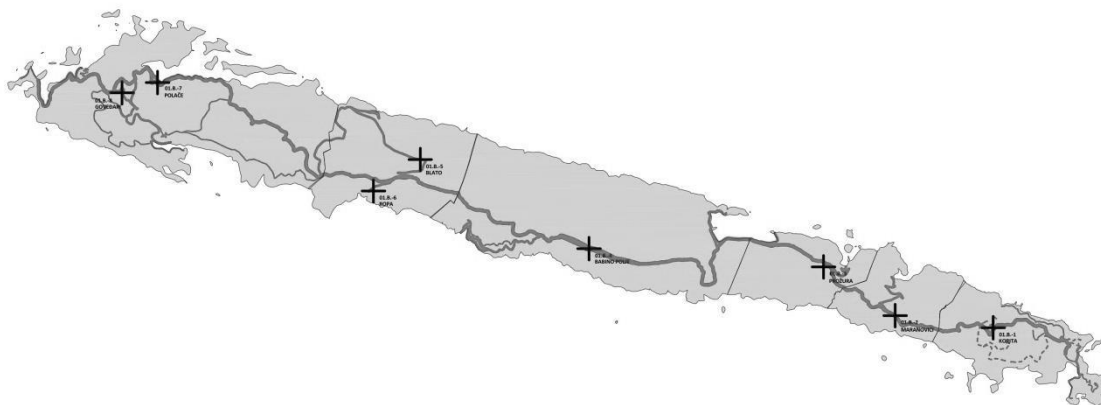
Stara mljetska naselja nastala su visoko nad morem, na strmim obroncima centralnog otočnog bila, iznad plodnih polja i dolova koji su pošteđeni izgradnje kako bi se koristili za obrađivanje zemlje. Naselja su smještena daleko od pristupačnih luka, no vijugavim stazama ipak su postojale veze prema strmim obalama. Stara naselja su zbog blizine polja bila uglavnom orijentirana poljoprivredi.

Kuće su zato izgrađene na strmom terenu, nagurane na malim razmacima ili bez razmaka, a prilazilo im se uskim kamenim ulicama prilagođenim konfiguraciji terena. Zidane od kamena stapajući se tako sa stjenovitim okolišem. Kuće su najčešće jednostavnog pravokutnog tlocrta sa jednom do dvije etaže završene dvostrešnim krovom s crijepom čije je sljeme paralelno sa uzdužnom ulicom. Neke su pak bile složenije i toliko isprepletene da se teško može reći gdje jedna počinje, a druga završava. Uz kuće su se gradile vanjske kamene stepenice za pristup višim etažama, a uz njih je često nastajao i svod koji je na prizemnoj etaži stvarao mali predprostor ispred kuće. Neke kuće uz sebe su imale bunar. U naseljima su se nalazile i brojne štale građene u suhozidu sa pokrovom od slame ili kamenih ploča.

Unutar samih naselja zelenilo je uglavnom rijetko, ali nadoknađuju ga ozelenjena okolna polja i šume. Ulice su bile popločane kamenom od kojih su i danas neke sačuvane kao takve, dok je preko drugih izliven asfalt. Naselja nisu imala središnje mjesto za okupljanje ljudi, a crkve i kapelice gradile su se uglavnom uz naselje, ali na jasno izdvojenoj poziciji od guste stambene izgradnje.

Takav smještaj, uklopljenost u otočni pejzaž i težak pristup moru, te dobar pogled prema moru predstavljali su dobar obrambeni položaj.

Od najstarijih naselja smještenih na strateškim pozicijama uz centralno otočno bilo - Babina Polja, Korita, Maranovića, Prožure, Blata i Govedara nastaju novija naselja po otočnim lukama i uvalama - Sobra, Okuklje, Prožurska luka, Saplunara, Kozarice, Pomena.

Položaj povijesnih naselja u odnosu na prometne veze otoka Korčule

Opis kulturno (antropogenih) sastavnica krajobraznog područja povijesnih naselja otoka Korčule obrađen je za svako naselje posebno u sklopu kataloga.

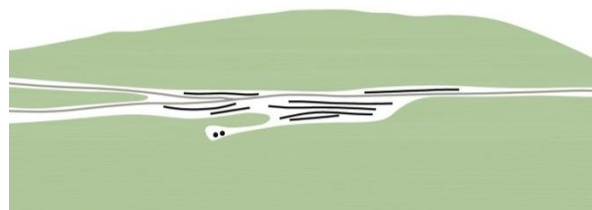
9.9.3. Oblikovne (fizionomsko-morfološke) sastavnice povijesnih naselja otoka Mljeta

Oblikovne sastavnice krajolika se najjednostavnije doživljavaju kroz sliku naselja koja je prikazana u poglavlju 9.4.

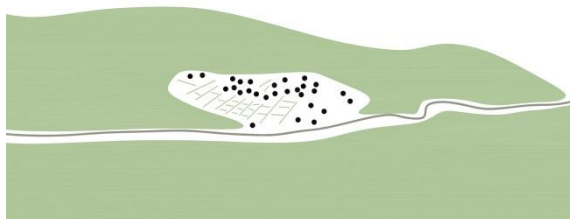
Naselja u unutrašnjosti otoka karakterizira vizulana sakrivenost. Zbog svog položaja i forme, izloženi su tek vršni dijelovi područja, dok su polja vidljiva tek iz same udoline. Karakteristične vizure na naselje pružaju se s pristupnih prometnica. Ovakvo oblikovanje je specifično za Goveđare, Blato, Ropu, Prožuru i Korita. Specifične oblikovne sastavnice posjeduje Babino selo se doživljava kao potez koji prati slojnicu prometnice odaju dojam paralelno s prometnicom. Naselje, koje se povijesno sastojalo od niza zaselaka danas čini najdužu aglomeraciju na otoku. Izdužena forma obalnih padina zaljeva Polače, omeđenog otočićima prema Mljetskom kanalu, ima zatvoren i dominantno prirodan karakter. Područje zaljeva je uokvireno vršnim dijelovima obalnih padina, ali prostrano zbog plohe mora omeđene blago razvedenom obalnom linijom koja tvori prostorni rub. Oblikovno se posebno ističu naselja Prožura, Maranovići, Korita, Goveđari i Blato.

Korita

Maranovići

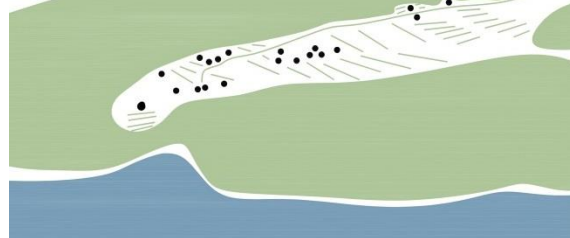
Prožura

Babino polje

Blato

Ropa

Polače

Goveđari

Vizualna izloženost predmetnog područja analizirana je temeljem točaka i puteva/koridora na kojima se kreće i zadržava veći broj promatrača jer je pretpostavljano da će predmetno područje biti najviše i najčešće izloženo pogledima upravo s navedenih područja. Stoga je određeno dva tipa poteza gledišta – prometnice i plovni putevi. Pojedine slike pritom prikazuju vizualnu izloženost po tipu koridora, odnosno poteza gledišta, dok pojedine slike prikazuje kartu združene vizualne izloženosti predmetnog područja sa svih koridora. Kod združene vizualne izloženosti.

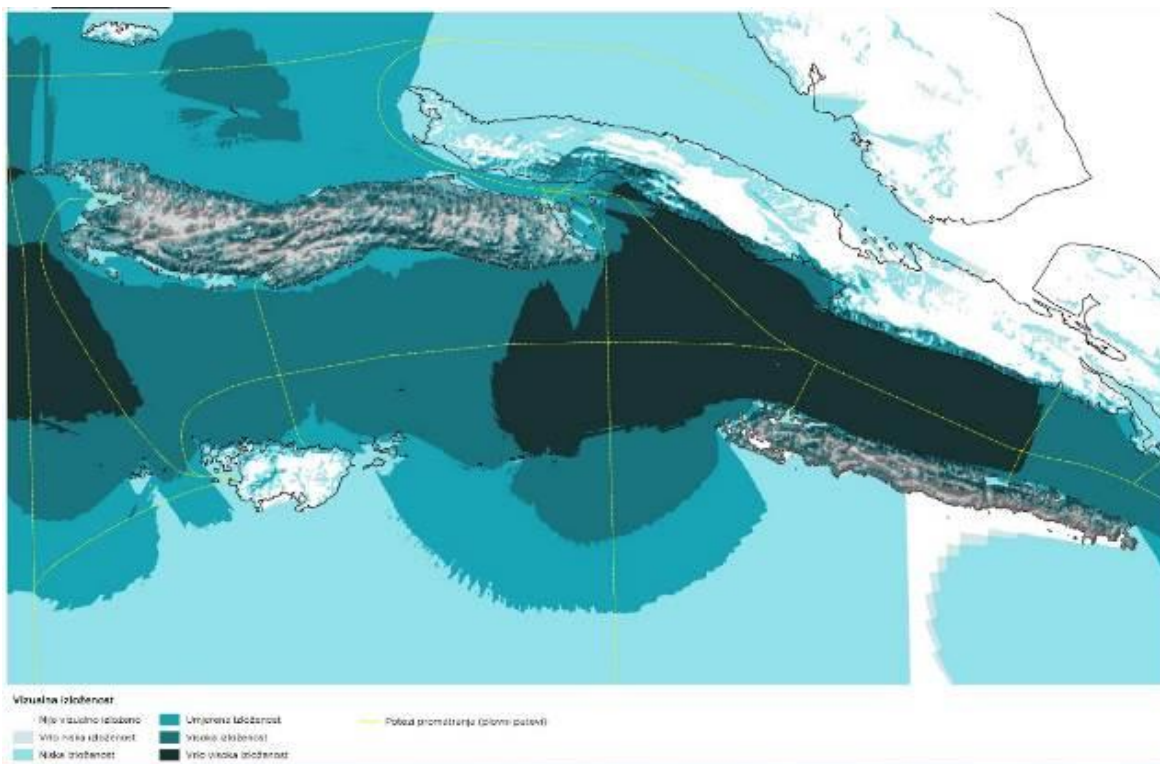
Prilikom interpretacije karata teorije vidljivosti treba uzeti u obzir i dva osnovna čimbenika koji utječu na vidljivost obuhvata - lokaciju promatranja i udaljenost od samog

predmetnog obuhvata. Što se lokacija promatranja tiče, vizualno izloženim područjima smatraju se samo ona na kojima se očekuje znatniji broj promatrača, poput vidikovaca, plovnih puteva i cestovnih prometnica. Što se udaljenosti tiče, vidljivost je najveća i znatna unutar pojasa od 5 km, dok se s porastom udaljenosti, zbog zakonitosti geometrijske perspektive, ona smanjuje. Osim navedenog, vidljivost obuhvata s većih udaljenosti (više od 10 km) znatno ovisi i o optičkim sposobnostima promatrača kao i trenutačnim atmosferskim prilikama, koje mogu dodatno ublažiti vizualnu izloženost zahvata. Bitno je napomenuti i da pri izradi karte teorijske vidljivosti nisu uzete u obzir moguće vizualne prepreke poput vegetacije ili objekata, a koje mogu znatno zakloniti pogled.

Vizualno najizloženija područja sa svih točaka i koridora stoga uključuju dijelove Korčulanskog, Mljetskog i Lastovskog kanala, jugozapadnu obalnu poluotoka Pelješca i vršne dijelove u unutrašnjosti otoka (otok Korčula) te sjeveroistočnu obalnu padinu otoka Mljeta. Visoko su izloženi udaljeniji dijelovi morskih kanala, uzvisine u unutrašnjosti oba otoka i južna obalna padina Korčule. Umjereno izložen je veći dio sjeveroistočne polovice otoka Mljeta. Najveći dio otoka Korčule, ali i jugozapadna strana otoka Mljeta imaju nisku vizualnu izloženost, dok su vrlo nisko izloženi niži, unutrašnji dijelovi otoka, te polja na jugozapadnoj strani Mljeta.

Kartografski prikaz vizualne izloženosti s prometnicama na otoku Mljetu

Kartografski prikaz vizualne izloženosti s plovnim putevima u Dubrovačko-neretvanskoj županiji

9.9.4. Nematerijalne i asocijativne sastavnice povijesnih naselja otoka Mljeta

Osim po prirodnim vrijednostima Mljet je poznat i po svojoj kulturnoj baštini, narodnoj nošnji, ženskom rukotvorstvu, narodnim plesovima (poskočica (lindžo) i škampa boško), izvornom narodnom melosu, te po raznim obrtima i zanatima koji su se tijekom vremena mijenjali, razvijali ili padali u zaborav, no neki su ipak zadržali svoju tradiciju do danas.

Mljetski košic

Na otoku Mljetu posebno se ističe tradicija pletenja košara. Jednostavna okrugla košara s ručkom, sa skromnom ukrasnom pletenicom po rubu - zvana mljetski košic - autohtoni je proizvod otoka. Zimi i krajem ljeta za izradu košica prikupljalo se mlado suho pruće mrče (mirte), leprike ili divlje masline, a za pletenje nije bio potreban nikakav alat ni dodatan materijal. Mljetski košic mogao se naći u svakom mljetskom domaćinstvu, a koristio se u razne svrhe. U njemu se nosila hrana kada se išlo u polje ili u ribe, a na povratku bi bio pun proizvoda iz polja (masline, grožđe, razno voće i povrće), odnosno ulovljene ribe. U njemu se nosila i hrana na blagoslov, prikle, mantala i ostali kolači na dar.²¹

Mljetska vrša

Vještina pletenja koristila se i za izradu vrša - tradicionalnog ribolovnog alata kojom se stanovnici otoka Mljeta služe od davnina. Izrađena je u potpunosti od prirodnih materijala, jednostavnim i široko dostupnim alatom, a izrađena od kvalitetnog pruća somine mogla je trajati i do 20 godina uz minimalno održavanje. Kao i za izradu košica, zimi i krajem ljeta prikupljalo se suho pruće za izradu vrše. Izrađuju se u nekoliko veličina. Manje vrše se bacaju bliže obali, a prije bacanja u more pune se mamcem - najčešće živom malom ribom poput srdele, crneja, pirke ili bukve. Kako bi sigurno potonula za vršu se vezao rupičasti kamen, a da bi je ribar poslije mogao pronaći obilježavala se senjom od pluta koji se vidi na površini mora. U doba kada je

²¹ <http://adriatic-centre.com/publikacije/obrti.indd.pdf>

posjedovanje skupocjene mreže bila rijetkost, vrša se isticala svojom ekonomičnošću i pomogla prehraniti stanovnike otoka.²²

Mljetski vez

Mljetski vez osnovni je dekorativni element ženske nošnje koji se vezao na oglavlju (škufiji žene, djevojačkoj počelici). Izvezen je svilom dobivenom od dudovih svilaca koje su žene same uzgajale i proizvodile na otoku, a bio je vrlo značajan dio ženske nošnje koji je govorio o dobi i statusu žene, prigodi za koju se nosi, ali i o njezinom umijeću vezenja. Svaka žena vezla ga je po vlastitom predlošku, a motivi su uvijek bili floralni ili zoomorfni. Podloga se vela uglavnom crvenom, a motivi na njoj žutom i zelenom bojom. Između ostalog, specifičnost ovog veza je i u tome što je čitav popunjen, bez praznih ploha.²³

Osim obrta i zanata, Mljet je otok nadaleko poznat po južnim sortama crnog i bijelog vina visoke kvalitete zahvaljujući suncu i plodnom mljetskom tlu. Otok je poznat i po kozjem siru i medu koji se u prošlosti posluživao na carskim dvorovima, a izoliranost od kopna doprinijela je zadržavanju i drugih oblika etno baštine kao što je narodna nošnja, usmena predaja, ples, glazba i napjevi, pučka medicina, gastro baština i dr.

²² <http://adriatic-centre.com/publikacije/obrti.indd.pdf>

²³ <http://adriatic-centre.com/publikacije/obrti.indd.pdf>

Mljet, Branje buhača u Babinim kućama na Velikom jezeru

Boris Volodin, Mljet oko 1930-ih., Etnografski muzej Beograd

11. ANKETA

U procesu izrade Stručne studije integralne zaštite i revitalizacije povijesnih naselja u krajolicima otoka Korčule i Mljeta koja je izrađena u sklopu provedbe EU projekta 'WINTER MED' („Mreža zimskih otoka za cjelogodišnja turistička iskustva na Mediteranu“) organizirane su radionice za lokalno stanovništvo u obliku prezentacije Stručne studije, rasprave na temu zaštite i revitalizacije povijesnih naselja i provedbe ankete među sudionicima.

Radionice su organizirane na 3 različite lokacije - u Babinom Polju na otoku Mljetu dana 15.02.2022., te u Vela Luci i Gradu Korčuli na otoku Korčuli dana 16.02.2022. godine. Na radionicama je sudjelovao ukupno 31 sudionik (11 u Babinom polju, 10 u Vela Luci i 10 u Gradu Korčuli). Svi sudionici radionica zamoljeni su da ispune anketu kako bi se dobile informacije o njihovom doživljaju prostora u kojem žive te dosadašnjem pristupu i razini očuvanja povijesnih cjelina naselja.

11.1. Primjer ankete

1. Smatrate li da je potrebno čuvati stare jezgre naselja otoka Korčule i Mljeta?

Da

Ne

Ako je Vaš odgovor da, navedite kako. Ako je Vaš odgovor ne, navedite zašto:

–

2. U kojoj mjeri smatrate da su očuvane stare jezgre naselja otoka Korčule i Mljeta?

vrlo malo

dobro

vrlo dobro

odlično

3. Navedite, po vašem mišljenju, neke od razloga svrhe očuvanja.

–

4. Smatrate li da je moguće pomiriti očuvanje sa suvremenim životnim potrebama?

Da

Ne

5. Smatrate li da očuvanje povijesnih cjelina naselja utječe pozitivno ili negativno na ruralni turizam?

Pozitivno

Negativno

6. Smatrate li da očuvanje povijesnih cjelina naselja utječe pozitivno ili negativno na ukupnu materijalnu i ekonomsku vrijednost naselja?

Pozitivno

Negativno

7. Smatrate li da je dosadašnji pristup očuvanja povijesnih cjelina naselja dugoročno dobar?

Da

Ne

8. Po Vašem mišljenju, u kojoj je mjeri promijenjen izgled naselja, u kojoj su mjeri novogradnje utjecale na promjenu u odnosu na izgled kakav je imalo u vrijeme Vašeg djetinjstva, mladosti?

niti malo

malo

djelomično

prilično

puno

9. Koji dijelovi naselja su po Vašem mišljenju podesni za novogradnje?

svi unutar stare jezgre i po rubnim dijelovima

samo neki i unutar stare jezgre i po rubnim dijelovima

samo na određenim, unaprijed dogovorenim lokacijama

10. Izdvojite dio naselja ili građevinu za koju smatrate da bi je trebalo posebno zaštititi i očuvati.

Molimo navedite razlog zaštite.

11. Smatrate li da treba očuvati pojedine građevine ili ukupni ambijent naselja?

Građevine

Ambijent

12. Smatrate li da je potrebno očuvati i gospodarske zgrade - košare, kućice, suhozide - meje, pristupne puteve baštinama?

Da

Ne

13. Smatrate li da treba čuvati i prirodne zelene elemente unutar naselja?

Da

Ne

14. Smatrate li da je vaš neposredni prostor izraz vašega osobnoga identiteta?

Da

Ne

15. Smatrate li da osobno možete utjecati na očuvanje ambijentalne vrijednosti naselja?

Da

Ne

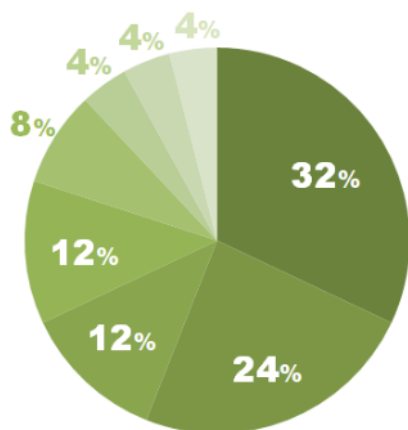
Ako je Vaš odgovor da, navedite kako:

11.2. Rezultati ankete

1. Smatrate li da je potrebno čuvati stare jezgre naselja otoka Korčule i Mljeta?

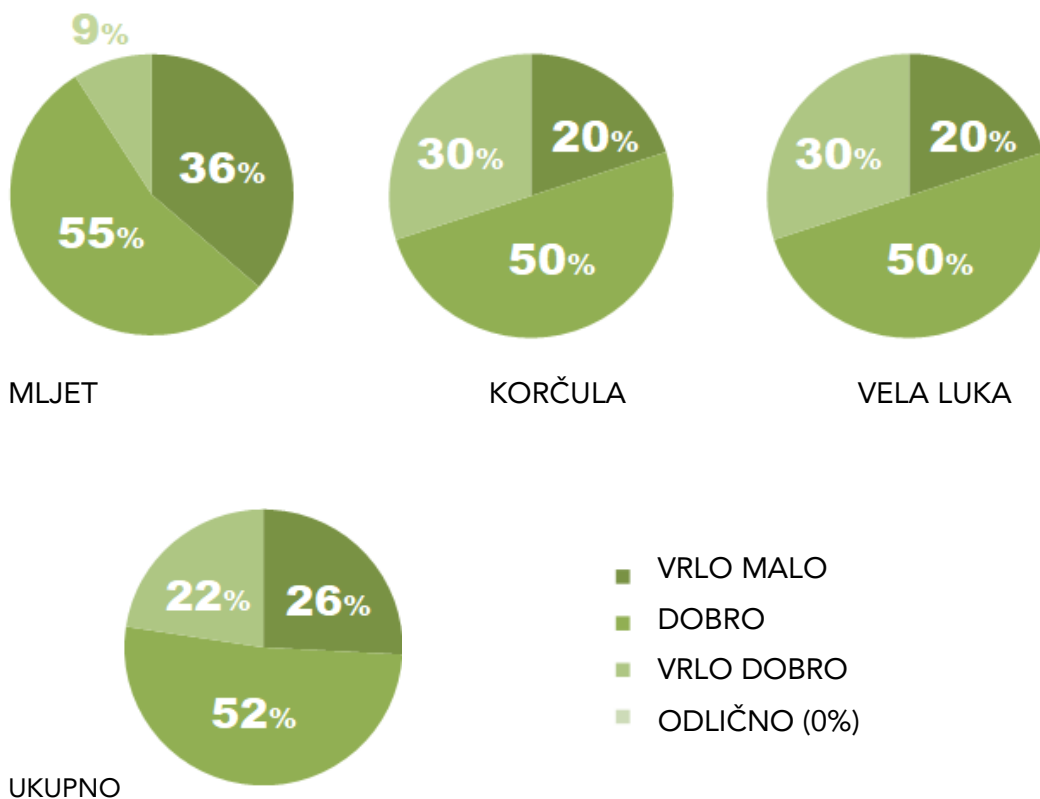

Prema odgovorima ispitanika stare jezgre naselja potrebno je očuvati na sljedeće načine:

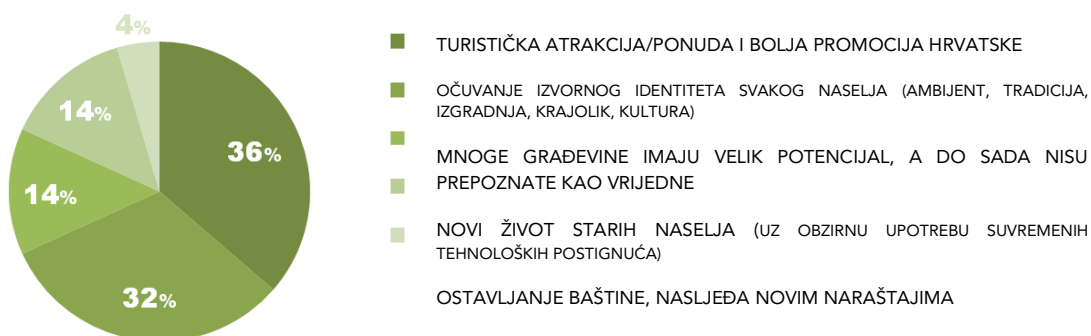
- REKONSTRUKCIJOM RUŠEVINA I STARIH OBJEKATA I STAVLJANJEM U UPOTREBU, PREMA SMJERNICAMA I POD NADZOROM KONZERVATORA I U SKLADU S POVIJESNOM GRADNjom
- ZAŠTITOM, JAČOM ZAKONSKOM REGULATIVOM I PROVEDBOM PROSTORNIH PLANOVA
- POTICANJEM I SUFINANCIRANJEM OBNOVE STARIH OBJEKATA,
- EDUKACIJOM I JAČANJEM SVIJEŠTI LOKALNOG STANOVNIŠTVA O VRIJEDNOSTI NASELJA
- USPOSTAVA KONTROLE I GRAĐEVINSKE INSPEKCIJE
- ZABRANOM NOVOGRADNJI
- OČUVATI NASELJA NE KAO MUZEJE, NEGO KAO ŽIVA NASELJA
- STALNOM BRIGOM I KONTAKTIRANJEM VLASNIKA DA SE POBRINU ZA SVOJU IMOVINU

2. U kojoj mjeri smatrate da su očuvane stare jezgre naselja otoka Korčule i Mljeta?

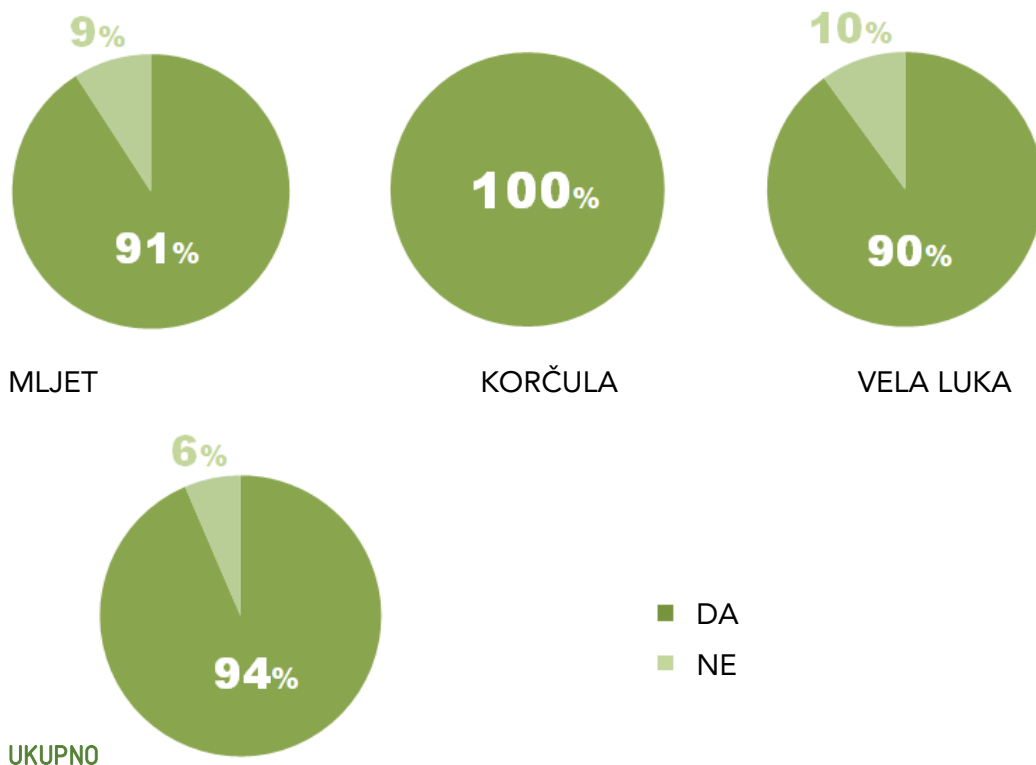

3. Navedite, po vašem mišljenju, neke od razloga svrhe očuvanja.

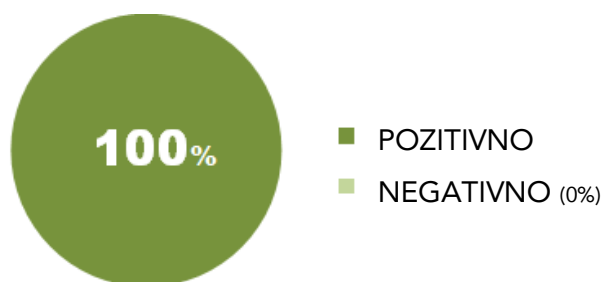
Prema odgovorima ispitanika neki od razloga očuvanja starih jezgri naselja otoka Korčule i Mljeta su:

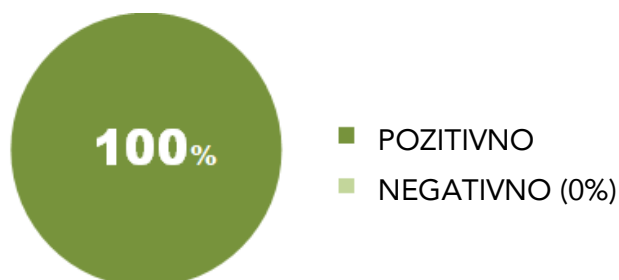
4. Smatrate li da je moguće pomiriti očuvanje sa suvremenim životnim potrebama?

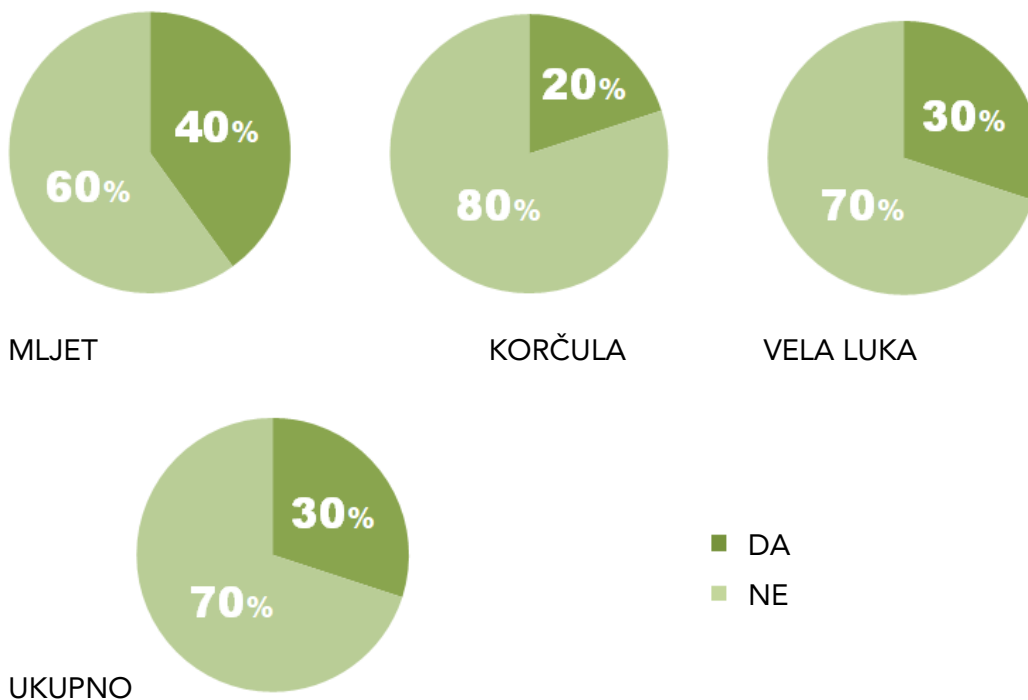
5. Smatrate li da očuvanje povijesnih cjelina naselja utječe pozitivno ili negativno na ruralni turizam?

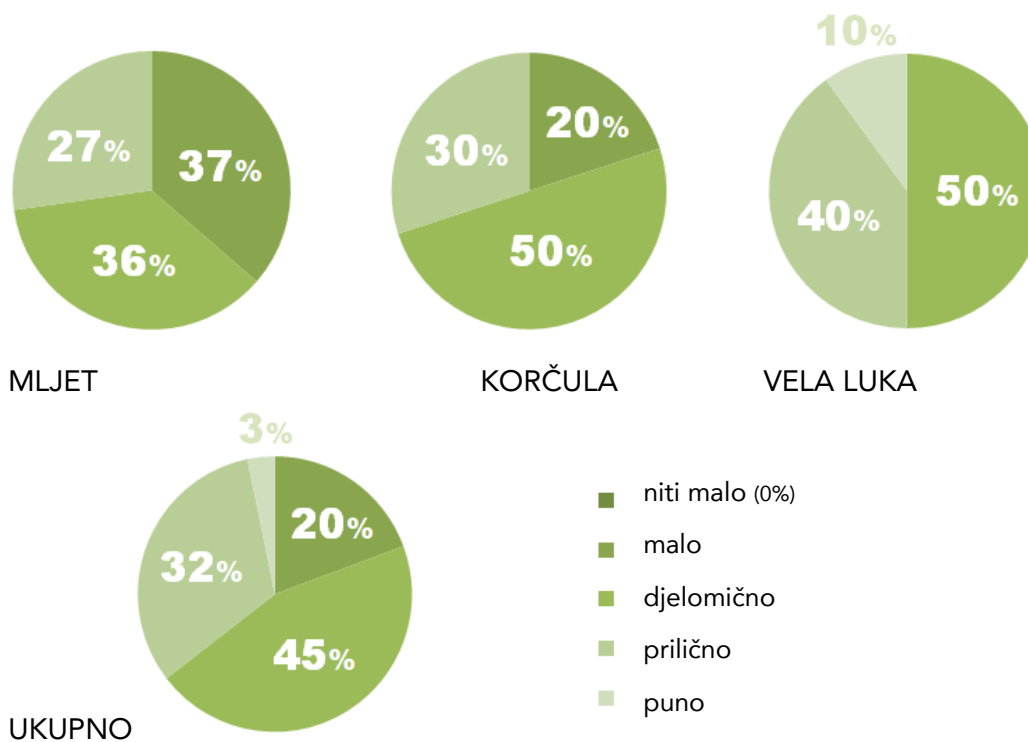
6. Smatrate li da očuvanje povijesnih cjelina naselja utječe pozitivno ili negativno na ukupnu materijalnu i ekonomsku vrijednost naselja?

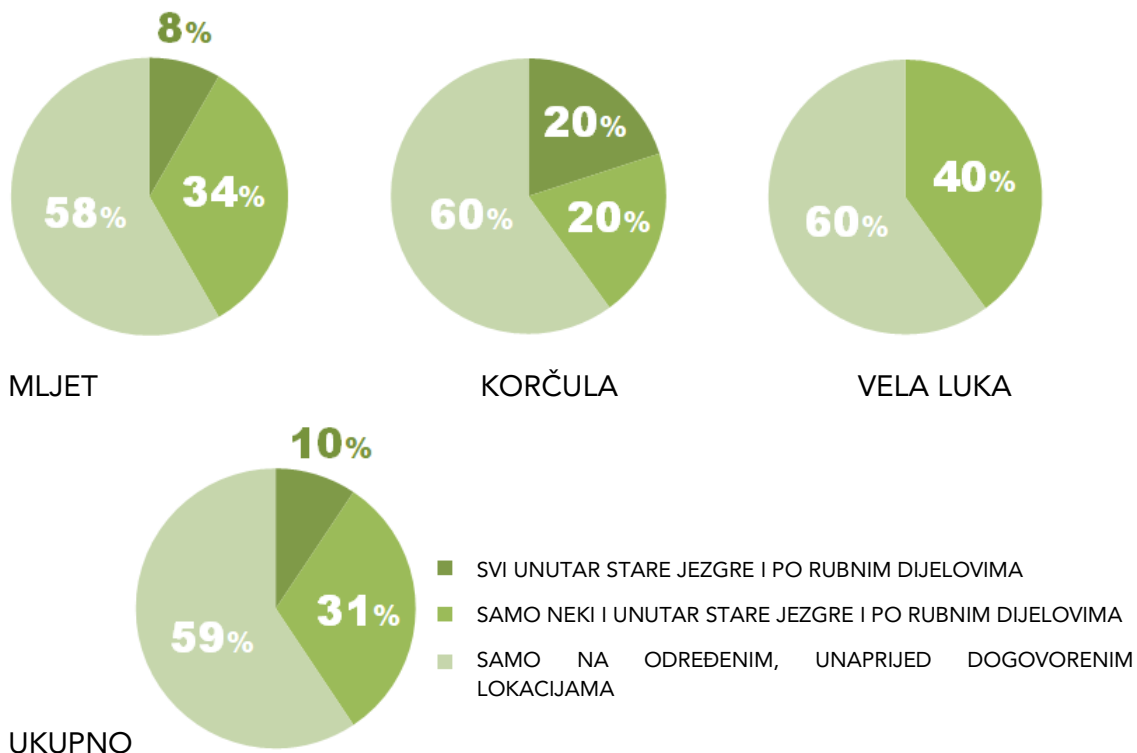
7. Smatrate li da je dosadašnji pristup očuvanja povijesnih cjelina naselja dugoročno dobar?

8. Po Vašem mišljenju, u kojoj je mjeri promijenjen izgled naselja, u kojoj su mjeri novogradnje utjecale na promjenu u odnosu na izgled kakav je imalo u vrijeme Vašeg djetinjstva, mladosti?

9. Koji dijelovi naselja su po Vašem mišljenju podesni za novogradnje?

10. Izdvojite dio naselja ili građevinu za koju smatrate da bi je trebalo posebno zaštititi i očuvati. Molimo navedite razlog zaštite.

Prema odgovorima ispitanika dijelovi naselja ili građevine koje bi trebalo posebno zaštititi i očuvati su:

NA MLJETU

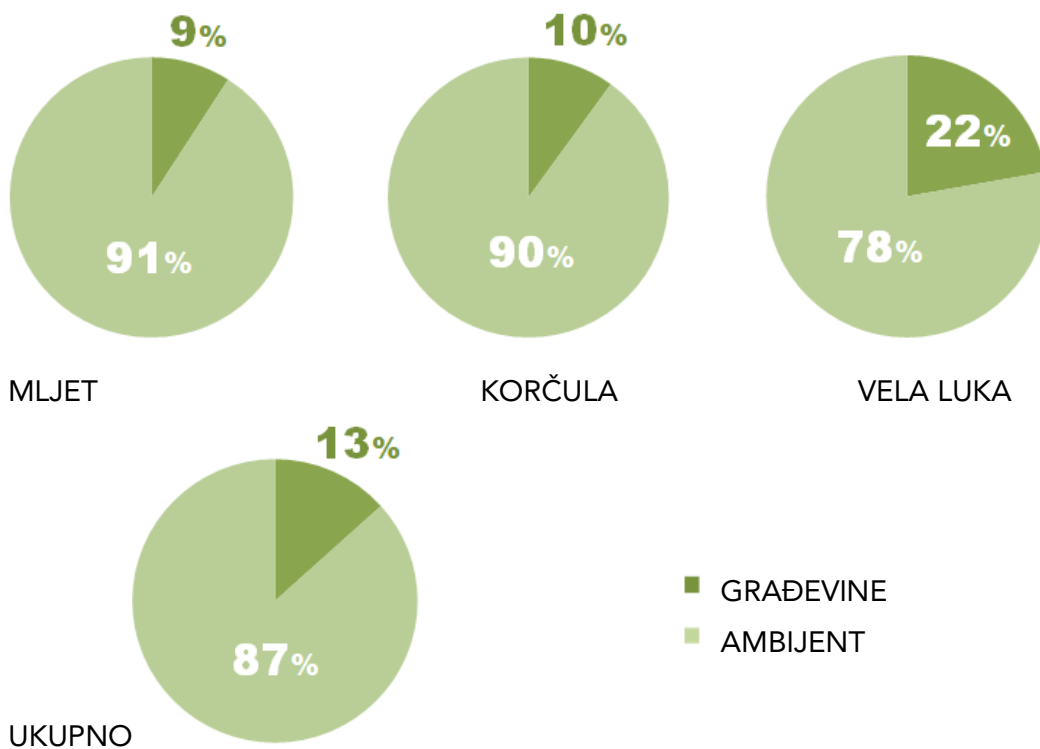
- sve stare "važne" zgrade i prometnice u naseljima
- naselje Korita i stara mlinica usred sela (zbog prezentacije nekadašnjeg načina života, turističke atrakcije)
- toreta u Koritima
- crkva sv. Vida u Koritima
- Kaštio u Prožuri
- crkva sv. Trojice s pratećim objektima u Prožuri
- dvorac obitelji Peš u Maranovićima

- mlinica u Govedarima

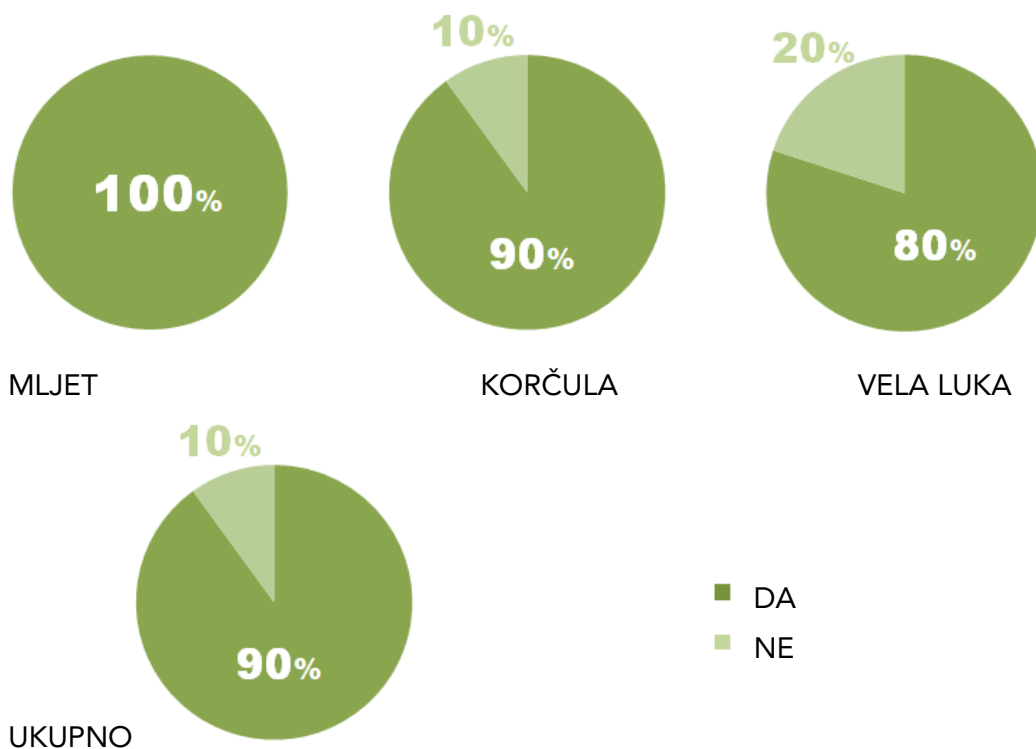
NA KORČULI

- centar mjesta u Vela Luci (pretvoriti ga u pješačku zonu)
- Osnovna škola u Vela Luci
- put prema groblju sa starim štalama u Vela Luci (zbog prepoznatljive vizure, genius loci)
- stare štale izvan naselja Pupnat
- stambene zgrade poznatih osoba u Žrnovu (J. Baničević, P. Šegedin i dr.)
- stari dio u Postrani (Žrnovo)
- crkva sv. Roka i trg ispred crkve (koja je bila kroz povijest centar mjesta) u Postrani
- selo Javići u Lumbardi (zbog autentičnog vizualnog identiteta ugroženog rubnom izgradnjom)

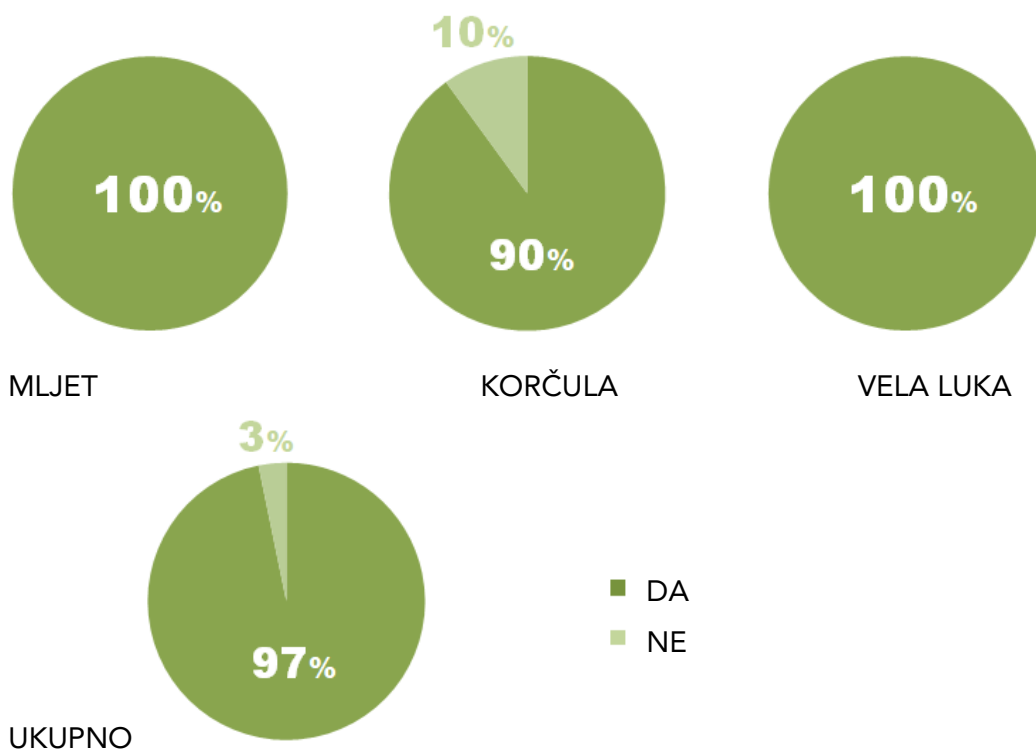
11. Smatrate li da treba očuvati pojedine građevine ili ukupni ambijent naselja?

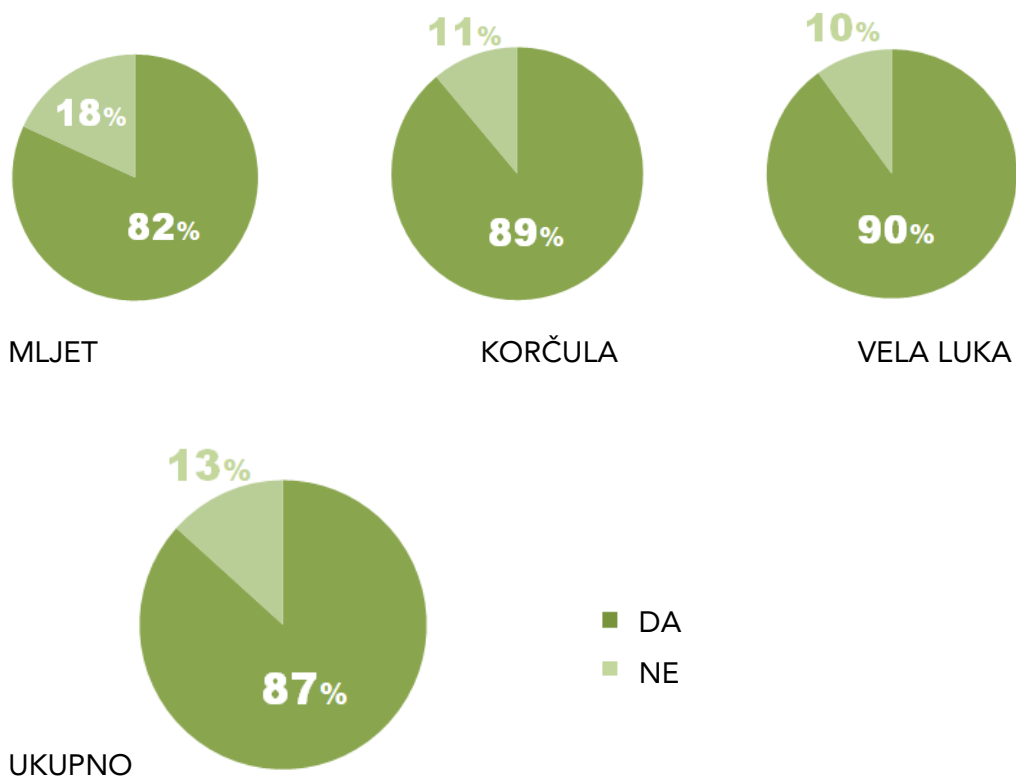
12. Smatrate li da je potrebno očuvati i gospodarske zgrade - košare, kućice, suhozide - meje, pristupne puteve baštinama?

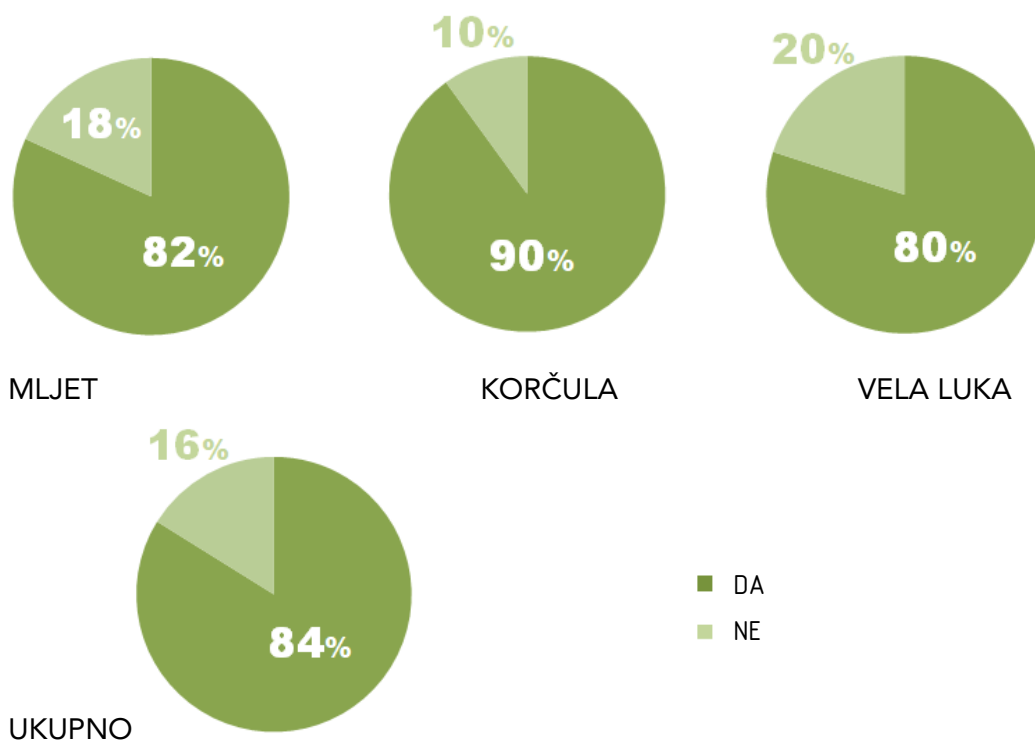
13. Smatrate li da treba čuvati i prirodne zelene elemente unutar naselja?

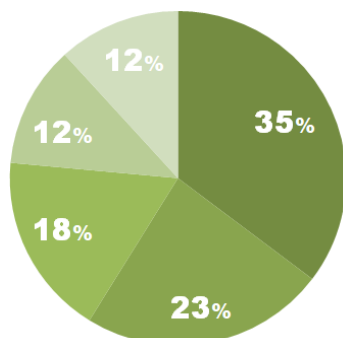
14. Smatrate li da je vaš neposredni prostor izraz vašega osobnoga identiteta?

15. Smatrate li da osobno možete utjecati na očuvanje ambijentalne vrijednosti naselja?

Dio ispitanika smatra da može osobno utjecati na očuvanje ambijentalnih vrijednosti naselja na sljedeće načine:

- ODGOVORNIM PONAŠANJEM I KORIŠTENJEM, NE ONEČIŠĆAVANJEM, PROMICANJEM ZAŠTITE
- KROZ PODIZANJE SVIJEŠTI, EDUKACIJU I RAD LOKALNE ZAJEDNICE OKO BRIGE O PROSTORU
- OBNOVOM VLASTITE NEKRETNINE PRIMJERENO POVIJESNIM NASELJIMA
- DOBRIM PRIMJEROM DRUGIMA, PRENOŠENJEM ZNANJA I NAVIKA NA SVOJE BLIŽNJE
- SUDJELOVANJEM U IZRADI PROSTORNIH PLANOVA, RADOM U JAVNOPRAVNIM TIJELIMA

Rezultati ankete pokazali su da lokalno stanovništvo smatra da su stare jezgre naselja otoka Korčule i Mljeta u prosjeku dobro očuvane te da ih je potrebno čuvati najviše kroz rekonstrukciju i korištenje starih objekata (prema smjernicama konzervatora i u skladu s povijesnom izgradnjom) te jačom zakonskom regulativom, zaštitom i provedbom prostornih planova.

Svrhom očuvanja starih jezgri naselja vide većinom očuvanje izvornog identiteta naselja (njegovog ambijenta, tradicije, izgradnje, krajolika i kulture) te povezano s tim turističku atrakciju, odnosno pozitivan utjecaj na ruralni turizam. Većina ispitanika smatra da je moguće pomiriti očuvanje starih naselja sa suvremenim životnim potrebama te da očuvanje povijesnih cjelina naselja pozitivno utječe na ukupnu materijalnu i ekonomsku vrijednost naselja.

Ispitanici većinom smatraju da treba očuvati ukupni ambijent naselja, ali da je potrebno očuvati i gospodarske zgrade (štale, suhozide, pristupne puteve i sl.) te prirodne zelene elemente unutar naselja. Također, većinom smatraju da mogu osobno utjecati na očuvanje ambijentalnih vrijednosti naselja odgovornim ponašanjem i korištenjem

prostora, ne onečišćavanjem, promicanjem zaštite te podizanjem svijesti, edukacijom i radom lokalne zajednice oko brige u prostoru. Kao jedan od načina spominje se i obnova vlastitih nekretnina primjereno povijesnim naseljima.

Većina ispitanika smatra da dosadašnji pristup očuvanja povijesnih cjelina dugoročno nije dobar te da je izgled naselja danas, u odnosu na izgled kakav je imalo u vrijeme njihova djetinjstva, djelomično promijenjen novom izgradnjom. Za novogradnje većinom se smatraju podesnim posebno određeni dijelovi naselja izvan stare jezgre.

IZVORI

Knjige, članci i druga literatura

- Aničić, B., Ogrin, D., Andlar, G., Pereković, P., Avdić, I. i Rechner, I. (2007). *Revitalizacija krajobraza na Korčuli - Cay study Općina Blato*. Journal of Central European Agriculture, 8 (2), 243-256.
- Belamarić, J. ur. (2007.) *Pouke baštine za gradnju u hrvatskome priobalju*, Hrvatska gospodarska komora
- Božić, N. i dr. (2019.), *Prepoznavanje vrijednosti ruralnih krajolika doline Neretve*, Zagreb
- Dumbović Bilušić, Biserka (2013), *Zaštita krajolika – usporedba zakonodavne osnove u Hrvatskoj i europskim zemljama*, Prostor vol.21 (2013) br. 1(45)
- Dumbović Bilušić, B., (2015.) *Krajolik kao kulturno naslijeđe: metode prepoznavanja, vrjednovanja i zaštite kulturnih krajolika Hrvatske* (Ministarstvo kulture RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine)
- Dumbović Bilušić, B. (2016.), *Prepoznavanje i vrednovanje kulturnih krajolika Dubrovačko – neretvanske županije*, Zagreb
- DUNDOVIĆ, B. (2019.) *Leeuwardenska deklaracija – Prilagodljiva prenamjena graditeljskog naslijeđa: Očuvanje i unaprjeđenje vrijednosti našega graditeljskog naslijeđa za buduće generacije*, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam* vol. 27 (2019) br. 1(57): str. 188-189
- Koščak Miočić-Stošić, V., Oblijan, D., Mlakar, A. (2016.), *Krajobrazna studija Dubrovačko-neretvanske županije: Tipološka klasifikacija krajobraza (za potrebe Izmjena i dopuna Prostornog plana Dubrovačko-neretvanske županije)*, *Finalni izvještaj*, Ljubljana
- Mirošević, L. (2008). *Društveno-geografska preobrazba zapadnog dijela otoka Korčule*, *Geoadria*, 13 (2), 155-185
- Obad Šćitaroci, M. ur. (2015.) *Prostorne i razvojne mogućnosti kulturnog naslijeđa (zbornik radova konferencije projekta HERU)*, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet
- Obad Šćitaroci, M. ur. (2017.) *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnoga naslijeđa (zbornik radova znanstvenog kolokvija projekta HERU)*, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet
- Obad Šćitaroci, M.; Bojanić Obad Šćitaroci, B., (2019.) *Kulturno urbano naslijeđe – Strategije razvoja, poduke i krajolika*, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam* vol. 27 (2019) br. 1(57): 167-171
- Rukavina, M., Obad Šćitaroci, M., Petrić, K., (2013.), *Prostorno-urbanistički aspekti zaštite nepokretnoga arheološkog naslijeđa; Međunarodni i nacionalni*

dokumenti o zaštiti, *Prostor : znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, Vol. 21 No. 2(46), str. 312-325,

- Tomljenović, R., Boranić Živoder, S. (2015.), *Akcijski plan razvoja kulturnog turizma*, Zagreb, Institut za turizam
- Zelenika, R. (2000), *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Ekonomski fakultet,
- Žugaj, M., Dumičić, K., Dušak, V. (2006) *Temelji znanstvenoistraživačkog rada: metodologija i metodika. 2. dopunjeno i izmijenjeno izdanje*, Varaždin: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike
- *(2016) Cork 2.0 deklaracija – Bolji život u ruralnim područjima, Ured za publikacije Europske unije

Studijske i stručne podloge:

- Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020 godine (Vlada Republike Hrvatske, 2013.)
- Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske (1997), Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zavod za prostorno planiranje
- Akcijski plan razvoja turizma ruralnih područja RH (Institut za turizam i Ministarstvo turizma, 2015.)
- Registar prirodnih dobara Dubrovačko-neretvanske županije (Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, Vesna Koščak Miočić Stošić i Zavod za prostorno uređenje DNŽ, 2017.)
- Prirodna baština Dubrovačko-neretvanske županije - Obilježja područja sa stanovišta zaštite prirode i prijedlogom mjera zaštite (Državni zavod za zaštitu prirode, 2014.)
- Povijesni prikaz - Povijesni pregled razvoja područja Dubrovačko-neretvanske županije (Maja Nodari, 2016.)
- Popis arheoloških lokaliteta na području Dubrovačko-neretvanske županije (Domagoj Perkić, 2016.)
- Registar kulturnih dobara na području Dubrovačko-neretvanske županije (Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije i Biserka Dumbović Bilušić, 2016.)
- Kulturni krajolici DNŽ - Prepoznavanje i vrjednovanje kulturnih krajolika DNŽ i podloga za zaštitu (Biserka Dumbović Bilušić, 2016.)
- Krajobrazna podloga - Krajobrazna studija Dubrovačko-neretvanske županije - Tipološka klasifikacija krajobraza (Prostorsko načrtovanje Aleš Mlakar u suradnji s Agronomskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu, 2016.)
- <https://co-evolve.interreg-med.eu/>
- ECOVAST – Strategija za ruralnu Europu <http://www.ecovast.hr/publikacije/IzjavaStrategija.pdf>

- Deklaracija iz Corca - https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/cork-declaration_hr.pdf
- Deklaracija 4. hrvatskog ruralnog parlamenta - Održivi razvoj ruralnih područja Hrvatske <https://hmrr.hr/wp-content/uploads/2022/01/Deklaracija-4.-HRP.pdf>

Prostorni planovi:

- Prostorni plan Dubrovačko-neretvanske županije (Sl.gl. DNŽ, br. 6/03., 3/05.-uskl., 3/06.*, 7/10., 4/12.-isp., 9/13., 2/15.- uskl., 7/16., 2/19. i 6/19.-pročišćeni tekst; *-Presuda Visokog upravnog suda RH Br:Usoz-96/2012-8 od 28.11.2014., "Narodne novine", br. 10/15. od 28.1.2015.)
- PPUG Korčula (Sl.gl. grada Korčule, br. 02/03, 03/08, 03/11, 10/15, 09/16)
- PPUO Lumbarda (Sl.gl. Općine Lumbarda, br. 02/03, 03/03 ispravak, 02/08, 05/13, 10/15, 03/17)
- PPUO Smokvica (Sl.gl. Općine Smokvica, br. 16/07)
- PPUO Blato (Sl.gl. Općine Blato, br. 03/03, 05/04, 03/07, 02/09, 07/13, 07/13, 08/15, 06/18, 03/21)
- PPUO Vela Luka (Sl. gl. Općine Vela Luka, br. 02/07, 08/11, 03/13, 02/21, 03/21 isp.)
- PPUO Mljet (Sl. gl. Općine Mljet, br. 03/02, 05/03 isp, 04/07, 07/10, 09/11, 03/12 isp., 01/16, 01/21, 02/21 pročišćeni tekst)

Podloge:

- Digitalna ortofotokarta (DOF)
- Hrvatska osnovna karta (HOK)
- Topografska karta 1:25.000
- Topografska karta 1:100.000
- Europa u 19. stoljeću - treća vojna izmjera (1869-1887) (www.mapire.eu)
- Katastarske karte Habsburške monarhije (www.mapire.eu)

Internetski izvori:

- Registar kulturnih dobara RH - <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212>
- Bioportal- RH <http://www.bioportal.hr/gis/>
- DUNEA - <https://www.dunea.hr/>
- Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije <http://www.zzpudnz.hr/>

- Grad Korčula - <https://www.korcula.hr/>
- Općina Blato - <https://www.blato.hr/>
- Općina Smokvica - <https://www.smokvica.hr/>
- Općina Vela Luka - <https://www.velaluka.hr/>
- Općina Mljet - <https://www.mljet.hr/>
- Općina Lumbarda - <https://www.lumbarda.hr/>
- DGU (2021): Geoportal Državne geodetske uprave - <http://geoportal.dgu.hr>
- Europe in XIX. Century - <https://mapire.eu/en/map/europe-19century-secondsurvey>
- Informacijski sustav prostornog uređenja - <https://ispu.mgipu.hr/>
- <https://macevni-plesovi.org/mjesta/zrnovo/>
- <https://prirodahrvatske.com/2018/04/17/mljet-zeleni-otok-plavog-jadrana/>
- <https://tzvelaluka.hr/hr/vela-spila>
- Smokvica. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 24. 2. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56827>>.
- Blato. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 24. 2. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=8099>>.
- Čara. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 24. 2. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13179>>.
- Račišće. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 24. 2. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51386>>.
- Korčula. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 24. 2. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33132>>.
- Lumbarda. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 24. 2. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37539>>.
- Polače. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 24. 2. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49070>>.
- Babino Polje. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 24. 2. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=5036>>.

- Mljet. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 24. 2. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41385>>.
- <https://tzo-blato.hr/o-blatu-i-otoku/povijest-blata>
- <https://np-mljet.hr/naselja/>

Knjige, članci i druga literatura - Korčula:

- Baničević, B., (2009.), *Imena župa na otoku Korčuli*, Korčula
- Baničević, B., (1998.), *Nekoliko arhivskih podataka koji se odnose na Velu Luku od XIV. do XVIII. st.*“. Luško libro 6. Zagreb, str. 37–42
- Belamarić, B., (2005.), *Osnutak grada Korčule*, Zagreb
- Bošnjak, M., (2004.), *Otok Korčula : Biseri Jadrana : Edicija za kulturu putovanja*, Zagreb, Fabre
- Cetinić, F. (1930.), *Kumpanjija puški viteški ples od boja*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena XXVII/2, JAZU, Zagreb,
- Čečuk, B., Radić, D., (2005.) *Vela Spila. Višeslojno pretpovijesno nalazište – Vela Luka, otok Korčula*,
- Ćosić, S. (2000.), *Pogled na Velu Luku u prvoj polovici 19. stoljeća*“. U: Vela Luka na putu samosvojnog razvoja. Vela Luka, str. 43–54.
- Dokoza, S., (2009.), *Dinamika otočkog prostora*, Književni krug Split, Split
- Dokoza, S. (1997.), *Prilog proučavanju unutrašnjih prilika na otoku Korčuli u srednjem vijeku*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 39/1997. str. 117-139.
- Dokoza, S., (2004.), *Prilog poznavanju seoskog plemstva na Korčuli*, Zbornik sa znanstvenog skupa Blato do kraja 18. stoljeća, sv. 2. Blato str. 47-62.
- Dokoza, S. (2007.), *Obrambeni sustav korčulanske komune u srednjem vijeku*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 49/2007. str. 205-220.
- Dokoza, S. (2003.), *Iz gospodarske i društvene povijesti Blata do XVIII.st.* Zbornik sa znanstvenog skupa Blato na Korčuli do XVIII.st. sv. 1. Blato, str. 117-138
- Fazinić, A. (1968.), *Stambena arhitektura Korčule od 14. do 16. st.*, Magistarska radnja, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb
- Fazinić, A. (1983.), *Izgradnja grada Korčule od početka XVI do početka XX. stoljeća*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb
- Fazinić, A., (2004.), *Neki podaci o privatnom životu u Korčuli od XVI. do početka XX. stoljeća*, Godišnjak grada Korčule, br. 9, Korčula
- Fazinić, A. (2009.), *Gotičko stambeno graditeljstvo u Korčuli*, u: *Korčulanska spomenička i kulturna baština*, [ur: Fazinić, A.], Ogranak matice hrvatske Korčula, Korčula

- Fazinić, J.J., (2004.), Račišće na otoku Korčuli od nastanka (g. 1672.) do danas. Povijesni pregled. Korčula,
- Fisković, C. (2008.), Za urbanističku cjelinu Korčule, U: Korčulanske studije i eseji, ur: Fisković, C.; Tulić, D., Tiskara Pavleković – Dubrovnik, Korčula
- Fisković, C. (2008.), Urbanističko usavršavanje Korčule Kanavelićeva vremena, U: Korčulanske studije i eseji, ur: Fisković, C.; Tulić, D., Tiskara Pavleković – Dubrovnik, Korčula
- Fisković, I.(1972.), Kulturno umjetnička prošlost Pelješkog kanala, Mogućnosti, Split,
- Foretić, V., (1940.), Otok Korčula do 1420., Zagreb
- Foretić, V., (1971.), Nekoliko napomena o stanovništvu i naseljima otoka Korčule, Zbornik za narodni život i običaje, knjiga 45, JAZU Zagreb
- Godišnjak grada Korčule 1- 15, Gradski muzej Korčula, Korčula, 1996.- 2015.
- Lazarević, Ivana & Vekarić, Nenad. „Stanovništvo Blata na Korčuli (1870-1880): Početak demografske tranzicije“. Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku 47. Zagreb-Dubrovnik 2009., str. 219–242.
- Petar Lisičar: Crna Korkyra i kolonije antičkih Grka na Jadranu, Skopje, 1951.
- Maričić, Zvonko. Vela Luka od 1490. do 1834. Slike iz velolučke prošlosti. Vela Luka: vlastita naklada, 1997
- Duje Rendić Miočević: Isejska naseobina u Lombardi na Korčuli u svjetlu novih istraživanja, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LXV-LXVII. 1963.-65.
- Franko Oreb, Otok Korčula u doba druge austrijske uprave, Naklada Bošković, Split 2008.
- Slukan Altić, Mirela. „Povijest stabilnog katastra Dalmacije“. Građa i prilozi za povijest Dalmacije 19. Split 2003, str. 7–48.
- Sani Sardelić: A poem about kunpanija (a sword dance event) in Žrnovo village 1928, u Zborniku 28. simpozija studijske skupine za etnokoreologiju Međunarodnoga vijeća za tradicijsku glazbu ICTM: Dance, Narratives, Heritage, ur. Elsie Ivancich Dunin, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2015. (str. 169-172)
- Statut grada i otoka Korčule, (A. Cvitanić), Zagreb – Korčula, 1987.
- Mate Suić: Antički grad na istočnom Jadranu, Zagreb, 1976.
- Maja Šunjić, Kako je Vela Luka izgledala 1836. godine?, Lanterna 3 (2019), Vela Luka: str. 45-63)
- Zbornik radova o Korčulanskom statutu, Zagreb – Samobor 1989.
- Zbornik Čare, Miljenko Foretić (glavni urednik), Čara, 1999.
- Zbornik Račišća, Neven Fazinić, (urednik), Račišće, 2005
- Gjivoje, M., (1970.), Zbornik otoka Korčule 1, Zagreb

- Ivanišević, R. (2000.), Interpretacija i valorizacija ulične mreže i trgova Korčule, Godišnjak grada Korčule, br. 5, Korčula
- Kalogjera, B., (1995.) Korčula : Portret jednog grada na istočnom Jadranu, Korčula, Matica Hrvatska, 1995.
- Nikšić, G. (2000.), Korčula: urbanističke stege i graditeljska snalažljivost, Godišnjak grada Korčule, br. 5, Korčula
- Piplović, S. (2000.), Odras XIX. stoljeća na urbanističku strukturu Korčule, Godišnjak grada Korčule, br. 5, Korčula
- Sardelić, S. (2007.), Tajanstveni svijet otoka Korčule – Kočje, Informatica museologica , Vol. 38 No. 3-4; 92-95
- Sardelić, S. (2008.), Samoniklo jestivo bilje – mišanca, gruda, parapač ..., Etnološka istraživanja , Vol. No. 12/13; Zagreb, 387-392
- Sardelić, S. (2012.), Tradicijska kultura Mediterana – proučavanje i prezentacija, Etnološka istraživanja , Vol. No. 17, Zagreb, 67-82
- *(2017.), Strategija razvoja turizma Grada Korčule, Korčula

Internetski izvori:

- Registar kulturnih dobara RH - <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>
- Registar kulturnih dobara RH – nematerijalna kulturna baština - <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/5337>
- Državni zavod za statistiku - <https://www.dzs.hr/>
- Korčula info - <http://www.ikorculainfo.com/hr/>
- <http://adriatic-centre.com/publikacije/obrti.indd.pdf>
- Udruga Dragodid - <http://www.dragodid.org/materijali/stipkovic-LL-2008.pdf>
- Centar za kulturu Vela Luka, <https://www.czkv.hr/index.php/zbirke/suhozidna-arhitektura>
- TZ Blato - <https://tzo-blato.hr/kultura-i-zabava/pokladni-obicaji>
- <https://www.booking.com/>

Knjige, članci i druga literatura - Mljet:

- Bakarić, P, (1995.) Elajografija autohtonih sorti otoka Mljeta u: zborniku Simpozij - Prirodne značajke i društvena valorizacija otoka Mljeta, Zagreb: 345-353.
- Bašić, Đ., (2010.), Otok Mljet u svjetlu (hidro)arheoloških nalaza i povijesti (pomorstva) na plovnom putu istočnojadranske obale (u povodu 50-godišnjice Nacionalnog parka Mljet), Pomorski zbornik, br. 46, Rijeka

- Bulić, F. (1922.), Melita (Mljet, Meleda), Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, br. 40-42, Split
- Cagiano De Azevedo, M., (1968.), Il Palatium di porto Palazzo a Meleda, Atti del Convegno internazionale sul tema: Tardo antico e alto Medioevo, La forma artistica nel passaggio dall'antichità al medioevo, Roma 1968.
- Dabelić, I., (1989.), Povijest otoka Mljeta od najstarijeg vremena do XV. stoljeća, Zbornik otoka Mljeta I, Dubrovnik
- Dabelić, I., Mljet : Zeleni otok : Povijest, kultura, umjetnost, prirodne ljepote, turizam, plan otoka Mljeta, Zagreb, Turistička naklada, 2001.
- Dabelić, I., Zbornik otoka Mljeta 1, zagreb, 1989.
- Demović, M. (ur), (2009.), Brodolom Sv. Pavla u vodama hrvatskog otoka Mljeta - zbornik radova, Dubrovnik
- Dyggve, E., (1959.), Palača na otoku Mljetu s novog gledišta, Zbornik za umjetnostno zgodovino, br. 5-6, Ljubljana
- Fisković, C., (1949.), Popravak benediktinske crkve na otoku Mljetu, tabla VI Ljetopis JAZU, 55. Zagreb
- Fisković, C., (1958.), Crkva i samostan sred Jezera na Mljetu. Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU, VI, br. 1. Zagreb
- Fisković, I. (1997.), Jesu li Polače na Mljetu bile sijelo vladara Dalmacije?, Pril. Inst arheol. Zagrebu,
- Gjurašić, M., (2013.), Gospodarska slika Mljeta u prvoj polovici 19. stoljeća prema podacima iz katastra Franje I. uspostavljenoga na otoku 1836. Godine, Povijesni prilozi, 32
- Gušić, B., Fisković, C. (1980.), Otok Mljet - naš novi nacionalni park, Govedari
- Gušić, B., (1931.), Mljet - Antropogeografska ispitivanja. Etnološka biblioteka, sv. 14., Zagreb
- Karaman, Lj. (1922.), O rimskom zaseoku u Polačama na otoku Mljetu, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, br. 56-59, Split
- Kesić, B. (ed.), (1989.), Otok Mljet. Ekološke i zdravstvene prilike. Zagreb
- Krile, A., (1913.), Otok Mljet (topografsko-folklorističke bilješke), Dubrovnik
- Mohorovičić, A., (1960.), Prilog poznavanju razvoja arhitekture na otoku Mljetu, Beritićev zbornik, Dubrovnik
- Nikolajević, I. (1971.), Veliki posed u Dalmaciji u V i VI veku u svetlosti arheoloških nalaza, Zbornik radova Vizantološkog instituta, br. XIII, Beograd Prijatelj, K., (1949.), Kasnoantikna palača u Polačama na otoku Mljetu, Arhitektura, br. 25-27, Zagreb
- Rubić, I. (1952.), Naši otoci na Jadranu, Split
- Skok, P., (1950.), Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima - toponomastička ispitivanja, Zagreb

- Turković, T. (2010.), Kasnoantička "palača" u Polačama – nove spoznaje, Zbornik radova simpozija "Dani Cvita Fiskovića", Zagreb
- Vojvoda, A. T., (1999.), Mljet – Odisejev otok. Zagreb

Internetski izvori:

- Registar kulturnih dobara RH - <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>
- <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/5337>
- Državni zavod za statistiku – <https://www.dzs.hr/>
- Općina Mljet - <http://www.mljet.hr/?l=hr&ispis=staticna&id=132&iskljuci=da>
- <http://adriatic-centre.com/publikacije/obrti.indd.pdf>
- <https://www.booking.com/>